

**T. C.
BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
COĞRAFYA ANABİLİM DALI**

**BALKANLARDAN ANADOLU'YA YÖNELİK GÖÇLERİN
MEKÂNSAL ETKİLERİ
(BURSA'DAKİ BULGARİSTAN GÖÇMENLERİ ÖRNEĞİ)**

YÜKSEK LİSANS

İbrahim EŞİM

BURSA/2020

**T. C.
BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
COĞRAFYA ANABİLİM DALI**

**BALKANLARDAN ANADOLU'YA YÖNELİK GÖÇLERİN
MEKÂNSAL ETKİLERİ
(BURSA'DAKİ BULGARİSTAN GÖÇMENLERİ ÖRNEĞİ)**

YÜKSEK LİSANS

İbrahim EŞİM

Danışman:

Prof. Dr. Serhat ZAMAN

BURSA/2020

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS/DOKTORA İNTİHAL YAZIM RAPORU

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
COĞRAFYA ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA

Tez Başlığı / Konusu: **Balkanlardan Anadolu'ya Yönelik Göçlerin Mekânsal Etkileri (Bursa'daki Bulgaristan Göçmenleri Örneği)**

Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 168 sayfalık kısmına ilişkin 28/07/2020 tarihinde şahsım tarafından *TURNİTİN* adlı intihal tespit programından (Turnitin)* aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan özgünlük raporuna göre, tezimin benzerlik oranı %11'dir.

Uygulanan filtrelemeler

1- Kaynakça hariç

2- Alıntılar hariç/dahil

3- 5 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Özgünlük Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

28.07.2020

Adı ve Soyadı: İbrahim EŞİM

Öğrenci No: 701740015

Anabilim Dalı: Coğrafya

Statüsü: Y. Lisans Doktora

Dönüşman
Prof. Dr. Serhat ZAMAN
28.07.2020

*Turnitin programına Bursa Uludağ Üniversitesi Kütüphane web sayfasından ulaşılabilir.

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Balkanlardan Anadolu’ya Yönelik Göçlerin Mekânsal Etkileri (Bursa’daki Bulgaristan Göçmenleri Örneği)” başlıklı çalışmanın bilimsel araştırma, yazma ve etik kurallarına uygun olarak tarafımdan yazıldığına ve tezde yapılan bütün alıntıların kaynaklarının usulüne uygun olarak gösterildiğine, tezimde intihal ürünü cümle veya paragraflar bulunmadığına şerefim üzerine yemin ederim.

28.07.2020

Adı Soyadı: İbrahim EŞİM

Öğrenci No: 701740015

Anabilim Dalı: Coğrafya

Statüsü: Yüksek Lisans Doktora

ÖZET

İbrahim EŞİM
Bursa Uludağ Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Coğrafya Anabilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi
Tez Danışmanı: Prof. Dr. Serhat ZAMAN
2020 XIV+153 sf.

BALKANLARDAN ANADOLU'YA YÖNELİK GÖÇLERİN MEKÂNSAL ETKİLERİ (BURSA'DAKİ BULGARİSTAN GÖÇMENLERİ ÖRNEĞİ)

Göç hareketleri, mekân üzerinde çeşitli etkilere neden oldukları için coğrafya biliminin de çalışma alanına girmektedir. Bu biliminin temel ilke ve prensiplerine bağlı kalınarak hazırlanan bu çalışmanın amacı, Bursa-Osmangazi sınırları içerisinde Bulgaristan kaynaklı göçlerin mekânsal etkilerini ortaya koymaktır. Yüzyıllardan beri yaşadıkları topraklardan, politik nedenlerden dolayı göç etmek zorunda kalan Bulgaristan Türklerinin anavatan olarak gördükleri Türkiye'de iskân edildikleri illerin başında Bursa gelmiştir. Böylece burada çeşitli mekânsal etkilere neden olmuşlardır.

Bu tez çalışması, hem nitel hem de nicel veriler kullanılarak hazırlandığı için karma desenli bir çalışmadır. Ayrıca nitel araştırma yönteminin etnografik deseni ve saha çalışmalarında ise yapılandırılmış mülakat yöntemi kullanılmıştır. Bu çalışma da Bursa ili Osmangazi ilçesinde Bulgaristan kaynaklı göçlerin nüfus, yerleşme örüntüsü, ekonomi, sosyal ve kültürel etkilerinin araştırılması hedeflenmiştir. Bu doğrultuda konuyla ilgili literatür incelenmiş, Coğrafi Bilgi Sistemleri (CBS) ortamında bulunan veriler taranmış, farklı zamanlarda saha çalışmaları yapılarak belirlenen katılımcılar ile görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Elde edilen verilerin ise içerik analizleri yapılmış, tablo, grafik ve haritalarla görselleştirilmiştir.

Zorunlu olarak meydana gelmiş kitlesel bir göç niteliğinde olan Bulgaristan kaynaklı göçler, Osmangazi İlçesindeki nüfusun miktarında ve yapısında değişikliklere neden olmuştur. Bunların yanı sıra göç hareketleri sonucunda yeni yerleşmeler kurulmuştur. Göçlerin yerleşme üzerine bir diğer etkisi de Bulgaristan kökenli isimlerin yer adı olarak kullanıldığı görülmüştür. Ekonomik anlamda ise başta tarım ve sanayi olmak üzere birçok sektörün gelişmesinde, atıl durumdaki arazilerin kullanılmaya başlanması ve vasıflı iş gücü kazanımı gibi etkilere neden olmuştur. Sosyal ve kültürel açıdan bakıldığı zaman ise çalışma sahası içerisinde Bulgaristan göçmenleri tarafından kurulan yöresel dernek olmadığı belirlenmiş, kültürel açıdan ise Bursa ile uyumlu oldukları tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Göç, mekânsal etki, Bulgaristan kaynaklı göçler, Bursa, Osmangazi, Bulgaristan Türkleri

ABSTRACT

İbrahim EŞİM

Bursa Uludag University

Social Science Institution

Geography Department

Master Thesis

Supervisor : Prof. Dr. Serhat ZAMAN

2020 XIV +153 page.

SPATIAL EFFECTS OF IMMIGRATION FROM THE BALKANS TO ANATOLIA (A CASE OF BULGARIAN IMMIGRANTS IN BURSA)

Because the movements of immigration have several effects on the place, they are also involved in the study field of geography. The purpose of this study which is in line with the basic rules and principles of this field of science is to reveal the spatial effects of immigration originating from Bulgaria within the borders of Bursa-Osmangazi. Bursa was one of the main cities for Bulgaria born Turkish people who had to immigrate from the land where they had lived for centuries due to political reasons and where they settled in Turkey, which they regarded as their homeland. Thus, they led to some spatial effects in there.

This thesis study was developed with mixed research design using both qualitative and quantitative data. In addition, ethnographic method, one of the qualitative research method and structured interview method in the field studies were used. This study aimed at investigating the effects of immigration originating from Bulgaria on population, settlement pattern, economy, society, and culture. In this direction, the relevant literature was examined, the data on Geographic Information Systems (GIS) were scanned, and interviews were carried out with the participants who were determined via carrying out different field studies. Content analysis of the data was carried out and they were visualized with tables, graphs, and maps.

The immigrations originating from Bulgaria were a mass immigration that occurred by necessity and thus caused some changes on the number and structure of the population in Osmangazi. In addition to this, new settlements were constructed as a result of the movements of immigration. Another effect of immigration on settlements was that Bulgarian place names were used as the names of settlements. In terms of economy, they had some effects on the development of many sectors involving mainly agriculture and industry, starting to use lands that were not used before, and gaining qualified labour force. Considering social and cultural structure, it was determined that there were not any local organizations founded by the Bulgarian immigrants in the work site, but it was determined that they were culturally compatible with Bursa in terms of.

Key Words: Immigration, spatial effect, immigrations originating from Bulgaria, Bursa, Osmangazi, Bulgarian Turks

ÖNSÖZ

Muhacir diye küçümsenenler, tarihin yazdığı savaşlarda en geriye kalanlar, yani düşmanla sonuna kadar dövüşenler, çekilen ordunun ri'cat hatlarını sağlamak için kendini feda edenler ve düşman karşısında kaçmak, çekilmek nedir bilmeyenlerdir.

Muhacirler kaybedilmiş topraklarımızın aziz hatıralarıdır.

Mustafa Kemal Atatürk

Balkan topraklarını Türkleştirmek için zamanında Anadolu'dan göç eden insanların torunları, Osmanlı Devleti'nin güç kaybetmesiyle birlikte bölgedeki diğer halklar tarafından tehdit olarak görülmeye başlanmışlardır. Nitekim bu halklar, homojen bir devlet yapısı kurmak amacıyla yüzyıllar boyunca bir arada kardeşçe yaşadıkları Müslüman-Türkleri, çeşitli baskı ve zulümlerle benliklerini kaybettirmeye ya da göç etmeye zorlamışlardır. Böylece Balkanlardaki diğer topraklarda olduğu gibi elimizdeki tez çalışmasının konusunu oluşturan Bulgaristan topraklarındaki yüzbinlerce Müslüman-Türk'ün Anadolu'ya yönelik göç serüveni de başlamıştır. Bu çalışmada kaybedilen toprakların aziz hatıralarından olan Bulgaristan göçmenlerinin, Bursa-Osmangazi'deki mekânsal etkilerini ortaya koymak amaçlanmıştır.

Bu yüksek lisans tez çalışmasının eldeki duruma gelmesinde çok önemli katkılar sunan, bilgilerini ve düşüncelerini esirgemeyen, yetişmemde büyük emeği olan değerli hocam Prof. Dr. Serhat ZAMAN'a saygı ve en içten şükranlarımı sunarım.

Yüksek Lisans eğitimim boyunca bana kazandırdıkları bilgi ve becerilerden dolayı Bursa Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü öğretim üyeleri olan değerli hocalarım Prof. Dr. Hasan ÖZDEMİR, Doç. Dr. Bayram ÇETİN, Doç. Dr. Ali YİĞİT, Dr. Öğr. Üyesi Erol UZUN, Dr. Öğr. Üyesi Nilgün ZAMAN ile Dr. Öğr. Üyesi Abdullah AKBAŞ'a, ve çalışmam boyunca görüşlerini ve düşüncelerini aldığım meslektaşım ve ofis arkadaşım Arş. Gör. Soner DUMAN'a, çalışmamın çeşitli zamanlarında yardımlarından yararlandığım Ağrı İbrahim ÇEÇEN Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü öğretim üyeleri Doç. Dr. Alperen KAYSERİLİ ve Dr. Öğr. Üyesi Tolga KORKUSUZ'a teşekkür ederim.

Veri toplama esnasında yardımlarını esirgemeyen Bursa Büyükşehir Belediyesi, Osmangazi Belediyesi, BUSKİ Genel Müdürlüğü, Bursa Büyükşehir Belediyesi ile Osmangazi Belediyesi Park ve Bahçeler Genel Müdürlükleri çalışanlarına ve görüşmelerim sırasında sergiledikleri sıcakkanlı davranışlarından dolayı Bulgaristan Göçmenlerine teşekkür ederim.

Son olarak hayatım boyunca beni hiç yalnız bırakmayan, dualarıyla sürekli yanımda olan kıymetli anneme ve kardeşlerime teşekkürü bir borç bilirim. Ayrıca bugünlere gelmem için hayatı boyunca her türlü maddi ve manevi destek veren ve fedakârlıklarda bulunan merhum babama hayatım boyunca minnettar olacağım...

İbrahim EŞİM

2020

İÇİNDEKİLER

YÜKSEK LİSANS/DOKTORA İNTİHAL YAZIM RAPORU	i
YEMİN METNİ	ii
ÖZET.....	iii
ABSTRACT	iv
ÖNSÖZ.....	v
İÇİNDEKİLER	vi
TABLolar LİSTESİ.....	viii
GRAFİKLER LİSTESİ.....	x
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	xi
HARİTALAR LİSTESİ.....	xii
FOTOĞRAFLAR LİSTESİ	xiii
KISALTMALAR	xiv

GİRİŞ

1. ARAŞTIRMANIN MEKÂNSAL VE KAVRAMSAL SINIRLARI.....	1
2. ARAŞTIRMANIN AMACI VE YÖNTEMİ.....	9
3. ARAŞTIRMANIN HİPOTEZİ VE PROBLEMİ.....	11
4. ARAŞTIRMANIN SINIRLILIKLARI	12

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1. GÖÇ VE GÖÇ KAVRAMLARI	14
1.2. GÖÇ NEDENLERİ ve SONUÇLARI	18
1.2.1. Ekonomik Nedenler ve Sonuçları	19
1.2.2. Çevresel Nedenler ve Sonuçları	21
1.2.3. Politik (Siyasal) Nedenler ve Sonuçları	23
1.3. GÖÇ KURAMLARI.....	25

İKİNCİ BÖLÜM

GÖÇ KAYNAĞI OLARAK BALKANLAR VE BULGARİSTAN

2.1. BALKAN YARIMADASI	34
2.1.1. Balkan Yarımadası'ndan Anadolu'ya Yönelik Göçler	38
2.2. BULGARİSTAN COĞRAFYASI	41
2.2.1. Coğrafi Konumu, Sınırları ve Nüfusu	41
2.2.2. Geçmişten Günümüze Bulgaristan'daki Türk Nüfus Varlığı.....	46
2.3. BULGARİSTAN'DAN TÜRKİYE'YE GÖÇLER	53

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BURSA'YA YÖNELİK BULGARİSTAN KAYNAKLI GÖÇLER

- 3.1. BİR GÖÇ NOKTASI OLARAK BURSA VE BUNA NEDEN OLAN BAŞLICA COĞRAFİ ÖZELLİKLERİ.....67
- 3.2. BULGARİSTAN'DAN BURSA'YA YAPILAN GÖÇLER 69
- 3.3. BURSA İLİNDEKİ BULGARİSTAN DOĞUMLU NÜFUS VARLIĞI..... 73

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

BULGARİSTAN KAYNAKLI GÖÇLERİN OSMANGAZİ İLÇESİNDEKİ MEKÂNSAL ETKİLERİ

- 4.1. NÜFUS MİKTARINA ETKİLERİ 85
- 4.1.1. Osmangazi İlçesindeki Bulgaristan Doğumlu Nüfus Varlığı..... 88
- 4.2. GÖÇÜN YERLEŞMELER ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ 97
- 4.2.1. Bulgaristan Göçmeni Türkler Tarafından Kurulan Mahalleler 97
- 4.2.2. Göçlerin Yer Adlarına Etkisi..... 102
- 4.2.2.1. *Mahalle, Sokak ve Cadde Adlarına Etkisi* 104
- 4.2.2.2. *Park, Bahçe ve Yeşil Alan İsimlerine Etkileri* 116
- 4.2.2.3. *İş Yeri Adlarına Etkisi* 119
- 4.3. EKONOMİK YAPISINA ETKİLERİ 125
- 4.4. SOSYAL ve KÜLTÜREL ETKİLERİ..... 135
- 4.4.1. Mezar Taşları Üzerine Etkisi..... 136
- 4.4.2. Bursa Göç Tarihi Müzesi 139
- SONUÇ VE ÖNERİLER..... 142
- KAYNAKÇA 149

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1: Osmangazi İlçesi Nüfusu ve Bursa Nüfusu İçerisindeki Oranı (1990-2019). ...	2
Tablo 2. Osmangazi İlçesi'nde En Fazla Nüfusa Sahip Olan Mahalleler (2019).	4
Tablo 3. Dar Aralıklı Yaş Grubuna Göre Osmangazi İlçesi Nüfusu (2019).	6
Tablo 4. Geniş Aralıklı Yaş Grubuna Göre Osmangazi İlçesi Nüfusu (2019).	6
Tablo 5. Osmangazi İlçesi Bağımlı Nüfus ve Bağımlılık Oranı (2019).	7
Tablo 6. Osmangazi İlçesi Okuma-Yazma Durumu (2018).	8
Tablo 7. Bitirilen Eğitim Kurumuna Göre Osmangazi Nüfusu (2018).	8
Tablo 2.1: Bulgaristan Nüfusu (1880/84-2019).	44
Tablo 2.2: Bulgaristan'da Yaşayan Etnik Gruplar (2011).	45
Tablo 2.3. Yıllara Göre Bulgaristan'daki Türk Nüfus Varlığı (1880/84-2011).	51
Tablo 2.4. Bulgaristan'da Türklerin Yoğun Olarak Yaşadığı İller.	52
Tablo 2.5. Cumhuriyet Öncesi Dönemde Bulgaristan'dan Anadolu'ya Yönelik Göçler.	55
Tablo 2.6. Cumhuriyet Döneminde Bulgaristan'dan Türkiye'ye Yaşanan Göçler.	56
Tablo 3.1: Bursa İlinde Bulgaristan Doğumlu Nüfus Miktarı (1955-2019).	74
Tablo 3.2. Bulgaristan Doğumlu Nüfusun Bursa İlindeki Dağılışı (2019).	75
Tablo 3.3. Bursa İlinde Bulgaristan Doğumlu Nüfusun Cinsiyet Yapısı (1955-2019). ..	77
Tablo 3.4. Dar Aralıklı Yaş Gruplarına Göre Bursa'da Yaşayan Bulgaristan Doğumlu Nüfus (2019).	78
Tablo 3.5. Geniş Aralıklı Yaş Gruplarına Göre Bursa'da Yaşayan Bulgaristan Doğumlu Nüfus (2019).	80
Tablo 3.6. Bursa'daki Bulgaristan Doğumlu Nüfusun Bağımlılık Oranı (1985-2019). ..	81
Tablo 3.7. Bursa'daki Bulgaristan Doğumlu Nüfusun Eğitim Durumu (1985-2018). ...	83
Tablo 3.8. Bursa İlinde Bulunan Yurtdışı Doğumlu Nüfus İçerisinde Bulgaristan Doğumlu Nüfusun Miktarı (1955-2019).	84
Tablo 4.1: Bursa'ya Gelen Bulgaristan Göçmenleri ve Toplam Nüfus İçerisindeki Oranları.	86
Tablo 4.2. Bursa İlindeki Yurtdışı Doğumlu Nüfus ve Bulgaristan Doğumlu Nüfusun Oranı (1935-2019).	87
Tablo 4.3. Osmangazi İlçesindeki Bulgaristan Doğumlu Nüfus Varlığı (1990-2019). ..	89
Tablo 4.4. Osmangazi İlçesinde Bulunan Bulgaristan Doğumlu Nüfusun En Fazla İkamet Ettikleri Mahalleler (2018).	90
Tablo 4.5. Osmangazi İlçesinde Yaşayan Bulgaristan Doğumlu Nüfusun İlçe Toplam Nüfusu İçerisindeki Oranı (2019).	91
Tablo 4.6. Dar Aralıklı Yaş Gruplarına Göre Osmangazi İlçesinde Yaşayan Bulgaristan Doğumlu Nüfus (2019).	92
Tablo 4.7. Geniş Aralıklı Yaş Gruplarına Göre Osmangazi İlçesinde Yaşayan Bulgaristan Doğumlu Nüfus (2019).	93
Tablo 4.8. Bulgaristan Doğumlu Aktif Nüfusun İlçe Toplam Nüfusu İçerisindeki Oranı (2019).	94

Tablo 4.9. Bulgaristan Doğumlu Nüfusun Osmangazi İlçesindeki Okur-Yazarlık Durumuna Etkisi (2018).....	95
Tablo 4.10. Bitirilen Eğitim Kurumuna Göre Osmangazi'de Yaşayan Bulgaristan Doğumlu Nüfus (1990-2018).....	96
Tablo 4.11. Osmangazi'de Bitirilen Eğitim Kurumuna Göre Bulgaristan Doğumlu Nüfusun Etkisi (2018).....	96
Tablo 4.12. 93 Muhacereti Sonucunda Bulgaristan Göçmenleri Tarafından Kurulan Yerleşmeler.....	99
Tablo 4.13. 1950-1951 Döneminde Gelen Bulgaristan Göçmenlerinin Kurdukları Mahalleler.....	100
Tablo 4.14. Osmangazi İlçesinde Bulgaristan Kökenli Yer Adları.....	104
Tablo 4.15. Kırcaali Kelimesinin Osmangazi İlçesinde Kullanıldığı Yerler.....	107
Tablo 4.16. Filibe Kelimesinin Osmangazi İlçesinde Kullanıldığı Yerler.....	108
Tablo 4.17. Tunca Kelimesinin Osmangazi İlçesindeki Kullanımı.....	109
Tablo 4.18. Deliorman Kelimesinin Osmangazi İlçesindeki Kullanımı.....	110
Tablo 4.19. Burgaz Kelimesinin Osmangazi İlçesindeki Kullanımı.....	110
Tablo 4.20. Osmangazi İlçesinde Yer Adı Olarak Kullanılan Diğer Kelimeler.....	111
Tablo 4.21. Bulgaristan Kökenli Kişilerin İsimlerinin Verildiği Yer Adları.....	113
Tablo 4.22. Osmangazi İlçesindeki Hem Bulgaristan Hem de Diğer Balkan Ülkelerinde Görülebilen Yer Adlarının Kullanılma Sıklıkları.....	115
Tablo 4.23. Hem Bulgaristan Hem de Diğer Balkan Ülkelerinde Görülen İsimlerin Osmangazi İlçesinde Yer Adı Olarak Kullanımları.....	115
Tablo 4.24. Osmangazi İlçesinde Bulgaristan Kaynaklı Göçleler İle İlişkili Park, Bahçe ve Yeşil Alan İsimleri.....	117
Tablo 4.25. Osmangazi İlçesindeki Bulgaristan Kökenli İş Yeri İsimleri.....	120
Tablo 4.26. Göçmenlik Durumuna Göre Görüşmeciler.....	122
Tablo 4.27. Görüşmecilerin Bulgaristan'dan Göç Ettikleri Dönemler.....	123
Tablo 4.28. İş Yerlerine Verilen İsimlere Göre Görüşme Sonuçları.....	124
Tablo 4.29. Bulgaristan Kökenli İsme Sahip Olabilecek Kapatılan İş Yerleri.....	125
Tablo 4.30. 1950-1951 Döneminde Gelen Göçmenlerin Meslek Grupları.....	126
Tablo 4.31. 1989 Döneminde Gelen Göçmenlerin Meslek Gruplarına Göre Dağılımı.....	127
Tablo 4.32. İstihdam Edilen 1989 Dönemi Göçmenlerinin Meslekleri.....	127
Tablo 4.33. 1989 Dönemi Göçmenlerinin İstihdam Edildikleri Sektörler.....	128
Tablo 4.34. Bursa'ya Yerleştirilen 1950-1951 Dönemi Göçmenlerinin Meslek Grupları.....	130
Tablo 4.35. İş Yeri Açılırken Sermayesinin Kazanıldığı Yer.....	132
Tablo 4.36. Görüşmecilerin Şimdiki İşleriyle Bulgaristan'daki İşleri Arasındaki Bağlantı Durumu.....	133
Tablo 4.37. Bulgaristan'a Ait Ürünlerin Satışlarının Yapıldığı İş Yeri Durumu.....	133

GRAFİKLER LİSTESİ

Grafik 1: Osmangazi İlçesi Nüfus Seyri (1990-2019).....	3
Grafik 2. Osmangazi İlçesi Dar ve Geniş Aralıklı Nüfus Piramidi (2019).....	7
Grafik 2.1: Bulgaristan Nüfusu (1880/84-2019).....	44
Grafik 2.2. Bulgaristan'da Yaşayan Etnik Gruplar (2011).....	45
Grafik 2.3. Bulgaristan'da Türk Nüfusun Seyri (1880/84-2011).	52
Grafik 2.4. 1950-1951 Kitlesele Göçü İle Gelen Göçmenlerin Bölgelere Göre Dağılışı.	58
Grafik 2.5. 1989 Göçü İle Gelen Göçmenlerin Bölgelere Göre Dağılışı.....	64
Grafik 3.1: Bursa İlinde Bulgaristan Doğumlu Nüfus (1955-2019).....	74
Grafik 3.2. Bursa İli Bulgaristan Doğumlu Nüfusun Cinsiyet Yapısı (1955-2019).	77
Grafik 3.3. Dar Aralıklı Yaş Gruplarına Göre Bursa'da Yaşayan Bulgaristan Doğumlu Nüfus (1985-2019).	78
Grafik 3.4. Geniş Aralıklı Yaş Gruplarına Göre Bursa'da Yaşayan Bulgaristan Doğumlu Nüfus (1985-2019).	80
Grafik 3.5. Bursa'daki Bulgaristan Doğumlu Nüfusun Bağımlılık Oranı (1985-2019). 81	
Grafik 3.6. Bursa İlinde Yaşayan Bulgaristan Doğumlu Nüfusun Okuryazarlık Oranı (1985-2018).	82
Grafik 3.7. Bursa İlinde Bulunan Yurtdışı Doğumlu Nüfus İçerisinde Bulgaristan Doğumlu Nüfus (1955-2018).	84
Grafik 4.1: Bursa İlindeki Yurtdışı Doğumlu Nüfus ve Bulgaristan Doğumlu Nüfusun Oranı (1935-2019).	88
Grafik 4.2. Osmangazi İlçesindeki Bulgaristan Doğumlu Nüfus Varlığı (1990-2019).	89
Grafik 4.3. Dar Aralıklı Yaş Gruplarına Göre Osmangazi İlçesinde Yaşayan Bulgaristan Doğumlu Nüfus (1990-2019).	92
Grafik 4.4. Geniş Aralıklı Yaş Gruplarına Göre Osmangazi İlçesinde Yaşayan Bulgaristan Doğumlu Nüfus (1990-2019).	93
Grafik 4.5. Osmangazi ilçesinde Yaşayan Bulgaristan Doğumlu Nüfusun Okuryazarlık Durumu (1990-2018).	94
Grafik 4.6. Göçmenlik Durumuna Göre Görüşmeciler.....	122
Grafik 4.7. Görüşmecilerin Bulgaristan'dan Göç Ettikleri Dönemler.....	123
Grafik 4.8. İş Yerlerine Verilen İsimlere Göre Görüşme Sonuçları.	124
Grafik 4.9. İş Yeri Açılırken Sermayesinin Kazanıldığı Yer.....	132
Grafik 4.10. Görüşmecilerin Şimdiki İşleriyle Bulgaristan'daki İşleri Arasındaki Bağlantı Durumu.	133
Grafik 4.11. Bulgaristan'a Ait Ürünlerin Satışlarının Yapıldığı İş Yeri Durumu.	134

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 4.1: Osmangazi İlçesinde Yer Adlarında Bulgaristan Kökenli Kullanılan Sözcüklerin Kelime Bulutu.....	106
Şekil 4.2. Osmangazi İlçesindeki Hem Bulgaristan Hem de Diğer Balkan Ülkelerinde Görülebilen Yer Adlarının Kullanılma Sıklıkları.	115
Şekil 4.3. Osmangazi İlçesindeki Bulgaristan Kökenli İş Yerleri İsimlerinin Kullanılma Sıklığı.	121

HARİTALAR LİSTESİ

Harita 1: Osmangazi İlçesi Konum Haritası.....	2
Harita 2. Osmangazi İlçesi Nüfusunun Mahallelere Göre Dağılımı (2019).	4
Harita 2.1: Balkan Yarımadası Konum Haritası.....	35
Harita 2.2. Balkan Yarımadası Fiziki Haritası.....	37
Harita 2.3. Bulgaristan Konum Haritası.	42
Harita 2.4. Türkiye-Bulgaristan Sınır Haritası.	43
Harita 2.5. Bulgaristan'daki Türk Nüfus Varlığı (2011).	53
Harita 2.6. 1950-1951 Göçmenlerinin Türkiye'de İllere Göre Dağılışı.....	58
Harita 2.7. 1989 Göçü İle Gelen Göçmenlerin Bulgaristan'dan Geldikleri Yerler.....	63
Harita 2.8. 1989 Göçü İle Gelen Göçmenlerin Türkiye'de İllere Göre Dağılışı.....	65
Harita 3.1: Bursa İli Konum Haritası.....	68
Harita 3.2. Bulgaristan Doğumlu Nüfusun Bursa İlindeki Dağılışı (2019).....	76
Harita 4.1: Osmangazi İlçesinde Yaşayan Bulgaristan Doğumlu Nüfusun Dağılışı (2018).....	90
Harita 4.2. Günümüzde Osmangazi İlçesi Sınırları İçerisinde Kalan Bulgaristan Kaynaklı Göçler İle Kurulan Yerleşmeler.	98
Harita 4.3. Bulgaristan Kökenli Yer Adlarının Osmangazi İlçesindeki Dağılışı. ...	105
Harita 4.4. Osmangazi'de Bulunan Bulgaristan Kökenli İsimlerin Bulgaristan'daki Karşılıkları.....	106
Harita 4.5. Bulgaristan Kökenli İsme Sahip Olan İş Yerlerinin Osmangazi İlçesindeki Dağılışı.....	121

FOTOĞRAFLAR LİSTESİ

Fotoğraf 4.1: Kırcaali Kelimesinin Kullanıldığı Yerler.....	108
Fotoğraf 4.2. Filibe Kelimesinin Osmangazi İlçesinde Kullanımı.	109
Fotoğraf 4.3. Tunca Kelimesinin Osmangazi İlçesindeki Kullanımı.....	109
Fotoğraf 4.4. Deliorman Kelimesinin Osmangazi İlçesindeki Kullanımı.	110
Fotoğraf 4.5. Burgaz Kelimesinin Osmangazi İlçesindeki Kullanımı.	111
Fotoğraf 4.6. Cebel, Mestanlı ve Plevne Kelimelerinin Osmangazi İlçesindeki Kullanımları.	112
Fotoğraf 4.7. Yanbol, Vidinli ve Koşukavak Kelimelerinin Osmangazi İlçesindeki Kullanımları.	112
Fotoğraf 4.8. Bulgaristan Kökenli Kişilerin İsimlerinin Verildiği Yer Adları.	113
Fotoğraf 4.9. Rusçuk Camii.	114
Fotoğraf 4.10: Mümin Gençoğlu Hürriyet Meydanı.	118
Fotoğraf 4.11: Vahdettin Cebel Parkı.	118
Fotoğraf 4.12. Satışı Yapılan Bulgaristan'a Ait Ürünler.	134
Fotoğraf 4.13: Günümüzde Kullanılan Menderes Evi.	136
Fotoğraf 4.14: Bulgaristan Göçmenlerine Ait Mezar Taşları.	138
Fotoğraf 4.15: Üzerinde Motif Bulunan Bulgaristan Göçmeni Mezarları.....	138
Fotoğraf 4.16: Bursa Göç Tarihi Müzesinde Yer Alan Bulgaristan Kaynaklı Göçlere Ait Bilgiler.	140
Fotoğraf 4.17: Bursa Göç Tarihi Müzesinde Yer Alan Bulgaristan Türklerine Öncülük Etmış Kişilere Ait Bilgiler.	140
Fotoğraf 4.18: Kimlik Göç 89 Sergisi.	141

KISALTMALAR

- a. yer: Aynı Yer
a.g.e: Adı Geçen Eser
AB: Avrupa Birliği
ABD: Amerika Birleşik Devletleri
ADNKS: Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi
C: Cilt
Çev: Çeviren
Ed: Editör
GNS: Genel Nüfus Sayımı
km: Kilometre
s: Sayfa
S: Sayı
TDK: Türk Dil Kurumu
TÜİK: Türkiye İstatistik Kurumu
yy: Yüzyıl

GİRİŞ

1. ARAŞTIRMANIN MEKÂNSAL VE KAVRAMSAL SINIRLARI

Araştırma sahası olarak belirlenen Osmangazi İlçesi, Bursa ili içerisinde yer almaktadır. Ayrıca Türkiye'nin Marmara Bölgesi'nin Güney Marmara Bölümü içerisinde kalmaktadır.

Bursa İlinin metropoliten ilçelerinden birisi olan Osmangazi, doğuda Gökdere vadisi; batıda Nilüfer Deresi ve Yeni Mudanya Yolu, kuzeyde Samanlı Dağları, Nilüfer Çayı ve Bursa Ovasının bir kısmını içine almaktadır. İdari açıdan sınırlarına bakıldığı zaman ise kuzeyinde Gemlik; doğusunda Gürsu ve Yıldırım; güneydoğusunda Kestel ve İnegöl; güneyinde Keles, güneybatısında Orhaneli; batısında Nilüfer ve kuzeybatısında ise Mudanya ilçeleri ile çevrilidir (Harita 1). Ayrıca denizden ortalama olarak 150 m. yükseltiye sahip olan ilçe, 621 km² yüzölçümüne sahiptir¹.

Osmangazi İlçesi özel konumu bakımından önemli bir yere sahiptir. Nitekim İstanbul, İzmir, Eskişehir yollarının kesiştiği bir noktada yer almaktadır. Bu durum hem Türkiye'nin önemli sanayi merkezlerine yakın olmayı hem de kendi bünyesinde ülkenin önemli endüstri kuruluşlarına ev sahipliği yapmasına sebep olmaktadır. Ayrıca ilçe Mudanya limanına 31 km, Gemlik limanına ise 30 km mesafededir.

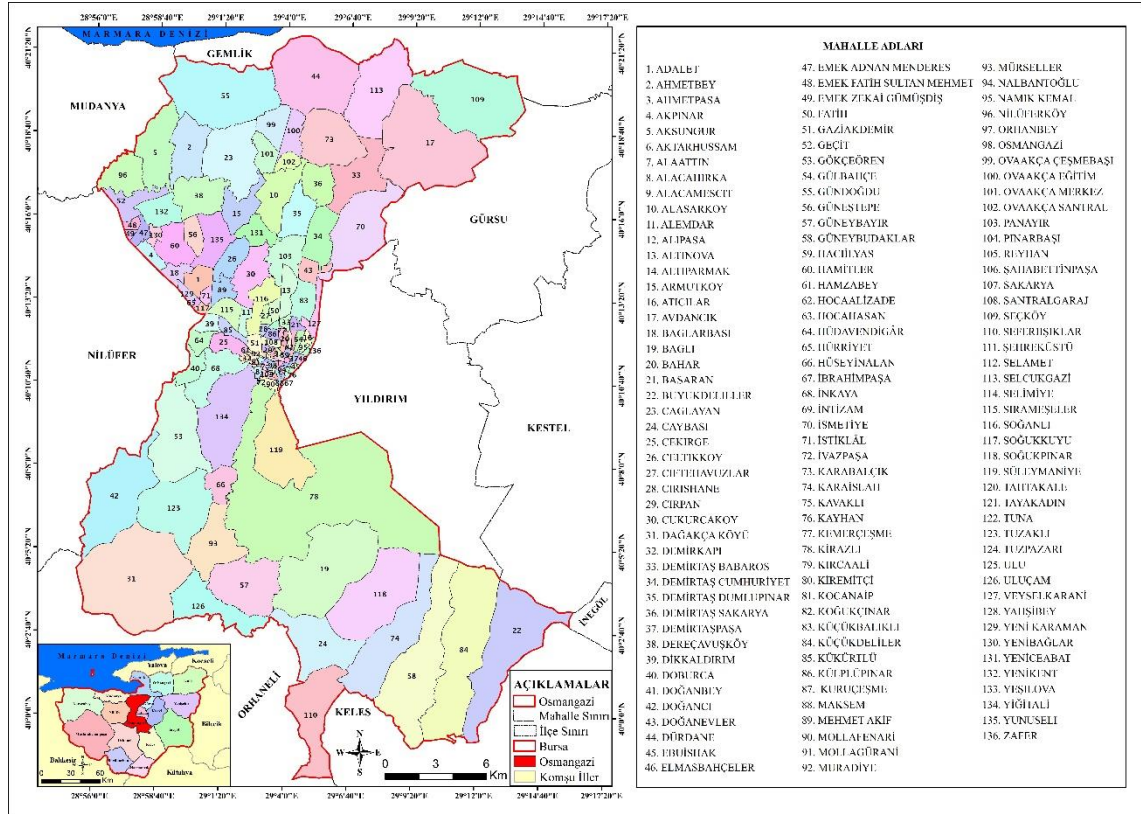
Adını Osmanlı Devleti'nin kurucusu olan Osman Bey'den alan Osmangazi ilçesi, 1987 yılında Bursa'nın Büyükşehir statüsü kazanmasıyla kurulmuştur². Ayrıca günümüzde Bursa'nın merkez ilçelerinde birisi olan Osmangazi, 136 mahalleye ve 8. 802 sokak ve caddeye sahiptir³.

¹ Harita Genel Müdürlüğü, *İl ve İlçe Yüzölçümleri*, 2014, https://www.harita.gov.tr/images/urun/il_ilce_alanlari.pdf s. 4. (20.02.2020).

² Resmi Gazete, <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/19500.pdf>, 27 Haziran 1987, (06.08.2020).

³ <http://www.osmangazi.bel.tr/tr/osmangazi/ilcemiz-hakkinda>, (20.02.2020).

Harita 1: Osmangazi İlçesi Konum Haritası.

Nüfus bakımından incelendiği zaman Osmangazi'nin, Bursa'da en fazla nüfusun bulunduğu ilçe olduğu görülmektedir. 2019 yılı itibariyle il nüfusunun %29'u yani 876.048 kişi Osmangazi ilçesinde yaşamaktadır. 1990-2019 yıllarını kapsayan Osmangazi ilçesinin nüfus seyrine bakıldığında sürekli olarak yükseldiği görülmektedir (Grafik 1). 1990 yılında 510.902 kişi olan ilçe nüfusu, 2000 yılında 642.337 kişiye, 2007 yılında ise 736.034 kişiye yükselmiştir. Sürekli olarak artışın devam ettiği ilçe nüfusu 2013 yılında 802.620 kişiye, 2019 yılında ise %9 oranında artarak 876.048 kişiye yükselmiştir (Tablo 1). Bursa ilinin 2019 yılı itibariyle nüfusu ise 3.056.120 kişi olarak belirlenmiştir.

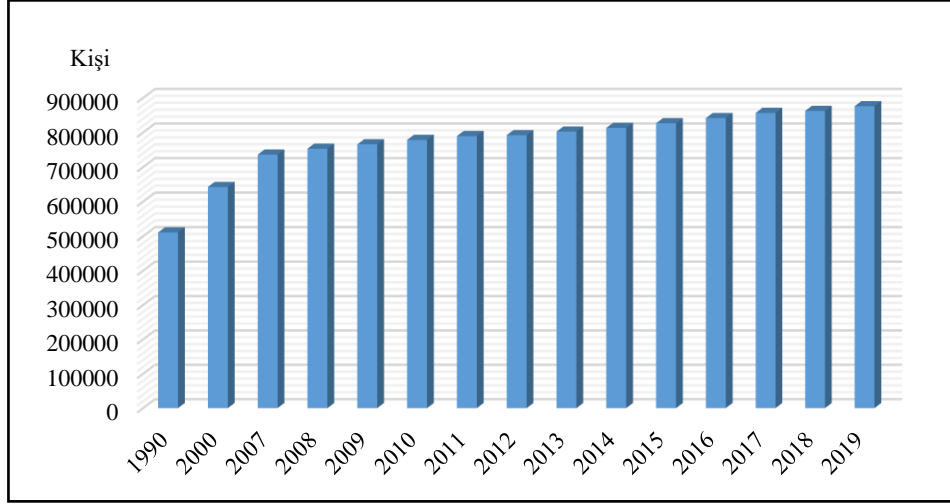
Tablo 1: Osmangazi İlçesi Nüfusu ve Bursa Nüfusu İçerisindeki Oranı (1990-2019).

YILLAR	BURSA İLİ NÜFUSU	OSMANGAZİ NÜFUSU	YÜZDE (%)
1990	1.603.137	510.902	32
2000	2.125.140	642.337	30
2007	2.439.876	736.034	30
2008	2.507.963	753.217	30
2009	2.550.645	765.728	30
2010	2.605.495	778.526	30
2011	2.652.126	789.575	30
2012	2.688.171	792.219	29

2013	2.740.970	802.620	29
2014	2.787.539	813.262	29
2015	2.842.547	826.742	29
2016	2.901.396	841.756	29
2017	2.936.803	856.770	29
2018	2.994.521	862.516	29
2019	3.056.120	876.048	29

Kaynak: TÜİK GNS ve ADNKS Verileri (1990-2019).

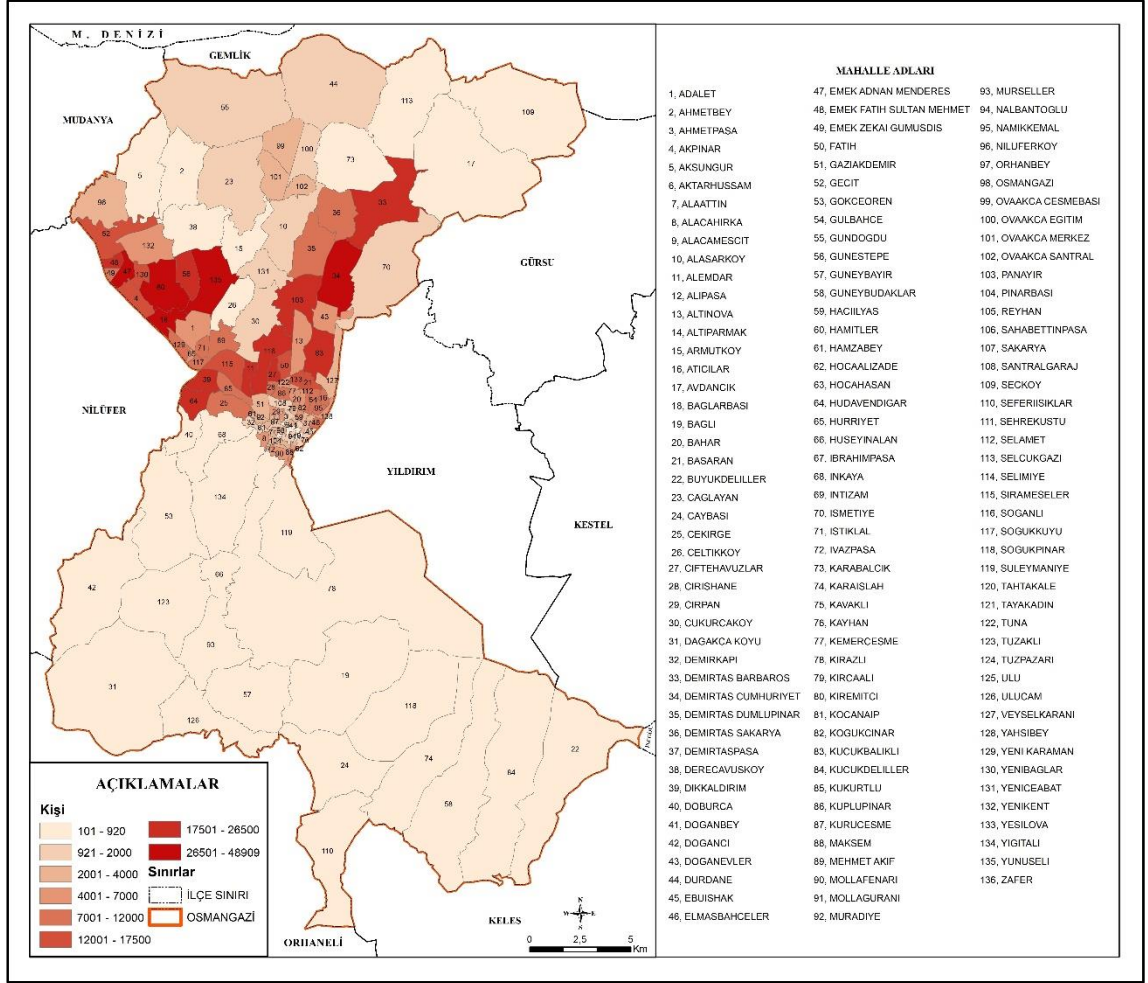
Grafik 1: Osmangazi İlçesi Nüfus Seyri (1990-2019).

Kaynak: TÜİK GNS ve ADNKS Verileri (1990-2019).

Osmangazi yukarıda da değinildiği üzere 136 mahalleye (27'si kırsal mahalle) sahip bir ilçedir. Nüfus bakımından incelendiği zaman bu mahalleler içerisinde Hamitler en fazla nüfusa sahip olan mahalledir (Harita 2). Nitekim bu mahallenin nüfusu 2019 yılı itibariyle 48.909 kişi olarak hesaplanmıştır. Bunu 36.447 kişi nüfusu ile Bağlarbaşı Mahallesi takip etmektedir. Ayrıca Demirtaş Cumhuriyet, Yunuseli, Emek Adnan Menderes ve Soğanlı mahalleleri Osmangazi İlçesinde en fazla nüfusa sahip diğer mahallelerdir (Tablo 2).

Harita 2. Osmangazi İlçesi Nüfusunun Mahallelere Göre Dağılımı (2019).

Kaynak: TÜİK 2019 ADNKS Verilerinden Derlenerek Hazırlanmıştır.

Tablo 2. Osmangazi İlçesi'nde En Fazla Nüfusa Sahip Olan Mahalleler (2019).

SIRA	MAHALLE	NÜFUS
1	Hamitler	48.909
2	Bağlarbaşı	36.447
3	Demirtaş Cumhuriyet	36.273
4	Yunuseli	33.761
5	Emek Adnan Menderes	32.391
6	Soğanlı	26.306
7	Güneştepe	23.607
8	Alemdar	23.369
9	Emek Fatih Sultan Mehmet	23.280
10	Panayır	23.178

Kaynak: TÜİK ADNKS Verileri (2019).

Osmangazi İlçesi nüfusunun cinsiyet yapısına bakıldığı zaman arada çok büyük bir fark olmamasına rağmen erkek nüfusun kadın nüfustan fazla olduğu görülmektedir. 2019 yılı itibariyle Osmangazi’de 439.958 erkek nüfus yaşarken, kadın nüfusun miktarı ise 436.090 kişi olduğu tespit edilmiştir (Tablo 1).

Nüfus çalışmalarında kullanılan bir diğer önemli parametre nüfusun yaş yapısının belirlenmesidir. Özellikle sosyal ve ekonomik amaçlı planlamalarda önem arz eden bu parametre, *bir nüfus kitesinin yaş gruplarına göre sergilediği bileşim* olarak tanımlanmaktadır. Belli sayım devrelerinde nüfusu, belli yaş dilim aralıkları dikkate alınarak yapılan bu gruplandırma, geniş aralıklı ve dar aralıklı gruplandırma olarak iki farklı şekilde yapılmaktadır. Geniş aralıklı yaş gruplandırılmasında nüfus, 0-14, 15-64, 65+ şeklinde yapılırken dar gruplandırma ise 0-4, 5-9, 10-14... 80-84, 85+ şeklinde yapılmaktadır⁴.

Osmangazi İlçesinde yaşayan nüfusun dar aralıklı yaş gurubuna göre incelendiği zaman 35-39 yaş aralığının en yüksek orana sahip olduğu görülmektedir (Grafik 2). 2019 yılında hesaplanan nüfus sayımda 35-39 yaş aralığının oranı %9 olarak belirlenmiştir. Bunu %8 oranı ile 25-29, 30-34 ve 40-44 yaş aralıkları takip etmektedir. Yaşlı nüfusun oranı ise oldukça düşüktür. Yani Osmangazi ilçesinde yaşayan nüfusun büyük bir oranı çalışma çağındaki aktif nüfustur. Nitekim yaş gruplarının geniş aralıklı olarak sınıflandırıldığı zaman bu durum daha açık bir şekilde ortaya çıkmaktadır (Grafik 2). Toplam nüfusun %70’i yani 610.272 kişisi 15-64 yaş aralığındadır (Tablo 4). İkinci en fazla nüfusa sahip olan yaş aralığı ise 0-14 yaş grubu yani çocuk nüfustur. Nitekim %22 oranına tekabül eden 190.843 kişi bu yaş aralığına sahiptir. 65+ yaş aralığı ise 74.933 kişi ile en düşük nüfusa sahip olan yaş aralığıdır. Bu yaş aralığının toplam nüfus içerisindeki oranı ise %9’dur. Ayrıca ilçe nüfusunda 55-59 nüfus aralığından sonraki yaşlarda kadın nüfus miktarının erkek nüfusa göre sürekli olarak arttığı görülmektedir (Tablo 3). Bu yaş aralığında (55-59) erkek ve kadın nüfus eşit orandayken, 60-64 yaş aralığında iki cinsiyet arasındaki fark %2’ye, 70-74 yaş aralığında %12’ye, 90+ yaş grubunda ise %42’ye kadar yükselmektedir.

⁴ Hayati Doğanay, Fatih Orhan, *Türkiye Beşeri Coğrafyası*, 4. b., Ankara: Pegem Akademi, 2019, s. 157-158.

Tablo 3. Dar Aralıklı Yaş Grubuna Göre Osmangazi İlçesi Nüfusu (2019).

YAŞ GRUBU	ERKEK	KADIN	TOPLAM
0-4	32.528	30.740	63.268
5-9	32.860	31.042	63.902
10-14	32.934	30.739	63.673
15-19	30.556	27.619	58.175
20-24	30.282	29.405	59.687
25-29	33.566	33.176	66.742
30-34	36.332	35.559	71.891
35-39	39.525	38.692	78.217
40-44	36.196	35.033	71.229
45-49	32.752	32.109	64.861
50-54	27.816	26.379	54.195
55-59	23.587	23.761	47.348
60-64	18.569	19.358	37.927
65-69	13.377	14.904	28.281
70-74	8.681	11.140	19.821
75-79	5.215	7.584	12.799
80-84	3.111	4.925	8.036
85-89	1.615	2.831	4.446
90+	456	1.094	1.550

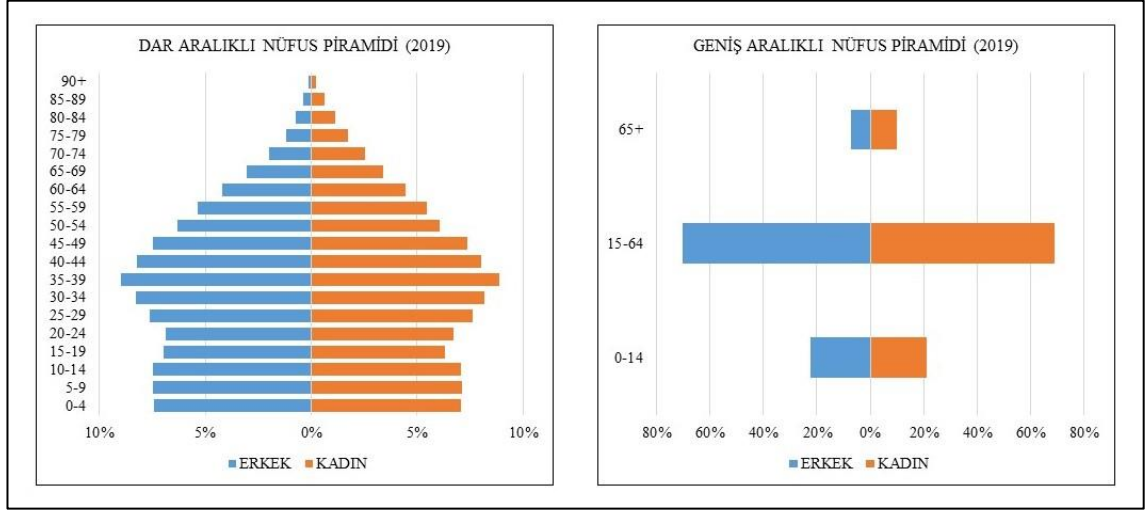
Kaynak: TÜİK ADNKS Verileri (2019).

Tablo 4. Geniş Aralıklı Yaş Grubuna Göre Osmangazi İlçesi Nüfusu (2019).

YAŞ GRUBU	ERKEK	KADIN	TOPLAM
0-14	98.332	92.521	190.843
15-64	309.181	301.091	610.272
65+	32.455	42.478	74.933

Kaynak: TÜİK ADNKS Verileri (2019).

Grafik 2. Osmangazi İlçesi Dar ve Geniş Aralıklı Nüfus Piramidi (2019).

Kaynak: TÜİK ADNKS Verileri (2019).

Bağımlı nüfus, yaş gruplarının nüfus içerisinde dağılımını göstermekte kullanılan diğer tanımlardan birisidir. Ekonomik olarak aktif olmayan bu nüfus, *bir yerdeki nüfus içerisindeki 0-15 yaş grubu nüfus ile 65 yaş ve üzeri* olarak anlaşılmaktadır⁵. Osmangazi ilçesinin 2019 yılındaki nüfusuna bakıldığında zaman bağımlı nüfus oranının %30 olduğu görülmektedir. Bağımlı nüfus içerisinde en yüksek orana ise %72 oranı ile 0-14 yaş aralığındaki nüfusun sahip olduğu görülmektedir. 65+ yaş üzerindeki nüfusun oranı ise %28 olarak belirlenmiştir. Ayrıca nüfusun bağımlılık oranı ise %42 olduğu tespit edilmiştir (0-14 yaş grubu + 65+ yaş grubu / 15-64 yaş grubu*100) (Tablo 5). Bu doğrultuda Osmangazi ilçesinde yaşayan nüfusun % 70'i aktif yani çalışma çağındaki nüfustur. İlçenin sahip olduğu istihdam imkânları, aktif nüfus oranının da yüksek olmasının başlıca nedeni olmaktadır.

Tablo 5. Osmangazi İlçesi Bağımlı Nüfus ve Bağımlılık Oranı (2019).

YAŞ GRUBU	ERKEK	KADIN	TOPLAM	YÜZDE (%)
0-14	98.322	92.521	190.843	72
65+	32.455	42.478	74.933	28

BAĞIMLILIK ORANI: %42

Kaynak: TÜİK ADNKS Verileri (2019).

⁵ Salih Şahin, *Geçmiş, Günümüz ve Gelecekte Nüfus Gerçeği*, 4. b., Ankara: Pegem Akademi, 2018, s. 135.

Osmangazi ilçesinde bulunan nüfusun okur-yazarlık durumuna bakıldığı zaman oldukça yüksek olduğu görülmektedir. Nitekim 2018 yılı itibariyle ilçe nüfusunun %97'si okuma yazma bilmektedir. İlçede yaşayan nüfusun %2'sine denk gelen 15.149 kişi ise okuma-yazma bilmemektedir. Ayrıca ilçe nüfusunun %1'lik kısmının ise okuma-yazma bilme durumu bilinmemektedir (Tablo 6).

Tablo 6. Osmangazi İlçesi Okuma-Yazma Durumu (2018).

OKUMA-YAZMA DURUMU	NÜFUS	YÜZDE (%)
Okuma Yazma Bilen	756.701	97
Okuma-Yazma Bilmeyen	15.149	2
Okuma-Yazma Durumu Bilinmeyen	5.290	1
Toplam	777.140	100

Kaynak: TÜİK, Ulusal Eğitim İstatistikleri (2018).

Nüfusun eğitim açısından incelendiği zaman bakılan bir diğer parametrede bitirilen eğitim kurumları olmaktadır. Osmangazi ilçesinde yaşayan nüfusun mezun oldukları eğitim kurumlarına bakıldığı zaman ilkökul mezunu nüfusun fazla olduğu görülmektedir. Bu nüfusun %24'ü ilkökul mezunudur. İkinci olarak en fazla mezuna sahip olan eğitim kurumu ise lise ve dengi meslek okullarıdır. Nitekim nüfusun %23'ü bu eğitim kurumundan mezundur. İlköğretim ile ortaokul ve dengi meslek ortaokulundan mezun olan nüfus, %14 oranı ile diğer yüksek orana sahip olan nüfustur. Yüksekokul veya fakülte mezunu nüfusun oranı ise %12'dir. Bunların yanı sıra nüfusun %8'ine tekabül eden 65.099 kişi ise okuma yazma bilmesine rağmen herhangi bir eğitim kurumundan mezun olmamıştır (Tablo 7).

Tablo 7. Bitirilen Eğitim Kurumuna Göre Osmangazi Nüfusu (2018).

EĞİTİM KURUMU	ERKEK	KADIN	TOPLAM	TOPLAM YÜZDE (%)
İlkokul	77.423	111.582	189.005	24
İlköğretim	59.851	50.179	110.030	14
Ortaokul veya Dengi Meslek Ortaokul	59.070	51.897	110.967	14
Lise ve Dengi Meslek Okulu	104.403	74.212	178.615	23
Yüksekokul veya Fakülte	50.018	45.503	95.521	12
Yüksek Lisans (5 Veya 6 Yıllık Fakülteler dahil)	3.601	2.848	6.449	1
Doktora	603	412	1.015	0
Okuma Yazma Bilen Fakat Bir Okul Bitirmeyen	29.019	36.080	65.099	8
Okuma Yazma Bilmeyen	1.969	13.180	15.149	2

Bilinmeyen	2.613	2.677	5.290	1
Toplam	388.570	388.570	777.140	100

Kaynak: TÜİK, Ulusal Eğitim İstatistikleri (2018).

Türkiye'nin en önemli sanayi merkezlerinden birisi olan ve Bursa ilinin sınırları içerisinde yer alan Osmangazi ilçesi aynı zamanda ilin önemli sanayi kuruluşlarına da ev sahipliği yapmaktadır.

Osmangazi, başta otomotiv, tekstil olmak üzere Türkiye'nin önemli sanayi kuruluşlarına ev sahipliği yapmaktadır. Nitekim otomobil, otomobil yan sanayi, dokuma, havlu, trikotaj, kundura, tarım aletleri, mobilya, deri, plastik, makine ve madeni eşya yapımı, elektrik motoru, döküm, marangoz makineleri, kaynak, makineleri, soba, bıçakçılık sanayi kuruluşları ile yağ ve un fabrikaları ilçe sınırları içerisinde yer alan endüstriyel kuruluşlardır⁶.

2. ARAŞTIRMANIN AMACI VE YÖNTEMİ

Yüksek Lisans tezi olarak hazırlanan bu çalışmanın amacı; Bursa ili Osmangazi ilçesinde Bulgaristan kaynaklı göçlerin mekânsal etkilerini coğrafi bakış açısı ile ortaya koymaktır. Gördükleri politik baskılardan dolayı Türkiye'ye göç etmek zorunda kalan Bulgaristan Türkleri, yerleşmek için en fazla Bursa ilini tercih etmişler ve yoğun olarak Bursa merkez ilçesine iskân edilmişlerdir. Göçmenlerin yoğun olarak iskân edildikleri bu yerlerin büyük çoğunluğu, 1987 yılında Bursa'nın büyükşehir ilan edilmesiyle birlikte kurulan Osmangazi ilçesi sınırları içerisine dâhil edilmiştir. Bundan dolayı da çalışma sahası olarak Osmangazi ilçesi seçilmiştir.

Bu tez çalışması, hem nitel hem de nicel veriler kullanılarak hazırlandığı için karma desenli bir çalışmadır. Araştırmada aynı kültüre sahip bir grubun incelenmesinin yapıldığından dolayı nitel araştırma yönteminin etnografi deseni kullanılarak hazırlanmıştır. Nitekim Etnografi; *araştırmacının ortak kültüre sahip bir grubun değerlerinin, davranışlarının, inançlarının ve dilinin paylaşılan ve öğrenilen modellerini tanımladığı ve yorumladığı nitel bir desendir*⁷. Araştırmanın evreni Osmangazi ilçesinde yaşayan Bulgaristan göçmeleri olarak belirlenmiştir. Ancak bu göçmenlerin Türk

⁶ <http://www.osmangazi.bel.tr/tr/osmangazi/ilcemiz-hakkinda>, (17.03.2020).

⁷ John W. Creswell, *Nitel Araştırma Yöntemleri Beş Yaklaşım Göre Nitel Araştırma ve Araştırma Deseni*, 4. b., çev. Mesut Bütün, Selçuk Beşir Demir, Ankara: Siyasal Kitabevi, 2018, s. 90.

soyundan gelmeleri ve ortak bir kültüre sahip olmalarından dolayı Bursa'ya çok hızlı bir şekilde uyum sağlamaları bir takım sınırlılıklara neden olmuştur. Bundan dolayı Bulgaristan kaynaklı göçlerin nüfus, yer adlarına, ekonomik, sosyal ve kültürel olarak mekânsal etkilerini ortaya koyabilmek için Bulgaristan doğumlu nüfus ve Bulgaristan kökenli yer adları örneklem olarak belirlenmiştir. Ayrıca elde edilen verilerin haritalandırılmış, içerik analizleri yapılmıştır. Tablolar, grafikler ve hesaplamalar ise Microsoft Office Excell programı kullanılarak yapılmıştır.

Elimizdeki bu çalışmanın hazırlama ve veri toplama süreci ofis ve saha çalışması olarak iki şekilde gerçekleşmiştir. Ofis çalışmasında ilk olarak konuyla alakalı literatür taraması yapılmıştır. Nitekim bu doğrultuda göç, Balkanlar, Bulgaristan, Türkiye'ye yönelik gerçekleşen Balkanlar ve Bulgaristan kaynaklı göçler, bu göçlerin Türkiye ve Bursa iline olan etkileri hakkında yazılmış olan kitap, makale, bildiri ve tez şeklindeki bilimsel çalışmalar, başta Bursa Uludağ Üniversitesi Prof. Dr. Fuat Sezgin Merkez Kütüphanesi olmak üzere çeşitli kütüphane, YÖKTEZ merkezi ve internet ortamında yerli ve yabancı veri tabanları taranarak yararlanılmıştır. Ayrıca coğrafya, sahip olduğu multidisipliner yapısından dolayı zaman zaman farklı bilim dallarına ait çalışmalardan yararlanılmasına olanak sağladığı için araştırmanın kavramsal ve alansal genişliği başta tarih ve uluslararası ilişkiler bilimlerine ait kaynaklar olmak üzere farklı kaynakların da taranmasına yönlendirmiştir. Nüfus verileri ise Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) ve Bulgaristan Cumhuriyeti Ulusal İstatistik Enstitüsü kurumlarından temin edilerek haritalandırılmışlar ve Microsoft Office Excell programı ile hesaplamalar yapılmış, tablo ve grafiklerle görselleştirilmişlerdir.

Ofis çalışmasında yapılan bir diğer işlemde Coğrafi Bilgi Sistemleri (CBS) ortamında olan Osmangazi ilçesindeki yer adlarının taranması olmuştur. Mahalle, sokak, cadde isimlerini içeren veriler Bursa Büyükşehir Belediyesi'nden alınmıştır. İş yeri isimlerinin bulunduğu veriler ise Bursa Büyükşehir Belediyesi BUSKİ Genel Müdürlüğünden temin edilmiştir. Ayrıca çalışma sahası sınırları içerisinde bulunan park, bahçe, bulvar ve yeşil alanlarının isimlerinin bulunduğu veriler, Bursa Büyükşehir Belediyesi ile Osmangazi Belediyesi Park ve Bahçeler Müdürlüğünden Microsoft Office Excell ortamında temin edilmiştir. Bahsi geçen bu veriler taranarak Bulgaristan kökenli yer adları belirlenmiş ve frekans analizleri yapılmıştır.

Çalışmanın hazırlık aşamasının ikinci safhasını ise saha çalışmaları oluşturmaktadır. Farklı tarihlerde gerçekleştirilen saha çalışmalarında yapılandırılmış mülakat yöntemi kullanılmıştır. Bu doğrultuda daha önceden belirlenmiş Bulgaristan kaynaklı göçler ile kurulan mahallelerin ve Bulgaristan kökenli yer adlarının bulunduğu mahallelerin muhtarları (31 görüşmeci) ve Bulgaristan kökenli isimlere sahip iş yerlerinin sahipleriyle (185 görüşmeci) görüşülmüştür. Toplamda 216 kişiyle yapılan görüşme sürecinde, yarı yapılandırılmış görüşme formu hazırlanmıştır. Saha çalışması sonrasında elde edilen veriler, kodlar verilerek içerik analizleri yapılmış, tablo, grafik ve fotoğraflarla görselleştirilmiştir.

3. ARAŞTIRMANIN HİPOTEZİ VE PROBLEMİ

İleri ki konularda daha detaylı bir şekilde değinileceği üzere göç hareketi sonucunda mekân üzerinde birçok etki meydana gelmektedir. Çünkü göçlerle birlikte sadece insanlar değil, onlarla beraber sahip oldukları değerlerde hareket etmektedir. Bundan dolayı göç eden insanlar gittikleri yere, geldikleri yerin izlerini taşırlar. Bu doğrultuda çalışmanın hipotezi; “*Bulgaristan kaynaklı göçler sonucunda Bursa’ya iskân edilen göçmenlerde geldikleri yerlerin özelliklerini ve kültürlerini Bursa’ya yansıtarak kültürel peyzajında birçok etkiye neden olmuşlardır*”. Böylece Bursa’da köy, mahalle, cadde, sokak, park, bahçe ile yeşil alan ve iş yerlerinde Bulgaristan kökenli isimler görmek mümkündür. Bunun yanı sıra Bulgaristan göçmenleri için öncülük kişilerin isimleri de yer adı olarak kullanılmışlardır. Ayrıca Bulgaristan göçmenleri ekonomik anlamda da birçok etkiye neden olarak Bursa’da Bulgaristan’a ait ürünlerin satışlarının yapılmasına neden olmaktadır. Bunların yanı sıra göçmenler birçok dernekler kurarak bunların çatısı altında bir araya gelebilmektedirler. Ayrıca bu göç hareketleri nüfus üzerine de birçok etkiye neden olmuştur. Sahip olduğumuz bu hipotezin doğruluğunu ortaya koymak amacıyla, Bursa’da alan araştırması yaparak elimizdeki yüksek lisans tezi hazırlanmıştır. Bu doğrultuda Bursa’da en fazla Bulgaristan doğumlu nüfusun yaşadığı Osmangazi ilçesi çalışma alanı olarak belirlenmiştir.

Sahip olduğumuz hipotezin doğruluğunu ortaya koyabilmek amacıyla çalışmanın ana problem cümlesi; “Bursa ili sınırları içerisinde bulunan Osmangazi ilçesinde Bulgaristan kaynaklı göçlerin mekânsal ve kültürel etkileri var mı? Varsa bunlar nelerdir?” şeklinde belirlenmiştir.

Çalışmanın alt problem soruları ise şöyledir:

- Bulgaristan kaynaklı göçler sonucunda Osmangazi ilçesinin nüfus miktarında nasıl bir değişiklik meydana geldi?
- Bulgaristan kaynaklı göçler sonucunda yeni kurulan yerleşimlerden kaç tanesi Osmangazi ilçesi sınırları içerisinde kalmıştır?
- Osmangazi sınırları içerisinde bulunan Bulgaristan kaynaklı göçler sonucunda kurulan yerleşmelerden kaç tanesinde Bulgaristan kökenli isim vardır?
- Osmangazi sınırlarında Bulgaristan kaynaklı göçlerin yer adlarına etkisi var mı?
- Bulgaristan göçmenleri için öncülük etmiş kişilerin isimlerinin verildiği cadde, sokak, park var mı?
- Osmangazi ilçesinde Bulgaristan göçmenlerinin ekonomik anlamda katkıları nelerdir?
- İş yeri sahibi olan Bulgaristan göçmenleri iş yerlerini açarken sermayesini Bursa'da mı kazanmışlar yoksa Bulgaristan'daki mallarını satarak mı karşılamışlar?
- Bulgaristan'a ait ürünlerin satışı yapılıyor mu?
- Bulgaristan göçmenleri tarafından Osmangazi ilçesi sınırlarında göçmen pazarları kuruluyor mu?
- Osmangazi ilçesinde Bulgaristan göçmenleri tarafından kurulan yöresel dernek var mı?
- Osmangazi ilçesinde Bulgaristan göçmenlerine ait mezar taşlarında kültürel olarak farklar var mı?
- Bursa Göç Tarihi Müzesinde Bulgaristan kaynaklı göçlere yer verilmiş mi?

4. ARAŞTIRMANIN SINIRLILIKLARI

Bulgaristan kaynaklı göçlerin meydana geldiği dönemlerde Osmangazi İlçesi henüz kurulmadığı için ve o dönemlerde gelen göçmenlerin detaylı nüfus verileri tutulmadığı için çalışma sahası içerisinde bu göç hareketlerinin nüfus yapısı bakımından detaylı etkisi ortaya konulamamıştır.

Çalışmanın bir diğer sınırlılığı da göçmenlerin sayılarının fazla olması ve Bursa'ya sağladıkları uyumdan dolayı olmuştur. Çünkü çalışma sahası içerisinde bulunan iş

yerlerinde ne kadar Bulgaristan göçmeninin çalıştığı ya da bulunan iş yerlerinin ne kadarının Bulgaristan göçmenlerine ait olduğunu belirlemek oldukça zordur. Özellikle iş yeri isimlerinde göçmenler, Bulgaristan kökenli isimlerden daha çok kendileri için daha fazla anlam ifade eden (aile bireylerinin isimleri, buldukları cadde, mahalle, sokak isimleri vb.) isimler vermişlerdir. Sağlanan bu tam uyum göçlerin Osmangazi ilçesinde günümüzdeki ekonomik etkilerini ortaya koymayı zorlaştırmıştır.

Saha çalışmaları esnasında bazı işyeri sahiplerinin yoğun olması, bazılarının iş yerlerinde olmaması ve bazı işyeri sahiplerinin ise görüşme formundaki bazı sorulara cevap vermek istememeleri gibi durumlar da bu tez çalışmasının sınırlılıkları arasında bulunmaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1. GÖÇ VE GÖÇ KAVRAMLARI

Geçmişten günümüze kadar dinamik bir şekilde insanlık tarihi ile birlikte var olan ve çok yönlü karaktere sahip olmasından dolayı tarih, psikoloji, sosyoloji, iktisat gibi birçok bilimin ilgi alanına giren göç, mekân üzerinde gerçekleşerek onu doğrudan etkilediği için coğrafya ilminin de ilgi alanına girmektedir. Bir göç hareketi ile birlikte mekân üzerinde hem yeni bir nüfus dağılımı meydana gelerek göç alan bir yerde nüfusun miktarı artarak yaş ve cinsiyet yapısında değişiklikler meydana gelirken göç veren yerde ise nüfus azalmaktadır⁸. Hem de bu hareket ile birlikte sadece insanlar hareket etmemekte, onlarla birlikte sahip oldukları kültürel değerlerde taşınmaktadır. Gidilen yerde yeni bir nüfus dağılımının yanı sıra kültürlerarası etkileşimde oluşmaktadır ve gidilen yerin ekonomik, sosyal ve politik yapısı da değişmektedir. Böylece *göç hareketi toplumların sosyo-kültürel, ekonomik, politik gibi tüm yapısı ile doğrudan ilişkili olan ve etkileyen bir olgu haline gelmektedir*⁹.

TDK tarafından *ekonomik, toplumsal, siyasi sebeplerle bireylerin veya toplulukların bir ülkeden başka bir ülkeye, bir yerleşim yerinden başka bir yerleşim yerine gitme işi*¹⁰ olarak tanımlanan göç hareketi farklı yazarlar tarafından farklı şekillerde de tanımlanmıştır. Ancak farklı şekillerde yapılan bu tanımların ortak bir anlamı bulunmaktadır. Yani hepsi bir hareketlilikten bahsetmektedir. Nitekim Tümertekin ve Özgüç (2010) göçü; *bir idari sınırı geçerek oturma yerini devamlı ya da uzun süreli olarak değiştirme olayı* şeklinde tanımlamaktadırlar¹¹. Akkayan (1979) ise göçü; *kişilerin hayatlarının gelecek kısmının tamamını veya bir parçasını geçirmek üzere, tamamen yahut geçici bir süre için bir iskân ünitesinden (şehir, köy gibi) diğerine yerleşmek kaydıyla yaptıkları coğrafi yer değiştirme olayı*¹² şeklinde tanımlarken,

⁸ Taylan Akkayan, *Göç ve Değişme*, İstanbul: Edebiyat Fakültesi Basımevi, 1979, s. 20.

⁹ Mustafa Mutluer, *Uluslararası Göçler ve Türkiye*, İstanbul: Çantay Kitapevi, 2003. s. 9.

¹⁰ <https://sozluk.gov.tr/>, (22.11.2018).

¹¹ Erol Tümertekin, Nazmiye Özgüç, *Beşeri Coğrafya İnsan, Kültür, Mekân*, İstanbul: Çantay Kitabevi, 2010, s.289.

¹² Akkayan, a.g.e., s. 21.

Doğanay ve Orhan (2019) ise *nüfusun sürekli (=devamlı) yaşama yerlerini, yani doğdukları yerleri; bireysel olarak, aile ya da gruplar biçiminde terk ederek, geçici veya devamlı olarak yaşamak amacıyla, bir başka yere gitmesi* şeklinde tanımlamaktadır¹³. Bir nüfus hareketi olarak göçe katılan kişilere ise göçmen adı verilmektedir¹⁴.

Dinamik bir şekilde varlığını devam ettiren göç olgusunu daha anlaşılır bir hale getirmek için çeşitli sınıflandırmalar yapılmıştır. İleriki konularda daha detaylı bir şekilde değinilecek olan bu göç tipleri kısaca şöyledir. Gönüllülük esasına dayalı olarak göçleri isteğe bağlı göçler ve zorunlu göçler olmak üzere iki tipe ayrılır. İsteğe bağlı göçler; genel olarak ekonomik şartların doğurduğu ve insanların kendi arzuları doğrultusunda gerçekleşen bir göç tipidir¹⁵. Bu göç tipini harekete geçmesinde insanların daha iyi bir yaşama kavuşma arzusu, bir yerde bulunan iş, eğitim, hastane, emniyet vb. gibi imkânların yüksek olması gibi faktörler etkili olmaktadır. Kırdan şehirlere veya gelişmemiş ülkelere gelişmiş ülkelere doğru yapılan göçler bu tipe örnek olarak verilebilir. Zorunlu göçler ise deprem, volkan patlaması, kuraklık, sel vb. doğa olaylarının yanı sıra savaş, ihtilal, siyasi baskılar sonucunda gerçekleşen bir göç tipidir. Orta Asya'da meydana gelen kuraklık sonucunda ana yurtlarını terk etmek zorunda kalan eski Türklerin ve Fransız İhtilali ile birlikte fitili ateşlenen milliyetçilik akımı ile Balkanlarda başlayan ayaklanmalar sonucunda yüzbinlerce Müslüman-Türk'ün kitleler halinde Anadolu'ya gelmesi bu göç tipine örnek olarak verilebilir. Konumuzu oluşturan Bulgaristan'dan Türkiye'ye yönelik göçlerde politik nedenlerden dolayı meydana gelmiş zorunlu göçler içerisinde yer almaktadır.

Göç hareketinde başka bir ayırmada zaman esasına dayalı olarak yapılmaktadır. Nitekim insanlar bazen bir daha geri dönmek üzere göç ederken bazen de belli dönemler içerisinde buldukları yeri değiştirmektedirler. Bu bakımdan insanların bulunduğu yeri bir daha geri dönmek üzere terk etmesi olayına devamlı, sürekli ya da kesin göç denilmektedir. Ancak *bu göç tipi bir bakıma kesin göçleri tanımlamakta yetersiz kalmaktadır. Çünkü devamlılık, bir hareketin tekrarını çağrıştırmaktadır ki, bu durumda sürekli yer değiştiren insanlar algılanmaktadır ve böylece kesin göçten*

¹³ Doğanay, Orhan, a.g.e., s. 165.

¹⁴ Doğanay, a. yer.

¹⁵ Mutluer, a.g.e., s. 10.

*kastedilen anlam tam olarak çıkarılmamaktadır*¹⁶. Devamlı göçlerin tam tersi olan ve *insanların buldukları yeri belirli sürelerle içerisinde değiştirme şeklinde yapılan göçler* ise geçici göçler olarak adlandırılmaktadır¹⁷. Belirli dönemlerde periyotlar halinde gerçekleşen bu göç hareketlerine Türkiye’de, Mayıs-Haziran aylarında yaylalara çıkılıp Eylül-Ekim aylarında inilmesi örnek verilebilir. Geçici göç, göç hareketinin süresine göre farklı alt başlıklar içermektedir. Nitekim *göç edilen yörenin (kaynak noktasının) ekonomik faaliyetinin yoğun olduğu süre dışında ki zamanlarda kişilerin gelecek döneme kadar terk edip, diğer bölgelere gitmesi* mevsimlik göç olarak tanımlanmaktadır¹⁸. Tüm dünyada meydana gelen ve hasat döneminde büyük bir kaynak teşkil eden tarım işçilerinin mevsimlik göçleri bu göç tipine örnek olarak verilebilir. Ayrıca çalışmak üzere gerek kendi ülkesi içerisinde gerekse komşu ülkelerin sınırlarını geçerek yapılan işçi göçleri de bu göç tipine örnek olarak verilebilir¹⁹. Geçici göç hareketi içerisinde sınıflandırılan bir diğer göç tipi ise ekonomik nedenlerden dolayı meydana gelen günü birlik iş gücü göçüdür. Mutluer (2003) bu göç tipini *her gün oturulan yere biraz uzakta olan bir yere çalışmak üzere yapılan olay* olarak tanımlamaktadır²⁰. Geçici göçler içerisinde yer alan tatil göçü ya da yaz göçü, Tümertekin ve Özgüç (2010) tarafından *uzun süreli izinlerinde kendi ülkeleri içinde ya da başka ülkelere tatil yapmak için geçici olarak yer değiştirme* hareketi şeklinde tanımlanmaktadır²¹.

Göç ayrımlarında dikkate alınan bir diğer faktörde çıkılan yer ile varılan yer arasındaki mesafedir. Göç kuramları kısmında daha detaylı bir şekilde değinilecek olan Ravenstein’in göç kanunlarında ileri sürdüğü en önemli kural mesafedir. Gidilecek yer ile ters bir ilişkiye sahip olan bu kurala göre mesafe ne kadar uzak olursa göç hareketine katılacak nüfus o kadar azalacaktır. Çünkü çoğu göçmenler için yolculuğun maliyeti mesafeyi doğrudan etkilemektedir²². Mekân üzerinde gerçekleşen göç hareketinde mesafeye göre göçler, iç göç ya da dış göç (uluslararası göç) şeklinde sınıflandırılmaktadır. İç göç; *bir ülke sınırları içerisinde yerleşim yerleri arasında sürekli*

¹⁶ Mutluer, a. yer.

¹⁷ Mutluer, a. yer.

¹⁸ Akkayan, a.g.e., s. 24.

¹⁹ Tümertekin, Özgüç, a.g.e., s. 290.

²⁰ Mutluer, a.yer.

²¹ Tümertekin, Özgüç, a. yer.

²² Tümertekin, Özgüç, a. yer.

*yerleşmek amacıyla yer değiştirmedir*²³. Daha çok ekonomik nedenlerden dolayı meydana gelen bu göç hareketini Akkayan; Kırdan-Kente Göç, Kentten-Kente Göç, Kentten-Kıra Göç, Kırdan-Kıra Göç olmak üzere dört şekilde maddelemiştir²⁴. İç göç hareketine göre daha uzun mesafelere doğru gerçekleşen dış göç (uluslararası göç) ise isminden de anlaşılacağı üzere bir ülkenin sınırları dışına doğru gerçekleşen bir göç hareketidir. Başta ekonomik nedenler olmak üzere siyasal baskılar, doğal afetler, savaş ve zulümler bu göç hareketini tetikleyen en önemli faktörlerdir. 19. yy'dan itibaren yoğun bir şekilde bu göç hareketi ile karşı karşıya kalan Türkiye, uluslararası göçlerde hem kaynak hem de hedef ülke konumundadır. II. Dünya Savaşı sonrasında yıkılan ekonomilerini canlandırmak için başta Almanya'ya olmak üzere birçok Batı Avrupa ülkeleri ile Arap ülkelerine çalıştırılmak üzere işçi göçü vermiştir. Bunların yanı sıra yaşadıkları olumsuz olaylardan dolayı Balkanlar, Kafkaslar ve Orta Doğu ülkelerinde yaşayan birçok insan için ise hedef ülke olmuştur. Konumuz olan Bulgaristan'dan Türkiye'ye doğru olan göçlerde yine Türkiye'nin hedef olarak alındığı uluslararası göçlerdir. Bunların yanı sıra yerel ölçekte kullanılan kavramlardan bir diğeri de net göç kavramıdır. Yine Mutluer (2003) bu kavramı bir yerleşim yerinin aldığı göç ile verdiği göç miktarı arasındaki fark şeklinde tanımlamaktadır. Nitekim bir yerin aldığı göç, verdiğiğinden fazla ise net göç pozitif, bunun tam tersi bir durum söz konusu ise net göç negatiftir.

Göç hareketine katılan nüfusun yoğunluğu dikkate alınarak kitlesel ve bireysel göçler şeklinde de bir ayırım yapılmaktadır. Yıldız'ın (2018) Yalçın'dan aktardığına göre bireysel göç; daha çok isteğe bağlı olarak gerçekleşen ve yoğunluğun fazla olmadığı bir göç hareketi iken kitlesel göç ise savaş, ihtilal, isyan ve doğal afetlerden sonra insanların kitleler halinde yer değiştirdiği daha çok zorunlu göçlerdir²⁵. Bu göç tipine en güzel örnek bu tez çalışmasının konusunu oluşturan Bulgaristan'dan Türkiye'ye yönelik gerçekleşen kitlesel göçler verilebilir.

Göç hareketinin daha iyi anlaşılabilmesi için yapılan sınıflandırmalar göçmenler için de yapılmıştır. Nitekim bu bağlamda göçmenler göç etme nedenlerine göre mülteci,

²³ İbrahim Yıldız, *Türkiye'ye Uluslararası Göçler ve Türkiye'nin Göç Politikası*, Ankara: Kırmızı Çatı, 2018, s 11.

²⁴ Akkayan, a.g.e., s. 25.

²⁵ Yıldız, a.g.e., s. 14.

sığınmacı, iskânlı ya da serbest göçmen vb. gibi şekillerde sınıflandırılmaktadır. Göç Terimleri Sözlüğünde mülteci; ırkı, dini, tabiiyeti, belirli bir sosyal gruba mensubiyeti ve siyasi görüşleri yüzünden haklı bir zulüm korkusu nedeni ile vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve söz konusu korku yüzünden ilgili ülkenin korunmasından yararlanmak isteyen kişi olarak tanımlanmaktadır. Yine aynı sözlükte sığınmacı ise zulüm ya da ciddi zararlardan korunmak amacıyla gittiği ülkede ulusal ya da uluslararası belgeler çerçevesinde mültecilik statüsünün onanmasını bekleyen kişi olarak tanımlanmaktadır²⁶.

Göçmenler devletten alacakları yardım ya da desteklere göre iskânlı ya da serbest göçmen şeklinde sınıflandırılmaktadır. Nitekim 2006 tarihli Resmi Gazete 'de yayınlanan İskân Kanunu'nda serbest göçmen; devletten yardım istememek şartıyla tek başına ya da toplu olarak yerleşmek amacıyla Türkiye'ye gelen, Türk soyundan ve kültüründen olan kişiler olarak tanımlanmaktadır. İskânlı göçmen ise bunun tam tersi olarak Türk soyundan ve kültüründen olan, devlet desteğiyle iskân edilen göçmenlere verilen addır²⁷. Bu tez çalışmasının konusunu oluşturan Bulgaristan'dan Türkiye'ye gelen göçmenler, dönemlere göre iskânlı ya da serbest göçmen statüsünde ülkeye giriş yapmışlardır.

1.2. GÖÇ NEDENLERİ ve SONUÇLARI

İnsanların hayatlarını doğrudan etkileyen göç hareketinin meydana gelebilmesi için itici ve çekici faktörler etkili olmaktadır. Nitekim *göçleri inceleyen coğrafyacılar kendi yerlerini terk eden insanları bu karara götüren koşullar –itici faktörler- ve algılar ile onları diğer yerlerden daha çok belirli yerlere çeken şeylerin –çekici faktörler- neler olduğunu bulmaya çalışırlar*²⁸. Bir yerdeki işsizlik, fakirlik vb. ekonomik sıkıntılar ya da savaşların, siyasal baskılar veya kuraklık, sel deprem vb. çevresel olaylar gibi göç etmeye iten nedenler burada yaşayan insanlara sosyal, siyasal veya ekonomik olanaklarının fazla olduğu yerleri çekici hale getirmektedir. Bunun sonucunda da insanlar göç etmeye başlamaktadır. Ancak unutulmamalıdır ki bir göç hareketinin meydana gelebilmesi için hem itici hem de çekici faktörlerin aynı anda etkili olması gerekmektedir. Yani *göçler*

²⁶ Richard Perruchoud, Jillyanne Redpath-Cross, *Göç Teorileri Sözlüğü*, Uluslararası Göç Örgütü (IOM), 2013, b. 2., 2013, ss. 65-74.

²⁷ Resmi Gazete, <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2006/09/20060926-1.htm>, 19.09.2006. (12.03.2019).

²⁸ Tümertekin, Özgüç, a.g.e., s. 296.

*gidilen ülkelerden gelen cazip tekliflerle, terk edilen ülkedeki olumsuz koşulların buluşması sonucu gerçekleşmektedir*²⁹.

1.2.1. Ekonomik Nedenler ve Sonuçları

Bir göç hareketinin meydana gelmesinde hem itici hem de çekici faktörler içerisinde yer alan ekonomik nedenler, gerek geçmişte gerekse günümüzde ve muhtemelen gelecekte de oluşacak göçlerin ana nedeni olacaktır. Çünkü insanoglu yaşamını idame edebilmesi için ekonomik gelire sahip olmak zorundadır. Bundan dolayı da fakirlik ve işsizliğin baş gösterdiği yerlerden refah seviyesi yüksek yerlere doğru göç hareketi devam edecektir. Özellikle Coğrafi Keşifler ve Sanayi Devrimi sonucunda ekonomik nedenler göç hareketleri üzerinde daha da etkili olmaya başlamıştır.

Coğrafi Keşifler ile birlikte yeni bulunan yerleşim alanlarına özellikle Avrupa kıtasından yoğun bir şekilde göç hareketi başlamıştır. Ayrıca Sanayi Devriminin bu kıtada gerçekleşmesiyle birlikte Avrupalı insanlar ihtiyaç duydukları hammaddeye ulaşabilmek için keşfedilen bu yeni yerlere göç etmişler aynı zamanda da sömürgecilik faaliyetlerini de başlatmışlardır. 45 milyon Kuzey, 20 milyon ise Latin Amerika olmak üzere 65 milyon göçmen Avrupa'dan Amerika'ya göç etmiştir³⁰. Özellikle yoğun göç dalgasının yaşandığı 1830-1860 yılları arasında, ABD'ye başta İngilizler olmak üzere İrlandalı ve Almanlar yoğun bir şekilde göç etmişlerdir. Önemli sayıda Fransız ise Kanada'ya göç etmiştir. 1900'lü yıllar itibariyle ise göç dalgasına yoğun bir şekilde Doğu Avrupa ve Akdeniz ülkelerinden katılımlar olmuştur³¹.

Bir göç hareketinin meydana gelmesinde etkili olan ekonomik nedenler, itici oldukları kadar çekici faktörler arasında da bulunmaktadır. Bir yerde kişisel gelirin, iş imkânlarının, refah seviyesinin fazla olması o yeri çekici hale getirebilmektedir. Mesela insani gelişme indeksi yüksek olan Batı Avrupa, Kanada, Avustralya, ABD, Yeni Zelanda'ya, Asya ve Afrika kıtasından yoğun göç hareketleri yaşanmaktadır³².

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ekonomileri çöken Avrupalı devletlerin ekonomilerini yeniden canlandırmak için dışardan işçi göçmenler almaya başlaması

²⁹ Mutluer, a.g.e., s. 13.

³⁰ Tümerterkin, Özgüç, a.g.e., s. 303.

³¹ Tümerterkin, Özgüç, a. yer.

³² Mutluer, a.g.e., s. 12.

özellikle ekonomisi gelişmekte olan ve istihdam oranlarının düşük olduğu ülkelerde yaşayanlar için çekici gelmiştir. Hindistan, Pakistan, Kuzey Afrika gibi ülkelere insanların katıldığı bu göç hareketine Türkiye’den de yoğun bir şekilde katılım olmuştur. Türkiye, ilk beş yıllık (1962-1967) kalkınma planı dâhilinde işsizliği azaltmak ve ülkeye işçi dövizi akışını sağlamak amacıyla 1961 yılında Almanya ile işçi göçü anlaşması imzalamıştır. Buna benzer anlaşmaları daha sonraki yıllarda Fransa, Belçika, Hollanda, İsveç, Avustralya ile de imzalamıştır³³. Türk işçilerin ekonomik nedenlerden dolayı Batı Avrupa ülkelerine doğru olan göçleri *1960’larda başlamış, 1960’ların ortalarında hızlanmış, 1960’ların sonunda ve 1970’lerin başında yaygınlaşmış ve 1970’lerde petrol bunalımı ve onu izleyen ekonomik dar boğaz döneminde Federal Almanya’nın işçi alımının durdurmasıyla en azından yasal planda çok yavaşlamıştır*³⁴.

Ekonomik nedenlerden dolayı meydana gelen göçlere Türkiye’den başka örneklerde verilebilir. Tarımda makineleşme ve modernleşmeye bağlı olarak tarımda üretkenliğin azalması ve kırsal kesimde artan işsizliğin³⁵ yanı sıra ülkenin doğusu ile batısı arasındaki ekonomik seviyenin farklı olması iç göçleri tetikleyen en büyük etken olmuştur. Ayrıca çevresindeki ülkelerde meydana gelen iç savaş veya istikrarsızlıkların neden olduğu ekonomik sıkıntılar, orada yaşayan insanlar için Türkiye’yi çekici bir hale getirmiştir. Bundan dolayı Türkiye uluslararası göçlerde kaynak ülke olmanın yanı sıra hedef ülke haline de gelmeye başlamıştır. Böylece Türkiye hem daha iyi yaşam koşullarına sahip olmak isteyen göçmenler için bir geçiş ülkesi hem de Ortadoğu, Asya ve Afrika’dan gelen göçmenlerin kalıp yeni bir yaşam kurdukları ülke konumuna gelmiştir. Özellikle 1990’ların sonunda Doğu Bloğunun çöküşüyle birlikte ekonomik gelirlerini kaybeden milyonlarca insan, gerek coğrafi yakınlık gerekse Türkiye’nin bu ülkelere uyguladığı esnek vize uygulamaları ile Türkiye’nin emek piyasasına katılmışlardır³⁶.

³³ Ahmet İçduygu, İbrahim Sirkeci, “Cumhuriyet Dönemi Türkiye’inde Göç Hareketleri”, *75 yılda Köylerden Göç*, ed. Oya Baydar, İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları, 1999, ss. 255.

³⁴ İçduygu, Sirkeci, a. yer.

³⁵ İçduygu, Sirkeci, a.g.e., s. 251.

³⁶ Mehmet Akif Kara, *Göç Yazıları Kuramdan Alana Türkiye’de Göç*, Ankara: Kırmızı Çatı, 2017, s. 81.

1.2.2. Çevresel Nedenler ve Sonuçları

Bir göç hareketinin meydana gelmesinde en az ekonomik nedenler kadar etkili olan faktörlerden biriside çevresel faktörlerdir. Hem itici hem de çekici nedenler arasında bulunan çevresel olaylar, sadece altyapı, evlere ve geçim kaynaklarına zarar vermekle kalmaz, doğrudan ya da dolaylı olarak insanların yer değiştirmesine de neden olurlar³⁷ ve insan hayatı ile faaliyetlerini doğrudan etkilemektedirler. Özellikle prehistorik dönemlerde meydana gelen göçlerin temel nedeni olan çevresel faktörler arasında deprem, sel, volkan patlaması, kuraklık, iklim değişiklikleri, kasırga, kaya düşmesi, toprak kayması vb. gibi doğal afetler sayılabilir. Hızlı ya da daha yavaş bir süreç içerisinde gerçekleşen bu olaylar, gerek geçmişte gerekse günümüzde beraberlerinde bir göç dalgasını da neden olmaktadır. Ayrıca nüfus artışına bağlı olarak doğal afetlerden etkilenen insan sayısı da artmaktadır. Bu yüzden afetlerden dolayı gerçekleşen göçlerin miktarında da artışlar meydana gelmektedir³⁸.

İnsanoğlunun hayatını etkileyen en önemli doğal afetlerden birisi olan depremler sonucunda tarih boyunca gerek dünyada gerekse Türkiye’de önemli göç dalgaları meydana gelmiştir. Nitekim ABD’de Kaliforniya’da meydana gelen her önemli deprem sonucunda bir göç hareketi gerçekleşmiştir³⁹. Türkiye yakın tarihinde meydana gelen depremlerden dolayı kaynaklanan göç hareketleriyle karşı karşıya gelmiştir. Mesela 17 Ağustos 1999 yılında merkez üssü Gölcük olan 7,4 büyüklüğünde yaşanan deprem, hem can ve mal kayıplarına hem de özellikle depremin merkez üssü olan Gölcük’te önemli bir göç dalgasına neden olmuştur. Yaşanan bu olay sonucunda Gölcük’ten en az 24.674 kişi özellikle Marmara, Karadeniz ve Güneydoğu Anadolu bölgelerine göç etmek zorunda kalmıştır⁴⁰. Yine 2011 yılında ülkenin doğusundaki Van ilinde meydana gelen depremde beraberinde yeni bir göç dalgası getirmiştir. Nitekim Van ili 2010 yılında 23.231 kişi göç verirken bu sayı depremin meydana geldiği yıl 72.273 kişiye yükselmiştir. Yani 2011 yılında meydana gelen göçün oranı bir önceki yıla göre % 211 artmıştır⁴¹.

³⁷ Roger Zetter, “Migration and Environmental Change: Examining The Relationship” *Bristol, Science for Environment Policy, Migration in Response to Environmental Change* (2015), s. 3.

³⁸ Nehir Varol, Timur Gültekin, “Etkin Bir Göç Faktörü: Afetler”, *Ankara, AÜDTCF Antropoloji Dergisi*, S. 32, (2016), s. 46.

³⁹ Mutluer, a.g.e., s. 17.

⁴⁰ İlkay Südaş, “17 Ağustos Marmara Depreminin Nüfus ve Yerleşme Üzerindeki Etkileri: Gölcük (Kocaeli) Örneği”, *İzmir, Ege Coğrafya Dergisi*, C. 13, S. 1-2, (2004), s. 78.

⁴¹ AFAD, Müdahale, İyileştirme ve Sosyoekonomik Açısından 2011 Van Depremi, Ankara, 2014, s. 67.

İnsanları göç etmeye iten çevresel faktörlerden bir diğeri ise iklim değışiklikleridir. İnsanların gerek yaşam biçimlerini gerekse ekonomik faaliyetleri üzerinde doğrudan etkisi olan bu faktör, milyonlarca insanı doğup büyüdüğü yerlerden göç ettirmiştir. Son Buzul devrinde okyanus ve deniz suyu seviyelerindeki düşüşler sonucunda karalar arasında meydana gelen köprüler vasıtasıyla *Bering Boğazı'ndan Amerikalara, Manş Denizi'nden İngiltere'ye geçişler yaşanmıştır. Bu göçler yoluyla insan M.Ö. 1.000. 000 yılından 500.000 yılına kadar ilk çıkış alanı olarak tahmin edilen Ekvatorial Afrika ile güneydoğu Asya arasında uzanan alanda doğu ve kuzey Afrika'ya güneybatı Asya, Hindistan, Çin ve Cava'ya göç ederek yerleşmişti*⁴². İnsanların diğer kıtalara yayılması açısından olumlu bir etkiye sahip olan bu çevresel olaylar ne yazık ki her zaman böyle bir etkiye sahip değillerdir.

İklim değışiklikler neticesinde meydana gelen kuraklık, çölleşme, deniz seviyelerindeki yükselme, sel vb. gibi afetlerden dolayı insanlar daha verimli ya da güvenli topraklara doğru göç etmektedirler. Nispeten daha yavaş bir şekilde gerçekleşen kuraklık ve çölleşme özellikle tarımsal üretimi olumsuz etkilemekte ve ekonomik gelirlerini kaybeden insanları göç etmeye mecbur bırakmaktadır. Sıcaklıkların her yıl 3 ile 4°C arasında artması ise deniz seviyesinin yükselmesine neden olarak Güneydoğu Asya'da (Bangladeş ve Vietnam), Karayipler ve Pasifik'teki küçük adalar, Tokyo, New York gibi büyük kıyı şehirlerinde yaşayan milyonlarca insanın etkileneceği su baskınlarına neden olacaktır⁴³. Nitekim Bangladeş'te geçim kaynaklarının çoğu çevresel olaylara bağlı olan Bengal Körfezi tarafından sınırlandırılmış sahil kesiminde yaşayan nüfusun % 16'sı (26 milyon kişi) iklim değışikliğine bağlı meydana gelen olaylara karşı mücadele edemeyerek göç etmek zorunda kalmışlardır⁴⁴. Ayrıca yaklaşık 150-200 milyon insanın yükselen deniz seviyesi, daha sık su baskınları ve daha yoğun kuraklık nedeniyle yüzyılın ortalarında göç etmeye mecbur kalacakları tahmin edilmektedir⁴⁵.

⁴² Tümertekin, Özgüç, a.g.e., s. 301.

⁴³ Nicholas Stern, *Stern Review: The Economics of Climate Change*, London: HM Treasury, 2006, s. VI.

⁴⁴ Katha Kartiki, "Climate Change and Migration: A Case Study from Rural Bangladesh", *Gender & Development*, C. 19, S. 1 (2011), s. 25.

⁴⁵ Nicholas Stern, a.g.e., s. 77.

1.2.3. Politik (Siyasal) Nedenler ve Sonuçları

Ekonomik ve çevresel faktörler tek başlarına göçleri tetikleyen nedenler değildir. Bunların yanı sıra bir ülkede yaşanan savaşlar, istikrarsızlıklar, ihtilaller, dinsel ve ırksal baskılar ya da devletlerin politik amaçları doğrultusunda imzaladıkları göç antlaşmaları vb. gibi itici faktörler ile bunların beraberinde getirdikleri eğitim, sağlık, ekonomi ve sosyal alanlardaki çökmeler sonucunda insanlar, yaşamlarını tehdit eden tehlikelerden kaçmak ya da daha rahat bir yaşam sürmek amacıyla yaşadıkları yerleri terk etmek zorunda kalmaktadırlar.

Özellikle uluslararası göçlerin önemli nedenlerinden biriside savaşlar, politik nedenli ihtilaller ile siyasi baskı ve zulümler gelmektedir. Yakın tarihimizde meydana gelen savaşlarla birlikte değişen siyasi sınırlar, çöken ekonomik, sağlık vb. sosyal hizmetler, insanları göç etmeye itmiş ve kendilerine yakın gördükleri ülkelere doğru göç ettirmiştir. Türkiye’de bu göçlerden en fazla etkilenen ülkelerden birisi olarak hedef ülke haline gelmiştir.

Asya, Afrika ve Avrupa kıtaları arasında bir köprü konumunda olan Türkiye, sahip olduğu jeo-politik konumundan dolayı komşu çevre ülkelerde meydana gelen savaş, iç karışıklık, siyasi istikrarsızlıklardan kaçan binlerce insanı kapsayan göç dalgalarına maruz kalmaktadır. Birçok kişi için Türkiye, Avrupa’ya gitmek için geçilecek bir yol olarak görülürken birçok kişi için ise sığınılacak bir liman olarak görülmektedir. Bundan dolayı da Türkiye, özellikle son yüzyıl içerisinde SSCB’deki siyasi ve kültürel baskılar, İran’da meydana gelen rejim değişikliği, Irak-İran Savaşı, Körfez Savaşı gibi Orta Doğu’daki olumsuz şartlardan dolayı yoğun bir göç kitlesiyle karşı karşıya kalmıştır.

Orta Doğu’dan Türkiye’ye yönelik son büyük göç dalgası ise Suriye’den gerçekleşmektedir. 2010 yılında Tunus’ta başlayan Arap Baharı adı verilen hareketler, kısa süre içerisinde Mısır, Libya ve diğer Arap ülkelerine yayıldığı gibi Suriye’de de etkisini göstermiş ve Esad rejimi ve destekçi ülkelerin sert müdahalesi sonucunda ise bir iç savaş haline dönüşmüştür⁴⁶. Daha sonraki dönemlerde de çatışmalardan doğan boşluklardan dolayı ülke, terör örgütlerinin yuvalandığı ve büyük güçlerin gövde gösterisi yaptığı bir bölge haline gelmiştir. Çatışmalardan dolayı bazı bölgeleri yaşanılmaz bir hale

⁴⁶ Mehmet Güçer, Sema Karaca, Osman Bahadır, “Sınırlar Arasında Yaşam Savaşı: Suriyeli Mülteciler Alan Araştırması”, *Ankara, USAK Sosyal Araştırmalar Merkezi*, Rapor No: 13-04 (2013), s. 7.

gelen Suriye'den halk, çevredeki ülkelere kitleler halinde göç etmeye başlamıştır. Bu hareketlerden en fazla etkilenen ülke ise şüphesiz Suriye ile 911 km uzunlukta sınırı bulunan Türkiye olmuştur.

Suriye'den Türkiye'ye yönelik ilk kitlesel göç hareketi 29 Nisan 2011 tarihinde Hatay ili Yayladağı ilçesinde bulunan Cilvegözü Sınır Kapısı'ndan 252 kişilik bir grubun giriş yapması ile başlamış⁴⁷ ve günümüze kadar sürekli artarak devam etmiştir. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nün verilerine göre 2014 yılında Türkiye'deki Suriyeli göçmen sayısı 1.519.286 kişi iken 2017 yılında 3.426.786 kişiye ve 25.06.2020 tarihi itibarıyla ise 3.591.892 kişiye yükselmiştir. Göçmenler için Türkiye tarafından her türlü ihtiyaçlarını karşılayabildikleri barınma merkezleri kurulmuştur. Ancak bu merkezlerde gelen göçmenlerin sadece 62.653 kişisi yani % 2'si yaşamaktadır. Geri kalan %98'lik kısma tekabül eden 3.529.239 kişi ise başta İstanbul, Şanlıurfa, Hatay, Gaziantep, Adana, Mersin, Bursa, İzmir, Kilis ve Konya olmak üzere tüm illere yayılmışlardır. Bursa'da bulunan Suriyeli sayısı ise 176.358 kişidir⁴⁸. Ayrıca Türkiye'de geçici koruma kapsamında bulunan bu göçmenler misafir olarak ağırlandırılmaktadır. Ancak gerek savaşın artan şekilde devam etmesinden dolayı *göçmenlerin hemen hepsinde geri döndüklerinde karşılaştıkları Suriye'nin artık özlemini çektikleri yer olmadığı*⁴⁹ düşüncesinin olması gerekse Türkiye'de kendilerine alan açıp hayata tutunmalarından dolayı bu insanların misafirliklerinin Brookings-USAK (2013) çalışmasında da belirtildiği üzere “sonu gelmeyen misafirlik” şekline dönüşeceği aşikâr ortadadır⁵⁰.

Asya kıtasının bazı bölgelerinde yaşanan başka olumsuz olaylarda Türkiye'ye doğru kitlesel göç hareketlerine neden olmuştur. Mesela Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla Kafkasya'da çatışmalara ve mikro milliyetçilik etkili olmaya başlamış, bunun sonucunda da meydana gelen siyasal istikrarsızlıklar ve ekonomik sıkıntılar neticesinde Ahıska Türkleri olumsuz etkilenerek göçe zorlanmışlardır⁵¹. Son 70 yılda 3

⁴⁷ M. Murat Erdoğan, “Türkiye’de Kitlesel Göçlerde Son ve Dev Dalga: Suriyeliler” *Türkiye’nin Göç Tarihi 14. Yüzyıldan 21. Yüzyıla Türkiye’ye Göçler*, der. M. Murat Erdoğan, Ayhan Kaya, 1. b., İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2015, s. 317.

⁴⁸ <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638>, (30.06.2020).

⁴⁹ Osman Bahadır Dinçer, Vittoria Federici, Elizabeth Ferris, Sema Karaca, Kemal Kirişçi, Elif Özmenek Çarmıklı, “Suriyeli Mülteciler Krizi ve Türkiye Sonu Gelmeyen Misafirlik”, *Ankara, Brookings-USAK (2013)*, s. 16.

⁵⁰ M. Murat Erdoğan, a.g.e., s. 320.

⁵¹ Mete Alım, Serkan Doğanay, Oğuz Şimşek, “Ülkemize Yönelik Göçlere Bir Örnek: Ahıska Türkleri”, *Erzurum, Doğu Coğrafya Dergisi*, C. 11, S. 15 (2006), s. 305.

defa sürgüne maruz kalan bu insanlar, 13 Cumhuriyet'in 264 bölgesinde dağınık bir şekilde yaşamaktadırlar⁵². 1989 yılında yaşanan Fergana olayları üzerine Türkiye'ye göç etmek isteyen Ahıska Türkleri, 1992 tarihli Bakanlar Kurulu kararı ile göç etmelerine müsaade edilmiştir. Bunun neticesinde 1993-1994 yılları arasında 150 aileden oluşan 752 Ahıska Türkü, Türkiye'ye getirilerek Iğdır iline yerleştirilmişlerdir⁵³. 234 kişiden oluşan son Ahıska Türkü kafilesi ise 2017 yılında Ukrayna'dan Türkiye'ye giriş yaparak Erzincan iline bağlı Üzümlü ilçesine yerleştirilmişlerdir⁵⁴.

Ahıska Türklerinin Türkiye'de iskân olduğu bir diğer il de Bursa'dır. Nitekim bu insanlar Bursa'da Yıldırım, Gürsu ve İnegöl ilçelerinde iskân olmuşlardır. Bursa'nın sahip olduğu istihdam imkânları, adeta göçmen şehri olmasından dolayı uyumun kolay olması ve daha önceden göç eden akrabalarının burada bulunması gibi çekici etkenler Ahıska Türklerinin Bursa'ya yerleşmelerinde etkili olmuştur⁵⁵. Bursa'da yaşayan Ahıska Türkleri, kendilerini burada yaşayan diğer Türklerden farklı görmedikleri için sahip oldukları benzer kültürel özellikleri Bursa'da benzer kültürel peyzajda oluşturmuştur. Nitekim Bursa'da Ahıska Türklerine ait heykel, sokak adları, dernekler ya da seyahat acenteleri gibi somut kültürel peyzajları görebilmek mümkündür⁵⁶.

Politik nedenlerden kaynaklı baskı ve zulümlerden dolayı Türkiye'ye doğru kitlesel göçlerin meydana geldiği bir başka yerde Balkan Yarımadası'dır. Bu tez çalışmasının konusunu oluşturan Bulgaristan'dan göçler de siyasal nedenlerden dolayı Balkanlardan Türkiye'ye doğru gerçekleşen kitlesel göçlerden birisidir. Ancak Balkanlarda yaşanan siyasal gelişmelerden dolayı meydana gelen bu göç hareketlerine ileriki konularda geniş bir şekilde yer verileceği için burada değinilmeyecektir.

1.3. GÖÇ KURAMLARI

Son yarım yüzyılda uluslararası göçlerin etki alanının genişleyerek beş kıtaya yayılması hemen hemen tüm gelişmiş ülkelerde bulunan sosyal bilimcilerin ilgi alanına girerek etraflı çalışmalar yapılmış, kuramsal açıdan irdelenmiş ve güdülen siyasetle ilgili

⁵² Mete Alım, Serkan Doğanay, Oğuz Şimşek, a.g.e., s. 309.

⁵³ Mete Alım, Serkan Doğanay, Oğuz Şimşek, a.g.e., s. 311.

⁵⁴<http://www.milliyet.com.tr/ahıska-turklerinin-son-kafilesi-erzincan-erzincan-yerelhaber-2407509>. (02.02.2019)

⁵⁵Halil Koca, Nilgün Zaman, "Kültürel Coğrafya Açısından Bursa Kentindeki Ahıska Türkleri", *Uluslararası Ahıska Türkleri Sempozyumu*, ed. Hüsrev Akın, Erzincan: Erzincan Üniversitesi, 2017, s. 413.

⁵⁶ Koca, Zaman, a.g.e., s. 416-417.

çözümler getirilmiştir⁵⁷. Çoğu zaman birbiriyle ilişkili olan ve bir göç hareketinin meydana gelmesinde etkili olan nedenlerin çeşitli olması göçler konusunda genel bir yargı oluşturabilecek kuramların oluşmasını güçleştirmektedir⁵⁸. Bundan dolayı göç hareketlerinin açıklanabilmesi için farklı sosyal bilimciler tarafından göç kuramları ileri sürülmüştür. Böylece bu başlık altında ileri sürülen göç kuramlarına kısaca değinilerek incelenmesi amaçlanmaktadır.

Göç kuramlarına öncülük eden çalışma, Ravenstein tarafından kaleme alınmıştır. 1871-1881 İngiliz nüfus sayımları üzerine yapılan bu çalışma, kendinden sonraki dönemlerde yazılan çalışmalar için bir temel teşkil etmektedir⁵⁹. Çalışmasında mesafeyi belirleyici bir unsur olarak dikkate alan Ravenstein, yayınladığı Göç Kanunları (The Laws of Migration) adlı iki makalesinde yedi göç kanunu belirlemiştir. Bu kanunlar şöyledir:

Revenstein'in belirlediği göç kanunlarının birincisine göre bir şehirde bulunan büyük sanayi veya ticaret merkezlerinin varlığı, nüfusun yer değiştirmesine neden olarak kendisine çekmekte ve göçün boyutunu belirlemektedir. İkinci kanunda ise ülke içerisinde göçün basamaklar şeklinde gerçekleşmesinden bahsetmektedir. Yani hızlı bir şekilde büyüyen bir şehrin etrafı ülke insanları tarafından hızlı bir şekilde çevrilmektedir. Onlardan boşalan yerler ise daha uzak ilçede yaşayan göçmenler tarafından doldurulmaktadır. Böylece hızlı bir şekilde büyüyen şehrin çekici gücü, ülkenin en uzak köşesini basamaklar şeklinde etkilemektedir. Üçüncü olarak ise yayılım ve emme süreçlerine değinmiştir. Burada yayılım sürecinin emme sürecinin tersi olduğundan ve benzer özellikler sergilediğinden bahsetmektedir. Dördüncü kanunda ise her ana göçün karşılığında yeni bir göç akını oluşturduğuna değinmektedir. Beşinci kanunda uzun mesafeli göçlere yönelen göçmenlerin, daha büyük sanayi veya ticaret merkezlerini tercih ederek gittiklerini belirtmiştir. Altıncı kanunda şehrsel ve kırsal nüfusun göç eğilimlerinin farklı olduğuna değinerek şehirlerde yaşayanların kırsalda yaşayanlara göre

⁵⁷ Nermin Abadan-Unat, *Bitmeyen Göç (Konuk İşçilikten Ulus-Ötesi Yurttaşlığa)*, 3. b., İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2017, s. 51.

⁵⁸ Mutluer, a.g.e., s. 18.

⁵⁹ Savaş Çağlayan, "Göç Kuramları Göç ve Göçmen İlişkisi", *Muğla, M.Ü.S.B.E.D. (İlke)*, S. 17 (2006), s. 69.

daha az göç ettiklerini söylemiştir. Son kanunun da ise kadınların erkeklere göre daha fazla göç ettiklerini belirtmiştir⁶⁰.

Göç çalışmaları üzerine bir başka kuram da Everett Lee tarafından ortaya atılan İtme-Çekme Kuramıdır. Bu kuramda yazar göç etme kararına ve göç sürecine giren faktörleri; menşei ülke olan faktörler, hedef bölge olan faktörler, araya giren engeller ve kişisel faktörler şeklinde sınıflandırmaktadır. Bu kurama göre insanları göç etmesine neden olan itici ve çekici faktörler bulunmaktadır. Bu faktörlerden bazıları çoğu insanı aynı şekilde etkilerken, diğerleri ise farklı insanları farklı etkilemektedir. Mesela yazarın çalışmasında verdiği örnekte olduğu gibi iyi bir iklim çekici faktör olurken kötü bir iklim itici nedendir. Ancak iyi bir eğitim sistemine sahip olan bir yer, eğitim çağında çocuğu olan ailelere çekici gelirken, bekâr ya da eğitim çağında çocuğa sahip olmayanlar için çekici değildir⁶¹.

Çağlayan'ın (2006) aktardığına göre Petersen, göç üzerine yaptığı çalışmasında tarihsel döngünün önemine değinmiş ve unutulmaması gerektiğini belirterek geçmişte bir yer için itici neden olan bir faktörün gelecekteki bir dönemde çekici bir faktör haline dönüşebileceğini vurgulamıştır. Ayrıca Petersen, ekonomik dalgalanmalarda farklı sınıflardaki kişilerin farklı derece de etkilendiğini ve farklı tepki verdikleri için göçü anlayıp sınıflandırmada ekonominin de incelenmesinin önemli olduğunu belirterek bu çerçevede bir göç kuramı oluşturmuş ve bu kuramda beş göç tipinden bahsetmektedir⁶². Bunlardan ilki çevresel faktörlerden meydana gelen İlksel (Primitive) göçlerdir. İkinci tip ise Zorunlu (Forced) ve Yönlendirilen Göçlerdir. Zorunlu göçlerde göç hareketini tetikleyen faktör, devlet veya eşdeğerdeki sosyal kurumun meydana getirdiği baskı veya zulümlerdir. Bu anlamda bu tez çalışmasının konusunu oluşturan Bulgaristan'dan Türkiye'ye doğru yaşanan göç hareketlerini bu tip içerisine koyabiliriz. Yönlendirilen göçlerde ise göç kararı, göçmenin kendi iradesine bağlı olabilmektedir⁶³. Bir diğer tip ise Serbest (Free) Göçtür. Burada göç edip etmeme kararı tamamen göçmene aittir. Petersen'in belirttiği son göç tipi ise Kitlesele (Mass) Göçtür. Bu tipte yazar, göçün ulaşım

⁶⁰ E. G. Ravenstein, "The Laws of Migration", *Journal of the Statistical Society of*, Vol. 48, No. 2 (1885), s. 198-199. <https://www.jstor.org/stable/2979181>, (06.07.2020).

⁶¹ Everett S. Lee, "A Theory of Migration", *Demography*, Vol. 3, No. 1 (1996), s. 50, https://www.jstor.org/stable/2060063?seq=1#metadata_info_tab_contents, (06.07.2020).

⁶² Çağlayan, a.g.e., 75.

⁶³ E. Deniz Ela Özcan, "Çağdaş Göç Teorileri Üzerine Bir Değerlendirme", *Ankara, İş ve Hayat*, C. 2, S. 4 (2016), s. 194.

ve teknolojideki gelişmelere bağlı olarak kitlesel bir hal almaya başladığından bahsetmektedir⁶⁴.

Göç çalışmalarında ortaya atılan bir diğer kuram da Kesişen Fırsatlar Kuramıdır. İlk defa Stouffer tarafından bahsedilen bu kuram, göç konusunda bireylerin kararlarına, onların bu karara iten nedenlere odaklanmakta ve göçmeni ön plana çıkarmaktadır. Göç edilecek mesafe, göç edilecek yerdeki imkânlar ve bu imkânların miktarı göç üzerinde etkiye sahiptir. Kurama göre göç edilecek mesafenin kısa olması göçmeni cesaretlendirirken, belli mesafeye göç edecek kişilerin sayısı ile oradaki iş imkânının çok olması paraleldir. Ayrıca bu kuram göç sırasında ortaya çıkabilecek zorlukları değerlendirme imkânı sunmaktadır⁶⁵.

Abadan-Unat'ın (2017) belirttiği gibi göç olayına 19. yüzyıldaki toplumbilimcilerden farklı bir bakış açısıyla yaklaşan 20. yüzyıl toplumbilimcileri, birey, hane halkı, ulusal ve uluslararası pazarlar gibi farklı kavramlar, farklı varsayımlar ve farklı başvuru kalıpları kullanarak çeşitli kuramsal teoriler geliştirmeye başlamışlardır. Birbirlerinden farklı nedensellik süreçleri ve irdeleme düzeyleri olan bu kuramlar şöyledir⁶⁶:

Neoklasik Ekonominin Makro kuramı; uluslararası ve iç göçlerin nedenlerini emek arz ve talep doğrultusunda ülkeler arasındaki coğrafi farklılıklardan kaynaklandığını belirtmektedir. Dolayısıyla sahip olduğu sermayeye göre daha büyük bir işgücüne ihtiyaç duyan ülkeler de ücretler yüksek olduğu için bu ülkelere düşük ücretli ülkelere bir göç hareketi meydana gelmektedir.⁶⁷ Ayrıca bu kuram, uluslararası göçte ülkeler arasındaki ücret farklarının neden olduğu, bu ücret farklarının giderildiği zaman göç hareketinin de duracağını, yüksek vasıflı işçilerin göç hareketinin, vasıfsız işçilerin göç hareketinden farklı nitelendirileceği, uluslararası göçü tek tetikleyicisinin iş gücü piyasası olduğu ve hükümetlerin göç alan ve göç veren ülkelerdeki işgücü piyasasını denetlemesi ve etkilemesi gerektiği varsayımlarına sahiptir⁶⁸.

⁶⁴ Çağlayan, a.g.e., s. 76.

⁶⁵ Çağlayan, a.g.e., s. 77.

⁶⁶ Abadan-Unat, a.g.e., s. 53.

⁶⁷ Douglas S. Massey, Joaquin Arango, Graeme Hugo, Ali Kouaouci, Adela Pellegrino, J, Edward Taylor, "Uluslararası Göç Kuramlarının Bir Değerlendirmesi", *London: Göç Dergisi*, C. 1, S. 1 (2014), s. 13.

⁶⁸ Abadan-Unat, a.g.e., s. 54.

Neoklasik Ekonominin Mikro Kuramına göre ise bireyler göç etmeden önce fayda ve maliyet hesabı yaparak göç hareketinden pozitif bir net getiri bekleler. Bundan dolayı da sahip oldukları becerileri en iyi şekilde sunacakları yerlere gitmeyi tercih ederler. Ancak bu amaçlarına ulaşmadan önce karşılıklarına seyahat masrafları, göç hareketi ve iş arama sırasında hayatını devam ettirmesi için yapacağı harcamaların maliyeti, yeni bir dil, kültürü öğrenme ve yeni ilişkilerden doğan psikolojik zorluklarla karşı karşıya kalabilmektedir⁶⁹. Ancak gidilecek yerde bu zorlukları minimuma indirebilecek eş, dost ya da akrabasının olması kişinin göç etmek için vereceği kararı olumlu etkileyebilmektedir⁷⁰. Bunların neticesinde eğer göçmen, gideceği yer için önceden yapmış olduğu fayda-maliyet hesabının sonucu olumlu ise göç etmekte, olumlu değilse göç etmektен vazgeçmekte, nötr ise göç etmekte kararsız kalmaktadır⁷¹.

Yeni Ekonomi Kuramlarında karar mekanizması bireyde değil aile fertlerindedir. Yani göç kararını kişi tek başına değil ailesi-hanehalkı ile birlikte vermektedir. Yurt dışında istihdam olan aile bireyinin yanı sıra yurt dışına gönderilen birey ya da bireyler sayesinde hem ailenin geliri yükselmekte hem de gelirle ilgili oluşabilecek riskler azaltılmaktadır. Çünkü az gelişmiş ülkelerde ailenin gelirleri gelişmiş ülkelerdeki gibi kurumsallaşmış mekanizmalarla koruma altına alınmadığı için aileler yurt dışına gönderdikleri bireyleri sayesinde bu riskleri azaltmaktadır. Ayrıca ülkenin ekonomisinin bozulması üzerine de aileler gelirlerini yurt dışına gönderdikleri fertlerinin yolladıkları paralarıyla dengeleyebilmektedirler⁷².

20. yüzyıl toplumbilicileri tarafından ortaya atılan kuramlardan bir diğeri de İkiye Bölünmüş (Segment) Emek Piyasası Kuramıdır. Bu kurama göre modern sanayi toplumlarının işgücü talebi uluslararası göçü tetiklemektedir⁷³. Nitekim ileri sanayi toplumlarında yüksek ücretli, güvenli çalışma ortamı ve çalışma haklarını bulunduğu vasıflı işçilerin çalıştığı iş piyasası ile bunun tam zıttı olan yani düşük ücret ve güvenlik şartlarının olduğu, çalışma haklarının bulunmadığı vasıfsız işçilerin çalıştığı iş piyasası bulunmaktadır⁷⁴. Böylece vasıflı işçi özelliğine sahip yerli halk birinci sektörde çalışmayı

⁶⁹ Massey vd., s. 14.

⁷⁰ Mutluer, a.g.e., s. 19.

⁷¹ Massey vd. s. 15.

⁷² Abadan-Unat, a.g.e., s. 55-56.

⁷³ Abadan-Unat, a.g.e., s. 57.

⁷⁴ Erdem Selvin, "Theories of International Migration: Critical Reflections", *ResearchGate* April 2016, <https://www.researchgate.net/publication/299566389>, s. 7, (07.03.2019).

tercih ettiği için ikinci sektör işçi sıkıntısı çekmektedir. Bundan dolayı bu sıkıntıyı gidermek için ikinci sektördeki işverenler işçi talebini göçmenler ile gidermeye çalışmaktadır⁷⁵. Bunun sonucunda ise yeni bir uluslararası göç hareketi başlamaktadır.

Kapitalizm ve ulusal-devlet temeli üzerine inşa edilen Merkez Çevre Kuramı ya da diğer ismiyle Dünya Sistemleri Kuramına göre dünya, ekonomik olarak birbirine bağlı olan merkez ve çevre olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Merkez ülkeler, ekonomik ve sosyal olarak gelişmiş kapitalist ülkeler iken çevre ülkeler ise kapitalist ağlarca kuşatılmış ve merkez ülkelere bağlı ülkelerdir. Bu ülkeler ise birbirlerine gerek kapitalist değerler gerekse ekonomik zorunluluklardan dolayı bağımlıdırlar. Nitekim çevre ülkeler, merkez ülkeler için kapitalizmi geliştirmek, ucuz işgücü, hammadde kaynağı ve üretilen mamul mal için pazar olarak gerekli iken kapitalist gelişimleri tamamlamak ve ekonomik refahlarını yükseltmek için merkez ülkelerde çevre ülkeler için gereklidir⁷⁶. Merkez ülkeler üretim maliyetini düşürmek için dışardan gelen işgücünü kullanmaktadır. Böylece merkez kapitalist ülkeler, çevre ülkelerin işgücü piyasalarına dâhil olarak yerel işgücü piyasasında artışa neden olurlar ve geleneksel üretim şekillerini zayıflatırlar. Bu işgücü de özellikle fabrikalarda çalıştırılmak üzere kadın işgücüne ihtiyaç duymaktadır⁷⁷. Çağlayan'ın (2006) belirttiği üzere bu durum aynı zamanda özellikle ataerkil toplumların yapısında değişikliklere de neden olmaktadır.⁷⁸ Ayrıca bu kuram makro bir yaklaşımla göç olayına yaklaşmaktadır.⁷⁹

Göç olaylarını daha iyi anlamak için ortaya atılan kuramlardan bir diğeri de Göç Sistemleri Kuramıdır. Bu kurama göre iki ya da daha fazla devlet karşılıklı anlaşmalarla göçmen değişimi yaparak bir göç sistemi ve ilişkiler sistemi oluşturur⁸⁰. *Uluslararası ilişkiler, politik, ekonomi, kolektif eylem ve unsurlara önem atfeden bu teori bölgesel göç hareketlerinin analiz edilmesinde kullanılmaktadır*⁸¹. Bu kuramda öne çıkan bazı hipotezler bulunmaktadır. Bunlardan ilki; kurama göre göç sisteminde yer alan ülkelerin coğrafi açıdan birbirlerine yakın olmayabilirler. Geçmişteki siyasal ya da ekonomik

⁷⁵ Abadan-Unat, a.g.e., s. 60.

⁷⁶ Çağlayan, a.g.e., 78-81.

⁷⁷ Ela Özcan, a.g.e., s. 200.

⁷⁸ Çağlayan, a.g.e., s. 81.

⁷⁹ Mutluer, a.g.e., s. 21.

⁸⁰ Çağlayan, a.g.e., s. 82.

⁸¹ Ela Özcan, a.g.e., s. 201.

ilişkiler, göçmen değişiminde etkili olabilir⁸². Kuramın ortaya attığı diğer hipoteze göre uluslar birden fazla göç sistemine üye olabilirler ancak bu çoklu üyelik göç gönderen ülkelerde daha yaygındır⁸³. Kuramın ileri sürdüğü diğer hipotezler ise şöyledir: Göçmen alan merkezi ülkeler sayesinde göçmen gönderen ülkelerde çok kutuplu bir sistem oluşabilmektedir⁸⁴ ve sistemler istikrarlı bir yapıya sahip değildir. Bundan dolayı ülkeler yaşayacakları toplumsal değişim, siyasal ya da ekonomik nedenlerden dolayı sistemden çıkabilir ya da girebilirler⁸⁵.

İlişkiler Ağı ya da diğer ismiyle Network Kuramı, göçmenler arasındaki soydaşlık, arkadaşlık ya da akrabalık dayanışması üzerine temellenen bir kuramdır. Nitekim bu kurama göre yeni göç edecek göçmenler, gidecekleri yerdeki önceden göç etmiş olan eş, dost ya da arkadaşlarının yardımlarına başvurarak maliyet ve riskleri en aza indirebilmekte, kolay bir şekilde barınma ve iş bulabilmektedirler. Böylece oluşturulan bu ağ sayesinde göçün hem ekonomik hem de sosyal maliyeti düşürerek olumlu yönleri bulunmaktadır⁸⁶. Ayrıca göçmenler arasında bu ağ ilişkileri, illegal göçlere, ataerkil toplumların yapısında değişikliğe, kadın ve çocukların iş hayatına itilmesine ve yeni gelen göçmenin tüm ihtiyaçlarını ağ içerisinde karşıladığı için kendi grubunun içerisinde kapanmasına ve yerli halkla temastan kaçınmasına neden olmaktadır⁸⁷. Aynı zamanda da göç teşvik edici bir hal alarak göç hareketinin devamlılığını sağlayarak bir göç zinciri oluşturmaktadır. Bulgaristan'dan Türkiye'ye meydana gelen göçleri bu kuram içerisinde de koyabiliriz. Çünkü göçmenlerin Türkiye'de yerleşmelerinde dikkate aldıkları faktörlerin başında gidecekleri yerlerde eş, dost ya da akrabalarının olup olmaması gelmektedir. Bundan dolayı göçmenler özellikle eş, dost ve akrabalarının yaşadıkları yerlere yerleşmeyi tercih etmişlerdir.

Kuramsal Kuram; Uluslararası göçlerin, yüksek kazanç elde eden özel kurumlar ile kazanç amacı gütmeyen gönüllü kurumlar arasında organize edildiğini belirtmektedir. Uluslararası göçlerde devletlerin uygulamış oldukları vize, çalışma izni vb. gibi hukuksal kısıtlamalar nedeniyle göçmenler bu ülkelere girmek için yasadışı kuruluşlara

⁸² Abadam-Unat, a.g.e., s. 67.

⁸³ Massey vd., s. 34.

⁸⁴ Massey, vd., a. yer.

⁸⁵ Abadan-Unat, a.g.e., s. 68.

⁸⁶ Çağlayan, a.g.e., s. 86.

⁸⁷ Çağlayan, a.g.e., s. 87.

başvurabilmektedirler. Bu yasadışı kurumlar, sahte belgelerle vize, oturma izni belgesi, çalışma izin belgesi, uydurma evlilikler ile illegal göçü kolay hale getirmektedirler⁸⁸. Ancak bu gibi yasadışı olaylar mağduriyetleri de beraberinde getirmektedir. Bundan dolayı da gelişmiş ülkelerde insan hakları odaklı kurumlar devreye girerek yasal ya da yasal olmayan göçmenlerin haklarını savunmaya çalışırlar⁸⁹.

Uluslararası göçleri daha anlaşılır hale getirmek için ortaya atılan kuramlardan birisi de Kümülatif Nedenselliklerdir. Bu kuram, gelir dağılımı, toprak dağılımı, tarımsal üretim organizasyonu, göç kültürü, insan sermayesinin bölgesel dağılımı ve uluslararası göçü sürdüren önemli bir sosyal etiketleme üzerinde odaklanmaktadır⁹⁰. Abadan-Unat'ın (2017) aktardığına göre bir işte çalışan göçmen nüfusun sayısı ne kadar fazla ise o iş, göçmen işi olarak nitelendirilmekte ve yerli halk tarafından rağbet görmemektedir. Bundan dolayı bu işlerde meydana gelen boşluklara yerli halk doldurulamadığı için göçmen işçi alımı yapılmaktadır. Ayrıca göçmen alan ve gönderen ülkelerde meydana gelen toplumsal, ekonomik ve kültürel değişiklikler, hükümetin bu hareketi durdurmasını ya da yavaşlatmasını güçleştirmektedir⁹¹.

Göç kuramları açısından incelendiği zaman Bulgaristan kaynaklı göçleri 1990 öncesi ve 1990 sonrası şeklinde iki farklı döneme ayırabiliriz. Çünkü bu iki dönem arasında göç nedenleri açısından farklılık söz konusudur. 1990 öncesi dönemde Bulgaristan kaynaklı göçlerin ana nedeni politik baskılar iken 1990 yılından sonraki dönemde ise ekonomik nedenler, bu göç hareketlerini tetikleyen başlıca faktörler arasına girmiştir⁹². Bu doğrultuda 1990 öncesi dönemde meydana gelen göçlerinin başlıca nedeni politik baskılar olduğu için bu dönemdeki göç hareketlerini, Petersen tarafından ileri sürülen kuramın ikinci tip olarak sınıflandırdığı Zorunlu (Forced) Göç içerisine dâhil edebiliriz.

1990 sonrası dönemde ise Bulgaristan'ın yaşadığı ekonomik sıkıntılar dış göçlerin ana nedeni olmuştur. Ancak özellikle 2001 yılında AB'nin Bulgaristan vatandaşlarına

⁸⁸ Mutluer, a.g.e., s. 21.

⁸⁹ Abadan-Unat, a.g.e., s. 66.

⁹⁰ Selvin, a.g.e., s. 9.

⁹¹ Abadan-Unat, a.g.e., s. 67.

⁹² Beycan Hocoğlu, *Bulgaristan'dan Türkiye'ye Yönelik Göçler ve Göçmen Yerleşme Alanlarında Sosyo-Ekonomik ve Mekansal Özellikler*, (Doktora Tezi), İzmir: Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2011, s. 114.

sağladığı serbest dolaşım hakkından dolayı Bulgaristan Türklerinin göç yönü, Türkiye değil AB üyelerine doğru olmaya başlamıştır⁹³. Bu bağlamda Bulgaristan kaynaklı göçleri, beklenen ekonomik kazancın belirleyici unsur olmasından dolayı Neoklasik Ekonomik Kuramın yeni modeli içerisine de dâhil edebiliriz⁹⁴.

Bulgaristan kaynaklı göçleri, İlişkiler Ağı (Network) Kuramı içerisine de dâhil edebiliriz. Çünkü 1968-1978 göçünde bariz bir şekilde görüldüğü üzere göçmenlerin iskân yerlerinde eş, dost ya da akrabalarının varlığı etkili olmuştur. Bunun yanı sıra göçlerin sürekliliği ve Türkiye ile Bulgaristan arasındaki tarihten gelen bağlar nedeniyle de bu kuram içerisine dâhil edilmektedir⁹⁵.

⁹³Kader Özlem, “2001 Sonrası Dönemde Bulgaristan’dan Avrupa Birliği Ülkelerine Türk Göçlerinin Analizi”, *Ankara, Karadeniz Araştırmaları*, S. 55 (2017), s. 175.

⁹⁶ Hocaoğlu, a.g.e., s. 115.

⁹⁷ Hocaoğlu, a.g.e., s. 116-117.

İKİNCİ BÖLÜM

GÖÇ KAYNAĞI OLARAK BALKANLAR VE BULGARİSTAN

Türkiye ile Avrupa arasında köprü konumunda bulunan Balkanlar, gerek geçmişte gerekse günümüzde önemli bir konuma sahip olmuştur. Sahip olduğu bu önemli özelliğinden dolayı birçok devlet, egemenliği altına almak için bu topraklarda savaşmıştır. Türkler de Balkanların bu özelliğinden dolayı yarımadaya akınlar düzenlemişler ve hâkimiyetler kurmuşlardır. Osmanlı Devleti'nin 550 yıllık hâkimiyeti sürecinde Anadolu'dan Balkanlara doğru göçler meydana gelmiş ve Müslüman-Türk nüfusun miktarı sürekli artmıştır. Yaşanan siyasi olaylardan dolayı Osmanlı Devleti'nin güç kaybetmesiyle birlikte bu göç hareketleri ters yönde meydana gelmesine yani Anadolu'ya doğru geçekleşmesine neden olmaya başlamıştır. Tez çalışmasının bu bölümünde konumuzu oluşturan göçlerin kaynağı olan Balkan Yarımadası ve Bulgaristan'ın çeşitli coğrafi özelliklerine ve Balkanlar'dan Anadolu'ya gerçekleşen göç hareketlerine değinilmiştir.

2.1. BALKAN YARIMADASI

*Sarp ve ormanlık sıradag*⁹⁶ anlamına gelen Balkan kelimesi, Türkçe kökenli bir kelimedir⁹⁷. Balkanlar, Avrupa kıtasının güneydoğusunda yer alan bir yarımadadır. Yarımada doğusunda Karadeniz, güneydoğusunda Ege Denizi, güneyinde Akdeniz, güneybatısında İyon Denizi ve batısında Adriyatik Denizi ile çevrilidir (Harita 2.1). Yarımadanın kuzey sınırı ise tartışmalıdır. Bazı araştırmacılara göre Tuna-Sava ırmaklarını kuzey sınırı olarak dikkate alırken bazıları ise Doğu Karpatlar ile Transilvanya Alplerini dikkate almaktadırlar. Ancak daha belirgin bir hat olarak Ukrayna'nın Odessa limanından İtalya'nın Trieste limanına çekilecek bir hat yarımadanın kuzey sınırını oluşturmaktadır⁹⁸. Balkan yarımadasının yüzölçümü en dar kapsamlı olarak Tuna-Sava ırmakları dikkate alınarak çizilen kuzey sınıra göre 525 bin km² iken, geniş kapsamlı olarak ise 750 bin km²'dir⁹⁹.

⁹⁶ <https://sozluk.gov.tr/> (04.07.2020).

⁹⁷ Halil İnalçık, "Türkler ve Balkanlar", *Prizren, BAL-TAM Türklük Bilgisi 3* (2009), s. 20.

⁹⁸ Ali Yiğit, "Balkan Yarımadası'nın Beşeri Coğrafya Özellikleri ve Türk ve/veya Müslüman Nüfus Varlığı", *Ankara: Yeni Türkiye, C. I, S. 66*, (2015), s. 943.

⁹⁹ Yiğit, a. yer.

Harita 2.1: Balkan Yarımadası Konum Haritası.

İsminin Türkçe anlamından da anlaşılacağı gibi yer yer dağlık ve engebeli bir araziye sahip olan Balkan Yarımadası'nda Dinar Dağları, Karpat Dağları, Balkan Dağları ve Rodop Dağları olmak üzere 4 grup dağ silsilesi bulunmaktadır (Harita 2.2). Yarımadanın batısında Adriyatik Denizi kıyısı boyunca güneye doğru uzanan Dinar Dağları, Alp Dağları silsilesinin devamıdır. Slovenya'da Dinar Alplerinden başlamakta ve Hırvatistan'ı geçerek Adriyatik Denizi boyunca güneye iner ve Yunanistan'da Pindus adını almaktadır (Harita 2.2). Dinar Dağlarının ortalama yükseklikleri ise 1200 m. ile 2400 m. arasında değişmektedir¹⁰⁰. Yarımadanın kuzeyinde ise ters yazılmış S şeklinde olan Karpat Dağları yer almaktadır (Harita 2.2). Romanya'nın kuzeyinden güneye doğru inen bu dağ silsilesi Tuna nehri yakınlarında batıya doğru 600 km boyunca uzanarak Demirkapı bölgesinde güneydoğuya yönelmektedir.

¹⁰⁰ Halil Akman, *Paylaşılmayan Balkanlar*, İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2006, s. 26.

Batı-doğu istikametinde uzanan Balkan dağları aynı zamanda yarımada da ismini vermektedir. Batıda Sırbistan'ın doğu sınırında başlayan bu dağ grubu Batı, Koca ve Küçük Balkanlar olmak üzere üç kısma ayrılmakta ve doğuda Karadeniz kıyısında Emine Burnu'nda son bulmaktadır. Bu dağ silsilesi üzerinde stratejik önemlere sahip Şipka Geçidi, Baba Konak Geçidi, İsker Vadisi Geçidi gibi geçitler bulunmaktadır¹⁰¹. Istranca ve Despot dağları, Balkan Dağları'nın güneyde bir kısmını teşkil etmektedirler. Türkiye'de Yıldız adıyla da bilinen Istranca Dağları, Bulgaristan'da İslimye kasabası yakınında Balkan Dağları'ndan ayrılır, güneydoğuya doğru devam ederek İstanbul'da Beyoğlu ve Boğaziçi tepeleri ile Belgrad ormanına kadar uzanmaktadır¹⁰².

Rumeli ovası ile Balkan dağları arasında yer alan Rodop Dağları, Türkiye'nin kuzeybatısında Trakya bölgesinde Yıldız Dağları ile birleşir. Ayrıca Rodop Dağları'nın en yüksek noktası 2925 m. yüksekliği ile Musula tepesidir.¹⁰³ (Harita 2.2).

Bu dağ grupları yarımada üzerinde bulunan nehirlerin akış yönleri üzerinde bir etkiye sahiptir. Kuzey, güney ve batı olmak üzere üç farklı akaçlama havzasında akış göstermektedirler. Tuna Nehri ve kollarını içine alan kuzey havzası sularını Karadeniz'e boşaltırken, güney havzasında yer alan akarsular ise sularını Ege Denizi'ne boşaltmaktadırlar. Adriyatik ve İyon Denizi'ne dökülen akarsular küçük ve kısa boylu olup batı havzasını oluşturmaktadırlar¹⁰⁴. Yarımada'nın en büyük nehri ve üzerinde büyük çaplı taşımacılığın yapıldığı tek nehir, Tuna Nehri'dir. Bunun yanı sıra kuzey havzasında yer alan Sava, Drava, Drina, Morova, Prut, Olt, Tiza nehirleri, güney havzasında yer alan Vardar, Meriç, Struma, Mesta, nehirleri ile batı havzasında yer alan Drin Nehri yarımada'nın önemli akarsularıdır¹⁰⁵.

Balkan yarımadasının güneyinde Akdeniz iklimi etkili olurken kuzeye doğru gidildikçe yerini Karasal iklimine bırakmaktadır. Bu durum bölgenin bitki örtüsü üzerinde de etkili olmaktadır. Nitekim güney kısmında üzüm, zeytin, incir, turunçgiller gibi Akdeniz iklimine özgü bitkiler yetişirken, kuzeye doğru gidildikçe yağış miktarının

¹⁰¹ Akman, a.g.e., s. 25.

¹⁰² Ramazan Özey, *Balkanlar ve Balkan Ülkeleri Coğrafyası*, 2. b., Ankara: Pegem Akademi, 2017, s. 15.

¹⁰³ İbrahim Güner, Mustafa Ertürk, *Kıtalar ve Ülkeler Coğrafyası*, 8. b., Ankara: Pegem Akademi, 2018, s. 51.

¹⁰⁴ Özey, a.g.e., s. 23.

¹⁰⁵ Akman, a.g.e., s., 28.

artmasıyla ormanlık alanlar yer kaplamakta ve sulamanın yetersiz olduğu yerlerde ise buğday, çavdar, yulaf, mısır gibi ürünler yetişmektedir¹⁰⁶.

Harita 2.2. Balkan Yarımadası Fiziki Haritası.

Tarihi boyunca birçok devlete ve kavime ev sahipliği yapan Balkan Yarımadası'nın en eski sakinleri Arnavutlarında ataları olarak kabul edilen İliiryalıdır¹⁰⁷. Makedonya Krallığı, Bizans İmparatorluğu gibi büyük devletlerin egemenliği altına giren yarımada, Peçenekler, Avarlar Hunlar, Kumanlar gibi Türk kavimlerinin de egemenliği altına girmiştir. Bölgedeki son Türk hâkimiyeti ise Osmanlı Devleti döneminde gerçekleşmiştir. Osmanlı Devleti'nin 1354 tarihinde Gelibolu'yu fetih etmesiyle başlayan bu hâkimiyet, yaklaşık 550 yıl sürmüştür.

Asya ve Avrupa kıtaları arasında geçiş konumunda olmasından dolayı bölgenin etnik yapısı çok çeşitlidir. Bu etnik çeşitlilik sayesinde yarımada farklı dil, din ve kültürlerin bir arada bulunduğu ve Türklerin, Arnavutların, Yunanlıların, Bulgarların, Sırpların, Hırvatların, Slovenlerin, Karadağlıların, Boşnakların ve Makedonyalıların beraber yaşadıkları bir yer haline gelmiştir. Yarımada'nın sahip olduğu bu etnik çeşitlilik

¹⁰⁶ Akman, a.g.e., s. 28-29.

¹⁰⁷ Salih Işık, *Balkan Antantı, Balkan Paktı ve Türkiye*, (Yüksek Lisans Tezi), Edirne: Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2011, s. 4.

beraberinde çatışmaları ve anlaşmazlıkları da getirmiştir. Nitekim Bizans ve Osmanlı İmparatorluklarının kendi çıkarları doğrultusunda bir araya getirip yoğurdukları bu uluslar, özellikle 19. yy'da Osmanlı Devleti'nin güç kaybetmesi, milliyetçilik akımı ve Rusya ile Batılı devletlerin bölge üzerindeki politikaları sonucunda kılıç zoruyla bağımsızlıklarını kazanmaya çalışmışlar ve bu uğurda ırk, dil, din, tarih ve toplumsal silahlarını kullanmışlardır¹⁰⁸. Özellikle II. Dünya Savaşı sırasında ve sonrasında bölgede meydana gelen can kayıpları, Balkan Savaşları ve I. Dünya Savaşı'ndaki can kayıplarından çok fazlaydı ve insanların hayatlarını kaybetmesinin nedeni sadece savaşlar değil aynı zamanda Sırp-Hırvat çatışmaları ya da Yunan iç savaşı gibi bölge halklarının kendi aralarındaki anlaşmazlıklardır¹⁰⁹. Yaşanan bu kanlı süreçler sonucunda her ulus kendi devletini kurmasına rağmen birbirlerinin topraklarında hak iddia etmeleri devam etmiş ve aralarındaki anlaşmazlıklar günümüze kadar gelmiştir. Yunanistan ile Arnavutluk arasında yaşanan Kuzey Epir Sorunu, Sırbistan, Bulgaristan ve Yunanistan arasında yaşanan Makedonya Sorunu ile Yunanistan, Bulgaristan ve Türkiye arasında yaşanan Batı Trakya Sorunu bu durumun somut örnekleridir.

Bölgenin günümüzdeki siyasi yapısına bakıldığında zaman ise (Tuna-Sava Hattına Göre) Yunanistan, Arnavutluk, Bulgaristan, Karadağ, Bosna-Hersek, Kosova ve K. Makedonya devletlerinin topraklarının tamamı, Türkiye topraklarının %3'ünü oluşturan Trakya Bölümü, Hırvatistan'ın %55'i, Slovenya'nın %27'si, Sırbistan'ın %73'ü, Romanya'nın %9'u Balkan yarımadasının toprakları içerisinde yer almaktadır. Ayrıca İtalya'nın % 0,2'si, Ukrayna'nın %2,2'si ve Moldova'nın %15'i Balkan yarımadası sınırları içerisinde olduğu varsayılmaktadır¹¹⁰ (Harita 2.1).

2.1.1. Balkan Yarımadası'ndan Anadolu'ya Yönelik Göçler

Osmanlı Devleti'nin Balkanlara yönelik uyguladığı fetih politikasından dolayı Anadolu'dan Türkler Balkanlara göç ettirilerek yerleştirilmişler ve yaklaşık 550 yıl boyunca buraları yurt edinip yerli halk ile kardeşçe yaşamışlardır. Ancak 18. yüzyılın sonu itibarıyla Osmanlı Devleti'nin güç kaybetmesi ve Fransız İhtilali'nin neden olduğu milliyetçilik akımı ile başta Rusya olmak üzere diğer Avrupalı devletlerin bölge

¹⁰⁸ Stefanos Yerasimos, *Milliyetler ve Sınırlar Balkanlar, Kafkasya ve Orta-Doğu*, çev. Şirin Tekeli, 7. b., İstanbul: İletişim Yayınları, 2015, s. 65-66.

¹⁰⁹ Yerasimos, a.g.e., s. 80.

¹¹⁰ Yiğit, a.g.e., s. 944.

üzerindeki emellerinden dolayı huzur ortamı yerini parçalanmalara ve özellikle Müslüman-Türklerin maruz kaldığı baskı ve zulümlere bırakmıştır. Bunun sonucunda ise gerek gördükleri baskı ve zulümlerden kurtulmak gerekse Müslüman bir devletin idaresi altında yaşamak için Balkanlardan Anadolu'ya doğru yoğun bir şekilde kitlesel göçler başlamıştır.

Cumhuriyetin ilanından önceki dönemde Osmanlı Devleti'nin güç kaybetmesi sonucunda Hristiyan âleminde, yarımada'daki Türk nüfusu çıkarmak adeta bir ideoloji haline gelmiştir. Bu dönemde en yoğun göç hareketi ise halk arasında 93 Harbi olarak bilinen 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı sonrasında gerçekleşmiştir. Kafkasya ve Balkanlarda olmak üzere iki farklı cephede gerçekleşen savaş sonrasında Balkanlarda 500.000 Türk, açlık, salgın hastalık ve katliamlar sonucu hayatını kaybederken, 1.200.000'den fazla Türk ise göç etmek zorunda kalmıştır¹¹¹. 93 Muhacereti olarak bilinen bu göçlerle gelen muhacirler, Anadolu'da Edirne, Aydın, Ankara, Kastamonu, Hüdavendigâr vilayetleri İzmit, Biga ve Canik sancaklarına iskân edildiler¹¹². Ayrıca bu savaş sonucunda Osmanlı Devleti ile Rusya arasında 3 Mart 1878 tarihinde Ayastefanos Antlaşması imzalanmıştır. Ancak batılı Avrupa devletlerinin itirazları üzerine bu antlaşmanın yerine 13 Temmuz 1878 tarihinde Berlin Antlaşması imzalanmıştır.

Cumhuriyetin ilanından önce siyasi nedenlerden dolayı Balkan devletleri tarafından uygulanan baskı ve zulümler (politik nedenler) sonucunda 1912-1913 yılları arasında yapılan Balkan Savaşları'nda da Balkanlardan Anadolu'ya kitlesel göçler meydana gelmiştir. 1912-1913 yıllarında meydana gelen ve ilk olarak Yunanistan, Bulgaristan, Sırbistan ve Karadağ'ın Osmanlı Devleti'ne karşı savaştığı, ikinci olarak da Balkan devletlerinin kendi aralarında yapmış olduğu savaş neticesinde "*bilhassa Bulgaristan ve Yunanistan'a bırakılan topraklarda yaşayan Türkler, idaresi altına girdikleri devletlerin hükümetleri ve ahalisi tarafından çeşitli baskılara uğramışlar ve gördükleri zulüm yüzünden tarlalarını, ev-barklarını, kısacası her şeylerini bırakıp, Osmanlı ülkesine sığınmak zorunda kalmışlardır*"¹¹³. Balkan Savaşları'ndan sonra 1912-

¹¹¹ Nedim İpek, "93 Muhacerati", *Osmanlı 4*, ed. Güler Eren, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 1999, s. 664. <https://archive.org/details/Osmanli4/page/n664/mode/1up?q> (04.07.2020).

¹¹² İpek, a.g.e., s. 665.

¹¹³ Ahmet Halaçoğlu, *Balkan Harbi Sırasında Rumeli'den Türk Göçleri (1912-1913)*, 3. Baskı, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2014, s. 197.

1926 tarihleri arasında Rumeli'den Türkiye'ye 812.271 kişi göç etmiştir¹¹⁴. Ayrıca Birinci Balkan Savaşı sonucunda Londra Antlaşması, İkinci Balkan Savaşı sonucunda ise Bükreş Antlaşması ile Osmanlı Devleti ile Bulgaristan arasında ise İstanbul Antlaşması imzalanmıştır.

Devletler politik çıkarlarından dolayı karşılıklı göç anlaşmaları imzalayarak insanların buldukları yerleri zorunlu olarak terk etmelerine neden olabilmektedir. Mübadele olarak adlandırılan bu nüfus değiş tokuşu ile Türkiye ve Yunanistan ile karşılıklı çıkarları doğrultusunda mübadele antlaşmaları imzalamışlardır. 30 Ocak 1923'de Türkiye ile Yunanistan arasında Yunanistan'daki Müslümanlar ile Türkiye'deki Ortodoks Rumları kapsayan bir mübadele sözleşmesi imzalanmıştır¹¹⁵. İstanbul'daki Rumlar ile Batı Trakya'daki Türklerin hariç tutulduğu bu göç anlaşması için farklı kaynaklarda farklı rakamlar verilmektedir. Mesela Ağanoğlu (2001) Devlet İstatistik Enstitüsü'nün 1929-1930 yıllığına göre 456.720 kişi iken, İskân Tarihçesi adlı kitapta ise 499.239 kişi olarak aktarmaktadır. Kendi çalışmasında ise gelen mübadil sayısını 380.243 kişi olarak vermektedir¹¹⁶. Arı'ya (2017) göre 500 bine yakın Müslüman nüfus ile 1.200.000 kadar Ortodoks'un zorunlu olarak değişimi gerçekleşmiştir¹¹⁷. Geray (1970) ise mübadele sonucunda Türkiye'ye 384.000 kişi geldiğini belirtmiştir¹¹⁸. Bozdağlı'ya (2014) göre ise sözleşmenin imzalandığı 1923 yılından 1930'a kadar Türkiye'ye gelen mübadil sayısı 463.534 kişidir¹¹⁹. Ayrıca gelen mübadiller yoğun olarak sırasıyla İzmir, İstanbul, Bursa, Edirne, Samsun, Tekirdağ, Kırklareli, Kocaeli, Niğde ve Manisa'ya yerleştirilmişlerdir. Ülkemize gelen mübadillerden 292.759 kişi bu saydığımız merkezlere yerleştirilmiştir¹²⁰.

¹¹⁴ H. Yıldırım Ağanoğlu, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Balkanların Makûs Talihi Göç*, 1. Baskı, İstanbul: Kum Saati, 2001, s. 94.

¹¹⁵ Hikmet Öksüz, "Balkan Ülkelerinden Türkiye'ye Göçler ve Göç Sonrası İskân Meselesi (1923-1938)", *Yirminci Yüzyılda Türkiye Ve Balkanlar*, Trabzon: Serander, 2016, s. 114.

¹¹⁶ Ağanoğlu, a.g.e., s. 298.

¹¹⁷ Kemal Arı, "Mübadele Bir Savruluş Mu?", *Uluslararası Mübadele Sempozyumu ve Mübadelenin 94. Yılı Anma Etkinlikleri*, ed. Kemal Arı, İzmir: Tekirdağ Büyükşehir Belediyesi, 2017, s. 5.

¹¹⁸ Cevat Geray, "Türkiye'de Göçmen Hareketleri ve Göçmenlerin Yerleştirilmesi", *Amme İdaresi Dergisi*, C. 3, S. 4, 1970, s. 13.

¹¹⁹ Yücel Bozdağlıoğlu, "Türk-Yunan Mübadelesi ve Sonuçları", *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C. 180, S. 180, 2014, ss. 9-32, s.24.

¹²⁰ Ağanoğlu, a. yer.

Cumhuriyet sonrası dönemde de Balkanlarda yaşanan istikrarsızlıklardan dolayı göçler devam etmiştir. Mesela 1923-2005 yılları arası dönemde Yugoslavya'dan 308.336 kişi, Romanya'dan ise 126.028 kişi Türkiye'ye göç etmek zorunda kalmıştır¹²¹.

2.2. BULGARİSTAN COĞRAFYASI

2.2.1. Coğrafi Konumu, Sınırları ve Nüfusu

Avrupa kıtasının güneydoğusunda Balkan yarımadasının üzerinde konumlandırılmış olan Bulgaristan, 41° 14' ile 44° 13' K enlemleri ile 22° 22' ile 28° 37' D boylamları arasında yer almaktadır¹²². Kuzeyde Timok deresinin ağız kısmı, güneyde Veyka Zirvesi, doğuda Şabla Burnu ve batıdaki Kitka Zirvesinin kuzeybatısı ülkenin en uç noktalarını oluşturmaktadır¹²³. Ülkenin yüzölçümü ise 110.910 km²'dir¹²⁴.

Balkan yarımadasında adeta merkezi bir konuma sahip olan Bulgaristan, tüm komşularının Balkan ülkesi olmasından dolayı Atasoy (2010) tarafından *Merkezi Balkan Ülkesi* olarak tanımlanmaktadır¹²⁵. Kuzeyde Romanya, güneydoğuda Türkiye, güneyde Yunanistan, güneybatıda K. Makedonya ve batıda Sırbistan ile sınırdadır (Harita 2.3). Bu ülkeler içerisinde en uzun sınır hattına 608 km uzunluğundaki Romanya ile en kısa sınır hattına ise 148 km uzunluğundaki K. Makedonya ile sahiptir.

¹²¹ Sayit Yusuf, "Türkiye' Yönelik Soydaş Göçü ve Sonuçları", *Uluslararası Göç Sempozyumu*, İstanbul: Zeytinburnu Belediyesi, 2006, s. 113.

¹²² Emin Atasoy, *Beşeri ve Kültür Coğrafyası Işığında Bulgaristan*, ed. Ahmet Emin Atasoy, Bursa: MKM Yayıncılık, 2010, s. 206.

¹²³ Atasoy, a. yer.

¹²⁴ Ramazan Özey, *Avrupa Coğrafyası*, 3. b., İstanbul: Aktif Yayınları, 2015, s. 353.

¹²⁵ Emin Atasoy, "Bulgaristan'ın Coğrafi-Jeopolitik Konumu ve Yansımaları", *Bursa, U. Ü. Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 11, S. 18 (2010), s. 3.

Harita 2.3. Bulgaristan Konum Haritası.

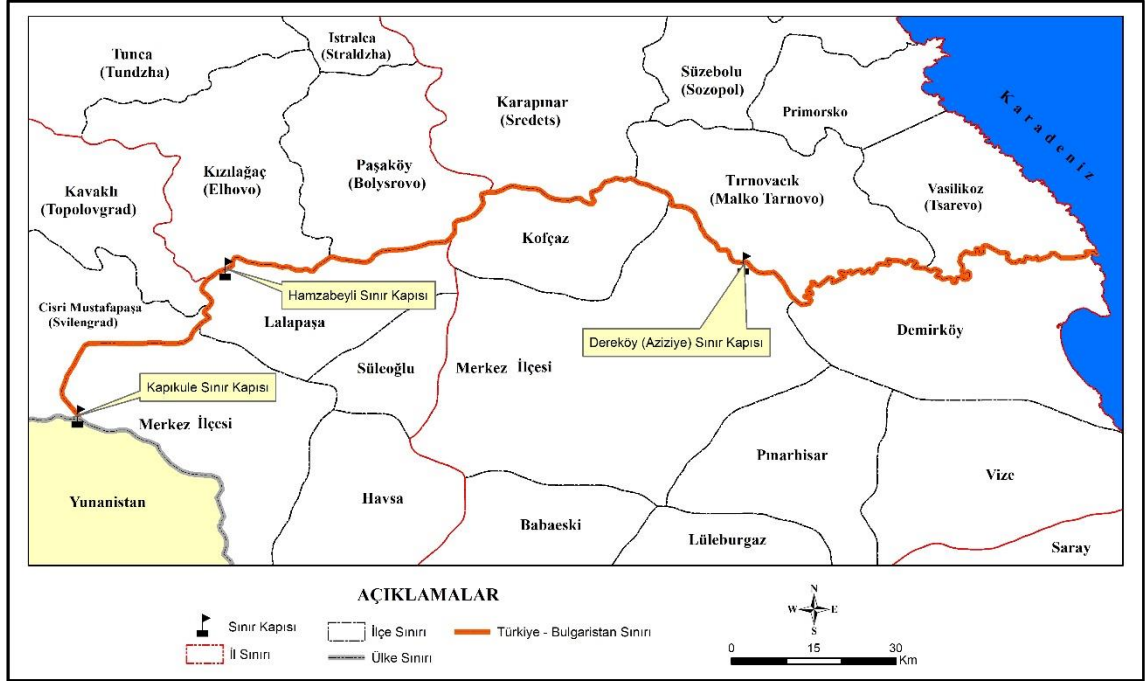
Türkiye-Bulgaristan arasında 269 km uzunluğa sahip olan sınır hattı Kapıkule Gümrük Kapısı'nın hemen güneybatısında başlamakta ve kuzeye doğru yönelerek Tunca Nehri vadisini, Istranca (Yıldız) dağları su bölümü çizgisini ve Rezve Deresinin talveg hattını izleyerek Aksu ağzında Karadeniz'e kadar uzanmaktadır¹²⁶. Uzunluğu 269 km olan bu sınır hattı, 1912-1913 Balkan Savaşları sonucunda belirlenmesine rağmen Lozan Antlaşması ile onaylanmıştır¹²⁷. Bu sınır çizgisi üzerinde sadece Türkiye'nin değil aynı zamanda Orta Doğu ülkelerinin de Avrupa ülkelerine eriştiği Kapıkule, Hamzabeyli ve Dereköy (Aziziye) olmak üzere üç önemli sınır kapısı yer almaktadır. Bunlardan Kapıkule Sınır Kapısı'nda hem karayolu hem de demiryolu ulaşım ağlarıyla Batı ve Orta Avrupa ülkelerine erişilebilirken, Doğu Avrupa ülkeleri için daha çok Hamzabeyli ve Dereköy (Aziziye) sınır kapıları kullanılmaktadır¹²⁸ (Harita 2.4).

¹²⁶ Doğanay, Orhan, a.g.e., s. 86.

¹²⁷ Doğanay, Orhan, a.g.e., s. 87.

¹²⁸ Doğanay, Orhan, a.g.e., s. 87-88.

Harita 2.4. Türkiye-Bulgaristan Sınır Haritası.

İleriki konularda daha detaylı bir şekilde değinileceği üzere günümüz Bulgaristan topraklarında tarih boyunca Türk boylarından Hunlar, Avarlar, Bulgarlar, Peçenekler, Kıpçaklar (Kuman) hüküm sürmüşlerdir. Bu topraklarda en son ki Türk hâkimiyeti ise Osmanlı Devleti döneminde gerçekleşmiştir. Yaklaşık olarak 550 yıllık bir hâkimiyet süren Osmanlı Devleti, 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı sonrasında imzalanan Ayestefanos Anlaşması'nın yerine geçerli olan Berlin Anlaşması ile topraklarının bir kısmını kaybetmiştir. Nitekim bu anlaşma sonucunda Balkan Dağları ile Tuna Nehri arasında kalan sahayı kaybetmiş ve burada Bulgar Prensiği kurulmuştur. Ancak Rodop Dağları ile Balkan Dağları arasında kalan sahada Osmanlı Devleti'ne bağlı olarak Doğu Rumeli Vilayeti kurulmuştur. Bu vilayetin bulunduğu topraklar ise 1885 yılında Bulgarlar tarafından ilhak edilmiştir. Bulgaristan bağımsızlığını ise 5 Ekim 1908 yılında ilan etmiştir¹²⁹. Böylece Bulgaristan'da krallık dönemi başlamıştır. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ise sosyalist rejimin hüküm sürdüğü ülkede, 1990 yılında bu rejim yıkılarak demokrasiye geçilmiş ve cumhuriyet ile yönetilmeye başlanmıştır. Bulgaristan 1 Ocak 2007 tarihinde ise Avrupa Birliği'ne üye olmuştur¹³⁰.

¹²⁹ Bülent Yıldırım, *Bulgaristan ve Bulgaristan Türkleri (1878-1938)*, İstanbul: İlgi Kültür Sanat Yayıncılık, 2019, s. 16-29.

¹³⁰ https://europa.eu/european-union/about-eu/countries/member-countries/bulgaria_en, (06.08.2020)

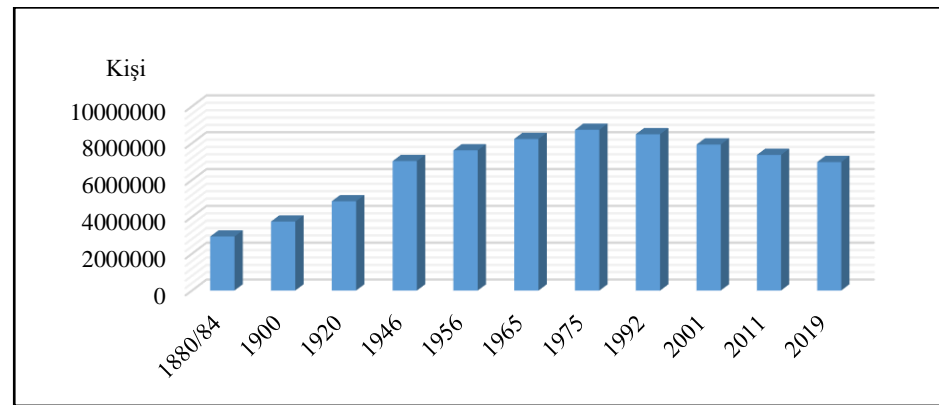
1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'nın ardından Tuna Vilayeti toprakları içerisinde prenslik statüsünü elde eden Bulgaristan'da ilk nüfus sayımı 1880 yılında yapılmıştır. 1880-2019 yılları arasında Bulgaristan nüfusu 1975 yılına kadar sürekli artmıştır. Ancak bu tarihten sonra ise sürekli olarak düşüşün yaşandığı gözlenmiştir (Grafik 2.1). Ülke, 1975 yılında 8.727.771 kişi nüfusu ile en yüksek nüfus miktarına sahip olmuştur. Ancak bu tarihten sonra ülke nüfusu sürekli düşmeye başlamıştır. Nitekim 2011 yılına gelindiği zaman ülke nüfusu 7.364.570 kişiye gerilemiştir. 2019 yılında yapılan son sayımda ise ülke nüfusu 6.975.761 kişi olarak belirlenmiştir (Tablo 2.1).

Tablo 2.1: Bulgaristan Nüfusu (1880/84-2019).

YIL	BULGARİSTAN NÜFUSU
1880/84	2.932.949
1900	3.744.283
1920	4.846.971
1946	7.029.349
1956	7.613.709
1965	8.227.966
1975	8.727.771
1992	8.487.317
2001	7.928.901
2011	7.364.570
2019	6.975.761

Kaynak: Yıldırım, 2018, s. 76-95, (1880/84-2001). Bulgaristan Resmi İstatistik Sayfası (2011-2019).

Grafik 2.1: Bulgaristan Nüfusu (1880/84-2019).

Kaynak: Yıldırım, 2018, s. 76-95, (1880/84-2001). Bulgaristan Resmi İstatistik Sayfası (2011-2019).

Bulgaristan, sahip olduğu coğrafi konumundan dolayı tıpkı üzerinde bulunduğu Balkan yarımadasında olduğu gibi tarihi boyunca farklı etnik gruplar tarafından ele

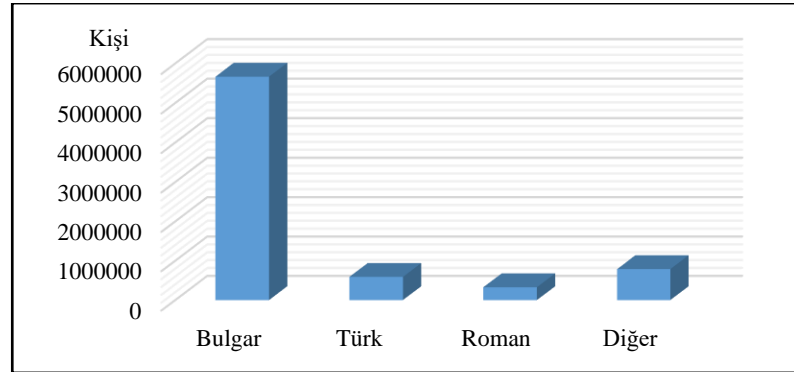
geçirilmiş ve bu durumun etkisi günümüze kadar devam ederek Bulgar, Türk, Rum, Çingene, Yahudi ve Ermenilerin beraber yaşadığı bir ülke haline gelmiştir. Ülkede yaşayan en kalabalık etnik grup Bulgarlardır. Nitekim 2011 yılında yapılan resmi sayıma göre ülke nüfusunun %84,8'ine tekabül eden 5.664.624 kişisini Bulgarlar oluşturmaktadır. Türkler, ülkede yaşayan ikinci en kalabalık etnik gruptur. İleriki konularda daha ayrıntılı bir şekilde değinileceği üzere ülke nüfusunun %8,8'ini yani 588.318 kişisini Türkler oluşturmaktadır. Bulgaristan nüfusu içerisinde en kalabalık üçüncü etnik grup %4,9 oranına sahip olan Çingenerler (Romanlar)'dir. Bu grubun miktarı ise 325.343 kişidir¹³¹ (Tablo 2.2).

Tablo 2.2: Bulgaristan'da Yaşayan Etnik Gruplar (2011).

ETNİK GRUP	NÜFUS
Bulgar	5.664.624
Türk	588.318
Roman	325.343
Diğer	786.285

Kaynak: Bulgaristan Resmi İstatistik Sayfası (2011).

Grafik 2.2. Bulgaristan'da Yaşayan Etnik Gruplar (2011).

Kaynak: Bulgaristan Resmi İstatistik Sayfası (2011).

¹³¹ http://www.nsi.bg/census2011/PDOCS2/Census2011final_en.pdf (10.06.2019).

2.2.2. Geçmişten Günümüze Bulgaristan'daki Türk Nüfus Varlığı

Yukarıda bahsedildiği üzere Bulgaristan'da farklı etnik grupların hüküm sürmesinden dolayı günümüzde ülkede birden fazla etnik grup yaşamaktadır. Bu etnik gruplar içerisinde ikinci en yüksek orana ise Türkler sahip olmaktadır.

Günümüz Bulgaristan topraklarına Türkler ya kuzeyde Karadeniz üzerinden ya da güneyden Anadolu üzerinden iki farklı yol kullanarak gelmişlerdir. 4. yüzyılda başlayan Türk akınları 19. yüzyıla kadar devam etmiştir. Bölge, 4. ve 5. yüzyılda Hunlar, 6. ve 7. yüzyılda Avarlar ile Bulgarlar, 10. ve 11. yüzyılda Peçenekler ile 12. ve 13. yüzyılda ise Kıpçaklar (Kuman) gibi kuzeyden gelen Türk boyları tarafından ele geçirilmiştir¹³². Ancak bu Türk boylarından bazıları zaman içerisinde yerli halk arasına karışarak asimile olmuşlar ve böylece benliklerini yitirmişlerdir. Mesela yapılan araştırmalar sonucunda Bulgarların, Türk soyundan geldikleri anlaşılmıştır. Avrupa Hun Devleti'nin dağılmasıyla başsız kalan Tuna boylarındaki bazı Türk kabileleri, Roma İmparatorluğu'nun egemenliği altına girmeyi reddederek kuzeye doğru hareket etmişlerdir. Basarabya ve onun kuzeyinde Atilla'nın küçük oğlu İrnik'in yönetiminde yaşayan bu Türk kabileleri Karadeniz'in kuzeyinde Batı Sibirya topraklarından göç eden bir başka Türk topluluğu olan Ogurlar ile karışmaya başlamışlardır¹³³. Böylece eski Türkçede "karışmış" ya da "karıştırılmış" anlamlarına sahip günümüzdeki Bulgar adı verilen topluluk oluşmaya başlamıştır¹³⁴.

Kafkasya'da kurulan Büyük Bulgar Devleti'nin dağılmasıyla birlikte iki gruba ayrılan Bulgarlardan bir kısmı batıya doğru göç ederek Tuna Nehri etrafına yerleşmişler ve Tuna Bulgarları adını almışlardır. Günümüz Bulgaristan topraklarında ilk Bulgar devletini kuran bu Türk boyu, 852-893 tarihleri arasındaki Kral I. Boris döneminde Ortodoksluğu kabul ederek geniş Slav grupları arasında asimile olmuşlar ve benliklerini kaybetmişlerdir. Ancak Türkçe olan isimleri değişmeyerek günümüze kadar gelmiştir¹³⁵.

¹³² Ömer Turan, *The Turkish Minority In Bulgaria (1878-1908)*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1998, s. 15-16.

¹³³ Ali Ahmetbeyoğlu, "Bulgarların Oluşumu ve Bulgar Devletlerinin Kuruluşunda Ongurların Yeri Meselesi", *İstanbul: Tarih Dergisi*, S. 65 (2017), s. 5.

¹³⁴ Turan, a. yer.

¹³⁵ Turan, a.g.e., s. 16-17.

Osmanlı akınlarından önce bölgeye son Türk göçü, 13. yy'da Anadolu'da Moğol istilasından kaçan Selçuklu Sultanı Keykavus ve beraberindekiler tarafından gerçekleştirilmiştir. Gagavuz olarak adlandırılan bu Türk grubu, Karadeniz'in batısında Bizans toprakları içerisinde kendi bölgelerini kurmuşlardır. Günümüzde Bulgaristan'ın kuzeyinde yaşayan Gagavuz Türkleri, Ortodoksluğu kabul etmelerine rağmen bugüne dek benliklerini korumayı başarmışlardır¹³⁶.

Bulgaristan üzerindeki son Türk hâkimiyeti Osmanlı Devleti tarafından sağlanmıştır. Osmanlı Devleti'nin Balkanlarda fetih ettiği ilk ülkelerden birisi olan Bulgaristan'a ilk akınlar, I. Murat döneminde başlamış, 1393 yılında Süleyman Çelebi'nin Tırnova'yı fetih etmesiyle tamamlanmıştır¹³⁷. 1878 yılında Bulgaristan Prensiğinin kurulmasına kadar yaklaşık 500 yıllık süren Türk egemenliği sırasında, Osmanlı Devleti'nin iskân politikası sonucunda Anadolu'dan Bulgaristan'a yönelik göç hareketleri gerçekleşmiştir. Yıldırım'ın (2015) Osmanlı tahrir defterlerinden aktardığına göre Naldöken, Tanrıdağı, Ofcabolu, Kocacık, Vize ve Tatar Türkmen grupları, Bulgaristan ve Balkanlara yerleştirilen Türk boylarıdır¹³⁸.

16. yüzyıldan 19. yüzyılın başlarına kadar yaklaşık 300 yıl boyunca Türk nüfusu Bulgaristan'da çoğunluğu oluşturmuştur¹³⁹. Ancak Osmanlı Devleti'nin güç kaybetmesi ile birlikte dış güçlerin kışkırtması sonucunda tıpkı Balkanlardaki diğer uluslar gibi Bulgarlar da bağımsızlıklarını elde ederek homojen bir ulus devleti oluşturmak için başlattıkları ayrılıkçı hareketleri neticesinde bölgedeki Müslüman-Türk nüfusu, gerek katliamlar gerekse sürekli göç hareketleri sonucunda günümüzde azınlık hale gelmiştir. Mesela tarihimizde 93 Harbi olarak bilinen 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı öncesinde bölgedeki nüfusun 3/1'i Türkçe konuşurken, 1900 yılında bu oran %15'e kadar gerilemiştir¹⁴⁰. Ayrıca Müslüman Türk nüfusunun azalmasının tek nedeni göçler değildir. Gördükleri baskı ve zulümlerden kaçmak için yollara düşen binlerce Müslüman-Türk, göç yolları üzerinde ya Bulgar veya Rus birliklerinin baskınları sonucunda ya da soğuk, hastalık ve açlıktan dolayı hayatlarını kaybetmişlerdir. Nitekim 1877-1878 Osmanlı-Rus

¹³⁶ Turan, a.g.e., s. 18.

¹³⁷ Bülent Yıldırım, "Resmi Nüfus Sayımlarına Göre Bulgaristan'da Türk Nüfusu (1878-1934)", *İstanbul, Türk Dünyası Araştırmaları*, C. 109, S. 214 (2015), s. 94.

¹³⁸ Yıldırım, "Resmi Nüfus Sayımlarına Göre Bulgaristan'da Türk Nüfusu (1878-1934)", s. 95.

¹³⁹ Yıldırım, "Resmi Nüfus Sayımlarına Göre Bulgaristan'da Türk Nüfusu (1878-1934)", a.yer.

¹⁴⁰ Ali Eminov, "The Turks Of Bulgaria: 1945-1983", *The Turks*, Hasan Celal Güzel, C. Cem Oğuz and Osman Karatay, Vol. 6: The Turkish World, 2002, Ankara: Yeni Türkiye, s. 585.

Savaşı'ndan sonra 1879'a kadar Bulgaristan'daki Müslümanların %17'si hayatlarını kaybetmiştir¹⁴¹.

93 Harbinden önceki dönemlerde Tuna Vilayeti toprakları içerisinde yer alan Bulgaristan'da, Turan'ın (1998) Todorov'dan aktardığına göre Osmanlı kaynaklarında (1874-75 Yıllığı) 1866 yılında, toplam 1.912.050 kişi olan bölge nüfusunun %49'unu Müslüman-Türkler oluşturmaktadır. Yine aynı eserde 1869 yılına ait İngiliz kaynaklarında ise 3.500.000 kişi olarak hesaplanan vilayet nüfusunun %46,8'inin Müslüman-Türk, %49,2'sinin Bulgar ve %3,8'inin diğer gayrimüslim grupların oluşturduğu belirtilmiştir. Rus kaynaklarında ise sonradan kurulacak olan Bulgaristan Prensiği sınırları içerisinde kalan bölgenin 1870 yılında toplam nüfusun 3.490.618 olduğu, bunun %38,8'inin Müslüman-Türk, %57,8'inin ise Bulgar olduğu belirtilmiştir. Rusçuk'ta bulunan Fransız konsoloslğunun kayıtlarına göre ise 1876'da Tuna Vilayetindeki Müslüman-Türklerin %47,5 oranına, Bulgarların ise %48 oranına sahip olduğu belirtilmiştir¹⁴². Bu bilgileri neticesinde söylenebilir ki bölge nüfusunun değişik kaynaklarda farklı şekillerde belirtilmesine rağmen yoğun bir Müslüman-Türk nüfus varlığı olduğu açıkça gözler önüne serilmektedir.

1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'nın sonunda imzalanan Berlin Antlaşması sonucunda günümüzdeki Bulgaristan topraklarında Tuna Nehri ile Balkan Dağları arasında kalan alanda Bulgar Prensiği ve Balkan Dağları ile Rodop Dağları arasında sonradan Bulgaristan ile birleşecek olan Osmanlı Devleti'ne bağlı, özerk bir statüye sahip olan Doğu Rumeli Vilayeti kurulmuştur. Bölge de Osmanlı hâkimiyetinin son bulması üzerine burada yaşayan Müslüman-Türk nüfus hem gördükleri baskı ve zulümlerden kurtulmak hem de gayrimüslim bir idarenin altında yaşamak istemedikleri için 500 yıllık ata topraklarını bırakarak Anadolu'ya doğru göç etmeye başlamışlardır.

1880/84 nüfus sayımına göre Doğu Rumeli Vilayeti de dâhil olmak üzere Bulgaristan Prensiğinde 2.932.949 kişinin yaşadığı tespit edilmiştir. Bu nüfus içerisinde Türk nüfusun miktarı ise 727.772 kişidir. Yani 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı öncesinde %45 oranına sahip olan Müslüman-Türk nüfus oranı, savaş sonrasında %25'e kadar

¹⁴¹ Justin McCarth, *Ölüm ve Sürgün Osmanlı Müslümanlarının Etnik Kıyımı: 1821-1922*, çev. Fatma Sarıkaya, 3. b., Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2018, s. 110.

¹⁴² Turan, a.g.e., s. 84-88.

gerilemiştir¹⁴³ (Tablo 2.3). Bu düşüşün ana nedeni yukarıda da bahsedildiği üzere baskı ve zulümlerden kaynaklanan ölümler ve göçlerdir. Bu tarihten itibaren Bulgaristan'daki Türk nüfusunda günümüze kadar bazı yıllar hariç sürekli düşüş meydana gelmiştir (Grafik 2.3).

1900 yılında yapılan sayımlarda bölgede yaşayan Türk nüfusun 531.240 kişi olduğu tespit edilmiştir. Bulgarların homojen bir devlet yapısı oluşturmak amacıyla ülkedeki Türk nüfusunu eritme politikasının devam ettiği bu dönemde, bir önceki sayıma göre Türk nüfus, 196.532 kişi azalarak toplam Bulgaristan nüfusu içerisinde %14 oranına kadar gerilemiştir. Türk nüfusta meydana gelen azalmanın aksine Bulgar nüfusta ve Prenslığın toplam nüfus miktarında artış meydana gelmiştir. Nitekim Bulgar nüfus %7,6 oranında artarak 2. 888.219 kişiye yükselmiştir. Prenslığın toplam nüfusu ise 3.744.283 kişi olarak hesaplanmıştır (Tablo 2.3) .

1908 yılında tam bağımsızlığını elde eden Bulgaristan, 1912-1913 Balkan Savaşı sırasında kuzeyinde ki Türk nüfusun yoğun olduğu toprakları kaybetmesine rağmen güneyde çok daha fazla Türk nüfusun yaşadığı Rodop Bölgesini sınırları içerisine dâhil etmiştir. Bundan dolayı 1920 yılında yapılan nüfus sayımı sonucunda Anadolu'ya yönelik Türk göçlerinin devam etmesine rağmen Türk nüfusta çok büyük bir azalış olmamıştır¹⁴⁴. Nitekim bu sayıma göre Türk nüfus %1,3 oranında azalarak 520.339 kişiye gerilemiştir (Tablo 2.3).

II. Dünya Savaşı'nın hemen ardından Bulgaristan'ın komünist rejimin etkisi altına girdiği yıllarda yapılan 1946 yılındaki nüfus sayımına göre ülkede 675.500 Türk yaşadığı tespit edilmiştir. 1920 yılında yapılan sayıma göre Türk nüfusun 155.161 kişi artmasına rağmen ülkenin toplam nüfusunun da hızlı bir şekilde artmasından dolayı Türk nüfusun genel nüfusa göre oranı %10'a gerilemiştir (Tablo 2.3).

Bulgaristan'dan Türkiye'ye doğru 1950-1951 yıllarında gerçekleşen göç hareketi ülkede yaşayan Türklerin %22,8'ini etkileyerek Türkiye'ye zorunlu olarak göç ettirilmelerine neden olmuştur. Bu göç hareketinin ardından 1956 yılında yapılan nüfus sayımında 334.844 kişi erkek ve 321.181 kişisi kadın olmak üzere toplamda 656.025 kişi

¹⁴³ Bülent Yıldırım, *Bulgaristan'da Türk Varlığı ve Nüfusu (Bulgar İstatistik Kurumunun Verilerine Göre 1880-2011)*, İstanbul: İlgi Kültür Sanat Yayıncılık, 2018), s. 77.

¹⁴⁴ Yıldırım, *Bulgaristan'da Türk Varlığı ve Nüfusu (Bulgar İstatistik Kurumunun Verilerine Göre 1880-2011)*, s. 84.

Türk nüfus varlığının olduğu tespit edilmiştir. Bu sayım döneminde 5.993 Tatar nüfus, Türk nüfusundan ayrı sayılmıştır. Tatar nüfusta eklendiği zaman bu dönemde ülkede 662.018 Türk yaşadığı ortaya çıkmaktadır. Genel nüfusa oranı ise %9'a gerilemiştir (Tablo 2.3).

1950-1951 yıllarında meydana gelen kitlesel göç sonucunda nüfusunun önemli bir kısmını kaybederek ekonomik sıkıntılar yaşamaya başlayan Bulgaristan bunun üzerine göç hareketini durdurarak Türklerin göç etmesini yasaklamıştır. Kaçak yollarla göçlerin yaşanmasına rağmen 1965 yılında yapılan nüfus sayımında ülkedeki Türk nüfusun yeniden artmaya başlayarak genel nüfus içerisinde %10 oranına yani 787.358 kişiye (6.430 kişi Tatar nüfus dâhil) yükseldiği tespit edilmiştir. Ancak Türkiye ile Bulgaristan arasında önceki dönemlerde meydana gelen göçler ile ayrı düşen aileleri birleştirmek amacıyla 1969-1978 yıllarını kapsayacak olan Yakın Akraba Göç Antlaşması'nın imzalanması üzerine bu yükseliş uzun soluklu olmamıştır. Nitekim 1975 yılında yapılan nüfus sayımında Türk nüfus, genel nüfusa göre %8 oranına düşerek 736.691 kişiye (5.963 kişi Tatar nüfus dâhil) gerilediği tespit edilmiştir (Tablo 2.3).

Komünist dönemin çökmesinden sonra Bulgaristan'da ilk nüfus sayımı 1992 yılında yapılmıştır. Bu nüfus sayımında Türk nüfusun 804.567 kişiye yükseldiği tespit edilmiştir (Tablo 2.3). Ancak 1989 yılında baskıcı politikalar sonucunda Bulgaristan'dan Türkiye'ye doğru yaklaşık 345.960 Bulgaristan Türkü'nün göç etmek zorunda kalmasından dolayı aslında kitlesel göç hareketinin öncesinde Bulgaristan'da 1.200.000'den fazla Türk nüfusunun olduğu görülmektedir¹⁴⁵.

1880-1975 yılları arasında 95 yıllık süre içerisinde sürekli olarak nüfusun arttığı Bulgaristan'da en yüksek nüfus miktarı 8.727.771 kişi ile 1975 yılında tespit edilmiştir (Grafik 2.1). Bu tarihten sonra sürekli nüfus kaybetmeye başlayan ülkede, 2001 yılında toplam nüfusun 7.928.901 kişi olduğu ve 746.664 kişi Türk nüfusun yaşadığı tespit edilmiştir¹⁴⁶. Bir önceki nüfus sayımına göre Türk nüfusun 53.388 kişi azalması nedenlerinden biriside baskıcı politikaların son bulmasına rağmen Türkiye'ye doğru yaşanan göçlerin yanı sıra Avrupa'ya olan göçlerdir. Bulgaristan'da yaşanan ekonomik

¹⁴⁵ Yıldırım, *Bulgaristan'da Türk Varlığı ve Nüfusu (Bulgar İstatistik Kurumunun Verilerine Göre 1880-2011)*, s. 93.

¹⁴⁶ http://www.nsi.bg/Census_e/Census_e.htm (17.04.2019).

sıkıntılardan dolayı ülkedeki diğer etnik gruplar gibi Türklerde daha refah ve iyi koşullarda hayatlarını devam ettirmek için Avrupa'ya doğru göç etmeye başlamışlardır. İlk başlarda kaçak yollarla başlayan bu göç hareketi ile birlikte artık Bulgaristan Türklerinin göç rotaları Türkiye değil, Avrupa olmaya başlamıştır. Bu durum 2001 yılı sonrasında ülkedeki Türk nüfusunun azalmasındaki ana faktör olmaya başlamıştır¹⁴⁷. 2001 nüfus sayımında Türk nüfusunun oranı ise %9 olarak belirlenmiştir (Tablo 2.3).

Bulgaristan'da 2011 yılında yapılan sayıma göre ülke nüfusu 7.364.570 kişi olarak belirlenmiştir (Tablo 2.3). Ülke içerisinde etnik gruplar içerisinde Bulgarlardan sonra ikinci en yüksek nüfusa sahip olan Türklerin ise %8 oranına tekabül eden 588.318. kişi olduğu tespit edilmiştir¹⁴⁸. Türk nüfusunda bir önceki sayıma göre 158.346 kişi azalmasının nedenlerinin başında yukarıda da değinildiği üzere Bulgaristan'ın özellikle AB'ye üyeliğinden sonra Türklerin Avrupa ülkelerine doğru yaptıkları göçler gelmektedir.

Tablo 2.3. Yıllara Göre Bulgaristan'daki Türk Nüfus Varlığı (1880/84-2011)¹⁴⁹.

YIL	BULGARİSTAN TOPLAM NÜFUSU	TÜRK NÜFUSU	YÜZDE (%)
1880/84	2.932.949	727.772	25%
1900	3.744.283	531.240	14%
1920	4.846.971	520.339	11%
1946	7.029.349	675.500	10%
1956	7.613.709	662.018	9%
1965	8.227.966	787.358	10%
1975	8.727.771	736.691	8%
1992	8.487.317	804.567	9%
2001	7.928.901	746.664	9%
2011	7.364.570	588.318	8%

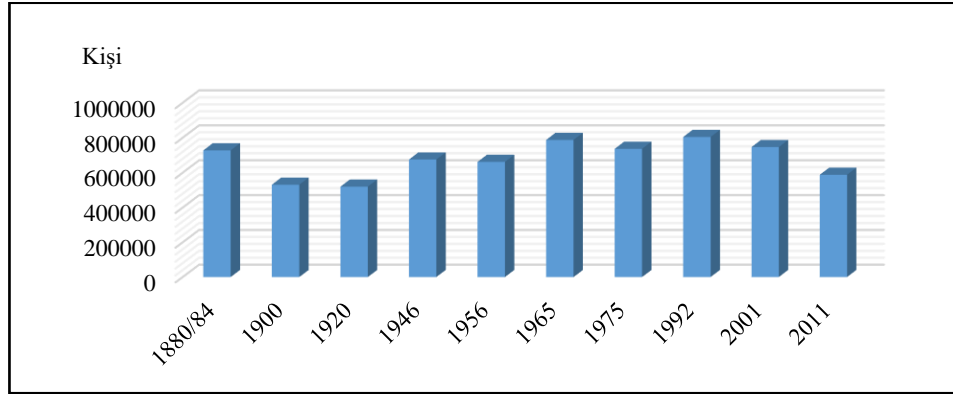
Kaynak: Yıldırım, *Bulgaristan'da Türk Varlığı ve Nüfusu (Bulgar İstatistik Kurumunun Verilerine Göre 1880-2011)*, s. 98 (1880/84-2001), Bulgaristan Resmi İstatistik Sayfası (2011).

¹⁴⁷ Özlem, a.g.e., s. 178.

¹⁴⁸ http://www.nsi.bg/census2011/PDOCS2/Census2011final_en.pdf (17.04.2019).

¹⁴⁹ 1956,1965,1975 ve 1992 yıllarında yapılan sayımlarda Türk nüfustan ayrı olarak sayılan Tatar nüfus, bu tablo içerisinde Türk nüfus ile birlikte verilmiştir.

Grafik 2.3. Bulgaristan'da Türk Nüfusun Seyri (1880/84-2011).

Kaynak: Yıldırım, 2018, s. 98 (1880/84-2001), Bulgaristan Resmi İstatistik Sayfası (2011).

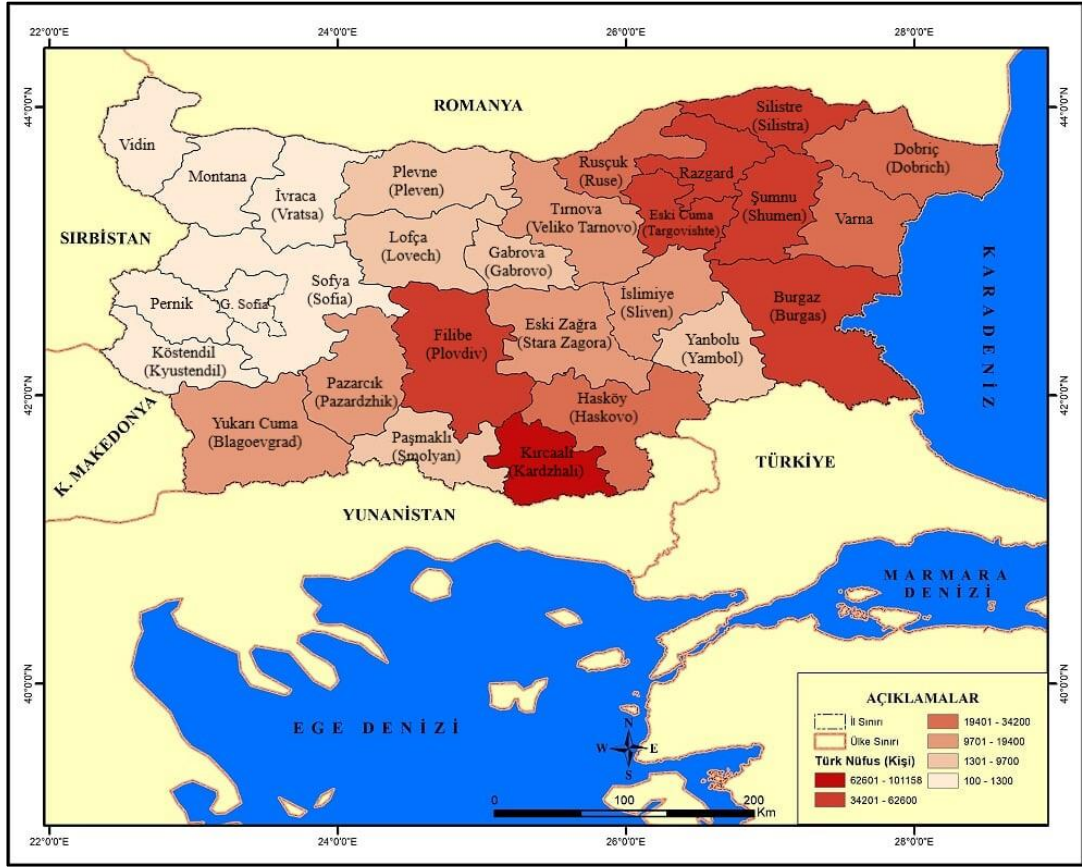
2011 yılında yapılan nüfus sayımına göre Bulgaristan'da Türklerin ülkenin kuzeydoğusunda Deli Orman bölgesinde ve güneyde Rodop Bölgesi'nde yoğun olarak yaşadığı tespit edilmiştir. Türklerin yoğun olarak yaşadığı şehirlerin başında 101.158 Türk varlığı ile Kırcaali gelmektedir. 152.808 kişinin yaşadığı şehirde toplam nüfusun %66.2'sini Türkler oluşturmaktadır. Türklerin yoğun olarak yaşadığı ikinci şehir ise Razgrad'dır. Şehir nüfusunun %50'sini oluşturan Türkler, 62.595 kişi nüfusa sahiptir (Tablo 2.4). Burgaz, Şumnu, Targovişte, Silistre ve Filibe, ülkede Türklerin yoğun olarak yaşadıkları diğer şehirlerdir (Harita 2.5). Tablo 2.4'de görüldüğü üzere bazı şehirlerin nüfusunun fazla ya da düşük olmasından dolayı o şehirlerde yaşayan Türk nüfusun oranı farklılık göstermektedir. Mesela Filibe'de Silistre'den daha fazla Türk nüfus bulunmasına rağmen Filibe'nin nüfusunun fazla olmasından dolayı şehirde yaşayan Türk nüfusun oranı %6.5 olarak çıkmaktadır.

Tablo 2.4. Bulgaristan'da Türklerin Yoğun Olarak Yaşadığı Yerler.

İL ADI	İL NÜFUSU	TÜRK NÜFUSU	TÜRK NÜFUSU YÜZDESİ (%)
Kırcaali (Kardzhali)	152.808	101.158	66,2
Razgrad	125.190	62.595	50
Burgaz (Burgas)	415.817	55.303	13,3
Şumnu (Shumen)	180.528	54.700	30,3
Eski Cuma (Targovisthe)	120.818	43.253	35,8
Silistre (Silistra)	119.474	43.130	36,1
Filibe (Plovdiv)	683.027	44.396	6,5

Kaynak:http://www.nsi.bg/census2011/PDOCS2/Census2011final_en.pdf(17.04.2019).

Harita 2.5. Bulgaristan'daki Türk Nüfus Varlığı (2011).

Kaynak: http://www.nsi.bg/census2011/PDOCS2/Census2011final_en.pdf

(17.04.2019).

2.3. BULGARİSTAN'DAN TÜRKİYE'YE GÖÇLER

Fransız İhtilali ile fitili ateşlenen milliyetçilik akımı Balkanlardaki diğer etnik gruplarda olduğu gibi Bulgarlarda da homojen bir Bulgaristan devleti kurmak amacıyla hareketlenmeye neden olmuş ve Osmanlı Devleti'ne karşı ayaklanmışlardır. Ayrıca Rusya'nın Balkanlar üzerinden sıcak denizlere inmek için ortaya attığı Panslavizm politikası neticesinde Bulgarların koruyuculuğunu üstlenmesi bu ayaklanmanın şiddetini daha da artırmıştır. Bölgede yoğun bir nüfus miktarına sahip olan Müslüman-Türkler, Bulgarların kurmak istedikleri homojen devlet yapısı için en büyük engel olarak görülmüşlerdir. Bundan dolayı bölgede yaşayan Türk nüfusu eritmek için her türlü baskı ve zulmü yapmaktan kaçınmamışlardır. Böylece Osmanlı'nın fetih etmesiyle başlayan Anadolu'dan Bulgaristan'a doğru göçler tersine dönerek Bulgaristan'dan Anadolu'ya doğru gerçekleşmeye başlamıştır.

Bulgarlar, ülkelerinde yaşayan Türkleri mallarına el koyarak, gelenek ve göreneklerini rahat bir şekilde yaşamalarını engelleyerek, dini vazifelerini yerine getirmelerine izin vermemeyerek, Türkçe yazılmış gazete, kitapları kaldırıp Türk okullarını kapatarak veya Türkçe isimlerinin yerine Bulgarca isimlerinin verilmesi gibi asimilasyon politikaları ile oluşturulan baskı ve zulümlerle zorunlu göçlere tabii tutmaya başlamışlardır. Bundan dolayı 19. yy'ın sonlarında başlayan ve 1989 yılına kadar kimi zaman kitleler halinde devam eden Bulgaristan'dan Türkiye'ye yönelik yapılan zorunlu göçlerin en büyük nedeni uygulanan bu baskı ve zulümler olmuştur.

Cumhuriyet öncesi dönemde Bulgaristan'dan Anadolu'ya yapılan ilk kitlesel göç hareketi 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı sırasında meydana gelmiştir. Bölgede homojen bir Bulgaristan devleti kurmak için Rus birlikleri ile Bulgar ve Kazak çeteleri, bölgede yaşayan Türklerin üzerine baskı ve zulümler oluşturarak yarım milyona yakın Müslüman-Türk'ün ölümüne ve bir milyondan fazla Müslüman-Türk'ün ise yerlerinden zorunlu olarak göç etmesine neden olmuştur¹⁵⁰. Meydana gelen bu göç hareketine tarihimizde 93 Muhacereti adı verilmektedir. McCharthy'nin (2018) değişik kaynaklardan derlediği bilgilere göre 1877-1880 tarihleri arasında yaklaşık 1.333.550 Müslüman-Türk muhacir olarak başta Anadolu olmak üzere Osmanlı hâkimiyeti altındaki yerlere doğru göç etmeye başlamışlardır¹⁵¹ (Tablo 2.5). Bu tarihten itibaren bölgede yaşayan Türkler sürekli zorunlu göçlere maruz kalmışlardır. Nitekim 1886-1890 yıllarında 74.753 kişi zorunlu olarak göç etmiştir¹⁵² (Tablo 2.5).

Bulgaristan'dan Anadolu'ya yönelik göçlerde Türk-Bulgar ilişkileri de etkili olmuştur. Ancak ilişkilerin iyi olduğu dönemlerde dahi göçler durmamış, sürekli devam etmiştir. Nitekim 1883'de ayda 70.000 göçmen gelirken Türk-Bulgar ilişkilerinin normal düzeyde olduğu 1893-1902 tarihleri arasında yılda 7.000 göçmen gelmiştir. Toplamda ise 70.603 muhacir gelmiştir¹⁵³ (Tablo 2.5).

¹⁵⁰ Bilal N. Şimşir, *Bulgaristan Türkleri*, 3. b., Ankara: Bilgi Yayınevi, 2012, s. 218.

¹⁵¹ McCharthy, a.g.e., s. 106-107.

¹⁵² Şimşir, a.g.e., s. 223.

¹⁵³ Şimşir, a.g.e., s. 223-224.

1912-1913 Balkan Savaşlarında Bulgaristan'dan ne kadar göçmenin geldiği bilinmemektedir. Şimşir'in (2012) belirttiğine göre Bulgar işgali üzerine Batı Trakya'dan 200.000 kadar muhacir Osmanlı topraklarına göç etmek zorunda kalmıştır¹⁵⁴.

Tablo 2.5. Cumhuriyet Öncesi Dönemde Bulgaristan'dan Anadolu'ya Yönelik Göçler.

YIL	GÖÇMEN SAYISI
1877-1880	1.333.550*
1886-1890	74.753
1893-1902	70.603

Kaynak: *McCarthy, 2018, s. 106-107 (1877-1880), Şimşir, 2012, 223-224 (1886-1902).

Bulgaristan'da yaşayan Türklerin zorunlu göç hareketleri Cumhuriyetin ilanından sonra da sürekli olarak devam etmiştir. Bulgaristan'ın homojen bir devlet kurmak amacıyla özellikle ülkedeki Türklere yönelik uyguladıkları baskıcı politikalar bu göçlerinde ana nedeni olmuştur. Bulgaristan, uyguladığı bu politikaların yanı sıra göç eden Türklerin mallarına el koyarak onların parasız bir şekilde göç etmelerine de neden olmuştur. Bundan dolayı göçmelerin mağduriyetlerini sonlandırmak amacıyla 1925 yılında Türkiye ile Bulgaristan arasında Türk-Bulgar ikamet sözleşmesi imzalanarak hem Bulgaristan'daki Türklerin hakları güvence altına alınmış hem de göçler bir süreliğine düzene girmiştir¹⁵⁵.

Cumhuriyetin ilanından 1939 yılına kadar 198.688 Bulgaristan Türkü, Bulgaristan'ın baskısından kaçarak Türkiye'ye sığınmıştır¹⁵⁶ (Tablo 2.6). Cumhuriyetin ilanından sonraki dönemde göçmen sayısında bazı yıllar arasında düşüşler meydana gelmiştir. Bunun nedeni Bulgaristan'ın baskıcı politikasını terk etmesi değil, ülkede yaşayan Türklerin göç etmesini yasaklanması olmuştur. Mesela 1939-1949 arasındaki yıllar, 1877 yılından 1949 yılına kadar geçen 72 yıllık süre içerisinde Türk göçmen sayısının en düşük olduğu yıllardır. Ortalama olarak yaklaşık 2.000 göçmenin geldiği bu

¹⁵⁴ Şimşir, a.g.e., s. 225.

¹⁵⁵ R. Ercüment Konukman, *Tarihi Belgeler Işığında Büyük Göç ve Anavatan (Nedenleri, Boyutları, Sonuçları)*, haz. Kutlay Doğan, Ankara, 1990, s.42.

¹⁵⁶ Şimşir, a.g.e., s. 229.

10 yıl içerisinde toplamda 21.353 soydaşımız Türkiye'ye zorunlu olarak göç etmiştir¹⁵⁷ (Tablo 2.6).

Tablo 2.6. Cumhuriyet Döneminde Bulgaristan'dan Türkiye'ye Yaşanan Göçler.

YIL	GÖÇMEN SAYISI
1923-1939	198.688
1939-1949	21.353
1950-1951	154.394
1968-1978	130.000
1989	345.960

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Sovyet Rusya'nın etkisi altına giren Bulgaristan'da Komünist rejim yönetiminde etkili olmaya başlamıştır. Komünist partinin iş başına gelmesinden sonra ülkedeki Türkleri eritme politikası, dönemin Bulgaristan Başbakanı Georgi Dimitrov tarafından devlet politikası olarak başlatılmıştır. Bunun üzerine çoğunluğu kırsal kesimde yaşayan Türklere ağır vergiler getirilmiş, ürünlerinin büyük çoğunluğunu devlete vermeleri için baskılar yapılmış, Türk çocukları Trudokav ve Brigadir adı verilen işçi taburlarında çalıştırılmaya başlanmış, Türk toplumunda önde gelenler ile aydınlar hiçbir neden olmadan tutuklanmıştır. Bunların yanı sıra Türk okulları kapatılmış ve kooperatifleştirme adı altında Türklerin toprakları ellerinden alınmıştır¹⁵⁸. Bunların üzerine milli benlikleri kaybetmek istemeyen Türkler, Türkiye göç etmek için yoğun bir şekilde göç başvuruları yapmaya başlamışlardır. Böylece 1950-1951 göçü meydana gelmiştir.

1950-1951 göçünün bir başka nedeni de Türkiye ile Bulgaristan'ın zıt kutuplarda yer almasıdır. Savaş sonrasında Türkiye'nin NATO tarafına dâhil olması ve Kore Savaşı'na asker göndermesi Sovyet Rusya lideri Stalin'i kızdırmış ve etkisi altındaki Bulgaristan'a, Türkleri göçe zorlamasını emretmiştir¹⁵⁹. Bunun üzerine Bulgaristan Hükümeti, Türkiye'yi güç duruma sokmak, ekonomisini sarsmak, sosyal düzenini bozmak, bu vesileyle ajanlar sokmak ve sınırdaki Türk gücünü bertaraf etmek amacıyla

¹⁵⁷ Şimşir, a.g.e., s. 230.

¹⁵⁸ Konukman, a.g.e., s. 43.

¹⁵⁹ Kemal H. Karpat, *Osmanlı'dan Günümüze Etnik Yapılanma ve Göçler*, 3. b., İstanbul: Timaş Yayınları, 2017, s. 415.

ülkesinde yaşayan 250.000 Türk'ün 3 ay içerisinde sınır dışı edileceğini ve Türkiye'nin kapılarını açmasını bildiren notalar yayınlamıştır¹⁶⁰.

Yukarıda bahsedilen olaylar üzerine 1950-1951 yıllarında Bulgaristan'dan Türkiye'ye yeni bir kitlesel göç hareketi meydana gelmiştir. Nitekim 1950 yılında 52.185 göçmen, 1951 yılında 102.208 göçmen olmak üzere toplamda 154.394 Bulgaristan Türkü, anavatana göç etmek zorunda kalmıştır¹⁶¹ (Tablo 2.6). Ayrıca 1951 yılında alınan karar doğrultusunda 1950 yılından itibaren gelen göçmenlerin iskânlı göçmen olarak kabul edileceği belirtilmiştir¹⁶². Böylece Bulgaristan'da tüm mallarına el konularak sınır dışı edilen göçmenler, Türkiye'de devlet tarafından köy ve şehirlere yerleştirilerek toprak, arsa, ev, çiftçiler için zirai yardımlar, esnaf ve zanaatkârlara nakdi yardımlar yapılarak mağduriyetleri giderilmeye çalışılmıştır. Böylece göçmenlerin yeni yerlerine kolayca alışarak biran evvel üretici konuma geçmeleri amaçlanmıştır.

1950-1951 kitlesel göçüyle gelen göçmenler, Türkiye'de yerleştirilirken geldikleri yerlerin iklimine uygun alanların olması ve mesleki durumları gibi hususlar nedeniyle göçmenlerin %44,9'u Marmara Bölgesi'ne yerleştirilmişlerdir. En fazla göçmen yerleştirilen ikinci bölge ise %20,9 oranı ile İç Anadolu Bölgesi'dir. Bunu %17,4 oranı ile Ege Bölgesi takip etmektedir. Gelen göçmenlerin %10'u ise Akdeniz Bölgesi'ne iskân edilmişlerdir (Grafik 2.4). İklimsel ve tarımsal farklılıkların fazla olduğu Doğu, Güneydoğu Anadolu, Karadeniz bölgelerinde ise kısmen göçmen iskânı yapılmıştır. Nitekim Karadeniz Bölgesi'nde özellikle Batı ve Orta Karadeniz bölümlerine, Doğu Anadolu'da Erzincan, Elazığ ve Malatya illeri ve Güneydoğu Anadolu'da ise sadece Diyarbakır'da göçmen iskân edilmiştir¹⁶³.

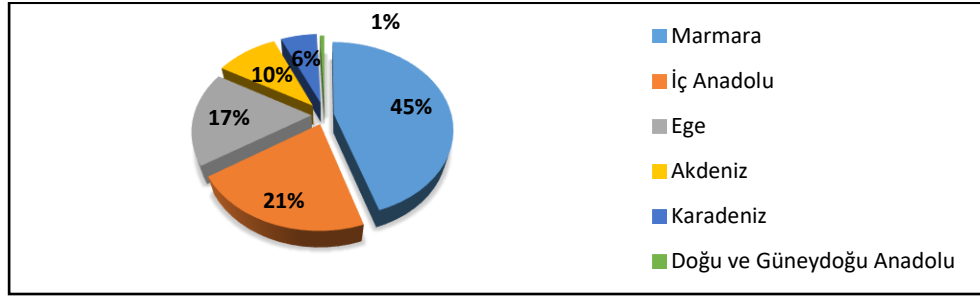
¹⁶⁰ Ali Tanoğlu, "Bulgaristan Türklerinin Son Göç Hareketi (1950-1951)", *İstanbul, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, C. 14, S. 1-4 (1952), s. 130-131.

¹⁶¹ Başvekâlet Toprak ve İskân İşleri Genel Müdürlüğü Çalışmaları, *Toprak-İskân Çalışmaları*, 1955, Ankara, s. 56.

¹⁶² Filiz Çolak, "Bulgaristan Türklerinin Türkiye'ye Göç Hareketi (1950-1951)", *Tarih Okulu*, S. 14 (2013), s. 128.

¹⁶³ Tanoğlu, a.g.e., s. 155.

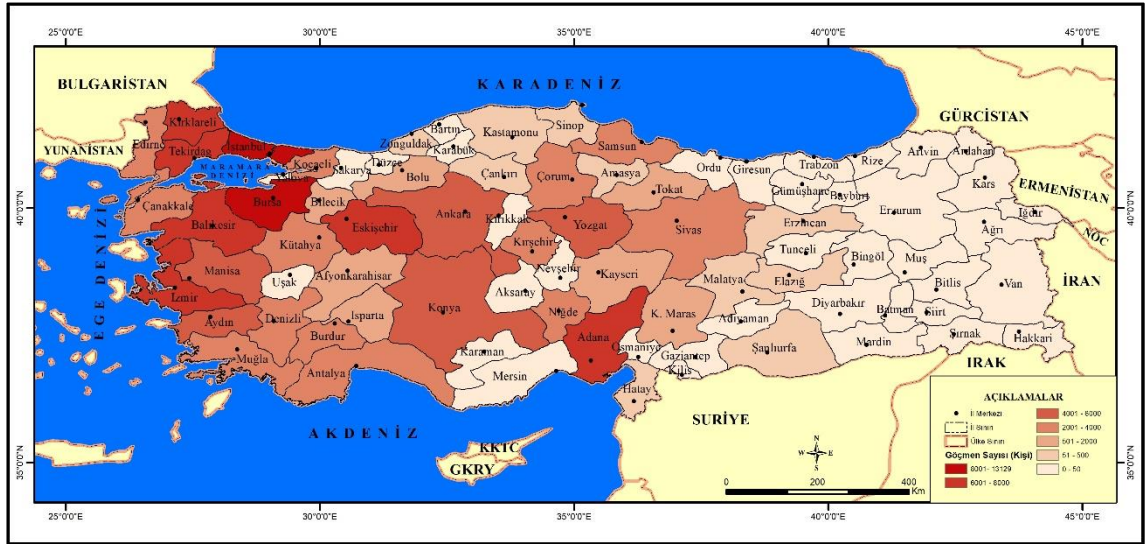
Grafik 2.4. 1950-1951 Kitlesele Göçü İle Gelen Göçmenlerin Bölgelere Göre Dağılışı.

Kaynak: Tanoğlu, 1952, s. 155'deki Verilerden Faydalanılarak Oluşturulmuştur.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra meydana gelen bu ilk kitlesele göç hareketi ile Türkiye'ye zorunlu olarak göç eden göçmenler içerisinde yaklaşık 130.000 kişisi üzerine yapılan bir çalışmada, göçmenlerin dönemin idari sınıflandırılmasına göre ülkenin 44 iline iskân edildiği belirtilmiştir. Bu illerin başında Bursa gelmektedir. Gelen göçmenlerin %10'u bu ile yerleştirilmişlerdir. Göçmenlerin %9,8'inin yerleştirildiği İstanbul, en fazla göçmen iskân edilen ikinci ildir. Sırasıyla Balıkesir (%7,1), Kırklareli (%5,7), İzmir (%5,6), ve Eskişehir (%5,5) göçmenlerin yoğun olarak yerleştirilen diğer illerdir. Bu 44 il içerisinde en az göçmen ise 23 kişi ile Diyarbakır ve 49 kişi ile İçel (Mersin) illerine yerleştirilmiştir¹⁶⁴ (Harita 2.6).

Harita 2.6. 1950-1951 Göçmenlerinin Türkiye'de İllere Göre Dağılışı.

Kaynak: Tanoğlu, 1952, s. 155'deki Verilerden Faydalanılarak Oluşturulmuştur.

¹⁶⁴ Tanoğlu, a. yer.

1950-1951 yılında gelen göçmenlerin mesleki durumları incelendiği zaman %82,6'sının çiftçilikle uğraştığı anlaşılmaktadır. Ancak bu oranda kısmen gerçeği yansıtmamaktadır. Çünkü Geray'ın (1962) İstanbul Üniversitesi İktisat ve İktisadiyat Enstitüsü tarafından Bulgaristan göçmenlerine yönelik düzenlenen bir anket çalışmasından aktardığına göre gelen göçmenlerin %15'i devlet tarafından verilen evlerden ve topraklardan faydalanabilmek için kendilerinin çiftçi olarak göstermişlerdir. Çiftçilik dışında göçmelerin geriye kalan %17,4'lük kısmı ise esnaf, zanaatkâr ya da meslek bilgileri bilinmeyen kişilere tekabül etmektedir¹⁶⁵.

Bulgaristan'ın hem ülkesindeki Türk nüfusu azaltmak hem de Türkiye'yi sıkıntıya sokmak amacıyla 1950 yılında başlattığı zorunlu göç hareketinde Türkiye'den çok kendisi sıkıntılar yaşamıştır. Mesela Türk nüfusun önemli bir kısmının kırsal alanlarda yaşamasından dolayı göç hareketinden sonra tarımsal üretimin düşmesine neden olmuştur. Bunun yanı sıra sanayileşme sürecinde olduğu için ihtiyaç duyduğu işgücü miktarı Türklerin zorunlu olarak göç ettirilmeleri sonucu azalmıştır. Her ne kadar bu sorunları dışardan işçi getirerek, memurları, emeklileri hatta çocukları çalıştırarak ya da askeriye içerisinde tarımda ve sanayide çalışacak birlikler oluşturarak gidermeye çalışsa da pek etkili olmamıştır. Yaşanan bu olumsuzluklar üzerine Bulgaristan, 1951 yılında ani bir kararla göç hareketini durdurmuştur. Bulgaristan'ın bu ani kararı binlerce Türk ailesinin parçalanmasına neden olarak, yaklaşık 20 yıl sonra yeni bir göç dalgasının yaşanmasındaki ana faktör olmuştur.

Bulgaristan'ın bağımsızlığını kazandıktan sonra özellikle Türkler üzerine uyguladıkları baskıcı politikalar, 1951 yılından sonra da devam etmiştir. Gördükleri baskılardan kurtulmak isteyen binlerce Türk, Türkiye konsolosluklarına başvurarak kabul edilmelerini istemiştir. Ancak baskıcı Komünist hükümet, böyle bir kitlesel göçe izin vermemiştir. Hükümetin göçü yasaklayan bu politikası aynı zamanda ülkedeki Türk nüfusun artmasına neden olmuştur (Tablo 2.3). Bu durum zaten Türk nüfustan rahatsız olan hükümeti iyice endişelendirerek bu nüfusu azaltmaya yönelik yolları aramaya yöneltmiştir. Bulgaristan'da yaşanan bu olayların yanı sıra Türkiye'de de 1950-1951 döneminde gelen göçmenler ayrı kaldıkları akrabalarıyla tekrar birleşmek için ilgili

¹⁶⁵ Cevat Geray, *Türkiye'den ve Türkiye'ye Göçler ve Göçmenlerin İskâmı (1923-1961)*, Türk İktisadi Gelişmesi Araştırma Projesi, Ankara: Siyasal Bilgiler Fakültesi, Maliye Enstitüsü, 1962, s. 24-25.

kurumlara verilen dilekçelerin sayısı binlere ulaşmıştır. Yaşanan bu olaylar üzerine Türkiye ile Bulgaristan arasında 22 Mart 1968 yılında sadece eşler, anne ve babalar, büyük anne ve büyük babalar, eşlerinin yanı sıra çocukları ve torunları, evlenmemiş olan erkek ve kız kardeşleri, ölmüş kardeşlerin çocuklarını kapsayan Yakın Akraba Göçü Antlaşması'nın imzalanmasına neden olmuştur¹⁶⁶.

Türk ve Bulgar devletleri arasında önceki dönemlerde göçlerle parçalanmış aileleri birleştirmek amacıyla imzalanan bu antlaşma 1969 yılında yürürlüğe girmiştir. Bu antlaşma ile 1978 yılına kadar hemen hemen her çarşamba günleri üç yüz kadar göçmen Edirne-Karaağaç İstasyonuna getirilmiştir. 10 yılın sonunda ise Bulgaristan'dan Türkiye'ye serbest göçmen olarak 130.000 Türk gelerek aileleriyle birleşmiştir¹⁶⁷. Bu dönemde gelenlerin serbest göçmen olarak ülkeye kabul edildikleri için iskânlarında devlet değil akrabaları sorumlu olmuştur. Bundan dolayı bu dönemde gelen göçmenler ile 1950-1951 göçüyle gelen göçmenlerin yerleştikleri iller arasında benzerlik görülmektedir. Nitekim bu göç hareketi ile göçmenler başta İstanbul (%29,6), Bursa (%27,2) ve İzmir (%8,7) olmak üzere özellikle Marmara ve Ege Bölgelerine yoğun olarak yerleşmişlerdir¹⁶⁸.

Bulgaristan'dan Türkiye'ye yönelik son kitlesel göç hareketi 1989 yılında meydana gelmiştir. Bulgaristan'ın ülkede yaşayan Türklere yönelik 100 yıllık baskıcı politikası tıpkı yaşanan diğer göçlerde olduğu gibi bu dönemde meydana gelen kitlesel göçünde sebebidir. Nitekim Todor Jivkov liderliğindeki Komünist rejimin ortaya attığı Bulgaristan'da Türk yoktur iddiasını güçlendirmek için 1984 yılında ülkedeki Türk nüfusa yönelik yoğun bir asimilasyon politikası uygulanmaya başlamıştır. Bu çerçevede ilk olarak Türk okulları kapatılmıştır. Böylece Türk çocukları zorla Bulgar okullarına gönderilerek küçük yaşta Türk düşmanlığının aşılması amaçlanmıştır. Bu politikayı Türkçe isimlerin zorla değiştirilerek Bulgarca isimlerin verilmesi takip etmiştir. Baskıların şiddetini daha da artıran yönetim, Türklerin Türkiye'deki akrabalarıyla görüşmelerini, haberleşmelerini yasaklamış, Türkçe yayın yapan gazete, dergiler

¹⁶⁶ Nuri Korkmaz, Ayhan Öztürk, "Bulgaristan Türklerinin Göç Süreci ve Göçmenlerin Türkiye'deki İskan ve İş Gücüne Dayalı Entegrasyonu", *Ankara., ANKASAM Bölgesel Araştırma Yöntemleri*, C. 1, S. 3 (2017), s. 276.

¹⁶⁷ Şimşir, a.g.e., s. 361.

¹⁶⁸ Korkmaz, Öztürk, a.g.e., s. 280.

kapatılmış, Türkçe kitap okumak ve bulundurmak suç sayılmıştır. Bu politika çerçevesinde Türk kültürüne ait örf ve adetlerin yapılması yasaklanmış, Türklerin giyim kuşamlarından, dini vazifelerine varıncaya kadar birçok şeye yasak getirilmiştir. Mezar taşları üzerinde yazan Türkçe isimler dahi kazınarak Türklere ait izler silinmeye çalışılmıştır. Böylece ülkede Türk olmadığını kanıtlamaya çabalanmıştır¹⁶⁹. Yaşanan bu olaylar üzerine milli benliklerini kaybetmek istemeyen Türkler, Türkiye'ye göç etmek istemişler ama Bulgaristan hükümeti bunu engelleyerek izin vermemiştir.

Bulgaristan hükümetinin uyguladığı asimilasyon politikası amaçladıkları gibi gitmemiş, Türkler asimile olmak yerine iyice birbirlerine kenetlenerek milli benliklerini korumak adına protestolar düzenlemişlerdir. Bunun üzerine baskıcı rejim, asimilasyon politikasına karşı çıkanları Tuna Nehri üzerindeki Belene adasına sürgüne göndermiştir. Mesela asimilasyon politikasına karşı çıkan Türk öğretmenler, Ocak 1985 tarihinde görevlerinden alınmış ve Belene veya diğer kampların bulunduğu yerlere sürgün edilmişlerdir¹⁷⁰. Bulgaristan'da yaşayan Türklerin asimile olmamak için kalkıştıkları haklı davalarında can kayıpları da meydana gelmiştir. Nitekim Uluslararası Af Örgütü 1984-1986 yılları arasında asimilasyon politikasına karşı çıkan en az 100 Türk'ün Bulgar askerleri tarafından öldürüldüğü açıklanmıştır¹⁷¹. İnginar Kemaloğlu'nun (2012) çalışmasında, Hudut gazetesinden aktardığına göre asimilasyon sürecinin ikinci yılında öldürülen Türklerin sayısının 700-900 kişi arasında olduğunu belirtmiştir¹⁷². Bulgaristan'da yaşanan bu olayların yanı sıra Türkiye, özellikle uluslararası kuruluşlarda sürekli Bulgaristan Türklerinin maruz kaldığı asimilasyon politikasını gündeme getirerek soydaşlarımızın sesini dünyaya duyurmaya çalışmıştır. Bunun üzerine İslam Konferansı Örgütü, Uluslararası Af Örgütü, Birleşmiş Milletler gibi uluslararası kuruluşlar ile 50'yi aşan ülke tarafından Bulgaristan'ı kınayan bildiriler yayınlanmıştır¹⁷³.

Bulgaristan Hükümeti, gerek asimile etmeye çalıştığı Türklerin milli benliklerini kaybetmemek için sergiledikleri kararlı direnişler ile gerekse uluslararası kuruluşlardan gelen tepkiler üzerine 1989 yılında asimile politikasının başarısızlığını kabul ederek

¹⁶⁹ Konukman, a.g.e., s. 53-54.

¹⁷⁰ Ayşegül İnginar Kemaloğlu, *Bulgaristan'dan Türk Göçü (1985-1989)*, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi, 2012, s. 60.

¹⁷¹ İnginar Kemaloğlu, a.g.e., s. 64.

¹⁷² İnginar Kemaloğlu, a.g.e., s. 65.

¹⁷³ Şimşir, a.g.e., s. 442.

ülkede yaşayan Türklerin göç etmesine izin vermiştir. Böylece İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Bulgaristan'dan Türkiye'ye yaşanan en büyük kitlesel göç hareketi başlamıştır. Bu olay üzerine Türkiye, 2 Haziran 1989 tarihinde vize uygulamasını kaldırarak soydaşların rahat bir şekilde gelmesini sağlamıştır. Ancak Türkiye 22 Ağustos 1989 tarihinde vize uygulamasını geri getirmiştir¹⁷⁴.

Vize uygulamasının kaldırıldığı üç aylık süre içerisinde Bulgaristan'dan Türkiye'ye 312.475 kişi mallarını, topraklarını geride bırakarak vizesiz bir şekilde göç etmiştir. Yani göçmenlerin %90,3'ü bu üç aylık süre içerisinde gelmiştir. Vizeli göç edenlerin sayısı ise 33.485 kişidir. 20. yy'da meydana gelen bu büyük son kitlesel göç hareketi sonucunda toplamda bir yıl içerisinde 345.960 Bulgaristan Türk'ü, Türkiye'ye göç etmiştir¹⁷⁵. Ancak Bulgar Hükümetinin göç edenlerden Türkiye'de vatandaşlık almayanları ve Bulgar pasaportlarını muhafaza edenlerin 6 ay içerisinde geri döndükleri takdirde tekrar Bulgaristan vatandaşı olabileceklerini açıklaması üzerine gelen göçmenlerden %35,5'ine tekabül eden 133.272 kişi hem Bulgaristan'daki mal varlıklarını hem de kazanmış oldukları sosyal haklarını kaybetmemek için Bulgaristan'a geri dönmüştür¹⁷⁶. Böylece 212.688 soydaşımız Türkiye'de kalarak iskân edilmiştir.

1989 yılında meydana gelen kitlesel göçle zorunlu olarak yerlerinden çıkarılan soydaşlarımızın en fazla geldiği yer Razgrad'dır. Nitekim gelen göçmenlerin %16,6'sı buradan gelmiştir. En fazla göçmenin geldiği ikinci yer ise Kırcaali'dir. 1989 yılında yaklaşık 193.400 kişi ile en fazla Türk'ün yaşadığı bu şehirden 55.151 Türk göç etmiştir. Haskova (%6,2), Şuben (%5,9), Silistre (%4,1) ve Varna (%3,39) göçmenlerin yoğun olarak geldikleri diğer yerlerdir¹⁷⁷ (Harita 2.7).

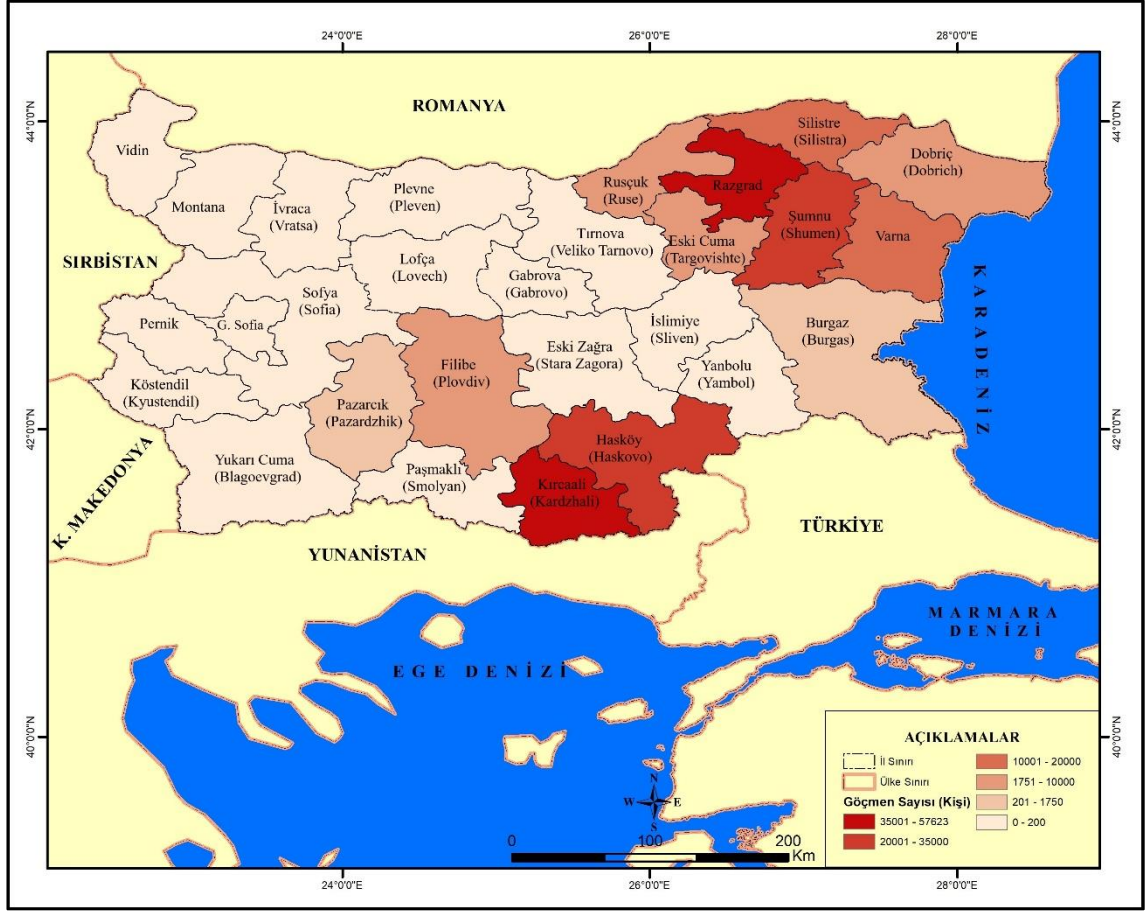
¹⁷⁴ İnginar Kemaloğlu, a.g.e., s. 167.

¹⁷⁵ Konukman, a.g.e., s. 61.

¹⁷⁶ Konukman, a.g.e., s. 70-71.

¹⁷⁷ Konukman, a.g.e., s. 81.

Harita 2.7. 1989 Göçü İle Gelen Göçmenlerin Bulgaristan'dan Geldikleri Yerler.

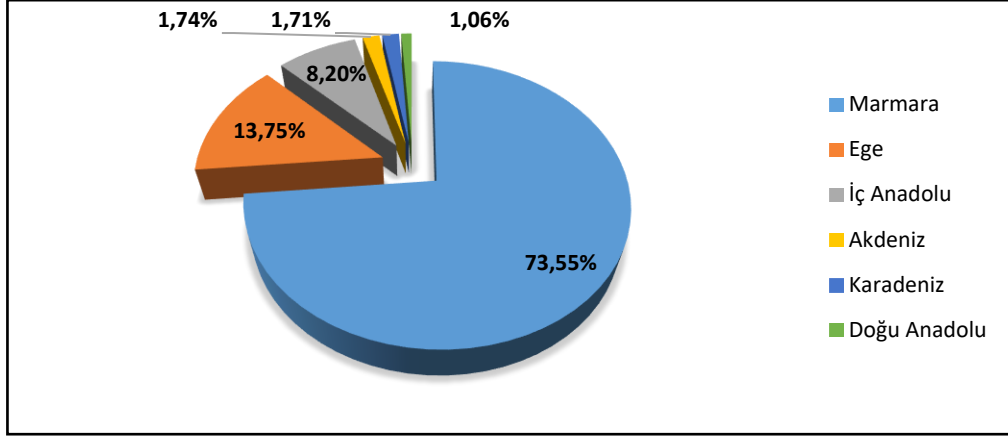

Kaynak: Konukman, 1990, s. 81'deki Verilerden Faydalanılarak Oluşturulmuştur.

Bulgaristan'da yaşayan Türklerin maruz kaldığı son göç hareketi ile Türkiye'ye gelen göçmenler ilk etapta okullarda, yurtlarda ya da kurulan çadır kentlerde geçici olarak iskân edilmişler, daha sonra ülkenin dört bir yanında belirlenen daimi olarak iskân edilecekleri yerlere sevk edilmişlerdir. Bu göç hareketi ile gelerek geri dönmeyen 212.688 göçmenden %73,5'i Marmara Bölgesine ve %13,7'si Ege Bölgesine yerleşmeyi tercih etmiştir. Önceki göçlerle gelen göçmenlerin yoğun olarak bu bölgelerde yaşaması, tercih edilmelerindeki en büyük etken olmuştur. Göçmenlerin %8,2'sinin yerleştirildiği İç Anadolu Bölgesi ise en fazla göçmenin iskân edilen üçüncü bölge olmuştur. İskân edildiği bölgelerde göze çarpan bir diğer detay ise göçmenlerin geldikleri yerlerden daha farklı şartlara sahip olmasına rağmen Doğu Anadolu Bölgesi'ne de iskân edilmeleridir.

Yüksek bir orana sahip olmasalar da gelen göçmenlerin %1'i bu bölgeye iskân edilmişlerdir¹⁷⁸ (Grafik 2.5).

Grafik 2.5. 1989 Göçü İle Gelen Göçmenlerin Bölgelere Göre Dağılışı.

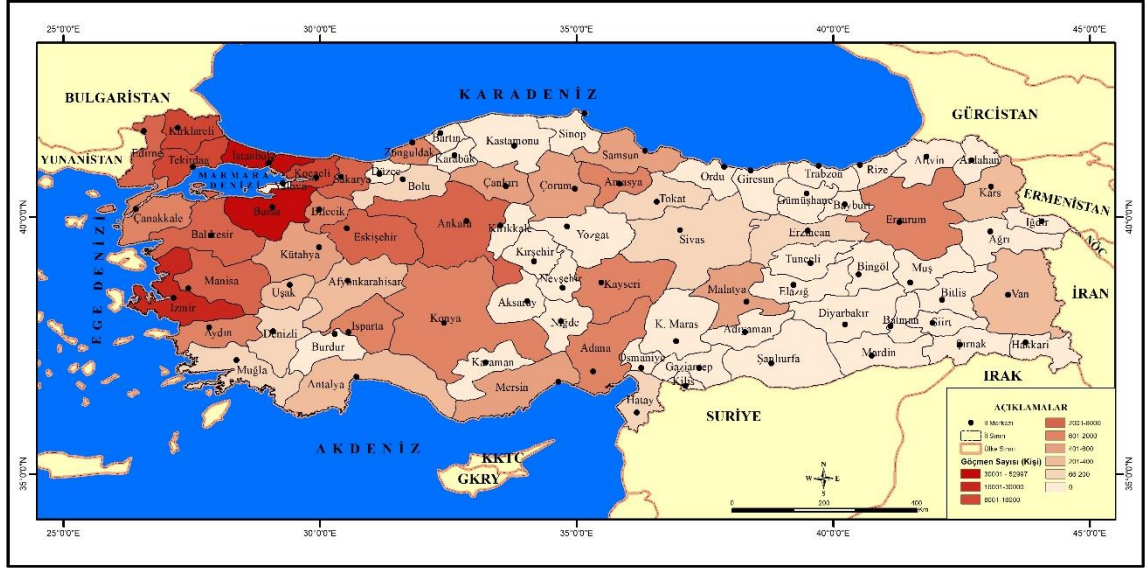
Kaynak: Konukman, 1990, s. 85'deki Verilerden Faydalanılarak Oluşturulmuştur.

1989 zorunlu kitlesel göçü ile gelen göçmenlerin %24,9'una tekabül eden 52.997 göçmen Marmara Bölgesi'ndeki Bursa iline yerleştirilmişlerdir. Bunu iskân edilen göçmen oranlarına göre %24 oranı ile İstanbul ve %10,7 oranına sahip İzmir illeri takip etmektedir. Yukarıda bahsedildiği gibi göçmenlerin geldikleri iklim ve yaşam şartlarına göre farklılık göstermesine rağmen iskân işlemlerinin yapıldığı Doğu Anadolu Bölgesi'nde en fazla göçmen 967 kişi ile Erzurum'a yerleştirilmiştir. Bunu 568 göçmen ile Malatya ve 302 göçmen ile Kars illeri takip etmektedir. Bölgede nispeten daha ılımlı bir iklim şartlarına sahip olan Erzincan'a 164, Van'a ise 264 göçmen iskân edilmiştir. Ancak buralara yerleştirilen göçmenler, bir zaman sonra alışık olmadıkları yaşam şartlarına sahip olan bu yerlerden tekrardan göç ettikleri düşünülmektedir. Ayrıca bu iller arasında 66 göçmenin yerleştirildiği Burdur ve 124 göçmenin yerleştirildiği Hatay ise en az göçmenin iskân edildiği illerdir¹⁷⁹ (Harita 2.8).

¹⁷⁸ Konukman, a.g.e., s. 85.

¹⁷⁹ Konukman, a.g.e., s. 85.

Harita 2.8. 1989 Göçü İle Gelen Göçmenlerin Türkiye'de İllere Göre Dağılışı.

Kaynak: Konukman, 1990, s. 85'deki Verilerden Faydalanılarak Oluşturulmuştur.

1989 yılında meydana gelen bu kitlesel göç hareketi, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Avrupa'da meydana gelen en büyük göç hareketi olarak tarihe geçmiştir. Bu göç hareketi hem Bulgaristan hem de Türkiye açısından birçok olumlu ve olumsuz sonuçlara neden olmuştur. Bulgaristan açısından olaya bakıldığı zaman üç ay gibi kısa bir süre içerisinde 345.960 kişinin ülkeyi terk etmesi nüfus kaybına neden olarak özellikle ülke ekonomisini olumsuz etkilemiştir. Türkiye'ye göç ettirilen göçmenlerin büyük bir çoğunluğunun ormancılık, hayvancılık, madencilik inşaat ve tarım sektörlerinde nitelikli işçi vasfında çalışmalarından dolayı göçten sonra bu alanlarda büyük bir işgücü açığı ortaya çıkmıştır. Bunun yanı sıra göçün tarlaların ekim ve hasat zamanına denk gelmesinden dolayı yüzlerce hektar tarım arazisinin terk edilmesine neden olarak Bulgaristan ekonomisini zarara uğratan diğer bir faktör olmuştur¹⁸⁰. 1989 göçünün Bulgaristan açısından siyasal bakımdan da olumsuz etkileri olmuştur. Nitekim bu olay üzerine Bulgaristan yönetimi el değiştirmiştir. Böylece Konukman'ın (1990) belirttiği üzere "Bulgaristan'da adeta Jivkoz'suzlaşma dönemine girilmiş ve rejimin liberalleşmesi yolunda ilk ve önemli belirtiler görülmeye başlanmıştır"¹⁸¹. Ayrıca Bulgar yöneticilerin ortaya attıkları "Bulgaristan'da Türk yoktur" savının gerçek olmadığı ortaya çıkmıştır¹⁸².

¹⁸⁰ Emin Atasoy, *Asimilasyon Çemberinde Bulgaristan Müslümanları*, İstanbul: Beta, 2018, s. 315.

¹⁸¹ Konukman, a.g.e., s. 73.

¹⁸² Atasoy, *Asimilasyon Çemberinde Bulgaristan Müslümanları*, s. 321.

1989 göçü Türkiye açısından hem olumlu hem de olumsuz birçok sonuca neden olmuştur. Zaten ekonomik anlamda zor günler geçiren ülke, bir anda yoğun bir şekilde göç hareketiyle karşı karşıya kalınca özellikle ülke ekonomisini daha da zor bir duruma girmiştir. Ancak buna rağmen dönemin hükümeti göçmenlerin mağdur olmamaları için gerekli bütün yardımlarda bulunmuştur. Ayrıca yoğun göçmen alan yerleşimlerde daire ve arsa fiyatları hızlı bir şekilde yükselmiş hatta kiralık ev bulunması dahi zorlaşmıştır. Bunların yanı sıra bazı yerlerde göçmenler ile yerli halk arasında anlaşmazlıklar da yaşanmıştır¹⁸³. Ancak kısa vadede meydana gelen bu olumsuzluklara rağmen Türkiye, bu göçler sayesinde çeşitli alanlarda nitelikli işgücü kazanarak ülke ekonomisine uzun vadede olumlu katkı sağladıkları yadsınamaz bir gerçektir.

¹⁸³ Atasoy, *Asimilasyon Çemberinde Bulgaristan Müslümanları*, s. 317.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BURSA'YA YÖNELİK BULGARİSTAN KAYNAKLI GÖÇLER

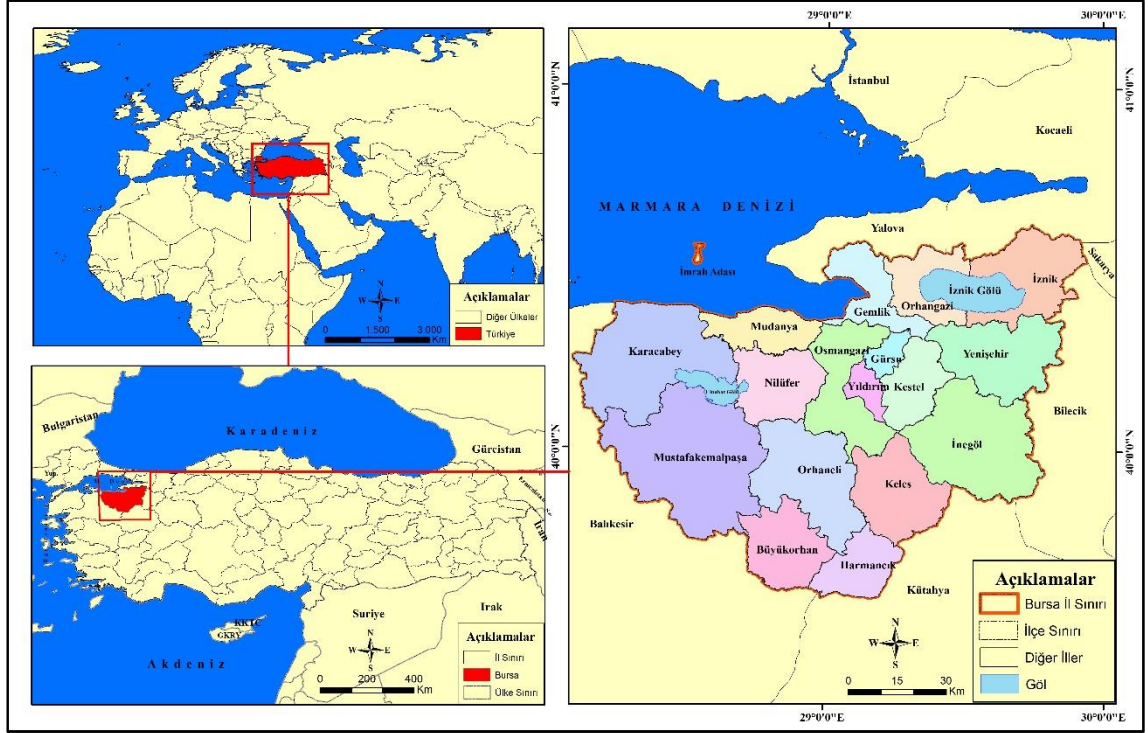
Bursa, gerek geçmişte gerekse günümüzde hem ülke içi hem de uluslararası göçlerde önemli bir yere sahiptir. Özellikle 19. yüzyıl itibariyle Osmanlı Devleti'nin güç kaybetmesiyle yüzyıllar boyunca yaşadıkları topraklardan göç ettirilen Balkanlarda ve Kafkaslardaki binlerce Müslüman-Türk'ün, Anadolu'da en fazla tercih ettiği illerin başında Bursa gelmiştir. Tez çalışmasının üçüncü bölümünü oluşturan bu kısımda Bursa iline yapılan göçlere genel olarak değinildikten sonra genelde Bursa ilindeki Bulgaristan doğumlu nüfusun yapısı incelenmiştir. Ancak günümüzde göçlerden sonra doğan çocukların artık Bulgaristan nüfusuna değil Bursa nüfusuna kayıt edildikleri için Bursa ilindeki Bulgaristan kökenli nüfusun sayısı çok daha fazla olduğu göz önünde bulundurulmalıdır.

3.1. BİR GÖÇ NOKTASI OLARAK BURSA VE BUNA NEDEN OLAN BAŞLICA COĞRAFİ ÖZELLİKLERİ

Marmara Denizi'nin güneydoğusunda yer alan Bursa, Türkiye'nin Marmara Bölgesi'nin Güney Marmara Bölümü'nde bulunmaktadır. Kuzeyde Kocaeli ve Yalova, doğuda Bilecik, güneyde Kütahya ve batıda Balıkesir illeri ile çevrilidir (Harita 3.1). Bursa şehrinin denizden yüksekliği ise ortalama olarak 155 m.'dir. Ayrıca ilin yüzölçümü ise 10.813 km²'dir¹⁸⁴.

¹⁸⁴ Harita Genel Müdürlüğü, *İl ve İlçe Yüzölçümleri*, 2014, https://www.harita.gov.tr/images/urun/il_ilce_alanlari.pdf s. 4. (20.02.2020).

Harita 3.1: Bursa İli Konum Haritası.

Bursa, Türkiye'nin en gelişmiş bölgelerinden olan Marmara Bölgesi'nin sınırları içerisinde yer almaktadır. Bunun yanı sıra ülkenin gelişmiş diğer endüstri merkezlerine yakın bir konumda bulunmaktadır. Özellikle İstanbul-Kocaeli aksının sanayi tesisleri tarafından yoğun olarak kullanılması Bursa'nın önemli bir sanayi merkezi haline gelmesinde büyük bir rol oynamıştır¹⁸⁵. Böylece günümüzde başta otomobil olmak üzere tekstil, metal-makine imalatı, tarıma dayalı sanayi ve gıda sektörlerinin yoğun bir şekilde faaliyet gösterdiği iller arasındadır. Aynı zamanda Türkiye'nin diğer metropol kentlerine yakın olması coğrafi konumunun sağladığı diğer avantajlardan birisidir. Nitekim il, İstanbul'a 153 km, Ankara'ya 388 km ve İzmir'e 350 km uzaklıktadır. Ayrıca elverişli iklim şartları da tarımsal faaliyetlerini olumlu yönde etkileyerek Türkiye'nin tarımsal üretim bakımından önemli illeri arasına girmesini sağlamıştır. Bu avantajlar gerek iç göçlerde gerekse uluslararası göçlerde Bursa'yı adeta bir cazibe merkezi haline getirerek yoğun bir şekilde göç hareketlerine maruz kalmasına neden olmuştur. Bu sayede Bursa,

¹⁸⁵ Kenan Arıncı, *Ege ve Marmara Bölgeleri*, Erzurum: Eser Ofset Matbaacılık, 2014, s. 221.

Türkiye'nin nüfus bakımından en kalabalık dördüncü, Marmara Bölgesi'nin ise ikinci ili haline gelmiştir¹⁸⁶.

Osmanlı Devleti döneminde 1326 tarihinde Orhan Bey tarafından fethedilen Bursa, 1335 yılında ülkenin başkenti olma statüsü elde etmiştir. Yaklaşık 30 yıl sonra bu statüyü kaybetmiş, sancak merkezi olmaya başlamıştır. Cumhuriyet döneminde 1987 tarihinde 3391 sayılı kanun ile büyükşehir statüsü kazanmıştır¹⁸⁷. Günümüzde beş tanesi metropoliten ilçe olmak üzere 17 ilçeye sahiptir.

3.2. BULGARİSTAN'DAN BURSA'YA YAPILAN GÖÇLER

Tarihi boyunca birçok devlete ev sahipliği yapmış olan Bursa, sahip olduğu uygun iklim şartları, verimli toprakları ve coğrafi konumundan dolayı farklı ulusları kendine çekerek birçok göç hareketine maruz kalmıştır.

Bursa'nın göç tarihine bakıldığı zaman yedi büyük göç dalgasının meydana geldiği görülmektedir. Bunlardan ilki Bursa'nın fethiyle birlikte âlimlerin mürşit ya da aşiretleriyle gelmesiyle gerçekleşmiştir. 1530-1570 yılları arasında meydana gelen Celali isyanları sonucunda ortaya çıkan kargaşalardan kaçanların gelmesi ile Bursa ikinci kez göç akınına uğramıştır. Osmanlı Devleti döneminde Bursa'ya gerçekleşen son kitlesel göç hareketi ise 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı sonucunda meydana gelen 93 Muhacereti ile gerçekleşmiştir. 30 Ocak 1923 tarihinde Türkiye Cumhuriyeti ile Yunanistan arasında imzalanan Mübadele Sözleşmesi ile gelen mübadiller ile Bursa, dördüncü kez göç akınına uğramıştır¹⁸⁸. Cumhuriyet Döneminde meydana gelen Bulgaristan'dan Türkiye'ye doğru gerçekleşen 1950-1951, 1968-1978 ve 1989 yıllarında Bursa, yoğun göçlere maruz kalmıştır.

İkinci bölümde değinildiği üzere Fransız İhtilali ile fitili ateşlenen milliyetçilik akımı sonucunda Bulgarlarda Balkanlardaki diğer uluslar gibi bağımsızlıklarını kazanmak için Osmanlı Devleti'ne karşı ayaklanmışlardır. Homojen bir devlet kurmak amacıyla kalkışılan bu ayaklanmalar sonucunda ülkede yaşayan diğer halklar tehdit olarak görülmeye başlanmıştır. Bu halklar içerisinde en fazla nüfusa sahip olan Türkler

¹⁸⁶ Serhat Zaman, İbrahim Eşim, "Türkiye'nin İç Göç Hareketlerinde Bursa'nın Yeri (2008-2018)", 5. *Uluslararası Bilimsel Araştırmalar Kongresi (UBAK)*, ed. İlkey Noyan Yalman, Sibel Akova, Ankara: Bandırma Onyedil Eylül Üniversitesi, 2019, s. 556.

¹⁸⁷ Resmi Gazete, <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/19500.pdf>, 27 Haziran 1987, (06.08.2020).

¹⁸⁸ Raif Kaplanoğlu, "Göçlerle Kurulan Şehir", *Bursa'da Zaman Dergisi*, 03 Kasım 2014, <http://bursadazamandergisi.com/makaleler/goclerle-kurulan-sehir-2748.html>, (01.10.2019).

ise 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'ndan 1989 yılına kadar sürekli olarak politik baskılar ile azaltılmaya çalışılmış ya da göç etmeye zorlanmışlardır. Benliklerini yitirmemek için topraklarını ve geçmişlerini bırakmak zorunda kalan Bulgaristan Türklerinin özellikle kendi imkânları ile Türkiye'de yerleşenler, akraba ve arkadaşlarının bulunduğu illere yerleşmeyi tercih etmişlerdir. Çünkü önceki dönemlerde göç eden akraba ve arkadaşlar, göçmenlerin yeni yerleşim yerlerine uyum sağlamasında, sıkıntılarının giderilmesinde, hem iş bulmalarında hem yerleşmelerine yardım etmesi hususunda önemli rol oynamışlardır¹⁸⁹. Bundan dolayı göçmenlerin Türkiye'de yerleşmek için en fazla tercih ettikleri illerin başında Bursa gelmiştir.

Bulgaristan'dan Türkiye'ye doğru yapılan ilk kitlesel göç hareketi 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı sonucunda meydana gelen 93 Muhacereti ile gerçekleşmiştir. Bu göç hareketi ile birlikte Rumeli'den Anadolu'ya doğru bir milyondan fazla Müslüman-Türk göç etmek zorunda kalmıştır. Bu göçmenlerin iskân edildikleri yerlerin başında Hüdavendigâr Vilayeti gelmiştir. Bu vilayette ise en fazla göçmenin iskân edildiği kaza; Bursa kazası olmuştur. Sarıbal (2018), 93 Muhaceretin'in başladığı tarihten 1886 yılına kadar Bursa şehir merkezine 15.253 muhacirin iskân edildiğini belirtmektedir¹⁹⁰. İpek (1994)'in 1303 (1885-1888) Hüdavendigâr Vilayeti Salnamesinden aktardığına göre Bursa Kazasına toplam 5.305 haneden oluşan 20.853 kişi iskân edilmiştir. Bunlar içerisinde Rumeli'den gelenlerin sayısı 1.656 aileden oluşan 6.338 kişidir¹⁹¹. Yani bu tarihte Bursa kazasına iskân edilen muhacirlerin %30.3'ü Rumeli'den gelmiştir.

Balkanlardan Anadolu'ya yönelik yapılan ikinci büyük kitlesel göç hareketi 1912-1913 Balkan Savaşları sırasında meydana gelmiştir. Balkan devletlerinin Osmanlı Devleti'ne karşı ittifak kurarak ve daha sonra kendi aralarında çıkan anlaşmazlıklardan dolayı meydana gelen bu savaş sonucunda en fazla etkilenen halk bölgede yaşayan Türkler olmuştur. Politik nedenlerden dolayı baskı ve zulümlere maruz kalan Türkler, 35 yıl sonra bir kez daha kitlesel göç hareketi ile karşı karşıya kalarak topraklarını terk etmek zorunda bırakılmışlardır. Anadolu'ya doğru gerçekleşen bu göç hareketinde iskân

¹⁸⁹ Turhan Çetin, "Bulgaristan'dan Göç Eden Türk Nüfusun Dağılımını Etkileyen Coğrafi ve Kültürel Faktörler", *Türkiye Coğrafyası Araştırma ve Uygulama Merkezi (TÜCAUM) VI. Ulusal Coğrafya Sempozyumu*, Ankara: Ankara Üniversitesi, 2010, s. 73.

¹⁹⁰ İsmet Sarıbal, *Osmanlı Devleti'nde Muhaceret, İskân ve Entegrasyon Bursa Sancağı Örneği (1845-1908)*, İstanbul: İdeal Kültürel Yayıncılık, 2018, s. 89.

¹⁹¹ Nedim İpek, *Rumeli'den Anadolu'ya Türk Göçleri, (1877-1890)*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1994, s. 189-191.

merkezlerinden biriside Bursa olmuştur. Ancak Bursa'ya gelen muhacirlerin sayılarında kaynaklara göre farklılıklar görülmektedir. Nitekim Halaçoğlu (2014) çeşitli zamanlarda gönderilen göçmenlerin sayısının kısa sürede 18.000'e yaklaştığını belirtirken¹⁹², Kaplanoğlu (2014) ise Hikmet gazetesinden aktardığına göre 1912 yılının Kasım ayına kadar gelen göçmen sayısının 8.000 olduğunu belirtmektedir¹⁹³. Ayrıca sayılar da sadece Bulgaristan'dan gelenleri değil diğer Balkan ülkelerinden gelenleri de içermektedir.

Bulgaristan'ın homojen bir devlet yapısı oluşturmak için uyguladığı politikalar sonucunda bölgede yaşayan Türkler için göçler adeta kaderleri olmuştur. Daha önceden de belirtildiği üzere bu göç hareketlerinde bazı dönemler de azalmalar meydana gelmiştir. Ancak bunun nedeni; Bulgaristan hükümetlerinin baskıcı politikalarından vazgeçmesi değil göçü yasaklaması olmuştur. Nitekim 1950 yılına kadar da böyle olmuştur. 1973 Bursa il yıllığında belirtildiği üzere 1938 yılında Bulgaristan'da 98 haneden oluşan 2.366 kişi gelerek Bursa'ya yerleşmiştir¹⁹⁴.

1950-1951 kitlesel göç hareketinde iskân yerlerinin başında tıpkı diğer göçlerde olduğu gibi Bursa ilk sırada yer almıştır. Ancak gelen göçmen sayısı kaynaklara göre farklılık göstermektedir. Nitekim bu göç hareketi sonucunda Bursa'ya gelen göçmen sayısı Başvekâlet Toprak ve İskân İşleri Genel Müdürlüğü'nün çalışması (1955)'na göre 13.156 kişi¹⁹⁵ iken, Konukman (1990) ise 14.616 (3.493 aile) kişi¹⁹⁶ olarak belirtmiştir. 1950-1951 göçmenleri üzerine çalışma yapan Tanoğlu (1952) ise Bursa'ya 9.105 kişi (1.991 aile) çiftçi ve 4.024 kişi (1.075 aile) esnaf ve sanatkâr olmak üzere toplamda 3.066 aileye tekabül eden 13.129 kişinin iskân edildiğini belirtmiştir¹⁹⁷. Başka bir kaynakta ise bu dönemde Bursa'ya yerleşen göçmen sayısının 13.395 kişi olduğu belirtilmektedir¹⁹⁸. 1973 il yıllığında ise bu dönemde Bursa'ya 3.293 nüfus sanatkâr (1.008 hane) ve 4.892 nüfus çiftçi (1.002 hane) olmak üzere toplamda 2.010 hane de 8.185 kişi yerleşmiştir¹⁹⁹. Sonuç olarak söylenebilir ki; 1950-1951 dönemi kitlesel göçünde kaynakların farklı sayı vermesine rağmen gelen göçmenlerin ortalama olarak %8'i Bursa'ya iskân edilmişlerdir.

¹⁹² Halaçoğlu, a.g.e., s. 113.

¹⁹³ Raif Kaplanoğlu, Ozan Kaplanoğlu, *Bursa'nın Göç Tarihi*, Bursa: Nilüfer Belediyesi, 2014, s. 152.

¹⁹⁴ Cumhuriyetin 50. Yılında Bursa, *1973 İl Yıllığı*, Ankara: Ajans-Türk Matbaacılık Sanayii, s. 213.

¹⁹⁵ Başvekâlet Toprak ve İskân İşleri Genel Müdürlüğü, a.g.e., s. 65.

¹⁹⁶ Konukman, a.g.e., s. 46.

¹⁹⁷ Tanoğlu, a.g.e., s. 155.

¹⁹⁸ Huey Louis Kostanick, "Turkish Resettlement Of Refugees From Bulgaria, 1950-1953", *Middle East Journal*, Vol. 9, No. 1, (1955), s. 53.

¹⁹⁹ 1973 Yıllığı, s. 214.

Bulgaristan hükümetinin 1951 yılında göçü yasaklamasının ardından ortaya çıkan bölünmüş aileler problemi üzerine 1968 yılında Türkiye ile Bulgaristan arasında imzalanan Yakın Akrafa Göçü Antlaşması ile 10 yıllık süreç içerisinde Bulgaristan'dan Türkiye'ye 130.000 nüfus gelmiştir. Serbest göçmen olarak kabul edilen bu nüfus daha önceki dönemlerde gelen akrabalarının yanına yerleşmeyi tercih etmişlerdir. Bundan dolayı bu dönemde de Bursa göçmenler tarafından en fazla tercih edilen iller arasında yer almıştır. Nitekim 1969 yılının Nisan ayından 1972 yılının Kasım ayına kadar il merkezine 2.002 aileden oluşan 7.820 nüfus Bulgaristan'dan gelerek Bursa'ya yerleşmiştir²⁰⁰.

Konukman (1990)'a göre 1952-1988 yılları arasında Türkiye'ye toplamda 32.356 aile yani 116.521 nüfus Bulgaristan'dan göç etmiştir. Bu zaman aralığında gelen göçmenlerin %27.1'ine tekabül eden 31.685 nüfus (8.335 aile) Bursa'ya yerleşmiştir. 1950-1988 yılları arasında geçen 38 yıllık süre içerisinde ise Bulgaristan kaynaklı göçlerle gelen göçmenlerin %17'si Bursa'ya yerleşmeyi tercih etmiştir. Nitekim toplam da 270.918 göçmenin geldiği bu süre içerisinde 46.301 göçmen Bursa'ya yerleşmiştir²⁰¹.

Bulgaristan kaynaklı son kitlesel göç, ikinci bölümde de değinildiği üzere 1989 yılında gerçekleşmiştir. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Avrupa'da gerçekleşen en kalabalık göç olma özelliğine de sahip olan bu göç hareketi ile Türkiye'ye 345.960 göçmen gelmiştir (Tablo 2.6). Ancak gelenlerin %38,2'si geri döndüğü için Türkiye'de 212.688 kişi kalmıştır. Bu göç hareketi ile gelen göçmenlerden 14.574 aileden oluşan 52.997 nüfus Bursa'ya yerleşmiştir. Bu göçmenlerin 16.960 kişisi erkek nüfus, 15.378 kişi kadın ve 20.659 kişisi ise çocuk nüfustan oluşmaktadır²⁰².

Bursa'ya Bulgaristan kaynaklı göçlerle birlikte Pomak nüfusta göç etmiştir. Pomaklar, Bulgaristan'da yaşayan etnik gruplardandır. Türk oldukları söylenmesine rağmen Slav kökenli oldukları kabul edilir. Bulgarlara göre ise Bulgarca konuşan Müslümanlardır²⁰³. Bundan dolayı Bulgaristan'ın asimile politikalarına en fazla maruz kalan etnik gruplardan olmuşlardır. Böylece 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı sonrasında Pomakların da Anadolu'ya yönelik zorunlu göç hareketleri de başlamıştır. Bursa'ya da yoğun bir şekilde Pomak iskânı gerçekleşmiştir. Nitekim Karacabey, Mustafakemalpaşa, İnegöl, Pomakların yoğun olarak iskân oldukları yerlerdir²⁰⁴.

²⁰⁰ 1973 Yıllığı, s. 214.

²⁰¹ Konukman, a.g.e., s. 46.

²⁰² Konukman, a.g.e., s. 85.

²⁰³ Kaplanoğlu, Kaplanoğlu, *Bursa'nın Göç Tarihi*, s. 108.

²⁰⁴ Kaplanoğlu, Kaplanoğlu, *Bursa'nın Göç Tarihi*, s. 109.

3.3. BURSA İLİNDEKİ BULGARİSTAN DOĞUMLU NÜFUS VARLIĞI

Tarihi boyunca göç hareketleri ile karşı karşıya kalan Bursa, yukarıda da değinildiği üzere gördükleri politik nedenlerden dolayı Bulgaristan'dan göç etmek zorunda kalan Bulgaristan Türklerinin de yerleşmek için tercih ettiği illerin başında gelmiştir. Bu göç hareketleri sonucunda Bursa'nın nüfusunda önemli değişiklikler meydana gelmiştir. Nitekim bu göç hareketleri neticesinde Bursa'nın nüfus miktarında, nüfusun yaş ve cinsiyet yapısında, eğitim durumu ve yurtdışı doğumlu kişi sayısında artışlar meydana gelmiştir. Ayrıca göçlerden sonra Bursa'da doğan çocukların artık Bulgaristan nüfusuna değil Bursa (Türkiye) nüfusuna kayıt edildikleri için istatistik kayıtlarına Bulgaristan doğumlu nüfus şeklinde yansımamıştır. Bundan dolayı ilde, Bulgaristan kökenli nüfusun sayısı çok daha fazladır.

Bulgaristan kaynaklı göçler sonucunda, Bursa'da yaşayan Bulgaristan doğumlu nüfusun miktarı 2000 yılına kadar sürekli artış göstermiştir. Ancak bu tarihten sonra ise artış yerini sürekli olarak bir azalışa bırakmıştır (Grafik 3.1). 1955 yılında Bursa'da il toplam nüfusunun %5'ine tekabül eden 31.517 kişi Bulgaristan doğumlu nüfus yaşamaktadır. Ayrıca bir önceki başlık altında değinildiği üzere 1950-1951 zorunlu göçünde Bulgaristan'dan göç ettirilen göçmenlerden 13.129 kişisi Bursa'ya iskân edilmişlerdir. Böylece 1955 yılı itibariyle Bursa'da yaşayan Bulgaristan doğumlu kişilerin %42'sini 1950-1951 göçüyle gelenler oluşturmaktadır. Bu nüfus, 1985 yılında 65.124 kişiye, 1990 yılında 114.784 kişiye yükselmiştir. 2000 yılında ise en yüksek miktara ulaşarak 133.056 Bulgaristan doğumlu kişinin Bursa'da yaşadığı tespit edilmiştir (Tablo 3.1). 2001 yılında Türkiye'de meydana gelen ekonomik kriz ve 2007 yılında Bulgaristan'ın AB'ye üye olması gibi nedenler, 2000 yılından sonra Bulgaristan'da yaşayan Türk nüfusun göç yönünün Avrupa ülkelerine doğru olmasına neden olmuştur²⁰⁵. Bu durum aynı zamanda Bursa'da yaşayan Bulgaristan doğumlu nüfusun da azalmasında etkili olmuştur. Nitekim 2014 yılında Bursa'da yaşayan Bulgaristan doğumlu nüfus, 25.628 kişi azalarak 107.428 kişiye gerilemiştir. Bu azalış sürekli olarak 2018 yılına kadar devam etmiştir. 2019 yılı itibariyle ise Bursa'da 103.848 Bulgaristan doğumlu kişinin yaşadığı tespit edilmiştir. Bu nüfusun il genel toplamına göre oranı ise %3'dür (Tablo 3.1). Ayrıca 1955-2019 yılları arasındaki süreçte elde edilen nüfus verileri

²⁰⁵ Özlem, a.g.m., s. 176.

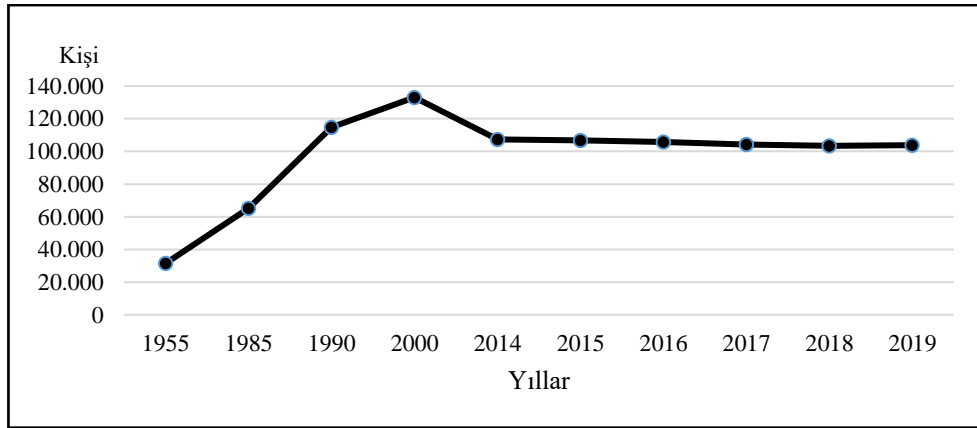
incelendiği zaman Bursa nüfusunun ortalama olarak %5'ini Bulgaristan doğumlu nüfus oluşturmaktadır.

Tablo 3.1: Bursa İlinde Bulgaristan Doğumlu Nüfus Miktarı (1955-2019).

YIL	İL TOPLAM NÜFUSU	İLDEKİ TOPLAM BULGARİSTAN DOĞUMLU NÜFUS	YÜZDE
1955	598.898	31.517	5%
1985	1.324.015	65.124	5%
1990	1.603.137	114.784	7%
2000	2.125.140	133.056	6%
2014	2.788.536	107.428	4%
2015	2.842.547	106.654	4%
2016	2.901.396	105.681	4%
2017	2.936.803	104.147	4%
2018	2.994.521	103.343	3%
2019	3.056.120	103.848	3%

Kaynak: TÜİK Genel Nüfus Sayımı ve ADNKS Nüfus Verileri (1955-2019).

Grafik 3.1: Bursa İlinde Bulgaristan Doğumlu Nüfus (1955-2019).

Kaynak: TÜİK Genel Nüfus Sayımı ve ADNKS Nüfus Verileri (1955-2019).

Bursa ilinde yaşayan Bulgaristan doğumlu nüfusun ilçelere göre dağılışına bakıldığında zaman Osmangazi ilçesinin ilk sırada yer aldığı görülmektedir (Harita 3.2). Nitekim 2019

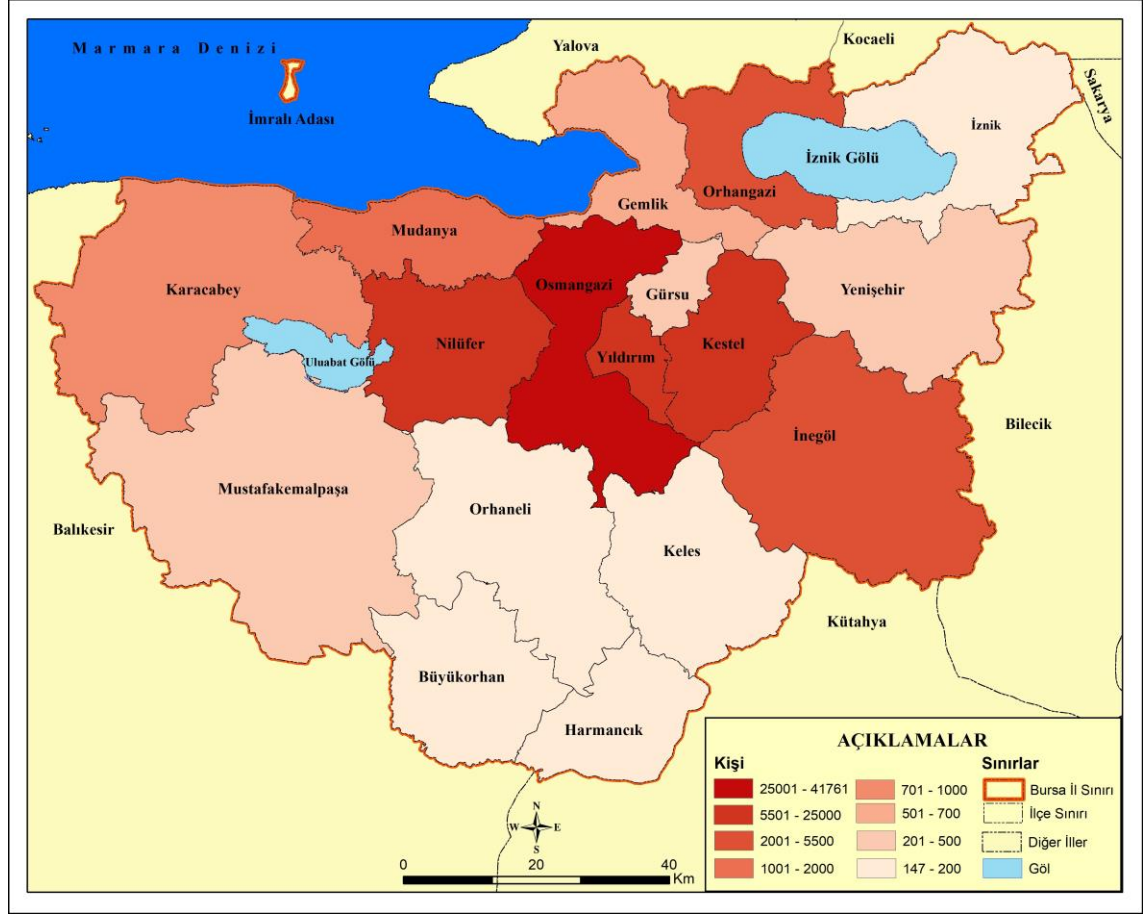
yılı itibariyle bu nüfusun %40'ına tekabül eden 41.761 kişisi Osmangazi'de yaşamaktadır (Tablo 3.2). Bunu 24.607 kişi (%24) ile Yıldırım ve 21.413 kişi (%21) ile Nilüfer ilçeleri takip etmektedir. Bursa'nın güneyinde yer alan ve dağlık ilçeleri olarak bilinen ilçeleri Bulgaristan doğumlu nüfusun en az yaşadığı ilçelerdir.

Tablo 3.2. Bulgaristan Doğumlu Nüfusun Bursa İlindeki Dağılışı (2019).

İLÇE	2019
OSMANGAZİ	41.761
YILDIRIM	24.607
NİLÜFER	21.413
KESTEL	5.510
İNEGÖL	3.764
ORHANGAZİ	2.089
MUDANYA	1.874
KARACABEY	920
GEMLİK	672
MUSTAFAKEMALPAŞA	481
YENİŞEHİR	377
GÜRSU	233
DİĞER İLÇELER	147
TOPLAM	103.848

Kaynak: TÜİK ADNKS Verileri (2019).

Harita 3.2. Bulgaristan Doğumlu Nüfusun Bursa İlindeki Dağılışı (2019).

Kaynak: TÜİK ADNKS Verileri Derlenerek Hazırlanmıştır (2019).

Nüfus parametrelerinden birisi olan nüfusun cins yapısı; *bir nüfus kitlesinde 100 kadın (K) başına düşen erkek nüfus sayısı* olarak tanımlanmaktadır²⁰⁶. Bursa’da yaşayan Bulgaristan doğumlu nüfusun cinsiyet bakımından yapısı incelendiği zaman kadın nüfusun erkek nüfusa göre sürekli olarak fazla olduğu tespit edilmiştir (Grafik 3.2). 1955 yılında kadın nüfus 18.446 kişi ile %59 oranına sahip iken erkek nüfus ise 13.071 kişi ile %41 olarak belirlenmiştir. Ayrıca 1955 yılı erkek ve kadın nüfus oranı arasındaki farkın en fazla olduğu yıldır. Bu dönemde kadın nüfus, erkek nüfustan %17 daha fazladır. 1985 yılına gelindiğinde kadın nüfus ile erkek nüfus arasındaki bu fark %2’ye kadar düşmüştür. Erkek nüfus %49 oranına (32.031 kişi) sahipken kadın nüfus %51 oranına (33.093 kişi) sahip olmuştur. Ancak 1990 yılında yapılan nüfus sayımında kadın ile erkek nüfus arasındaki farkın yeniden yükselmeye başladığı tespit edilmiştir. Bu dönemde farkın %3’e, 2000 yılında ise %4’e yükselmiştir. Erkek ve kadın nüfus arasındaki bu fark 2018

²⁰⁶ Doğanay, Orhan, a.g.e., s. 156.

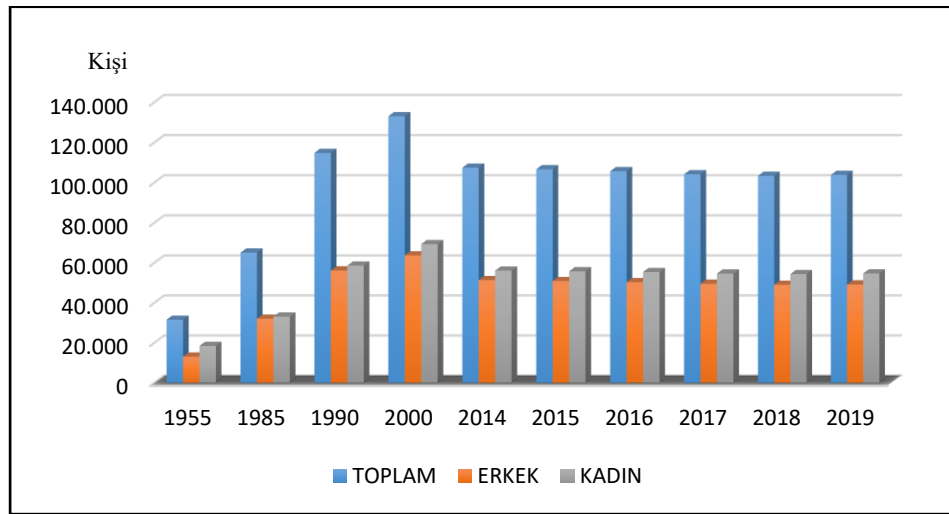
yılına kadar devam etmiştir. Ancak 2019 yılında fark %6'ya yükselmiştir. 2019 yılında Bursa'da yaşayan Bulgaristan doğumlu nüfusun %47'sini (49.171 kişi) erkek nüfus, %53'ünü (54.677 kişi) ise kadın nüfus olarak belirlenmiştir (Tablo 3.3).

Tablo 3.3. Bursa İlinde Bulgaristan Doğumlu Nüfusun Cinsiyet Yapısı (1955-2019).

YIL	TOPLAM	ERKEK	KADIN
1955	31.517	13.071	18.446
1985	65.124	32.031	33.093
1990	114.784	56.175	58.609
2000	133.056	63.699	69.357
2014	107.428	51.335	56.093
2015	106.654	50.886	55.768
2016	105.681	50.309	55.372
2017	104.147	49.524	54.623
2018	103.343	49.004	54.339
2019	103.848	49.171	54.667

Kaynak: TÜİK Genel Nüfus Sayımı ve ADNKS Nüfus Verileri (1955-2019).

Grafik 3.2. Bursa İli Bulgaristan Doğumlu Nüfusun Cinsiyet Yapısı (1955-2019).

Kaynak: TÜİK Genel Nüfus Sayımı ve ADNKS Nüfus Verileri (1955-2019).

Nüfus çalışmalarında önemli bir ölçek olarak görülen yaş gruplarına göre Bursa ilinde yaşayan Bulgaristan doğumlu nüfusun dar aralıklı yaş gruplamasına bakıldığında zaman yıllara göre yaş gruplarının yoğunluğunda değişiklikler olduğu görülmektedir (Grafik 3.3). Ayrıca nüfusun giderek yaşlandığı da görülmektedir. Bu durumun başlıca nedeni ise Türkiye'de doğan çocukların Bulgaristan nüfusuna değil, Bursa (Türkiye) il

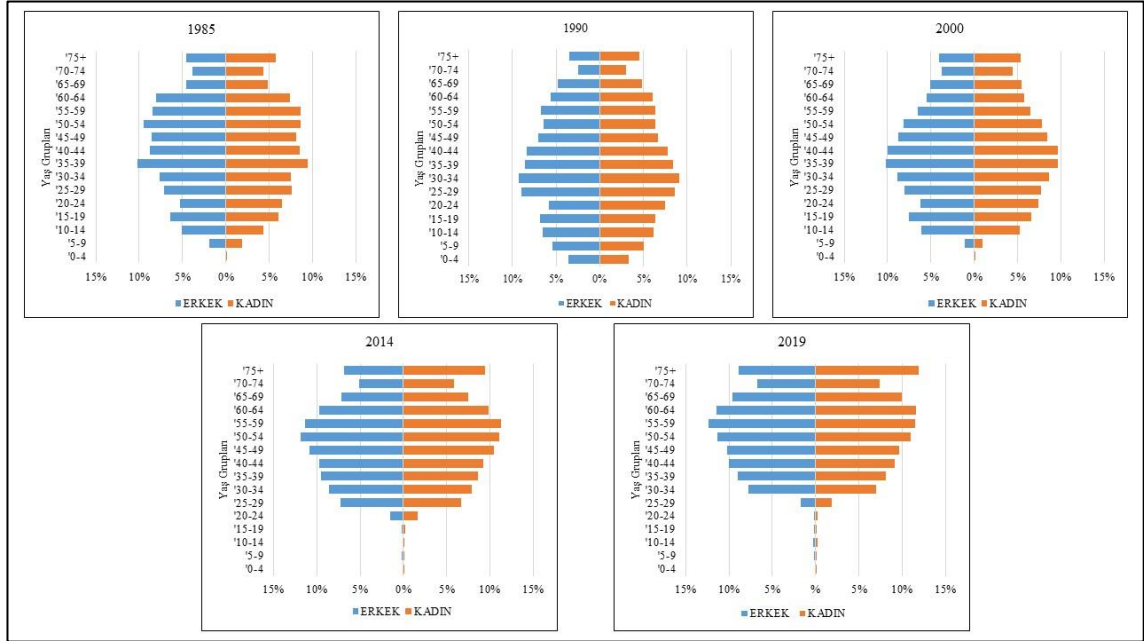
nüfusuna kayıt yapılmaları olmaktadır. Nitekim 1985 yılında toplam nüfus içerisinde en fazla nüfusa sahip olan aralık %10 oranı ile 35-39 yaş aralığı olurken 1990 yılında %9 ile 25-39 ve 30-34 yaş aralıkları olmuştur. 2000 yılında ise %10 oranı ile 35-39 ve 40-44 yaş aralıkları ilk sırada yer almıştır. Bu tarihten sonra Bursa'da yaşayan Bulgaristan doğumlu nüfusun artık yavaş yavaş yaşlandığı görülmektedir. Ancak bu yaşlanma yeni doğan nüfusun Bursa (Türkiye) nüfusuna kayıt edilmesinden kaynaklanmaktadır. Nitekim 2014 yılında %11 orana sahip olan sırasıyla 50-54, 55-59 ve 45-49 yaş aralıklarının ilk sıralarda yer aldığı görülmektedir. 2019 yılında ise 55-59 yaş aralığının %11,9 oranı ile ilk sırada olduğu görülmektedir. Bunu %11,6 oranı ile 60-64 yaş aralığı, %11,2 oranı ile 50-54 ve %10,5 oranı ile 75+ yaş aralıkları takip etmektedir (Tablo 3.4). Ayrıca elde edilen verilerde yaş aralıkları içerisinde 1990 yılı hariç çocuk nüfus yani 0-15 arasındaki yaş grubunun en az orana sahip olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 3.4. Dar Aralıklı Yaş Gruplarına Göre Bursa'da Yaşayan Bulgaristan Doğumlu Nüfus (2019).

YAŞ GRUBU	ERKEK	KADIN	GENEL TOPLAM	GENEL TOPLAM YÜZDE (%)
0-4	44	39	83	0,1
5-9	79	83	162	0,2
10-14	119	120	239	0,2
15-19	90	95	185	0,2
20-24	100	138	238	0,2
25-29	835	1.021	1.856	1,8
30-34	3.831	3.806	7.637	7,4
35-39	4.425	4.463	8.888	8,6
40-44	4.932	4.976	9.908	9,5
45-49	5.002	5.252	10.254	9,9
50-54	5.600	5.994	11.594	11,2
55-59	6.083	6.310	12.393	11,9
60-64	5.647	6.355	12.002	11,6
65-69	4.723	5.459	10.182	9,8
70-74	3.316	4.032	7.348	7,1
75+	4.345	6.534	10.879	10,5
Toplam	49.171	54.677	103.848	100

Kaynak: TÜİK ADNKS Verileri (2019).

Grafik 3.3. Dar Aralıklı Yaş Gruplarına Göre Bursa'da Yaşayan Bulgaristan Doğumlu Nüfus (1985-2019).

Kaynak: TÜİK Genel Nüfus Sayımı ve ADNKS Nüfus Verileri (1985-2019).

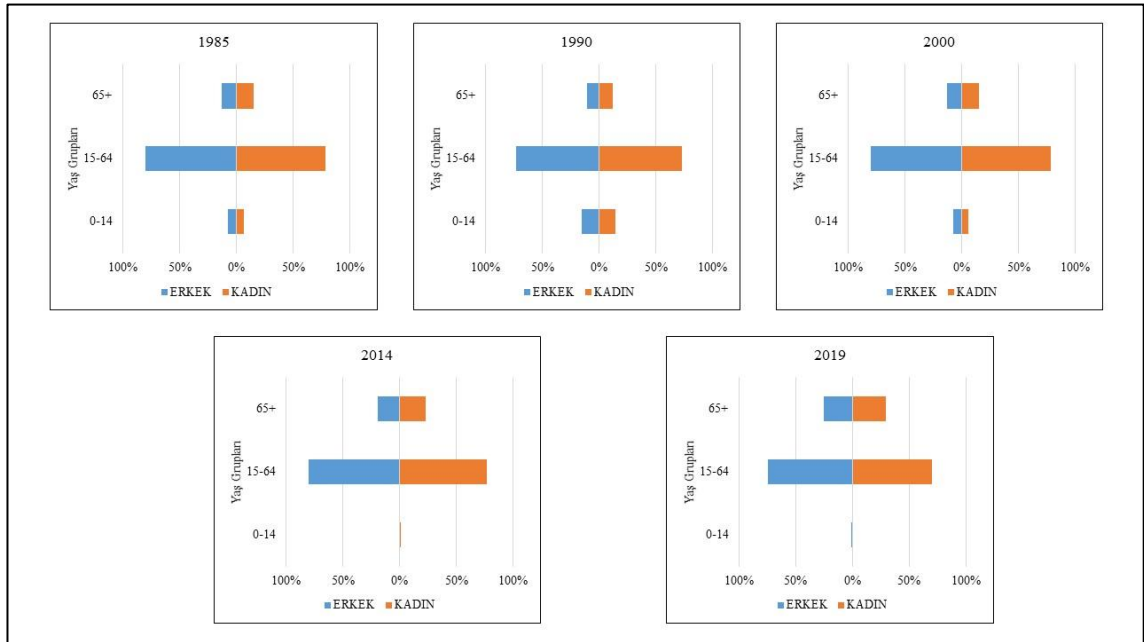
Bursa'daki Bulgaristan doğumlu nüfusun geniş aralıklı yaş gruplandırılması incelendiği zaman yetişkin olarak tanımlanan 15-64 yaş grubunun en fazla yoğunlukta olduğu görülmektedir. 1985-2019 yılları arasında toplam Bulgaristan doğumlu nüfus içerisinde bu yaş aralığının oranı %70'den fazladır. Bunu 65+ yaş üzeri grup takip etmektedir. Ancak bu yaşlı nüfusun oranı, yetişkin nüfusun aksine arttığı görülmektedir. 1985 yılında %14 oranına sahip olan yaşlı nüfus, 1990 yılında %12'ye gerilemiştir. Ancak 2000 yılında tekrar %14 oranına yükselmiş ve bu tarihten itibaren artışını devam ettirmiştir. 2019 yılı itibariyle ise Bursa'da yaşayan Bulgaristan doğumlu nüfusun %27,4'ünün 65+ olduğu tespit edilmiştir. 0-14 yaş aralığı arasında bulunan çocuk nüfus ise en az orana sahip yaş grubudur. 2000 yılından önce nispeten yüksek bir orana sahip olan bu yaş aralığı bu tarihten sonra sürekli olarak azalmaktadır. Çocuk yaş grubunun en yüksek olduğu dönem ise %15 oranı ile 1990 sayımında belirlenmiştir. Bunu %7 oranları ile 2000 ve 1985 yılları takip etmektedir. 2000 yılından sonra ise çocuk yaş grubunun toplam Bulgaristan doğumlu nüfus içerisinde çok düşük bir orana sahip olduğu görülmektedir. Nitekim TÜİK tarafından 2019 yılında 0-14 yaş aralığındaki çocuk nüfus miktarının 484 kişi olduğu tespit edilmiştir (Tablo 3.5).

Tablo 3.5. Geniş Aralıklı Yaş Gruplarına Göre Bursa'da Yaşayan Bulgaristan Doğumlu Nüfus (2019).

YAŞ GRUBU	ERKEK	KADIN	GENEL TOPLAM	GENEL TOPLAM YÜZDE (%)
0-14	242	242	484	0,5
15-64	36.545	38.410	74.955	72,2
65+	12.384	16.025	28.409	27,4
Toplam	49.171	54.677	103.848	100

Kaynak: TÜİK ADNKS Verileri (2019).

Grafik 3.4. Geniş Aralıklı Yaş Gruplarına Göre Bursa'da Yaşayan Bulgaristan Doğumlu Nüfus (1985-2019).

Kaynak: TÜİK Genel Nüfus Sayımı ve ADNKS Nüfus Verileri (1985-2019).

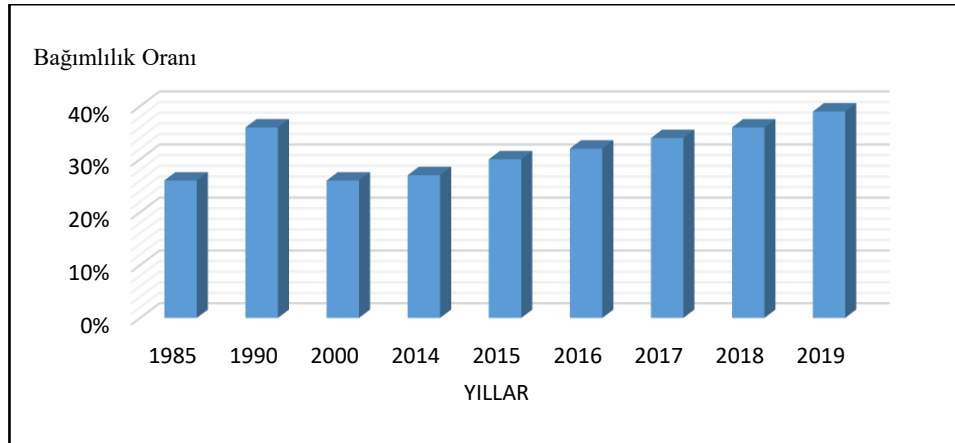
Bursa'daki Bulgaristan doğumlu nüfusun bağımlı nüfus bakımından incelendiği zaman 2000 yılından sonra sürekli olarak arttığı görülmektedir (Grafik 3.5). Nitekim 1985 yılında %26 oranına sahip olan bağımlı nüfus oranı 1990 yılında %36'ya yükselmiş, 2000 yılında ise yeniden %26 oranına düşmüştür (Tablo 3.6). Ancak bu tarihten sonra bu azalış yerini sürekli olarak bir artışa bırakmıştır. 2019 yılı itibariyle ise Bursa'da yaşayan Bulgaristan doğumlu nüfusun %72'si aktif nüfus (15-64 yaş grubu) iken %28'i ise bağımlı nüfustur (0-14 ve 65+ yaş grubu). Buna göre bu nüfusun bağımlılık oranı ise % 39 olarak belirlenmiştir (0-14 yaş grubu + 65+ yaş grubu / 15-64 yaş grubu * 100) (Tablo 3.6).

Tablo 3.6. Bursa'daki Bulgaristan Doğumlu Nüfusun Bağımlılık Oranı (1985-2019).

YIL	BAĞIMLILIK ORANI (%)
1985	26
1990	36
2000	26
2014	27
2015	30
2016	32
2017	34
2018	36
2019	39

Kaynak: TÜİK Genel Nüfus Sayımı ve ADNKS Nüfus Verileri (1985-2019).

Grafik 3.5. Bursa'daki Bulgaristan Doğumlu Nüfusun Bağımlılık Oranı (1985-2019).

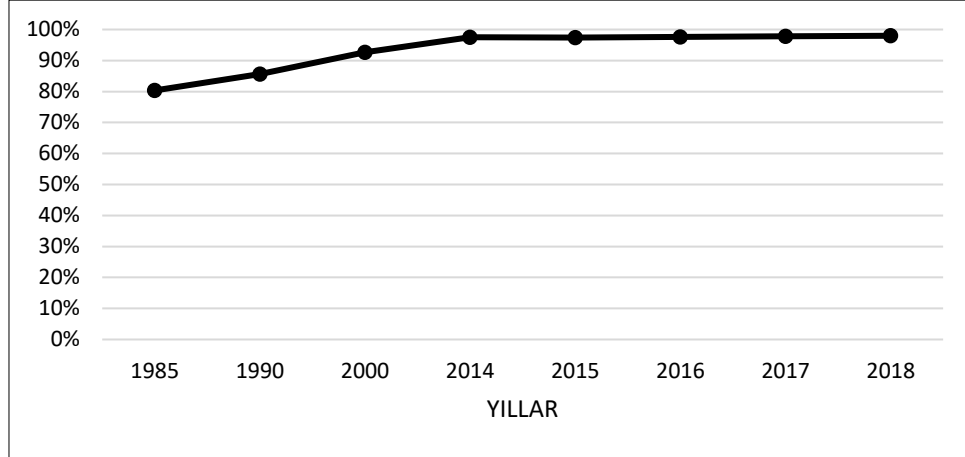
Kaynak: TÜİK Genel Nüfus Sayımı ve ADNKS Nüfus Verileri (1955-2019).

İnsanlık için önemli bir olgu olan eğitim, ülkelerin kalkınmasında da önemli bir yere sahiptir. Bundan dolayı devletler nüfuslarının eğitim seviyelerini artırarak nitelikli eleman sayısını artırmayı ve ekonomik güç elde etmeyi amaçlamaktadır. Ayrıca göç hareketleri de ülkelerin eğitim seviyelerini doğrudan etkilemektedir. Nitekim meydana gelen göç hareketiyle birlikte gelen göçmenlerin eğitim seviyelerinin durumu hedef ülkenin eğitim seviyesinin artmasına ya da azalmasına neden olmaktadır.

Bursa ilinde yaşayan Bulgaristan doğumlu nüfusun okuryazarlık seviyesine bakıldığı zaman sürekli olarak arttığı görülmektedir (Grafik 3.6). Nitekim 1985 yılında %80 oranına sahip olan okuryazarlık oranı 2000 yılında %93 oranına yükselmiştir.

Bundan sonraki yıllarda da yükselişini devam ettiren okuryazarlık oranı 2018 yılında ise %98'e yükselmiştir (Grafik 3.6).

Grafik 3.6. Bursa İlinde Yaşayan Bulgaristan Doğumlu Nüfusun Okuryazarlık Oranı (1985-2018).

Kaynak: TÜİK Genel Nüfus Sayımı ve ADNKS Verileri (1985-2018).

Nüfusun eğitim durumu değerlendirilirken, bitirilen eğitim kurumları da dikkate alınmaktadır. Bursa'da yaşayan Bulgaristan doğumlu nüfusun bitirdikleri eğitim kurumlarına bakıldığı zaman, 1985 ve 1990 yıllarındaki sayımlarda ilkokul mezunu nüfusun ilk sırada olduğu görülmektedir. Nitekim 1985 yılında bu nüfusun %38 'i ilkokul mezunu iken 1990 yılında bu oran %29'a gerilemiştir. Bu sayımlarda ortaokul veya dengi meslek ortaokul mezunu nüfusun ikinci sırada geldiği görülmektedir. En düşük seviye ise yüksekokul veya fakülte mezunu nüfusta görülmektedir. Nitekim 1985 yılında %1 oranına sahip olan bu nüfus 1990 yılında ise %3 olarak belirlenmiştir (Tablo 3.7).

2000 yılında yapılan sayımda ise % 29 oranı ile ortaokul veya dengi meslek ortaokulu mezun ilk sırada olduğu görülmektedir. Bunu % 22 oranı lise ve dengi meslek okulu mezunu nüfus takip etmektedir. İlkokul mezunu nüfus ise % 20 oranına gerilemiştir. Yükseköğretim mezunu nüfus ise % 5 oranına yükselmiştir (Tablo 3.7).

2014-2018 yılları arasında yapılan sayımlarda Bursa'da yaşayan nüfusun artık yüksek oranının lise ve dengi meslek okulu mezunu olduğu görülmektedir. Nitekim 2014 yılında %36 oranına sahip olan bu nüfus, 2018 yılında ise %37 olarak belirlenmiştir. İkinci sırada ise ortaokul veya dengi meslek ortaokul mezunu bulunmaktadır. Bu yıllar arasında yüksekokul veya fakülte mezunu nüfusunda oranının yükseldiği görülmektedir.

2014 yılında %12 oranına sahip iken 2018 yılında %13 olarak belirlenmiştir. Ayrıca 2000 yılından sonra yüksek lisans ve doktora mezunu nüfusun sayısında da artışların olduğu görülmektedir (Tablo 3.7).

Tablo 3.7. Bursa'daki Bulgaristan Doğumlu Nüfusun Eğitim Durumu (1985-2018).

EĞİTİM DURUMU	1985	1990	2000	2014	2015	2016	2017	2018
İlkokul Mezunu	24792	31.873	27.225	15.351	15.082	14.467	14.005	13.440
İlköğretim Mezunu	-	-	3.359	8.559	8.055	8.180	8.169	7.993
Ortaokul veya Dengi Meslek Ortaokulu Mezunu	14.586	29.489	38.200	23.824	23.714	23.520	23.224	22.981
Lise ve Dengi Meslek Okulu Mezunu	5.859	19.458	35.105	37.992	37.598	37.454	37.340	37.433
Yüksekokul veya Fakülte Mezunu	975	3.054	6.168	12.573	13.438	13.628	13.551	13.632
Yüksek Lisans (5 veya 6 Yıllık Fakülteler dahil)	-	-	-	872	958	998	1.234	1.306
Doktora	-	-	-	118	125	124	136	137
Okuma Yazma Bilen Fakat Bir Okul Bitirmeyen	6.032	10.080	13.026	2.664	2.537	2.394	2.224	2.101
Okuma Yazma Bilmeyen	12.782	15.761	9.751	2.849	2.683	2.471	2.270	2.066
Bilinmeyen	11	33	10	1.379	1.167	1.076	1.050	1.278
Toplam	65.037	109.748	132.844	106.181	105.357	104.312	103.203	102.367

Kaynak: TÜİK Genel Nüfus Sayımı ve ADNKS Verileri (1985-2018).

Yaşadıkları ülkede gördükleri politik baskılardan dolayı göç etmek zorunda kalan Bulgaristan Türkleri, Türkiye’de en fazla iskân oldukları Bursa’da aynı zamanda yurtdışı doğumlu nüfus sayısının da artmasına neden olmuşlardır. TÜİK tarafından yapılan sayımlarda Bursa’da en fazla yurtdışı doğumlu nüfusun Bulgaristan doğumlu olduğu tespit edilmiştir. Nitekim 1955 yılında Bursa’da yaşayan yurtdışı doğumlu nüfusun %49’unu Bulgaristan doğumlu nüfus oluştururken devam eden göçlerden dolayı 1985 yılında bu oran %71’e yükselmiştir. Özellikle 1989 yılında meydana gelen göç sonucunda göçmenlerin yoğun bir şekilde Bursa’yı tercih etmesinden dolayı 1990 yılında %71’e, 2000 yılında ise %72 çıkarak en yüksek seviye ulaşmıştır. Bu yıldan sonra göçün yönünün Avrupa ülkelerine doğru değişmesi vb. gibi nedenlerden dolayı Bulgaristan doğumlu nüfusun yurtdışı doğumlu nüfus içerisindeki oranları azalmaya başlasa da yine de en fazla orana sahip olmaya devam etmiştir. Nitekim 2014 yılında yurtdışı doğumlu nüfusun %63’ünü Bulgaristan doğumlu nüfus oluşturmaktadır. 2019 yılı itibariyle ise Bursa’da

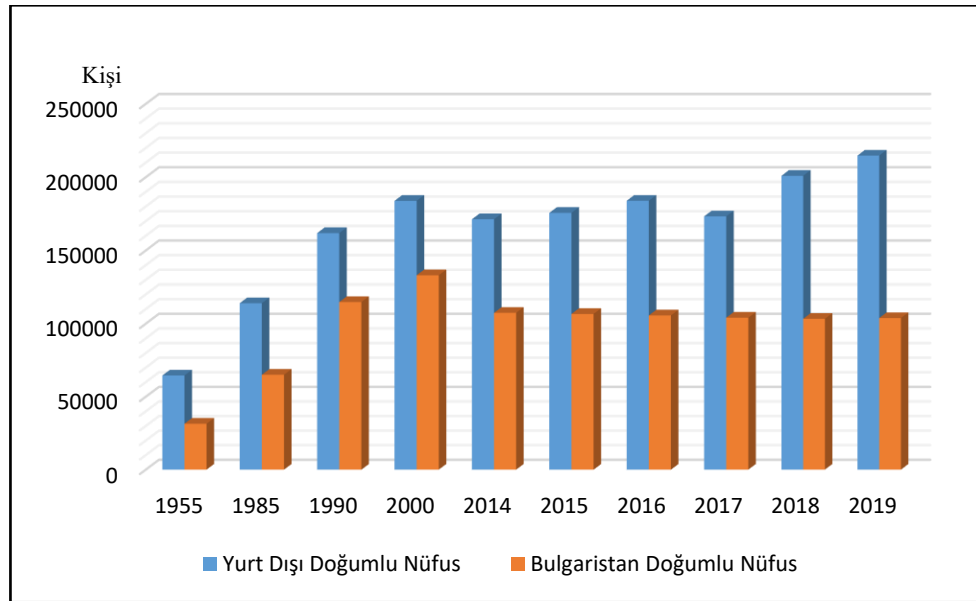
yaşayan 214.712 yurtdışı doğumlu nüfusun %48'ine tekabül eden 103.848 kişisini Bulgaristan doğumlu nüfus oluşturmaktadır (Tablo 3.8).

Tablo 3.8. Bursa İlinde Bulunan Yurtdışı Doğumlu Nüfus İçerisinde Bulgaristan Doğumlu Nüfusun Miktarı (1955-2019).

YIL	YURTDIŞI DOĞUMLU NÜFUS	BULGARİSTAN DOĞUMLU NÜFUS	YÜZDE (%)
1955	64.583	31.517	49
1985	113.991	65.124	57
1990	161.832	114.784	71
2000	183.867	133.056	72
2014	171.318	107.428	63
2015	175.697	106.654	61
2016	183.899	105.681	57
2017	173.273	104.147	60
2018	200.918	103.343	51
2019	214.712	103.848	48

Kaynak: TÜİK Genel Nüfus Sayımı ve ADNKS Verileri (1955-2019).

Grafik 3.7. Bursa İlinde Bulunan Yurtdışı Doğumlu Nüfus İçerisinde Bulgaristan Doğumlu Nüfus (1955-2018).

Kaynak: TÜİK Genel Nüfus Sayımı ve ADNKS Verileri (1955-2018).

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

BULGARİSTAN KAYNAKLI GÖÇLERİN OSMANGAZİ İLÇESİNDEKİ MEKÂNSAL ETKİLERİ

Meydana gelen her göç hareketi beraberinde birçok mekânsal etkiye neden olmaktadır. Nitekim bu etkiler, nüfus, yerleşme ve ekonomik, kültürel yapı üzerinde gerçekleşmektedir. Diğer göç hareketlerinde olduğu gibi Bulgaristan kaynaklı göçler de çeşitli mekânsal etkilere neden olmuştur. Çalışmanın son kısmını oluşturan bu bölümde, Bulgaristan kaynaklı göçlerin Osmangazi ilçesindeki nüfus, yerleşme örüntüsü, ekonomi, sosyal ve kültürel etkilerine yer verilmiştir.

4.1. NÜFUS MİKTARINA ETKİLERİ

İnsanlık tarihi boyunca dinamik bir şekilde varlığını sürdüren göç hareketleri, hem göç alan hem de göç veren mekân üzerinde başta nüfus yapısında olmak üzere birçok etkiye neden olmaktadır. Nitekim bir göç hareketinde göç alan yerin nüfus miktarında, nüfusun yaş ve cinsiyet yapısında, okur-yazar, eğitim, kalifiyeli eleman sayısında vb. gibi durumlarda değişiklikler meydana gelmektedir. Ayrıca bu etkiler göç alan yer ile veren yer arasında zıt bir şekilde gerçekleşmektedir²⁰⁷. Belirtilen bu etkiler Bulgaristan kaynaklı göçler sonucunda Bursa ilinde de görülmüştür. Ancak bu göçlerle gelen göçmenlerin detaylı nüfus verileri tutulmadığı için çalışma sahası içerisinde nüfusun bu etkileri tam olarak ortaya konulamamıştır. Bundan dolayı gerek Bursa gerekse Osmangazi ilçesinde yaşayan Bulgaristan doğumlu nüfus verileri incelenerek göçlerin nüfus yapısına etkisi ortaya konulmaya çalışılmıştır. Ayrıca göçlerin meydana geldikleri dönemde Osmangazi ilçesi henüz kurulmadığı için bu etkiler ilk önce Bursa geneli için sonrasında ise Osmangazi ilçesi açısından incelenmiştir.

Bulgaristan kaynaklı göçlerin, Bursa'da ilk ve bariz etkisi nüfus miktarının artması şeklindedir. Nitekim bu göçmenler Bursa nüfusu içerisinde önemli bir orana sahiplerdir (Tablo 4.1). Ayrıca göçmenlerin Bursa'da doğan çocukları göz önünde bulundurulduğu zaman günümüzde Bulgaristan kökenli nüfusun, Bursa nüfusu içerisinde çok daha yüksek

²⁰⁷ Akkayan, a.g.e., s. 20.

orana sahip olduğu söylenebilir. Ancak bu yeni doğan nüfus artık Bursa kayıtlı oldukları için tam olarak sayılarını vermek güçtür.

Tablo 4.1: Bursa'ya Gelen Bulgaristan Göçmenleri ve Toplam Nüfus İçerisindeki Oranları.

GÖÇ DÖNEMİ	GELEN GÖÇMEN SAYISI	NÜFUS SAYIM YILI	TOPLAM NÜFUS	GÖÇMEN NÜFUS ORANI (%)
1886 Yılına Kadar	15.253 ²⁰⁸	1890*	76.303	20
1912-1913	8.000 ²⁰⁹	1935**	442.760	2
1950-1989	99.298 ²¹⁰	1990**	1.603.137	6

Kaynak: *Osmanlı İmparatorluğu ve Türkiye'nin Nüfusu 1500-1921, haz. Cem Behar, 2003: Devlet İstatistik Enstitüsü, Matbaası, 2003, s. 44. ** TÜİK GNS Verileri.

Bulgaristan kaynaklı göçlerin Bursa nüfusuna bir diğer etkisi de çalışan nüfus bakımından olmuştur. Bu göç hareketleriyle birlikte aynı zamanda başta tarım sektörü olmak üzere birçok sektörde kalifiyeli elaman olan nüfus Türkiye'ye göç etmiştir (Tablo 4.30, Tablo 4.31). Böylece gerek Türkiye gerekse Bursa ekonomik anlamda önemli bir aktif nüfus elde etmiştir. Mesela Tanoğlu (1952) 1950-1951 göçü sonucunda Bursa'ya iskân edilen nüfusun % 69'una tekabül eden 9.105 kişi çiftçi iken, 4.024 kişi (%31) ise esnaf ve sanatkâr olduğunu belirtmiştir²¹¹. Bulgaristan'dan gerçekleşen son kitlesel göç olan 1989 göçü sonucunda Bursa'ya iskân olunan 52.997 göçmen içerisinde 11.951 kişi (%23), Bursa'da istihdam olmuştur. 1990 yılı nüfus sayımına göre 1.045.421 kişi²¹² olduğu hesaplanan Bursa'daki aktif nüfus içerisinde bu istihdam edilen nüfusun oranı ise %1 olarak belirlenmiştir. Ancak bu dönemde iş bulamayan göçmenlerin olabileceği de göz önüne alındığı zaman aktif çalışma çağındaki göçmen sayısının çok daha fazla olduğu söylenebilir.

Bursa sahip olduğu çekici özelliklerinden dolayı hem yurt içi hem de özellikle başta Balkanlardan Anadolu'ya yönelik gerçekleşen göç hareketleri olmak üzere yurtdışı göçlerde önemli bir hedef nokta olmuştur. Balkanlardan gelen göçmenlerin büyük bir

²⁰⁸ Sarıbal, a.g.e., s. 89.

²⁰⁹ Kaplanoğlu, Kaplanoğlu, *Bursa'nın Göç Tarihi*, s. 152.

²¹⁰ Konukman, a.g.e., s. 46, 85.

²¹¹ Tanoğlu, a.g.e., s. 155.

²¹² TÜİK, GNS Verileri (1990).

çoğunluğu Bursa'da iskân edilmiştir. Böylece bu durum Bursa'da yurtdışı doğumlu nüfusun fazla olmasının neden olmuştur. Bursa'daki yurtdışı doğumlu nüfusa bakıldığı zaman bu durum açıkça görülmektedir. Bu yurtdışı doğumlu nüfus içerisinde en yüksek orana ise Bulgaristan doğumlu nüfus yer almaktadır (Tablo 4.2).

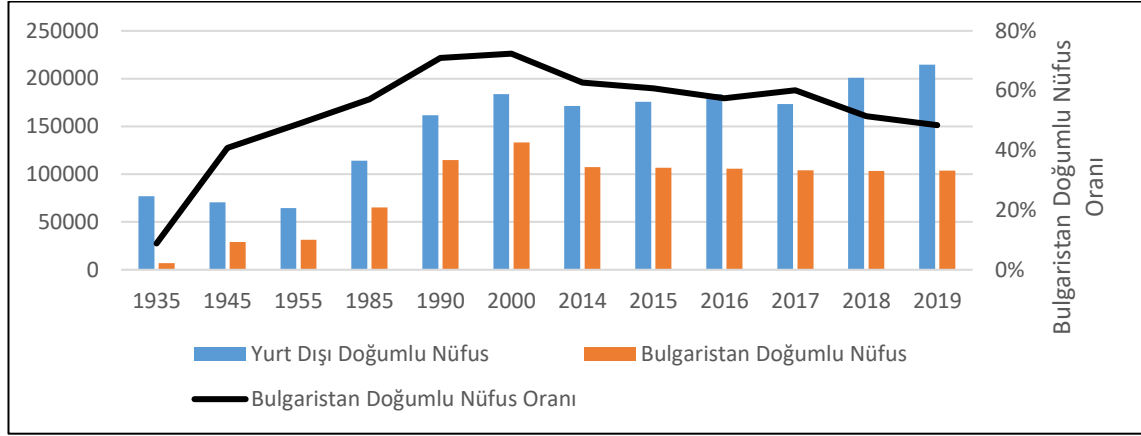
Tablo 4.2 incelendiği zaman Bulgaristan'dan kaynaklı göçlerin yaşandığı dönemlerde yurtdışı doğumlu nüfus miktarında hızlı bir artışın meydana geldiği görülmektedir. 1950-1990 yılları arasını kapsayan 40 yıllık süreçte Bulgaristan'dan 3 büyük kitlesel göç meydana gelmiş ve en fazla göçmenin iskân edildiği il, Bursa olmuştur. Bu süreç içerisinde Bursa'daki yurtdışı doğumlu nüfus 1955 yılında 64.583 kişi iken 1990 yılında 161.832 kişiye yükselmiştir. Yani yaklaşık 100 bin kişi artmıştır. Bu hızlı artışın en büyük nedeni ise Bulgaristan doğumlu nüfus olmuştur. Nitekim 1955 yılında toplam yurtdışı doğumlu nüfusun %49'unu Bulgaristan doğumlu nüfus oluşturuyorken 1990 yılında bu oran %71'e kadar yükselmiştir.

Tablo 4.2. Bursa İlindeki Yurtdışı Doğumlu Nüfus ve Bulgaristan Doğumlu Nüfusun Oranı (1935-2019).

YIL	YURT DIŞI DOĞUMLU NÜFUS	BULGARİSTAN DOĞUMLU NÜFUS	BULGARİSTAN DOĞUMLU NÜFUS ORANI (%)
1935	76.941	6.773	9
1945	70.669	28.873	41
1955	64.583	31.517	49
1985	113.991	65.124	57
1990	161.832	114.784	71
2000	183.867	133.056	72
2014	171.318	107.428	63
2015	175.697	106.654	61
2016	183.899	105.681	57
2017	173.273	104.147	60
2018	200.918	103.343	51
2019	214.712	103.848	48

Kaynak: TÜİK GNS ve ADNKS Verileri (1935-2019).

Grafik 4.1: Bursa İlindeki Yurtdışı Doğumlu Nüfus ve Bulgaristan Doğumlu Nüfusun Oranı (1935-2019).

Kaynak: TÜİK GNS ve ADNKS Verileri (1935-2019).

4.1.1. Osmangazi İlçesindeki Bulgaristan Doğumlu Nüfus Varlığı

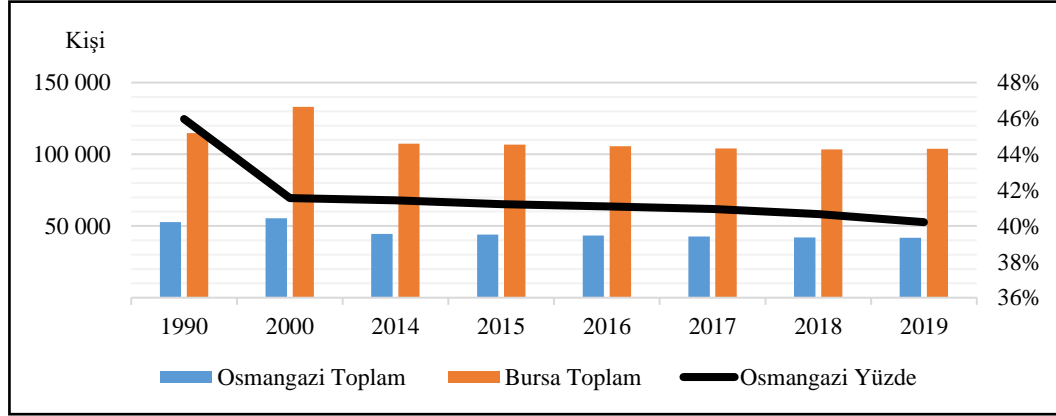
Bulgaristan kaynaklı göçler ile Bursa'ya iskân olan göçmenlerin kurdukları ya da yoğun bir şekilde tercih ettikleri mahallelerin büyük bir kısmı günümüzde Osmangazi ilçesi sınırlarında yer almaktadır. Bundan dolayı Bursa ilinde en fazla Bulgaristan doğumlu nüfusun yaşadığı ilçe üçüncü bölümde de değinildiği üzere çalışma sahamızda da oluşturan Osmangazi ilçesidir (Harita 3.2). Osmangazi'de ikamet eden Bulgaristan doğumlu nüfusun miktarı 41.761 kişidir (Tablo 3.2). Yani Bursa'da yaşayan Bulgaristan doğumlu nüfusun %40'ı bu ilçede bulunmaktadır. 1990-2000 yılları arasındaki süreçte Bursa ilindeki genel düşüşe paralel olarak Osmangazi'de yaşayan Bulgaristan doğumlu nüfusun miktarında da düşüşler meydana gelmiştir (Grafik 4.2). Nitekim Osmangazi de 1990 yılında Bulgaristan doğumlu nüfus miktarı 52.764 iken 2000 yılında en yüksek miktara ulaşarak 55.293 kişiye yükselmiştir. Bu tarihten sonra ise sürekli bir düşüş meydana gelerek 2019 yılında 41.761 kişiye gerilemiştir (Tablo 4.3). Bu azalmanın başlıca nedeni ise yeni doğanların Bursa (Türkiye) nüfusuna kayıt edilmeleri olmaktadır. Ayrıca bu nüfusun cinsiyet yapısına bakıldığı zaman da kadın nüfusun erkek nüfustan sürekli olarak fazla olduğu gözlemlenmiştir. 1990-2019 yılları arasındaki süreçte ortalama olarak nüfusun %52'sini kadın nüfus oluştururken %48'sini ise erkek nüfus oluşturmaktadır.

Tablo 4.3. Osmangazi İlçesindeki Bulgaristan Doğumlu Nüfus Varlığı (1990-2019).

YILLAR	ERKEK	KADIN	OSMANGAZİ TOPLAM	BURSA TOPLAM	OSMANGAZİ YÜZDE (%)
1990	25.701	27.063	52.764	114.784	46
2000	26.475	28.818	55.293	133.056	42
2014	21.325	23.187	44.512	107.428	41
2015	21.063	22.906	43.969	106.654	41
2016	20.764	22.659	43.423	105.681	41
2017	20.357	22.282	42.639	104.147	41
2018	20.001	22.021	42.022	103.343	41
2019	19.831	21.930	41.761	103.848	40

Kaynak: TÜİK Genel Nüfus Sayımı ve ADNKS Verileri (1990-2019).

Grafik 4.2. Osmangazi İlçesindeki Bulgaristan Doğumlu Nüfus Varlığı (1990-2019).

Kaynak: TÜİK Genel Nüfus Sayımı ve ADNKS Verileri (1990-2019).

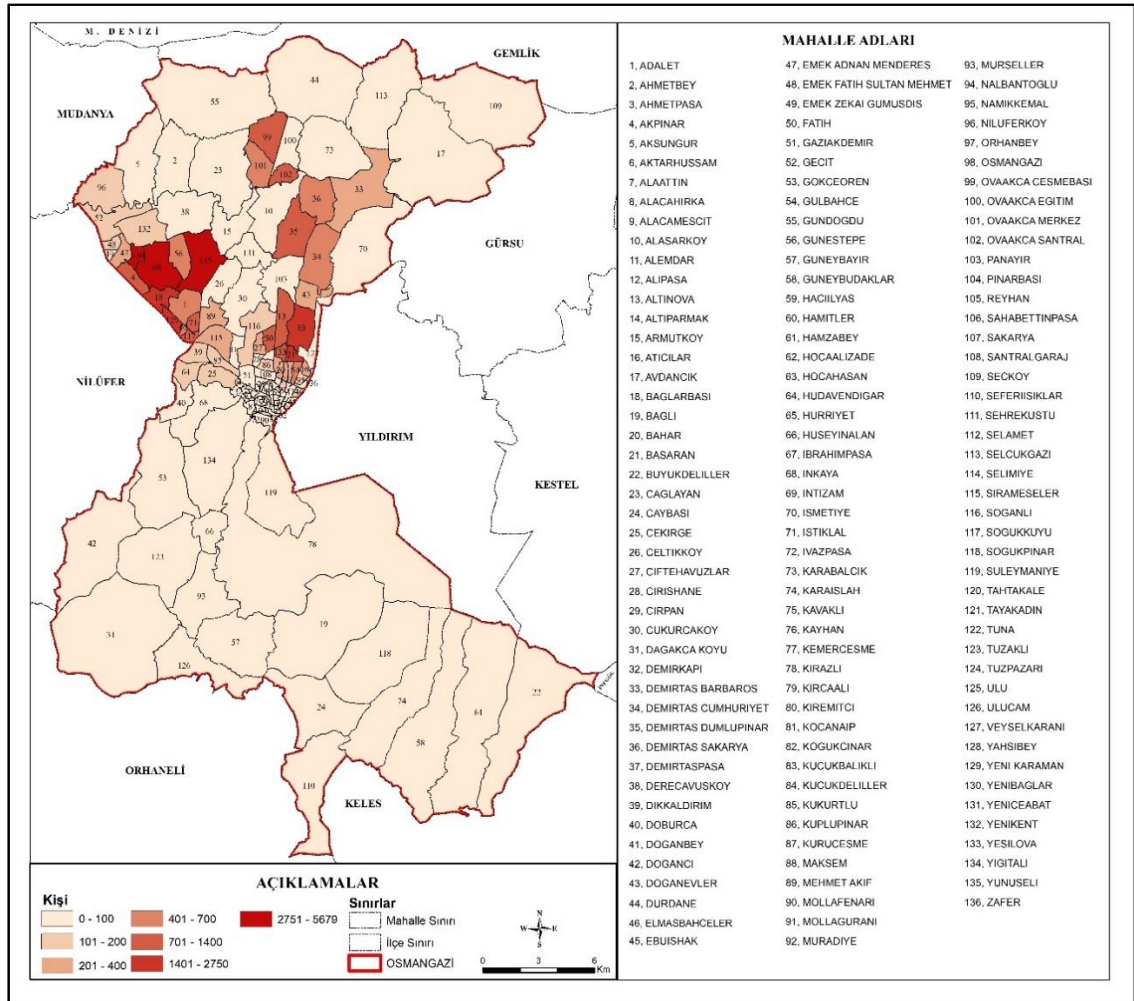
Osmangazi ilçesinde yaşayan Bulgaristan doğumlu nüfusun mahalle bazındaki verilerine 2018 yılına ait olan verilere ulaşılmıştır. Bu nüfusun dağılışına bakıldığında zaman zaman ilçenin kuzey mahallelerinde yoğunluk kazandığı görülmektedir (Harita 4.1). İlçe de en fazla Bulgaristan doğumlu nüfus, 93 Muhacereti sonucunda Bulgaristan göçmenleri tarafından kurulan yerleşmelerden olan Hamitler Mahallesiinde yaşamaktadır. Nitekim bu nüfusun %14'üne tekabül eden 5.679 kişisi Hamitler mahallesinde yaşamaktadır. Bunu %12 oranı ile Yenibağlar Mahallesi takip etmektedir. Bu mahalledeki toplam Bulgaristan doğumlu nüfusun miktarı 5.173 kişidir. Yunuseli, Bağlarbaşı, Küçükbalıklı, Yenikaraman mahalleleri Osmangazi İlçesinde en fazla Bulgaristan doğumlu nüfusun yaşadıkları diğer mahallelerdir (Tablo 4.4).

Tablo 4.4. Osmangazi İlçesinde Bulunan Bulgaristan Doğumlu Nüfusun En Fazla İkamet Ettikleri Mahalleler (2018).

SIRA	MAHALLE ADI	TOPLAM NÜFUSU	TOPLAM BULGARİSTAN DOĞUMLU NÜFUS	ERKEK	KADIN
1	Hamitler	47.250	5.679	2.831	2.848
2	Yenibaşlar	16.054	5.173	2.636	2.537
3	Yunuseli	31.060	3.738	1.843	1.895
4	Bağlarbaşı	36.290	2.741	1.332	1.409
5	Küçükbalıklı	22.142	1.969	985	984
6	Yenikaraman	11.230	1.820	826	994
7	Başaran	16.882	1.734	827	907
8	İstiklal	8.900	1.390	643	747
9	Yeşilova	13.875	1.251	597	654
10	Demirtaş Dumlupınar	6.473	1.211	603	608

Kaynak: TÜİK ADNKS Verileri (2018).

Harita 4.1: Osmangazi İlçesinde Yaşayan Bulgaristan Doğumlu Nüfusun Dağılışı (2018).

Kaynak: TÜİK ADNKS Verileri Derlenerek Hazırlanmıştır (2018).

Osmangazi İlçesinde yaşayan Bulgaristan doğumlu nüfusun, ilçe toplam nüfusu içerisindeki oranına bakıldığı zaman 1990-2014 yılları arasında düşüş yaşandığı, 2014 yılından sonra ise sabit kaldığı görülmektedir. Nitekim 1990 yılında %10 oranına sahipken 2014 yılında %5'e gerilemiştir. 2019 yılı itibariyle bu oran %5 olarak devam etmiştir (Tablo 4.5). Ancak bu azalmanın ana nedeni Bulgaristan doğumlu göç etmesinden dolayı değil yeni doğanların artık Bursa (Türkiye) nüfusuna kayıt edilmesinden kaynaklanmaktadır.

Tablo 4.5. Osmangazi İlçesinde Yaşayan Bulgaristan Doğumlu Nüfusun İlçe Toplam Nüfusu İçerisindeki Oranı (2019).

YIL	BULGARİSTAN DOĞUMLU NÜFUS	İLÇE NÜFUSU	YÜZDE (%)
1990	52.764	510.902	10%
2000	55.293	642.337	9%
2014	44.512	813.262	5%
2015	43.969	826.742	5%
2016	43.423	841.756	5%
2017	42.639	856.770	5%
2018	42.022	862.516	5%
2019	41.761	876.048	5%

Kaynak: TÜİK, ADNKS Verileri (2019).

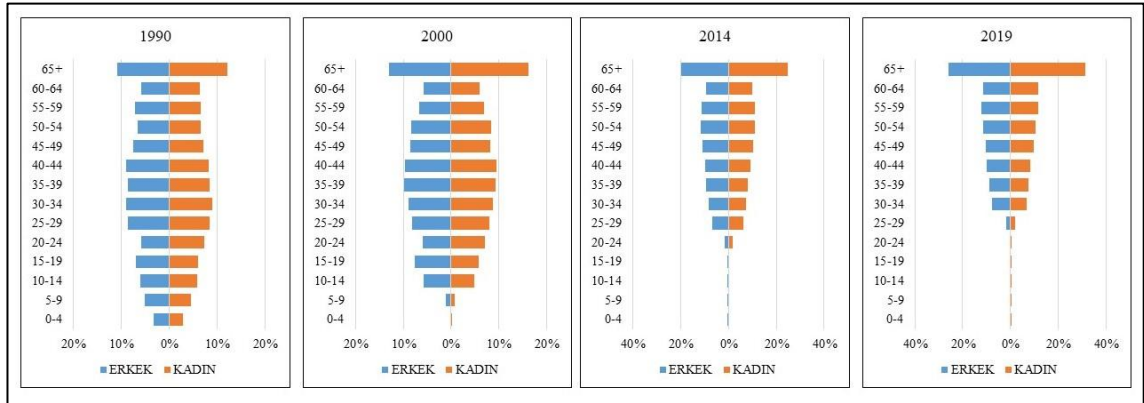
Osmangazi'de bulunan Bulgaristan doğumlu nüfusun dar aralıklı yaş gruplandırılmasına bakıldığı 65+ üzeri yaş grubunun en fazla orana sahip olduğu görülmektedir (Grafik 4.3). Nitekim 1990 yılında yapılan nüfus sayımında %11 oranına sahip olan bu yaş grubu, 2000 yılında %15'e, 2014 yılında ise %22'ye yükselmiştir. Bu tarihten sonra sürekli olarak devam eden bu artış, 2019 yılında 12.022 kişiye tekabül eden %29 oranına yükselmiştir. 65+ yaş grubunu takip eden yaş aralıklarının 1990-2019 yılları arasındaki süreçte farklılaştığı görülmüştür. Nitekim 1990 yılında ikinci sırada %9 oranı ile 30-34 yaş aralığı bulunurken 2000 yılında %10 oranı ile 35-39 yaş aralığı, 2014 yılında ise %11 oranı ile 50-54 yaş aralığı olmuştur. 2019 yılında yapılan sayımda ise 55-59 yaş aralığının %12 oranı ile en fazla ikinci yaş aralığı olduğu tespit edilmiştir (Tablo 4.6).

Tablo 4.6. Dar Aralıklı Yaş Gruplarına Göre Osmangazi İlçesinde Yaşayan Bulgaristan Doğumlu Nüfus (2019).

YAŞ GRUBU	TOPLAM	ERKEK	KADIN
0-4	28	17	11
5-9	47	19	28
10-14	75	36	39
15-19	54	25	29
20-24	71	26	45
25-29	778	367	411
30-34	2.999	1.513	1.486
35-39	3.394	1.726	1.668
40-44	3.820	1.973	1.847
45-49	4.167	2.042	2.125
50-54	4.566	2.253	2.313
55-59	4.944	2.412	2.532
60-64	4.796	2.278	2.518
65+	12.022	5.144	6.878

Kaynak: TÜİK ADNKS Verileri (2019).

Grafik 4.3. Dar Aralıklı Yaş Gruplarına Göre Osmangazi İlçesinde Yaşayan Bulgaristan Doğumlu Nüfus (1990-2019).

Kaynak: TÜİK Genel Nüfus Sayımı ve ADNKS Verileri (1990-2019).

Geniş aralıklı yaş gruplandırmasına bakıldığında ise 1990-2019 yılları arasındaki süreç boyunca tıpkı Bursa genelinde olduğu gibi Osmangazi ilçesinde de yetişkin olarak belirtilen 15-64 yaş grubunun yoğun bir şekilde olduğu görülmektedir (Grafik 4.4). Bu 29 yıllık süre içerisinde Osmangazi’de yaşayan Bulgaristan doğumlu

nüfusun ortalama olarak %74'ünü 15-64 yaş aralığındaki nüfus oluşturmaktadır. Bunu ortalama olarak %25 oranı ile yaşlı nüfus yani 65+ yaş aralığı takip etmektedir. 0-14 yaş aralığındaki çocuk nüfusun ortalama oranı ise %3'dür.

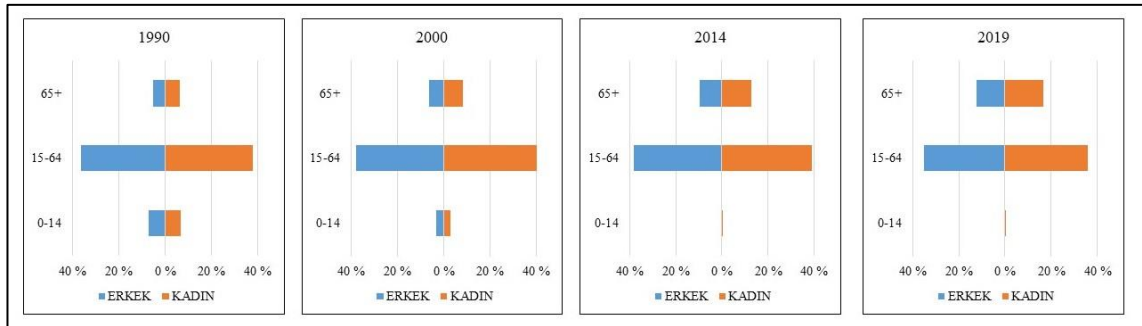
2019 yılı itibariyle Osmangazi ilçesinde bulunan Bulgaristan doğumlu nüfusun geniş aralıklı yaş gruplandırmasına bakıldığı zaman nüfusun %71'ine tekabül eden 29.589 kişi ile yetişkin nüfusun (15-64 yaş) ilk sırada yer aldığı görülmektedir. Bunu 12.022 kişi (%29) ile 65+ üzeri yaş grubu takip etmektedir. Çocuk nüfus aralığı ise (0-14 yaş) 150 kişi ile en az olan yaş aralığıdır (Tablo 4.7). Daha önceden de belirtildiği gibi yeni doğan nüfusun Bursa (Türkiye) nüfusuna kayıt edilmesi, bu yaş aralığının miktarının az olmasına neden olmaktadır.

Tablo 4.7. Geniş Aralıklı Yaş Gruplarına Göre Osmangazi İlçesinde Yaşayan Bulgaristan Doğumlu Nüfus (2019).

YAŞ GRUBU	ERKEK	KADIN	TOPLAM
0-14	72	78	150
15-64	14.615	14.974	29.589
65+	5.144	6.878	12.022

Kaynak: TÜİK ADNKS Verileri (2019).

Grafik 4.4. Geniş Aralıklı Yaş Gruplarına Göre Osmangazi İlçesinde Yaşayan Bulgaristan Doğumlu Nüfus (1990-2019).

Kaynak: TÜİK Genel Nüfus Sayımı ve ADNKS Verileri (1990-2019).

Osmangazi ilçesi içerisinde toplam aktif nüfus oranı önceki konularda değinildiği üzere %70 olarak belirlenmiştir. İlçe sınırları içerisinde yaşayan Bulgaristan doğumlu nüfusun bu aktif nüfus içerisindeki oranı ise %5 olarak tespit edilmiştir. Bağımlı nüfus oranı ise %16'dır (Tablo 4.8). Ancak daha önceden de değinildiği üzere bağımlı nüfus

oranının fazla olmasının nedeni göçmenlerin Bursa'ya iskân edildikten sonra doğan çocukların artık Bursa nüfusuna kayıt edilmeleri olmuştur. Bulgaristan kökenli nüfusun içerisinde aktif nüfusun daha fazla olduğu düşünülmektedir.

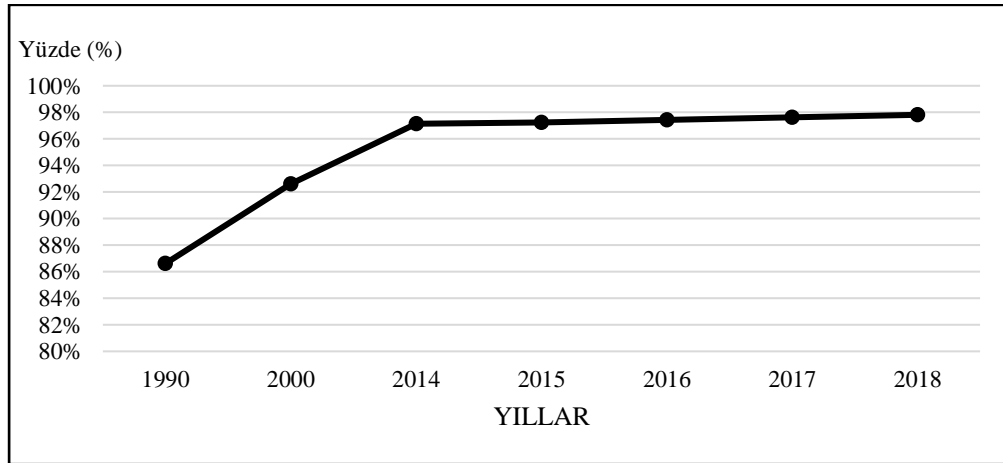
Tablo 4.8. Bulgaristan Doğumlu Aktif Nüfusun İlçe Toplam Nüfusu İçerisindeki Oranı (2019).

YAŞ GRUBU	BULGARİSTAN DOĞUMLU NÜFUS	İLÇE TOPLAMI	YÜZDE
0-14	150	190.843	0,1%
15-64	29.589	610.272	5%
65+	12.022	74.933	16%

Kaynak: TÜİK ADNKS Verileri (2019).

Osmangazi ilçesinde ikamet eden Bulgaristan doğumlu nüfusun okuryazarlık oranına bakıldığında zaman Bursa ilindeki genel durumla benzer olduğu görülmektedir. Yani nüfusun neredeyse tamamına yakını okuma yazma bilmektedir. Nitekim 1990 yılında okuma yazma bilenlerin oranı %87 iken, 2000 yılında %93'e, 2014 yılında ise %97'ye kadar yükselmiştir. Bu yükseliş günümüze kadar devam ederek 2018 yılında okuma yazma bilenlerin oranının %98 olduğu tespit edilmiştir (Grafik 4.5).

Grafik 4.5. Osmangazi ilçesinde Yaşayan Bulgaristan Doğumlu Nüfusun Okuryazarlık Durumu (1990-2018).

Kaynak: TÜİK Genel Nüfus Sayımı ve ADNKS Verileri (1990-2018).

Bulgaristan doğumlu nüfusun, ilçenin okur-yazar nüfusuna olan etkisine bakıldığında zaman Osmangazi'de, okuma-yazma bilen nüfusun %5'ini Bulgaristan doğumlu nüfusun oluşturduğu görülmektedir. İlçede okuma-yazma bilmeyen nüfusun ise %6'sını

Bulgaristan doğumlu nüfus oluşturmaktadır. Ayrıca giriş bölümünde değinildiği üzere ilçe nüfusunun okur-yazar oranı % 97'dir. Bu oran içerisinde Bulgaristan doğumlu nüfusun etkisi ise %5'dir. Bunların yanı sıra ilçede okuma-yazma durumu bilinmeyen nüfusun %9'unu ise Bulgaristan doğumlu nüfus oluşturmaktadır (Tablo 4.9).

Tablo 4.9. Bulgaristan Doğumlu Nüfusun Osmangazi İlçesindeki Okur-Yazarlık Durumuna Etkisi (2018).

OKUMA-YAZMA DURUMU	İLÇE NÜFUS	BULGARİSTAN DOĞUMLU NÜFUS	YÜZDE
Okuma Yazma Bilen	756.701	40 276	5%
Okuma-Yazma Bilmeyen	15.149	911	6%
Okuma-Yazma Durumu Bilinmeyen	5.290	471	9%
Toplam	777.140	41 658	5%

Kaynak: TÜİK Ulusal Eğitim İstatistikleri ve ADNKS Verileri (2018).

Nüfusun eğitim durumunu belirlerken bitirilen eğitim kurumu da dikkate alınmaktadır. Bitirilen eğitim kurumuna göre Osmangazi'de yaşayan Bulgaristan doğumlu nüfusa bakıldığı zaman tıpkı diğer nüfus özelliklerinde olduğu gibi bunda da Bursa'daki genel yapıya benzerlik gösterdiği anlaşılmaktadır. Nitekim 1990 yılında toplam nüfusun %30'u ilkokul mezunu iken 2000 yılında ise ortaokul veya dengi meslek okulu mezunu nüfus %28 oranı ile ilk sırada yer almıştır. 2014 yılı itibarıyla ise Bulgaristan doğumlu nüfusun bitirdikleri okulun seviyesinde de yükseliş olup ilk sırayı lise veya dengi mezunu nüfus almaya başlamıştır. Ayrıca Tablo 4.10'a bakıldığı zaman bu tarihten sonra lisansüstü eğitim alan kişi sayısında da artışlar olduğu görülmektedir. 2018 yılında toplam nüfusun 15.625 kişisi yani %38'i lise veya dengi okuldan mezun olurken onu %23 oranı ile ortaokul veya dengi okul mezunu nüfus takip etmektedir. İlkokul mezunu nüfus %14'e, ilköğretim mezunu nüfus ise %8 seviyelerine gerilemiştir. Yüksekokul veya fakülte mezunu nüfus sayısı ise 4.920 kişi olarak hesaplanmıştır. Ayrıca 432 kişinin ise lisansüstü eğitim mezunu olduğu görülmektedir.

Tablo 4.10. Bitirilen Eğitim Kurumuna Göre Osmangazi'de Yaşayan Bulgaristan Doğumlu Nüfus (1990-2018).

EĞİTİM KURUMU	1990	2000	2014	2015	2016	2017	2018
İlkokul Mezunu	15.080	11.598	6.506	6.370	6.113	5.900	5.626
İlköğretim Mezunu	-	1.331	3.543	3.343	3.367	3.352	3.270
Ortaokul veya Dengi Mezunu	13.447	15.770	10.009	9.921	9.813	9.676	9.505
Lise veya Dengi Mezunu	9.612	14.723	16.088	15.870	15.784	15.680	15.625
Yüksekokul veya Fakülte Mezunu	1.521	2.410	4.598	4.925	4.972	4.918	4.920
Yüksek lisans	-	-	281	295	311	390	403
Doktora	-	-	35	36	34	33	29
Okuryazar Fakat Bir Okul Bitirmedi	4.238	5.302	1.161	1.103	1.025	952	898
Okuryazar Değil	6.784	4.087	1.262	1.201	1.100	1.009	911
Bilinmeyen	14	5	558	419	380	377	471
Toplam	50.696	55.226	44.041	43.483	42.899	42.287	41.658

Kaynak: TÜİK Genel Nüfus Sayımı ve ADNKS Verileri (1990-2018).

Osmangazi'de bitirilen eğitim kurumuna göre Bulgaristan doğumlu nüfus, en yüksek oranda etkiyi ortaokul ile lise ve bunların dengi meslek okullarında yaptığı görülmektedir. Nitekim bu etki %9 oranındadır. İkinci en yüksek etkiyi ise yüksek lisans kurumunda yapmıştır. İlçede yüksek lisans mezunu olan nüfusun %6'sını Bulgaristan doğumlu nüfus oluşturmaktadır. Ayrıca ilçede yüksekokul veya fakülte kurumlarından mezun olan nüfusun %5'ini, ilkokul ve ilköğretim kurumlarından mezun olan nüfusun ise %3'ünü Bulgaristan doğumlu nüfus oluşturmaktadır (Tablo 4.11).

Tablo 4.11. Osmangazi'de Bitirilen Eğitim Kurumuna Göre Bulgaristan Doğumlu Nüfusun Etkisi (2018).

EĞİTİM KURUMU	İLÇE NÜFUSU	BULGARİSTAN DOĞUMLU NÜFUS	YÜZDE
İlkokul	189.005	5.626	3%
İlköğretim	110.030	3.270	3%
Ortaokul veya Dengi Meslek Okulu	110.967	9.505	9%
Lise veya Dengi Meslek Okulu	178.615	15.625	9%
Yüksekokul veya Fakülte	95.521	4.920	5%
Yüksek lisans	6.449	403	6%

Doktora	1.015	29	3%
Okuryazar Fakat Bir Okul Bitirmeyen	65.099	898	1%
Okuryazar Değil	15.149	911	6%
Bilinmeyen	5.290	471	9%
Toplam	777.140	41.658	5%

Kaynak: TÜİK Ulusal Eğitim İstatistikleri ve ADNKS Verileri (2018).

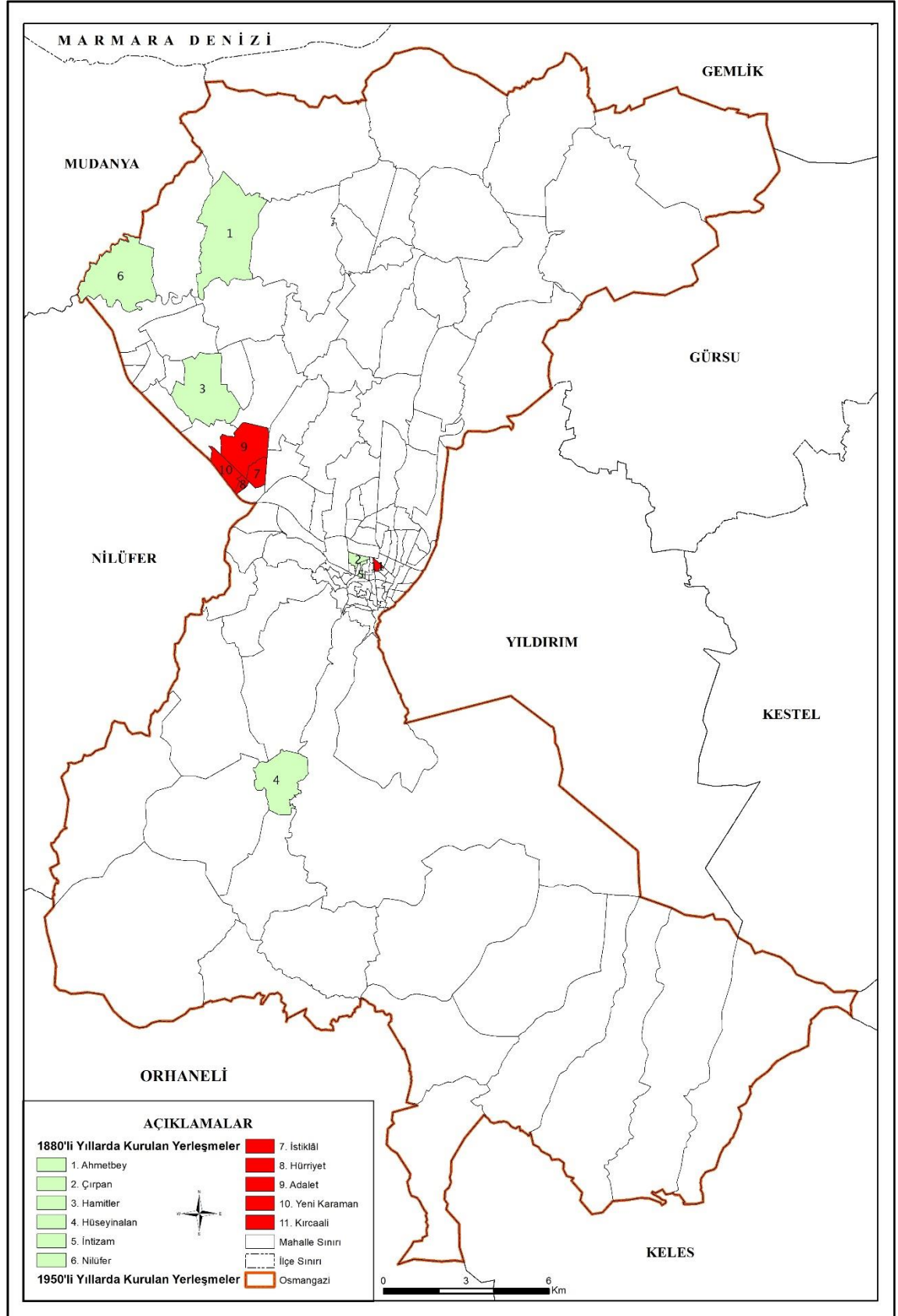
4.2. GÖÇÜN YERLEŞMELER ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

Göç, meydana geldiği yerin nüfus yapısını etkilediği gibi oranın yerleşme yapısını da etkilemektedir. Nitekim özellikle göç alan yerlerde göçmenlerin bir arada yaşama istekleri sonucunda gecekondulaşma, çarpık yerleşme gibi olumsuz durumların görülmesi meydana gelen bir göç hareketinin sonucudur. Bu tez çalışmasının konusunu oluşturan Bulgaristan kaynaklı göçler örneğinde de görüldüğü üzere özellikle kitlesel göçlerde devlet eliyle ya da göçmenlerin kendi çabalarıyla yeni mahalleler kurularak da göç alan ilin yapısında değişiklikler meydana gelebilmektedir. Ayrıca göçmenler hissettikleri aidiyetlik duygusundan dolayı doğup büyüdükleri yerlerin isimlerini de geldikleri yerlere verebilmektedir. Böylece göç, sadece bir yerin yerleşme yapısını değil aynı zamanda oranın yer adlarını da doğrudan etkileyebilmektedir. Bu durum Bursa genelinde ve çalışma sahasını oluşturan Osmangazi ilçesinde çok net bir şekilde görülebilmektedir.

4.2.1. Bulgaristan Göçmeni Türkler Tarafından Kurulan Mahalleler

1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı sonucu başlayan Bulgaristan kaynaklı kitlesel göç hareketleri, göçmenlerin yoğun olarak tercih ettikleri diğer illerde olduğu gibi Bursa'nın yerleşme yapısında da değişikliklere neden olmuştur. Nitekim böylece yeni iskân birimleri kurulmuş ya da mevcut mahalle ve köylere göçmenlerin iskânıyla buraların yapısında değişiklikler meydana gelmiştir. Ancak bu yeni iskân alanları 1985 yılından itibaren Osmangazi ilçesi sınırlarına dâhil edilmişlerdir. Çünkü bu tarihten önce Osmangazi ilçesi henüz kurulmamıştır (Harita 4. 2).

Harita 4.2. Günümüzde Osmangazi İlçesi Sınırları İçerisinde Kalan Bulgaristan Kaynaklı Göçler İle Kurulan Yerleşmeler.

Daha önceki bölümlerde değinildiği üzere Bulgaristan kaynaklı ilk göç hareketi tarihimizde 93 Harbi olarak da bilinen 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı sonucu meydana gelmiştir. 93 Muhacereti olarak adlandırılan göç hareketi sonucunda o dönemde Hüdavendigâr Vilayetine bağlı olan Bursa merkez ilçede 18 yeni köy ve 15 yeni mahalle kurularak yerleşme yapısında değişiklikler meydana getirmiştir. Bu göç hareketleri sonucunda Bursa merkezde bataklık alanlar kurutularak ya da boş arazilerde yeni mahalle ve köyler kurulmuştur²¹³. Ancak hatırlanacağı üzere bu dönemde sadece Rumeli'den değil aynı zamanda Kafkasya'dan da göçler meydana gelmiştir. Bundan dolayı kurulan bu yeni yerleşmelerin sadece Rumeli'den gelen muhacirler tarafından kurulduğu söylenemez. Ayrıca bir önceki paragrafta değinildiği üzere bu yerleşmelerden bir kısmı 1987 yılıyla birlikte Osmangazi ilçesi sınırlarına dâhil edilmişlerdir. Bu dönemde Bursa'ya gelen ve günümüzde Osmangazi ilçesi sınırları içerisinde kalan Bulgaristan göçmenleri tarafından kurulan veya iskân olunan yerleşmeler ise şöyledir:

Tablo 4.12. 93 Muhacereti Sonucunda Bulgaristan Göçmenleri Tarafından Kurulan Yerleşmeler.

YERLEŞME ADI	GÖÇ ETTİKLERİ BÖLGE	STATÜSÜ
Çırpan	Bulgaristan/Çırpan	Mahalle
Deveciler	Rumeli	Mahalle
Ruşçuk	Bulgaristan/Ruşçuk	Mahalle
İntizam	Rumeli	Mahalle
Selimiye	Bulgaristan	Mahalle
Tırnova	Bulgaristan	Mahalle
Ahmetbey	Ruşçuk/Tırnova	Köy
Nilüfer ²¹⁴	Bulgaristan/Plevne	Köy
Hamitler	Bulgaristan/Filibe	Köy
Hüseyinalan	Bulgaristan/Razgrad	Köy

Kaynak: Kaplanoğlu, Kaplanoğlu, 2014, s. 52, 100, 272, Kaplanoğlu, 2001, s. 11, 71, 243, 272.

²¹³ Kaplanoğlu, Kaplanoğlu, *Bursa'nın Göç Tarihi*, s.,52.

²¹⁴ Bursa Osmangazi İlçesi Çağlayan ve Nilüfer Köyleri, ed. Raif Kaplanoğlu, Bursa: Bursa Araştırma Vakfı, 2015, s. 173.

²¹⁵ Raif Kaplanoğlu, *Bursa Ansiklopedisi I (Yer Adları)*, Bursa: Avrasya Etnografya Vakfı Yayınları, 2001, s. 144.

Tablo 4.12’de gösterilen mahallelerden bazıları nüfusları zaman içinde azaldığı için çevresindeki diğer mahalleler ile birleştirilmişlerdir. Bundan dolayı günümüzde bu mahalleler yoktur. Ancak isimleri cadde, sokak gibi mevki isimlerine verilmiştir. Nitekim bu tabloda bulunan Rusçuk, Tırnova ve Deveciler mahalleleri bahsi geçen mahallelerdir. Diğer mahalleler ise günümüzde Osmangazi ilçesinin merkezi haline gelmişlerdir. Zaman içerisinde yaşanan gelişmeler Tablo 4.12’de yer alan bazı köylerinde zaman içerisinde nüfusun artması sonucu yapılarında değişikliklerin meydana gelmesine neden olmuştur. Nitekim Hamitler köyü artık günümüzde köy formundan çıkarak Osmangazi ilçesinin en kalabalık mahallesi haline gelmiştir (Tablo 2).

Bulgaristan’da yaşayan Türklerin ikinci büyük kitlesel göçleri, 1912-1913 yılları arasında gerçekleşmiştir. Ancak Balkan Savaşları’nın hemen ardından I. Dünya Savaşı’nın başlamasından dolayı bu dönemde gelen göçmenler küçük gruplar halinde geldikleri için mevcut yerleşmelere iskân edilmişler²¹⁶.

Bulgaristan Türklerinin makûs talihi haline gelen zorunlu göç hareketleri, Türkiye’de Cumhuriyetin ilanından sonra da devam etmiştir. Nitekim bu dönemde ilk kitlesel göç hareketi İkinci Bölümde daha detaylı bir şekilde değinildiği üzere 1950-1951 yıllarında meydana gelmiştir. Bu dönemde Harita 2.6’da görüldüğü gibi Bursa, göçmenler tarafından en fazla tercih edilen il olmuştur. Bu durum Bursa’nın yerleşim yapısında değişiklikler meydana getirmiş ve yeni mahallelerin kurulmasına neden olmuştur (Tablo 4.13). Ancak daha önceden de belirtildiği üzere bu mahalleler sonraki dönemlerde Osmangazi ilçesi sınırları dâhil edilmişlerdir.

Tablo 4.13. 1950-1951 Döneminde Gelen Bulgaristan Göçmenlerinin Kurdukları Mahalleler.

MAHALLE ADI
Hürriyet
İstiklâl
Adalet
Yeni Karaman
Kırcaali

²¹⁶ Kaplanoğlu, Kaplanoğlu, *Bursa'nın Göç Tarihi*, s.,154.

1950-1951 kitlesel göçü sonucu Bursa'da kurulan mahalleler sayesinde şehrin büyümesi kuzeye doğru olmuştur (Harita 4.2). Bu dönemde yeni kurulan mahallelerin birçoğu Karaman köyü arazisinde kurulması planlanmıştır. Nitekim mahalle muhtarları, yapılan görüşmeler sonucunda bu dönemde kurulan Hürriyet, Adalet, İstiklâl mahallelerinin Karaman Köyü arazisi üzerinde kurulduğunu ifade etmişlerdir. Ayrıca 1953 yılında Karaman Köyü yanındaki fidanlıkta göçmenler için 247 ev inşa edilmiştir²¹⁷. Bu durumda da görüldüğü üzere köy arazisi üzerine kurulan bu mahalleler tarım arazilerini yok olmasına neden olmuştur. Bu dönemde kurulan bir diğer mahalle ise Kırcaali Mahallesi olmuştur.

Günümüzde Mudanya yolu üzerinde Bursa'nın kuzeyinde bulunan Hürriyet Mahallesi, 1953 yılında 400 evin inşasının bitmesiyle kurulmuştur²¹⁸. İstiklâl Mahallesi ise 15 Kasım 1954 tarihinde açılmış, bir sonraki yıl 154 evin göçmenlere teslim edilmesiyle resmen kurulmuştur²¹⁹. 1950'li yıllarda Karaman köyü arazisi üzerinde kurulan bir diğer mahalle olan Adalet Mahallesi ise bu mahallelerin kuzeyinde bulunmaktadır. Bu dönemde gelen göçmenlerin aynı arazi üzerinde kurdukları diğer mahalle ise Yeni Karaman Mahallesi'dir. Günümüzde Bursa'nın şehirsiz alanı içerisinde kalan bu mahallerin nüfuslarının büyük bir kısmını Bulgaristan göçmenleri oluşturmaktadır.

1950'li yıllarda gelen göçmenlerin kurdukları bir diğer mahalle ise Kırcaali Mahallesi'dir. Bu dönemde kurulan diğer mahallelerin aksine Bursa merkezde kurulan bu mahalle, isminden de anlaşılacağı üzere Bulgaristan'ın Kırcaali şehrinde gelen göçmenler tarafından kurulmuştur²²⁰.

Daha önceki göçlerle parçalanmış akrabaları birleştirmek amacıyla Türkiye ve Bulgaristan hükümetleri arasında 22 Mart 1968 tarihinde imzalanan Yakın Akraba Göçü Antlaşması'yla Bulgaristan'dan Türkleri bir kez daha kitlesel göç hareketi ile karşı karşıya kalmışlardır. 10 yıl boyunca sürecektir olan bu göç hareketi ile birlikte göçmenler, akrabalarının büyük bir kısmının Bursa'da bulunmasından dolayı yoğun bir şekilde tercih ettikleri illerin başında Bursa gelmiştir. Ancak bu dönemde gelenler serbest göçmen

²¹⁷ Kaplanoğlu, Kaplanoğlu, *Bursa'nın Göç Tarihi*, s. 235.

²¹⁸ Kaplanoğlu, *Bursa Ansiklopedisi I (Yer Adları)*, s. 143.

²¹⁹ Kaplanoğlu, *Bursa Ansiklopedisi I (Yer Adları)*, s. 156.

²²⁰ Kaplanoğlu, *Bursa Ansiklopedisi I (Yer Adları)*, s. 186.

statüsünde oldukları için devlet tarafından yardım alamamışlar, tamamen akrabalarının yardımları ve kendi çabalarıyla iskân olmuşlardır. Bundan dolayı bu dönemde gelen göçmenlerin kurduğu köy ya da mahalle bulunmamaktadır²²¹.

Bulgaristan hükümetlerinin yıllar boyunca süren baskıcı politikaları sonucu meydana gelen bir diğer kitlesel göç hareketi ise 1989 yılında gerçekleşmiştir. İskânlı göçmen statüsü ile gelen bu göçmenler tıpkı diğer göçlerde olduğu gibi yoğun bir şekilde Bursa'ya iskân edilmişlerdir. Bu dönemde göçmenler için devlet tarafından 7.258 konut yapılmıştır²²². Ancak bu konutlar Osmangazi ilçesi dışında inşa edilmiştir. Bundan dolayı 1989 kitlesel göç hareketi sonucunda Osmangazi de köy veya mahalle kurulmamış, göçmen konutları inşa edilmemiştir. Ancak çalışma sahası sınırları içerisinde yer alan Yenibağlar Mahallesi 1989 göçmenlerinin yoğun olarak yaşadığı mahalledir.

Sonuç olarak söylenebilir ki Bulgaristan kaynaklı göçler sonucunda da özellikle devlet tarafından iskânların yapıldığı dönemlerde Bursa merkezinin yerleşme yapısında yeni köy ve mahalleler kurularak değişiklikler meydana gelmiştir. Kurulan bu yerleşmeler sonucunda Bursa merkezde köy ve mahalle sayısı artmıştır. Ayrıca yeni kurulan bu yerleşmelere bakıldığı zaman 1880'li yıllarda meydana gelen göçler ile kurulan yerleşmeler daha çok dağlık alanlara kurulurken, Cumhuriyet döneminde kurulan yerleşmelerin ise daha çok Bursa ovasına kurulduğu görülmektedir.

4.2.2. Göçlerin Yer Adlarına Etkisi

Yunanca *topos*: yer, *onoma*: ad kelimelerinden türeyen toponimi, “yer adı” ya da “coğrafi” ad olarak tanımlanmaktadır²²³. Adlandırma, insanlık tarihi kadar eski olan olgulardan birisidir. Yaşanılan ortamda bulunan çeşitli nesnelere adlandırılması coğrafi mekânın bütünleşmesinde önemlidir. Böylece mekân üzerinde herhangi bir şey diğerinden kolayca ayırt edilebilmektedir²²⁴. Yer adları sayesinde mekânın anlamlandırılması gerçekleşmektedir. Bundan dolayı *coğrafi ad, her şeyden evvel, ünvan demektir. Bu fonksiyonu nedeniyle coğrafi adları sosyal hayatın dışında tutmak hiçbir*

²²¹ Kaplanoğlu, Kaplanoğlu, *Bursa'nın Göç Tarihi*, s. 278.

²²² Kaplanoğlu, Kaplanoğlu, *Bursa'nın Göç Tarihi*, s. 296.

²²³ Recep Albayrak Hacaloğlu, “Borçalı Toponimleri”, *Ankara, Erdem*, C. 14, S. 40 (2002), s. 27.

²²⁴ Alpaslan Aliagaoglu, Alper Uzun, “Şehrsel Toponimi (Hodonimi): Türkiye İçin Bir Tipoloji Denemesi, *Coğrafi Bilimler Dergisi*, C. 9, S. 2 (2011), s. 123.

*zaman ve hiçbir şekilde mümkün değildir*²²⁵. Bundan dolayı toponimi, coğrafya ilminin de ilgi alanına girmektedir. Çünkü yerlerin isimlendirilmesinde coğrafi elemanlarda dikkate alınmaktadır²²⁶.

Yer adları aynı zamanda mekânın hafızasıdır. O yerin geçmişi hakkında bilgiler vermektedir. Çünkü her toplum, yaşadıkları coğrafyayı adlandırarak kendileri için anlamlandırmışlardır. Zaman içerisinde bu yerlerin el değiştirmesi, beraberinde yer adlarının da değişmesine neden olmuştur. Yani bazı isimlerin kullanılması devam etse de her gelen toplum mevcut yer adlarını kendi dillerine göre değiştirmiştir²²⁷. Bunlardan dolayı yer adlarına bakılarak orada yaşayan toplumlar hakkında bilgiler elde edilebilir.

Yaşanan bir göç hareketi ile birlikte sadece insanlar yer değiştirmemekte, sahip oldukları değerlerde onlarla birlikte hareket etmektedir. Coğrafi bir mekânın adlandırılması, *çevresinde bulunan yerleşmelerdeki nüfusun en çok önem verdiği özelliklerin somutlaşmasıyla gerçekleşir*²²⁸. Bu yüzden göç eden insanlar aidiyetlik duygusundan dolayı göç ettikleri yerlere geldikleri yerde kendileri için önem arz eden isimleri verebilirler. Ayrıca bu durum devlet eliyle de yapılabilir. Nitekim ilgili belediye ya da ilgili kurum adlandırma işlemi yaptığı zaman orada yaşayan insanların özelliklerini de dikkate alarak isimler verebilirler. Bu durum Osmangazi ilçesinde de görülmektedir. Bursa merkezde daha sonraki süreçte ise Osmangazi ilçesi sınırlarına dâhil edilen Bulgaristan kaynaklı göçler sonucu kurulan yerleşmelerin adlandırılmasına ve çoğunlukta Bulgaristan göçmenlerinin de yaşadığı cadde ile sokak gibi mekânsal objelere de yansımaktadır.

Tez çalışmasının bu başlığı altında Osmangazi ilçesinde Bulgaristan kaynaklı göçler sonucunda Bulgaristan'a ait isimlerin verilip verilmediği araştırılmıştır. Yani Osmangazi ilçesi sınırlarında Bulgaristan kaynaklı göçlerin şehrsel toponimisi (Odonimi) yapılmaya çalışılmıştır. Bu doğrultuda Osmangazi sınırları içerisinde bulunan mahalle, cadde ve sokak, park, bahçe, yeşil alan ve iş yerlerine ait veriler Bursa

²²⁵ Hacıoğlu, a.g.e., s. 28.

²²⁶ Doğanay, Orhan, a.g.e., s. 428.

²²⁷ Habib Karaçetin, "Antik Çağ'da Anadolu'da Tarihi Yer Adları", *Türk Yer Adları Sempozyumu*, Ankara: Başbakanlık Basımevi, 1984, s. 219.

²²⁸ Hilmi Demirkaya, Kenan Arıbaş, "Göhlisar, Çavdır ve Altınyayla (Burdur) İlçelerindeki Kırsal Yerleşme Adlarının Kaynakları", *İstanbul, Türk Coğrafya Dergisi*, S. 46 (2006), s. 78.

Büyükşehir Belediyesi ve alt birimlerinden alınarak isimleri taranmış ve Bulgaristan ile alakalı olabilecek isimler ortaya çıkarılmıştır.

4.2.2.1. Mahalle, Sokak ve Cadde Adlarına Etkisi

Çalışmanın bu kısmında Osmangazi İlçesi sınırları içerisinde yer alan 136 mahalle, 8.802 cadde, sokak verisi taranarak Bulgaristan kaynaklı göçlerin şehirsal toponimisine etkileri araştırılmıştır. Böylece Bulgaristan kökenli yer adları ortaya çıkarılmıştır. Elde edilen sonuçlar ise şöyledir:

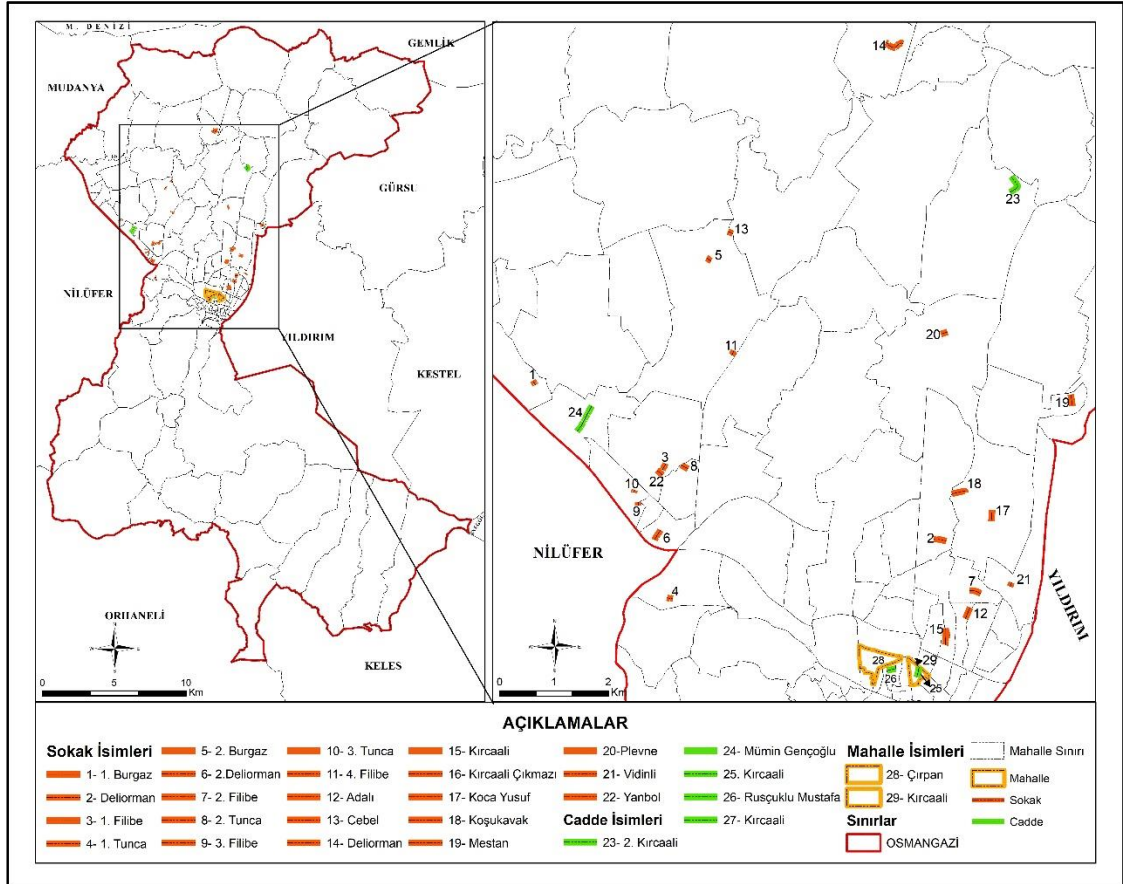
Bursa Büyükşehir Belediyesi'nden alınan Osmangazi İlçesi mahalle, cadde ve sokaklarını kapsayan yer adları verileri incelendiği zaman buralara genelde Bulgaristan'da bulunan yerleşme adları, bölge ya da orada bulunan nehir isimlerinin verildiği görülmektedir (Harita 4.4). Bunun yanı sıra Bulgaristan Türkleri için öncülük etmiş kişilerin ya da tarihimizde önemli yere sahip olan Bulgaristan doğumlu kişilerin adlarının da verildiği görülmektedir. Bu isimlerden en fazla Kırcaali sözcüğünün kullanılmıştır (Şekil 4.1). Nitekim bu isim 5 kez kullanılmıştır. Bunu 4 kez ile Filibe, 3 kez kullanılan Deliorman ile Tunca ve 2 kez kullanılan Burgaz sözcükleri takip etmektedir. Bulgaristan'da yerleşme isimleri olan Adalı, Cebel, Çırpan, Koşukavak, Mestan, Plevne, Vidin, Yanbol sözcükleri ile kişi isimleri olan Mümin Gençoğlu, Rusçuklu Mustafa ve Koca Yusuf isimleri ise birer kez kullanılmışlardır (Tablo 4. 14). Ayrıca bu yer adları ilçenin kuzeyinde bulunan mahallelerde görülmektedir (Harita 4.3).

Tablo 4.14. Osmangazi İlçesinde Bulgaristan Kökenli Yer Adları.

SIRA	SÖZCÜK	KULLANILMA SIKLIĞI
1	Kırcaali	5
2	Filibe	4
3	Deliorman	3
4	Tunca	3
5	Burgaz	2
6	Adalı	1
7	Cebel	1
8	Çırpan	1
9	Koşukavak	1
10	Mestan	1

11	Plevne	1
12	Vidin	1
13	Yanbol	1
Kişi İsimleri		
14	Mümin Gençoğlu	1
15	Ruşçuklu Mustafa	1
16	Koca Yusuf	1

Harita 4.3. Bulgaristan Kökenli Yer Adlarının Osmangazi İlçesindeki Dağılımları.

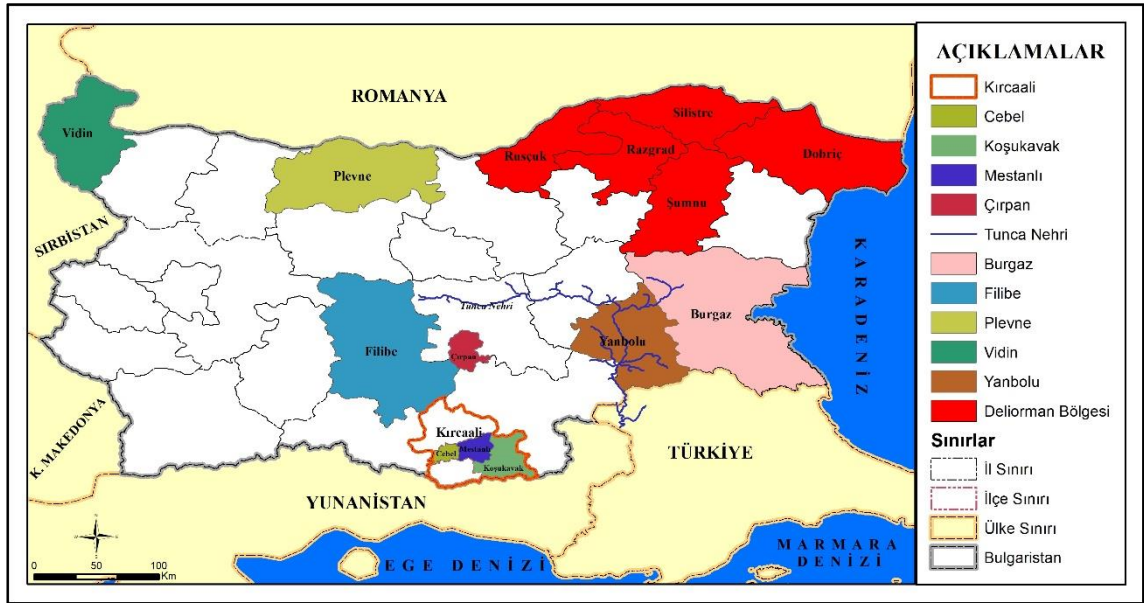

Kaynak: Bursa Büyükşehir Belediyesi Verileri Derlenerek Hazırlanmıştır.

Şekil 4.1: Osmangazi İlçesinde Yer Adlarında Bulgaristan Kökenli Kullanılan Sözcüklerin Kelime Bulutu.²²⁹

Harita 4.4. Osmangazi'de Bulunan Bulgaristan Kökenli İsimlerin Bulgaristan'daki Karşılıkları.

Bulgaristan kaynaklı göçler sonrasında kurulan bazı mahalle veya köylere bakıldığı zaman göçmenlerin üç farklı durumu göz önüne alarak isim verdikleri görülmektedir.

²²⁹ Harflerin Punto Büyüklüğü Kullanılma Sıklığını Göstermektedir.

Bunları geldikleri yerlerin isimleri, geldikleri dönemin padişahının ismini²³⁰ ya da kavuştukları adalet veya özgürlüğe ithafen verdikleri isimler şeklinde sınıflandırabiliriz.

93 Muhacereti sonucunda kurulan yerleşmelerde hem padişahların ismine hem de geldikleri yerlerin isimlerinin verildiği görülmektedir. Bu dönemde kurulan ve günümüzde Osmangazi İlçesi sınırları içerisinde kalan yerleşmelerde padişah isimli yerleşmeler olmasa da Çırpan, Rusçuk, Tırnova mahallelerinin isimlerine bakıldığı zaman göçmenlerin geldikleri yerlerden dolayı bu isimlerin verildikleri görülmektedir. Ayrıca bu dönemde kurulan yerleşmelerin isimlerinin sonunda genellikle –ye / -ya ekleri verilmiştir²³¹. Nitekim çalışma sahası içerisinde kalan ve bu dönemde kurulan Selimiye Mahallesi isminde bu durum görülmektedir. 1950-1951 döneminde kurulan yerleşmelerden olan Kırcaali Mahallesi isminin göçmenlerin geldikleri yerin isminin verdikleri görülmektedir. Ayrıca bu dönemde göçmenler Bulgaristan’da gördükleri baskı ve zulümden sonra Türkiye’de özgürlüğe kavuştukları için kurdukları mahallelere Hürriyet, Adalet, İstiklâl isimlerini vermişlerdir.

Osmangazi ilçesinde Bulgaristan kökenli yer isimlerinden en fazla kullanılan sözcük, Harita 4.4’de görüldüğü üzere Güney Bulgaristan’da Yunanistan sınırında yer alan Kırcaali’dir. Nitekim bu sözcük 5 kez Osmangazi’de mahalle, sokak ve cadde ismi olarak kullanılmıştır (Tablo 4. 15).

Tablo 4.15. Kırcaali Kelimesinin Osmangazi İlçesinde Kullanıldığı Yerler.

YERİN ADI	TÜRÜ	BULUNDUĞU MAHALLE
Kırcaali	Mahalle	Kırcaali
Kırcaali	Sokak	Koğukçınar
Kırcaali Çıkmazı	Sokak	Koğukçınar
Kırcaali	Cadde	Kırcaali
2. Kırcaali	Cadde	Demirtaş Dumlupınar

²³⁰ Muammer Demirel, “XIX. Yüzyılda Bursa’da Göçmen İskanı”, *Bursa’nın Zenginliği Göçmenler*, ed. Zeynep Dörtok Abacı, Bursa: Osmangazi Belediyesi Yayınları, 2008, s. 48.

²³¹ Kaplanoğlu, Kaplanoğlu, *Bursa’nın Göç Tarihi*, s. 65.

Fotoğraf 4.1: Kırcaali Kelimesinin Kullanıldığı Yerler.

Osmangazi İlçesinde yer adı olarak en fazla kullanılan ikinci kelime ise Filibe'dir (Tablo 4.14). Bulgaristan'da Türklerin yoğun olarak yaşadıkları yerlerden birisi olan Filibe, Kırcaali'nin kuzeyinde bulunmaktadır (Harita 4.4). Bu kelime, Osmangazi ilçesinde Adalet, Başaran, Yeni Karaman ve Yunuseli mahallelerinde sokak ismi olarak 4 kez kullanılmıştır (Tablo 4.16).

Tablo 4.16. Filibe Kelimesinin Osmangazi İlçesinde Kullanıldığı Yerler.

YERİN ADI	TÜRÜ	BULUNDUĞU MAHALLE
1. Filibe	Sokak	Adalet
2. Filibe	Sokak	Başaran
3. Filibe	Sokak	Yenikaraman
4. Filibe	Sokak	Yunuseli

Fotoğraf 4.2. Filibe Kelimesinin Osmangazi İlçesinde Kullanımı.

Deliorman ve Tunca kelimeleri çalışma sahası sınırları içerisinde yer adı olarak en fazla kullanılan diğer kelimelerdir. Bu kelimeler çeşitli mahallelerde 3'er defa kullanılarak sokak isimlerine verilmişlerdir (Tablo 4.17, Tablo 4.18). Bu iki kelimenin ortak özelliği ise Bulgaristan'da herhangi bir yerleşme adı olmamalarıdır. Nitekim Deliorman, kuzey Bulgaristan'da Rusçuk, Dobriç, Razgrat, Silistre ve Şumnu şehirlerini içine alan bölgeye verilen addır. Tunca, ise Bulgaristan'dan doğup Türkiye sınırlarında Meriç Nehrine karışıp Ege Denizi'ne dökülen nehrin ismidir (Harita. 4.4).

Tablo 4.17. Tunca Kelimesinin Osmangazi İlçesindeki Kullanımı.

YERİN ADI	TÜRÜ	BULUNDUĞU MAHALLE
1. Tunca	Sokak	Dikkaldırım
2. Tunca	Sokak	İstiklal
3. Tunca	Sokak	Yenikaraman

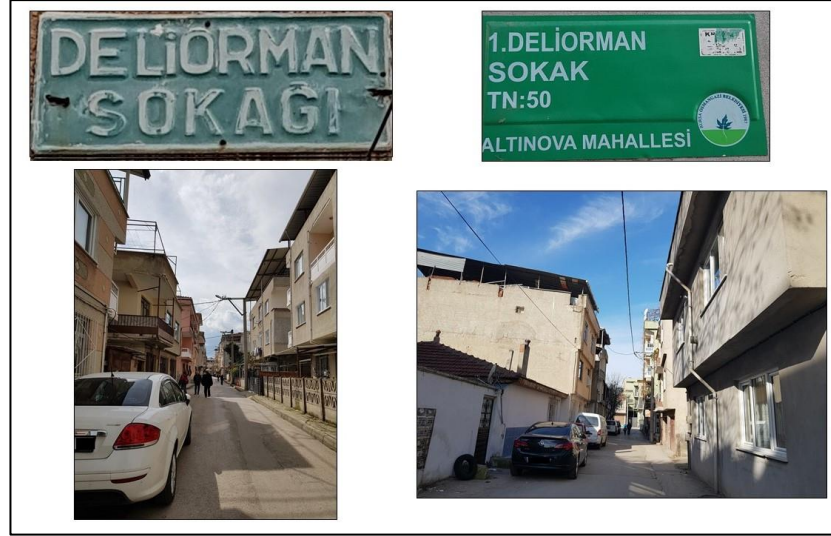
Fotoğraf 4.3. Tunca Kelimesinin Osmangazi İlçesindeki Kullanımı.

Tablo 4.18. Deliorman Kelimesinin Osmangazi İlçesindeki Kullanımı.

YERİN ADI	TÜRÜ	BULUNDUĞU MAHALLE
Deli Orman	Sokak	Ovaakça Merkez
1. Deliorman	Sokak	Altınova
2. Deliorman	Sokak	Soğukkuyu

Fotoğraf 4.4. Deliorman Kelimesinin Osmangazi İlçesindeki Kullanımı.

Çalışma sahası sınırları içerisinde Bulgaristan kökenli kelimeler içerisinde Burgaz kelimesi de en fazla kullanılanlar arasındadır (Tablo 4.14). 2 kez kullanılan bu kelime Bulgaristan'ın doğusunda Karadeniz'e kıyısı olan bir şehrin ismidir (Harita 4.4). Akpınar ve Yunuseli Mahallelerinde kullanılan bu kelime sokak isimlerine verilmiştir (Tablo 4.19).

Tablo 4.19. Burgaz Kelimesinin Osmangazi İlçesindeki Kullanımı.

YERİN ADI	TÜRÜ	BULUNDUĞU MAHALLE
1. Burgaz	Sokak	Akpınar
2. Burgaz	Sokak	Yunuseli

Fotoğraf 4.5. Burgaz Kelimesinin Osmangazi İlçesindeki Kullanımı.

Osmangazi İlçesinde yer adı olarak kullanılan diğer Bulgaristan kökenli isimler ise şöyledir: Cebel, Mestan, Plevne, Vidin, Yanbol, Adalı, Koşukavak ve Çırpan. Günümüzde Bulgaristan’da şehir olan bu yerleşmeler, çalışma sahasında birer kez kullanılmışlardır (Tablo 4.14, Harita 4.4). Bu kelimelerden Çırpan kelimesi, mahalle ismi olarak kullanılırken diğerleri sokak ismi olarak kullanıldığı tespit edilmiştir (Tablo 4.20).

Tablo 4.20. Osmangazi İlçesinde Yer Adı Olarak Kullanılan Diğer Kelimeler.

YERİN ADI	TÜRÜ	BULUNDUĞU MAHALLE
Cebel	Sokak	Yunuseli
Mestan	Sokak	Doğanevler
Plevne	Sokak	Panayır
Vidinli	Sokak	Veysel Karani
Yanbol	Sokak	Adalet
Adalı	Sokak	Selamet
Koşukavak	Sokak	Küçük Balıklı
Çırpan	Mahalle	Çırpan

Fotoğraf 4.6. Cebel, Mestanlı ve Plevne Kelimelerinin Osmangazi İlçesindeki Kullanımları.

Fotoğraf 4.7. Yanbol, Vidinli ve Koşukavak Kelimelerinin Osmangazi İlçesindeki Kullanımları.

Osmangazi İlçesinde Bulgaristan göçmenleri için öncülük etmiş kişilerin ya da tarihimizde önemli yer edinmiş Bulgaristan doğumlu kişilerin isimlerinin verildikleri sokak ve caddeler de bulunmaktadır (Tablo 4.21).

Bağlarbaşı mahallesinde bir caddeye isminin verildiği Mümin Gençoğlu, Bulgaristan göçmenleri için öncülük etmiş bir kişidir. Ayrıca Balkan Göçmenleri Kültür

ve Dayanışma Derneği'nin (Bal-Göç) kurucu üyeleri arasındadır²³². Yine Rusçuklu Mustafa da, mahalle muhtarından edinilen bilgiye göre 93 Muhacereti döneminde muhacirlere öncülük etmiş kişilerdendir. Günümüzde ismi, Hocahasan Mahallesi bir caddeye verilmiştir. Ayrıca Rusçuklu Mustafa, cami kitabesinde yazılan bilgiye göre 1877 yılında Rusçuk isminde bir cami yaptırmıştır (Fotoğraf 4.9). Bu cami ise günümüzde İntizam Mahallesi sınırları içerisinde bulunmaktadır. Koca Yusuf ise 1857-1898 yılları arasında yaşamış Deliorman Bölgesinde bulunan Şumnu doğumlu ünlü güreşçimizdir. Bugün ismi Küçükbalıklı Mahallesi bir sokağa verilmiştir (Tablo 4.21).

Tablo 4.21. Bulgaristan Kökenli Kişilerin İsimlerinin Verildiği Yer Adları.

YERİN ADI	TÜRÜ	BULUNDUĞU MAHALLE
Mümin Gençoğlu	Cadde	Bağlarbaşı
Rusçuklu Mustafa	Cadde	Hocahasan
Koca Yusuf	Sokak	Küçükbalıklı

Fotoğraf 4.8. Bulgaristan Kökenli Kişilerin İsimlerinin Verildiği Yer Adları.

²³² <http://www.balgoc.org.tr/kisatarih.html>, (06.04.2020).

Fotoğraf 4.9. Rusçuk Camii.

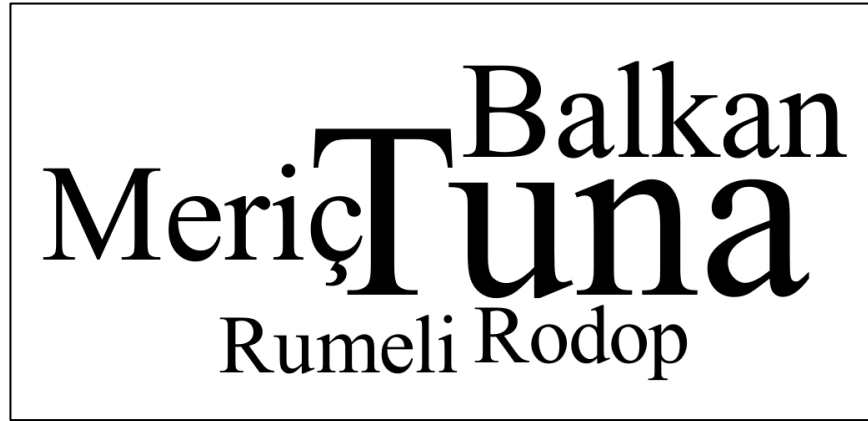
Yukarıda bahsedilenler ile birlikte Bulgaristan kökenli olabilecek ama diğer Balkan ülkelerinde de bulunan Tuna, Balkan, Meriç, Rodop ve Rumeli gibi isimlerde çalışma sahasında yer adı olarak kullanılmışlardır. Tıpkı Bulgaristan kaynaklı göçlerde olduğu gibi diğer Balkan ülkelerinden de yaşanan göçler sonucunda gelen göçmenlerin yoğun olarak Bursa'ya da iskân olmalarından dolayı bu ortak isimler hem Bursa genelinde hem de çalışma sahası özelinde görülebilmektedir. Böylece bu isimler çalışma sahasında da sokak isimi olarak kullanılmışlardır (Tablo 4.22). Bunlar içerisinde en fazla kullanılan kelime Tuna'dır (Şekil 4.2). Bu kelime Avrupa kıtasının ikinci en uzun nehri olan ve Bulgaristan-Romanya arasında doğal sınır oluşturan Tuna Nehrinden gelmektedir ve 10 kez kullanılarak sokak isimlerine verilmişlerdir. Bu kelimeler içerisinde 4 kez kullanılan Balkan ve Meriç isimleri yer adı olarak en fazla kullanılan diğer kelimelerdir. Balkan ismi Avrupa Kıtasının GD'da yer alan ve Bulgaristan'ın da üzerinde bulunduğu Balkan Yarımadasından gelmektedir. Meriç ismi ise kaynağını Bulgaristan'dan alan ve Türkiye-Yunanistan sınırının bir bölümünü oluşturan ve Ege Denizine dökülen Meriç Nehrinden gelmektedir. Bunların yanı sıra Osmangazi ilçesinde birer kez kullanılan Rodop ve Rumeli isimleri de bu kelimeler arasındadır (Tablo 4.22). Rodop ismi, büyük çoğunluğu Bulgaristan sınırlarında olan ancak Yunanistan sınırları içerisinde de yer alan Rodop

Dağlarından gelmektedir. Rumeli ise Osmanlı Devleti döneminde genel olarak Balkanlar için kullanılan bir isimdir.

Tablo 4.22. Osmangazi İlçesindeki Hem Bulgaristan Hem de Diğer Balkan Ülkelerinde Görülebilen Yer Adlarının Kullanılma Sıklıkları.

SÖZCÜK	KULLANILMA SIKLIĞI
Tuna	10
Balkan	4
Meriç	4
Rodop	1
Rumeli	1

Şekil 4.2. Osmangazi İlçesindeki Hem Bulgaristan Hem de Diğer Balkan Ülkelerinde Görülebilen Yer Adlarının Kullanılma Sıklıkları²³³.

Tablo 4.23. Hem Bulgaristan Hem de Diğer Balkan Ülkelerinde Görülen İsimlerin Osmangazi İlçesinde Yer Adı Olarak Kullanımları.

İSMİ	TÜRÜ	BULUNDUĞU MAHALLE
1. Tuna	Sokak	Atıcılar
2. Tuna	Sokak	Gülbahçe
2. Şentuna	Sokak	Yunuseli
3. Tuna	Sokak	Mollafenari
4. Tuna	Sokak	Sırmeşeler
5. Tuna	Sokak	Yeni Karaman
6. Tuna	Sokak	Yeşilova
Tuna	Sokak	Ovaakça Çeşmebaşı
Tunalı	Sokak	Küçükbalıklı

²³³ Kelimelerin Punto Büyüklükleri Kullanılma Sıklıklarını Göstermektedir.

Öztuna	Sokak	Yenikaraman
Balkan	Sokak	Küçükbalıklı
3. Balkan	Sokak	Hamitler
4. Balkan	Sokak	Hürriyet
5. Balkan	Sokak	Güneştepe
4. Meriç	Sokak	Kemerçeşme
6. Meriç	Sokak	Mehmet Akif
8. Meriç	Sokak	Tuna
9. Meriç	Sokak	Yunuseli
Rodop	Sokak	İstiklal
Rumeli	Sokak	Zafer

Kavaklı, Hasköy, Akpınar, Kazanlı ve Arda isimleri, hem Bulgaristan'da hem de Türkiye'de aynı isme sahip yer isimleridirler. Nitekim Osmangazi İlçesi içerisinde de bu isimlere sahip birçok sokak, cadde ya da mahalleler bulunmaktadır. Ancak bu isimlerin Bulgaristan kaynaklı olup olmadıklarını belirlemek güçtür. Mesela Akpınar isminde Bulgaristan'da bir yerleşme, Osmangazi ilçesinde ise mahalle bulunmaktadır. Ancak mahalle muhtarıyla yapılan görüşme sonucunda mahallenin Bulgaristan ile ya da Bulgaristan kaynaklı göçlerle bir bağlantısının olmadığı ifade edilmiştir.

4.2.2.2. Park, Bahçe ve Yeşil Alan İsimlerine Etkileri

Bulgaristan kaynaklı göçlerin Osmangazi ilçesi sınırları içerisinde bulunan park, bahçe ya da yeşil alanların isimlerine etkisinin olup olmadığını bulmak üzere Bursa Büyükşehir Belediyesi ve Osmangazi Belediyesi Park ve Bahçeler Müdürlüğünden elde edilen veriler sonucunda 752 park, bahçe ve yeşil alan ismi taranmıştır. Elde edilen sonuçlar ise şöyledir:

Elde edilen verilere göre Osmangazi ilçesinde bulunan park, bahçe ya da yeşil alan isimlerine bakıldığı zaman Bulgaristan kökenli isimlerin olmadığı tespit edilmiştir. Ancak Bulgaristan kaynaklı göçlerle ilişkili olabilecek isimler olduğu görülmüştür. Nitekim bu isimleri üç farklı şekilde sınıflandırabiliriz. Bunlar:

- a) Bulgaristan Kaynaklı Göçler Sonucunda Kurulan Mahallelerin Adının Verildiği Parklar
- b) Bulgaristan Göçmenlerine Öncülük etmiş Kişilerin İsimlerinin Verildiği Parklar

c) Bulgaristan Kaynaklı Göçler İle de İlişkili Olabilecek İsimlere Sahip Parklar

Tablo 4.24. Osmangazi İlçesinde Bulgaristan Kaynaklı Göçleler İle İlişkili Park, Bahçe ve Yeşil Alan İsimleri.

PARK ADI	KULLANIM BİÇİMİ	MAHALLE
Vahdettin Cebel Çocuk Parkı	Çocuk Parkı	Hürriyet
Mümin Gençoğlu Parkı	Çocuk Parkı	Hürriyet
Vahdettin Cebel Dinlenme Parkı	Dinlenme Parkı	Hürriyet
Hürriyet Meydanı Dinlenme Parkı	Dinlenme Parkı	Hürriyet
Hürriyet Mah. Muhtarlık Bahçesi Yeşil Alan	Yeşil Alan	Hürriyet
Hüseyinalan Parkı	Çocuk Parkı	Hüseyinalan
Hüseyinalan Meydanı Dinlenme parkı	Dinlenme parkı	Hüseyinalan
Nilüfer park	Çocuk Parkı	Nilüfer
Nilüferköy Parkı	Çocuk Parkı	Nilüfer
Nilüfer Fitness Alanı	Dinlenme Parkı	Nilüfer
Yenikaraman Meydan -Cami Çevresi Dinlenme Alanı	Dinlenme Parkı	Yenikaraman
Yenikaraman Çamlık Dinlenme Parkı	Dinlenme Parkı	Yenikaraman
Rumeli Cd. Orta Refüj	Yeşil Alan	Akpınar
Muhacir Kent Çocuk Parkı	Çocuk Parkı	Demirtaş Dumlupınar
Göçmenler Park	Dinlenme Parkı	İstiklâl

Bulgaristan kaynaklı göçler sonucunda kurulan Hürriyet, Yeni Karaman Mahalleleri ile Hüseyinalan ve Nilüfer köylerindeki parklara buldukları yerleşme adları da verilmiştir (Tablo 4.24).

Bulgaristan göçmenleri için öncülük etmiş olan kişilerinden olan Mümin Gençoğlu ve Vahdettin Cebel'in ilçe sınırları içerisinde bulunan parklara isimlerinin verildiği görülmektedir (Tablo 4.24). Daha önceden de değinildiği üzere Mümin Gençoğlu, Bulgaristan göçmenlerine öncülük etmiş ve Bal-Göç Derneği'nin kurucu üyeleri arasındadır. Vahdettin Cebel ise mahalle muhtarından alınan bilgiye göre Hürriyet Mahallesi'nin eski muhtarlarındandır.

Fotoğraf 4.10: Mümin Gençoğlu Hürriyet Meydanı.

Fotoğraf 4.11: Vahdettin Cebel Parkı.

Osmangazi İlçesi sınırları içerisinde bulunan parkların ya da yeşil alanların isimlerinin Bulgaristan kaynaklı göçlerle ilişkilerine bakıldığı zaman göze çarpan bir diğer durumda yukarıda da değinildiği üzere bazı park isimlerinin ya da yeşil alan isimlerinin Bulgaristan göçleriyle de ilişkili olabileceğidir. Nitekim Tablo 4. 24’de yer alan Rumeli Caddesi Orta Refüj yeşil alan ile Muhacir Kent Çocuk Parkı ve Göçmenler Parkı isimleri bu sınıfa girmektedir. Çünkü bu isimler doğrudan Bulgaristan kökenli olmasa da Bulgaristan göçmenlerini de kapsayan isimlerdir.

4.2.2.3. İş Yeri Adlarına Etkisi

Osmangazi İlçesi sınırları içerisinde Bulgaristan kaynaklı göçlerin şehrsel toponomisine etkilerinin araştırılması doğrultusunda Bursa Büyükşehir Belediyesi BUSKİ Genel Müdürlüğünden elde edilen Osmangazi’deki 36.352 iş yeri isminin taraması yapılmıştır. Bulgaristan’da bulunan yerleşme, bölge, coğrafi unsur, yöresel yiyecek isimleri tarama kelimeleri olarak baz alınmıştır. Bu tarama işlemi sonucunda Bulgaristan ile alakalı olabilecek 185 iş yeri ismi çıkarılmıştır. Daha sonra saha çalışmasıyla bu iş yerleriyle görüşülüp, Bulgaristan ile ilişkilerinin olup olmadığı araştırılmıştır. Saha çalışması sonucunda ise 32 iş yerinin isimlerinin Bulgaristan kaynaklı göçlerle doğrudan bağlantılı olduğu tespit edilmiştir. Muhakkak ki bu sayı daha fazladır. Ancak Bursa’ya sağladıkları uyumdan dolayı göçmenler, işyerlerine Bulgaristan kökenli isimlerden daha çok kendileri için daha fazla anlam ifade eden (aile bireylerinin isimleri, buldukları cadde, mahalle, sokak vb. isimleri) isimler vermişlerdir.

Bulgaristan kaynaklı göçlerle bağlantılı olduğu tespit edilen 32 işyerinin isimlerinin genelde Bulgaristan’da bulunan illerin isimleri, yeryüzü şekilleri ya da yöresel yiyecek isimlerinin verildiği görülmektedir. Bu kelimelerden En fazla kullanılan kelime Balkan ve Cebel kelimeleridir (Şekil 4.3). Nitekim bu iki kelime de 5 kez kullanılmışlardır. Balkan ismini Bulgaristan’ın da üzerinde bulunduğu Balkan yarımadasından gelirken Cebel ise Kırcaali’ye bağlı bir yerleşmedir. İşyeri isimleri içerisinde en fazla kullanılan diğer kelimeler ise 4 kez kullanılan Rodop ve Tuna isimleridir. Bu iki kelimenin ortak özelliği ise Bulgaristan’da coğrafi unsur isimleri olmalarıdır. Arda, Filibe ve Kırcaali kelimeleri 2 kez kullanılarak en fazla kullanılan kelimeler arasında yer almaktadırlar. Bunlardan Arda bilindiği üzere Meriç’e batıdan bağlanan bir akarsu ismi iken, Kırcaali ve Filibe il isimleridir. Ardino, Eğridere, Banička, Meriç, Mestanlı, Rusçuklu, Varna,

Rojen kelimeleri de birer kez kullanılan isimlerdir (Tablo 4.25). Bu isimlerden Banička hariç diğerleri Bulgaristan’da bulunan yerleşmelerin ya da coğrafi unsurların adı iken Banička ise Bulgaristan’ın yöresel olan böreklerinden birisinin adıdır. Rojen ise iş yeri sahibinin belirtmesine göre Smolyan bölgesinde bulunan bir dağın adıdır. Ayrıca bu işletmeler daha çok ilçenin merkezinde ve Bulgaristan göçmenleri tarafından kurulan mahallelerde yer almaktadırlar (Harita 4.5).

Tablo 4.25. Osmangazi İlçesindeki Bulgaristan Kökenli İş Yeri İsimleri.

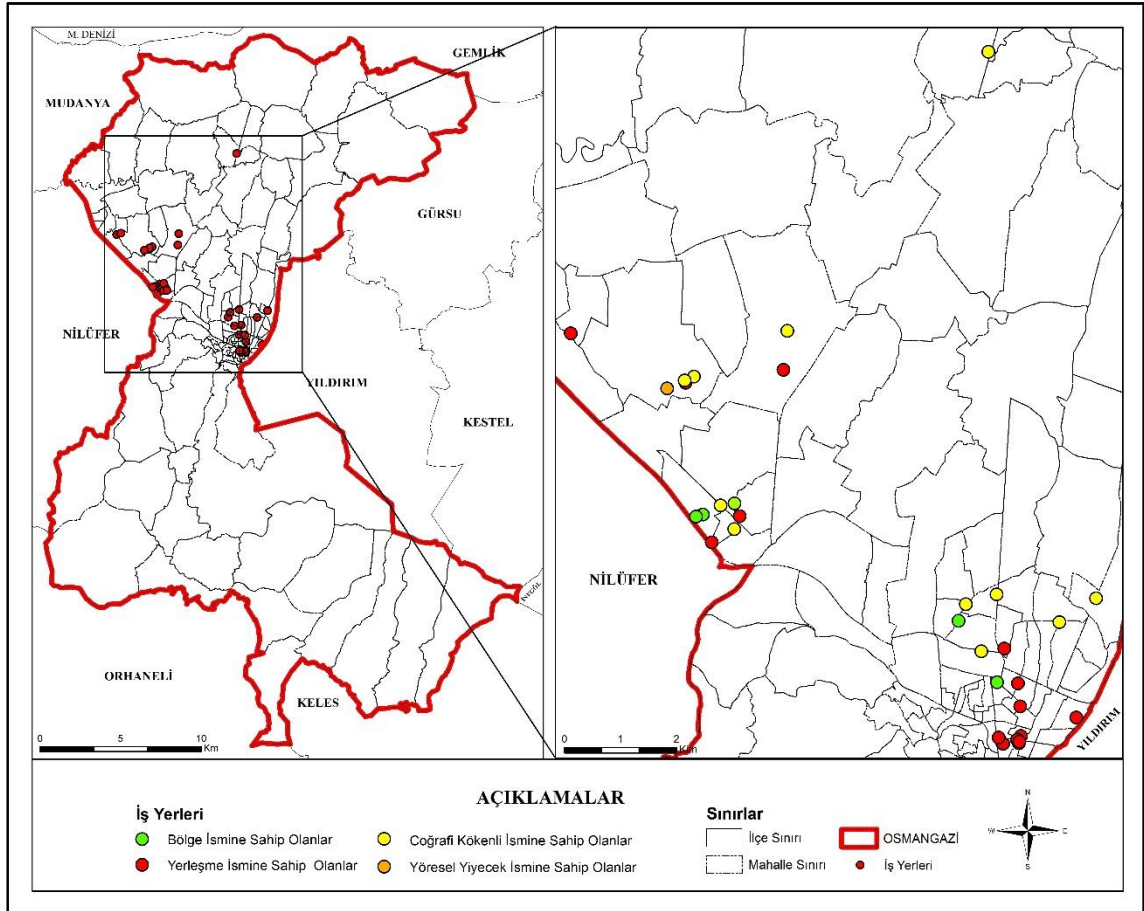
TÜRÜ	SÖZCÜK	KULLANILMA SIKLIĞI
Yerleşme İsmi Olanlar	Cebel	5
	Kırcaali	2
	Filibe	2
	Eğridere	1
	Ardino ²³⁴	1
	Mestanlı	1
	Ruşçuk	1
	Varna	1
Coğrafi Kökenli İsmi Olanlar	Rodop	4
	Tuna	4
	Arda	2
	Meriç	1
	Rojen	1
Bölge İsmi Olanlar	Balkan	5
Yöresel Yiyecek İsmi Olanlar	Banička	1

²³⁴ Eğridere İsminin Bulgaristan’daki Karşılığı.

Şekil 4.3. Osmangazi İlçesindeki Bulgaristan Kökenli İş Yerleri İsimlerinin Kullanılma Sıklığı²³⁵.

Harita 4.5. Bulgaristan Kökenli İsme Sahip Olan İş Yerlerinin Osmangazi İlçesindeki Dağılımları.

Kaynak: BUSKİ Genel Müdürlüğü Verileri Derlenerek Hazırlanmıştır.

²³⁵ Kelimelerin Punto Büyüklüğü Kullanılma Sıklığını Göstermektedir.

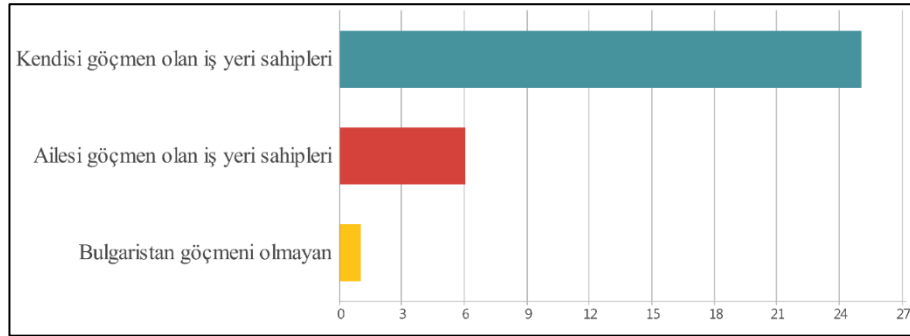
Saha çalışması sırasında görüşleri alınan katılımcılara ilk olarak Bulgaristan göçmeni olup olmadıkları sorulmuştur. Böylece katılımcıların büyük çoğunluğunun kendisinin Bulgaristan göçmeni oldukları belirlenmiştir (Grafik 4.6). Nitekim katılımcılardan 25'inin kendisi Bulgaristan göçmeni iken, 6'sının ailesinin Bulgaristan'dan geldiği tespit edilmiştir. Katılımcılardan 1 kişi ise Bulgaristan göçmeni olmadığını belirtmiştir (Tablo 4.26).

Tablo 4.26. Göçmenlik Durumuna Göre Görüşmeciler

GÖÇMENLİK DURUMU	KATILIMCI
Kendisi Göçmen Olan İş Yeri Sahipleri	25
Ailesi Göçmen Olan İş Yeri Sahipleri	6
Bulgaristan Göçmeni Olmayan	1
Toplam Katılımcı Sayısı	32

Kaynak: Saha çalışması sonucunda elde edilmiştir.

Grafik 4.6. Göçmenlik Durumuna Göre Görüşmeciler.

Kaynak: Saha çalışması sonucunda elde edilmiştir.

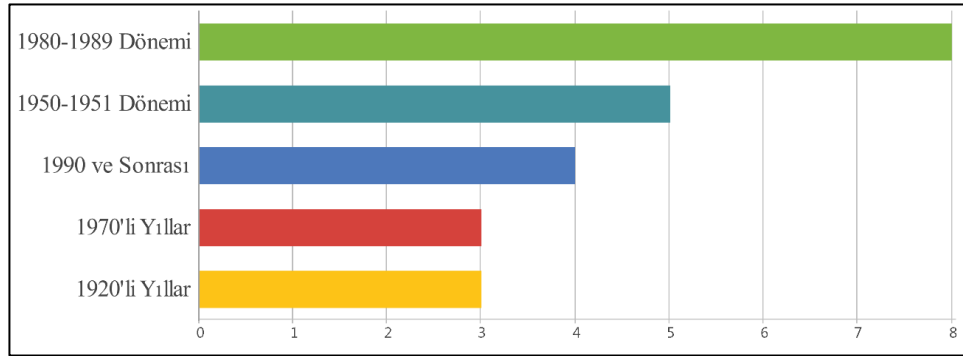
Görüşme yapılan katılımcıların göç ettikleri döneme ait bazı bilgiler çeşitli nedenlerden öğrenilememiştir. Bundan dolayı sadece 23 katılımcının göç ettiği dönem öğrenilebilmiştir. Bu 23 katılımcının göç ettikleri döneme bakıldığında 1980-1989 yılları arasında gelen göçmenlerin yoğunlukta olduğu görülmektedir (Grafik 4.7). Nitekim katılımcıların 8'i bu dönemde göç etmiştir (Tablo 4.27). Görüşmecilerin en fazla geldiği diğer dönemler ise 1950-1951 ve 1990 yılı sonrasındır (Grafik 4.8). Katılımcıların 5'i 1950-1951 döneminde gelmişken, 4'ü ise 1990 yılı sonrasında göç etmiştir. Bunların yanı sıra 3 katılımcı ise 1970'li ve 1920'li yıllarda göç ettiğini belirtmiştir (Tablo 4.27).

Tablo 4.27. Görüşmecilerin Bulgaristan'dan Göç Ettikleri Dönemler.

GÖÇ EDİLEN DÖNEM	KATILIMCI
1980-1989 Dönemi	8
1950-1951 Dönemi	5
1990 ve Sonrası	4
1970'li Yıllar	3
1920'li Yıllar	3
Göç Ettiği Dönemi Öğrenilen Katılımcı Sayısı	23
Göç Ettiği Dönemi Öğrenilemeyen Katılımcı Sayısı	9
Toplam Katılımcı Sayısı	32

Kaynak: Saha çalışması sonucunda elde edilmiştir.

Grafik 4.7. Görüşmecilerin Bulgaristan'dan Göç Ettikleri Dönemler.

Kaynak: Saha çalışması sonucunda elde edilmiştir.

Bulgaristan kaynaklı göçlerin Osmangazi ilçesinde yer adlarını araştırmak için tespit edilen Bulgaristan kökenli iş yeri isimlerine bakıldığı zaman Tablo 4.25’de görüldüğü üzere yerleşme yeri isimlerin fazla olduğu görülmektedir. Yapılan görüşmeler sonucunda da “İş yerinize neden bu ismi verdiniz?” sorusu sonucunda da bu durumu destekleyen cevaplar alınmıştır. Nitekim görüşmecilerin büyük çoğunluğu iş yerlerine geldiklerin yerin ismini verdiklerini belirtmiştir (Grafik 8). Bu cevabı veren katılımcı sayısı 19’dur. Tespit edilen bu iş yeri sahiplerinden 8 kişi ise iş yerlerine isim ya da soyadlarını verdiklerini belirtmişlerdir (Tablo 4.28). Balkan, Tuna, Arda ya da Meriç gibi isimler bu doğrultuda verilen isimler arasındadır (Tablo 4.25).

Bulgaristan’daki coğrafi unsurların adlarının verildiği iş yerleri de bulunmaktadır (Tablo 4.25). Yapılan görüşmeler sonucunda 3 iş yeri isminin bu nedenden dolayı verildiği tespit edilmiştir (Tablo 4.28). Osmangazi İlçesi sınırları içerisinde Bulgaristan’a ait yöresel yiyeceklerinin isimlerinin verildiği iş yerleri de bulunmaktadır (Tablo 4.25).

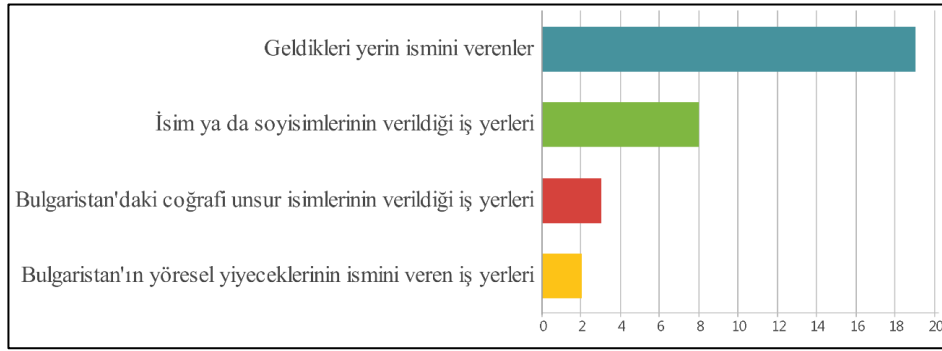
Nitekim 2 iş yeri ismini Bulgaristan'ın yöresel yiyeceğinden almaktadır (Tablo 4.28). Bu isimlerden birisi Bulgaristan'a ait yöresel bir börek olan Banička'dır. Diğer isim ise Rodop'tur. Günümüzde Bulgaristan'da dağ adı olan bu isim ayrıca o yörede yapılan ve adını da Rodop Dağları'ndan alan Rodop köftesinden gelmektedir.

Tablo 4.28. İş Yerlerine Verilen İsimlere Göre Görüşme Sonuçları.

BULGARİSTAN KÖKENLİ İSMİN VERİLMESİNİN NEDENİ	KATILIMCI
Geldikleri Yerin İsmi Verenler	19
İsim ya da Soyisimlerinin Verildiği İş Yerleri	8
Bulgaristan'daki Coğrafi Unsur İsimlerinin Verildiği İş Yerleri	3
Bulgaristan'ın Yöresel Yiyeceklerinin İsmi Veren İş Yerleri	2
Toplam Katılımcı Sayısı	32

Kaynak: Saha çalışması sonucunda elde edilmiştir.

Grafik 4.8. İş Yerlerine Verilen İsimlere Göre Görüşme Sonuçları.

Kaynak: Saha çalışması sonucunda elde edilmiştir.

Yukarıda değinilenlerin yanı sıra elde edilen veriler içerisinde günümüzde kapatılmış olan bazı iş yeri isimlerinin Bulgaristan kökenli olabileceği tespit edilmiştir (Tablo 4.29). Ancak bu iş yeri isimlerinden özellikle bazılarının iş yeri sahipleriyle irtibata geçilemediği için doğrudan Bulgaristan kökenli olduklarını söylemek doğru olmayacaktır. Çünkü bu isimlerden Rodop, Tuna, Rumeli isimleri sadece Bulgaristan'ı kapsamamaktadır. Aynı durum Çırpan ismi içinde geçerlidir. Çünkü Bulgaristan kökenli olan bu isim günümüzde hem Bulgaristan'da hem de Osmangazi ilçesi sınırları içerisinde kullanılmaktadır. Bundan dolayı Çırpan isminin doğrudan Bulgaristan kaynaklı olduğunu söylemeyiz. Bu isme sahip iki iş yeri de Çırpan Mahallesi'nde bulunduğu için bu isim verilmiş olabilir. Ancak böyle olsa dahi bu iş yerlerinin isimlerinde Bulgaristan kaynaklı göçlerin dolaylı bir etkisi söz konusudur. Çünkü Çırpan Mahallesi, daha önce değinildiği üzere 1880'li yıllarda Bulgaristan-Çırpan'dan gelen göçmenler tarafından kurulmuştur.

Tablo 4.29 içerisinde yer alan iş yerlerinden olan Şıpka isimli işyeri, günümüzde el değiştirilerek Bulgaristan göçmeni olmayan bir kişi tarafından faal olarak işletilmektedir. Bu kişiden alınan bilgiye göre eski sahibinin Bulgaristan göçmeni olduğu bilgisine ulaşılmıştır. Ayrıca bu iş yeri günümüzde Bulgaristan göçmeni olmayan bir kişi tarafından işletildiği için Tablo 4.25 içerisine dâhil edilmemiştir. Ancak bu iş yeri ismi içinde Bulgaristan kaynaklı göçlerin dolaylı bir etkisi olduğunu söyleyebiliriz. Ayrıca günümüzde kapatılmış olan Mestanlı ismindeki iş yerinin sahibiyle telefonla görüşülmüştür. İş yeri isminin Bulgaristan kökenli olduğu teyit edilmesi üzerine Tablo 4.25 içerisinde yer almıştır.

Tablo 4.29. Bulgaristan Kökenli İsme Sahip Olabilecek Kapatılan İş Yerleri.

İŞ YERİ İSMİ	BULUNDUĞU MAHALLE
Eğridere	Yeni Karaman
Çırpan	Çırpan
Çırpan	Çırpan
Tuna	Çırpan
Rumeli	Hocaalizade
Şıpka	Ulu
Rodop	Sakarya
Rodop	Hacı İlyas
Tunca	Demirtaşpaşa
Mestanlı	Kiremitçi

4.3. EKONOMİK YAPISINA ETKİLERİ

Göç sonucunda yaşanan nüfus hareketleri, hem göç alan yer hem de göç veren yerde önemli ekonomik etkilere neden olmaktadır. Çünkü göç eden nüfus, göç veren yer için işgücü kaybı olurken göç alan yer için işgücü kazancı olmaktadır²³⁶. Bundan dolayı göç veren bir yer ekonomik sıkıntılar yaşayabilirken, göç alan yerde bu durumun tam tersi görülmektedir.

19. yüzyılda başlayıp 1989 yılına kadar devam Bulgaristan'dan Türkiye'ye yönelik kitlesel göçlerde Türkiye ekonomisine bir katkıda tarım üzerine olmuştur. Nitekim göçmenler için kurulan yeni köyler sayesinde önceden atıl durumda olan araziler tarıma

²³⁶ Sezai Öztürk, "Suriye'den Göçün Etkileri", *GSA 2015 Global'i Yaşamak Uluslararası Konferansı*, İstanbul: Roehampton Üniversitesi, 2015, s. 7.

açılmışlardır. Ayrıca göçmenlerin sahip oldukları tarımsal bilgi ve becerilerde Anadolu topraklarında tarımın gelişmesinde olumlu etkileri olmuştur. Aslında bu durum Balkanlar'dan Anadolu'ya yapılan tüm göçler için geçerlidir.

İkinci Dünya Savaşı sonrasında Bulgaristan'da gerçekleşen ilk kitlesel göç olan 1950-1951 göçleri sonucunda Türkiye'ye ikinci bölümde değinildiği üzere 154.394 kişi göç etmiştir. Tanoğlu (1952)'nin bu göçmenlerden yaklaşık 130 bini üzerine yaptığı çalışmasında göçmenlerin %78'ini çiftçi nüfus oluştururken, %22'sini ise esnaf ve sanatkâr nüfus oluşturmaktadır²³⁷ (Tablo 4.30). Böylece bu kitlesel göç hareketi sonucunda Türkiye yeni bir işgücüne sahip olmuştur.

Tablo 4.30. 1950-1951 Döneminde Gelen Göçmenlerin Meslek Grupları.

MESLEK GRUBU	NÜFUS	YÜZDE (%)
Çiftçi	100.739	78
Esnaf ve Sanatkâr	28.429	22

Kaynak: Tanoğlu, a.g.e., s. 155.

Bulgaristan kaynaklı son kitlesel göç hareketi ise 1989 yılında gerçekleşmiştir. Türkiye diğer göçlerde olduğu gibi bu göç hareketi sonucunda da soydaşlara ev sahipliği yaptığı gibi yine önemli bir işgücü elde etmiştir. Bu durum Tablo 4.31'de açık bir şekilde görülmektedir. Daha önceki konularda değinildiği üzere bu dönemde Türkiye'ye toplamda 345.960 Bulgaristan Türk'ü göç etmiştir. Ancak bu göçmenlerin %35,5'inin geri dönmesi üzerine Türkiye'de 212.688 göçmen iskân edilmiştir. Bu dönemde gelen göçmenler içerisinde en yüksek orana sahip olan mesleğin işçi olduğu görülmektedir. Nitekim bu dönemde gelen göçmenlerin %31.7'si işçi statüsündedir. Onu %24.2 oranı ile öğrenci ile %17.8 oranına sahip olan ev kadını-çocuk meslek grupları takip etmektedir. Bu dönemde gelen göçmenlerin %10.6'sı ise memur statüsündedir. Ayrıca gelen göçmenlerin %9'u ise serbest mesleğe sahiptir (Tablo 4.31). Elektrikçi, boyacı, marangoz, mobilya ustası, terzi, motor tamir ustası, seramik-fayans ustası vb. gibi mesleklere sahip olan göçmenler kendilerini serbest meslek grubunda göstermişlerdir²³⁸.

²³⁷ Tanoğlu, a.g.e., s. 155.

²³⁸ Konukman, a.g.e., s. 80.

Tablo 4.31. 1989 Döneminde Gelen Göçmenlerin Meslek Gruplarına Göre Dağılımı.

STATÜ	SAYI	YÜZDE (%)
İşçi	67.313	31.7
Öğrenci	51.431	24.2
Ev Kadını-Çocuk	37.740	17.8
Memur	22.518	10.6
Serbest Meslek	19.217	9
Emekli	9.468	4.4
Sakat	302	0.1
Diğer	4.699	2.2
Toplam	212.688	100

Kaynak: Konukman, 1990, s. 80.

Konukman'ın (1990) belirttiğine göre bu dönemde 126.069 göçmen çalışmak için başvurmuştur. Bu sayıdan da anlaşılacağı üzere gelen göçmenlerin %59'u aktif nüfus olduğu anlaşılmaktadır. Resmi kayıtlara göre bu nüfusun 67.292 kişisi istihdam edilmiştir. Ancak resmi olmayan kayıtlara göre valiliklerden alınan bilgiler doğrultusunda bu sayının 100 bin civarında olduğu belirtilmiştir. Ayrıca istihdam edilen göçmenlerin cinsiyet yapısına bakıldığı zaman %64 'ü (43.283 kişi) erkek nüfus iken %36'sı (24.009 kişi) ise kadın nüfustur²³⁹.

1989 döneminde gelen göçmenlerinden istihdam edilenlerin meslek gruplarına bakıldığı zaman tarım ve sanayi sektörlerinin en fazla orana sahip oldukları görülmektedir. İstihdam edilen nüfusun %30.6'sı tarım işçisi iken %26.6'sı ise sanayi işçisidir. Bu meslek gruplarını %14.2 oranı ile yardımcı hizmetler takip etmektedir. Bu mesleklerin yanı sıra serbest meslek, teknik eleman ve öğretmen gibi meslek grupları, diğer yüksek orana sahip mesleklerdir (Tablo 4.32).

Tablo 4.32. İstihdam Edilen 1989 Dönemi Göçmenlerinin Meslekleri.

STATÜ	SAYI	YÜZDE (%)
Tarım İşçisi	20.762	30.6
Sanayi İşçisi	17.907	26.6
Yardımcı Hizmetler	9.542	14.2
Serbest	6.293	9.3
Teknik Eleman	4.970	7.4

²³⁹ Konukman, a.g.e., s. 93.

Öğretmen	3.722	5.5
Ev Hizmetleri	1.494	2.2
Sağlık Hizmetleri	1.239	9.3
Memur (Çeşitli Kadrolarda)	824	1.2
Emekli	499	0.7
Sakat	40	0.5

Kaynak: Konukman, 1990, s. 92.

İstihdam edilen göçmenlerin sektörel dağılımlarına bakıldığında zaman Tablo 4.33’de görüldüğü üzere en fazla özel sektörün tercih edildiği görülmektedir. Nitekim bu göçmenlerin % 55.4’ü özel sektörde istihdam edilmiştir. Kamu sektöründe istihdam edilen göçmenlerin oranı ise % 44.6’dır²⁴⁰.

Tablo 4.33. 1989 Dönemi Göçmenlerinin İstihdam Edildikleri Sektörler.

SEKTÖR	SAYI	YÜZDE (%)
Özel Sektör	37.299	55,4
Kamu Sektörü	29.993	44,6

Kaynak: Konukman, 1990, s. 93.

Bulgaristan kaynaklı göçler Türkiye genelinde olduğu gibi göçmenlerin yoğun olarak iskân oldukları Bursa özelinde de önemli ekonomik katkılara neden olmuştur. Göçmenlerin sahip oldukları bilgi ve becerileri sayesinde de Bursa’da başta tarım ve sanayi olmak üzere birçok sektörde gelişmeler yaşanmıştır.

19.yy’in sonlarına doğru meydana gelen 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı sonrasında gerçekleşen 93 Muhacereti ile Bulgaristan topraklarından Anadolu’ya göç eden muhacirlerin iskân edildikten sonra devlet tarafından arazi, hayvan, tohumluk, şehirlerde iskân olanlar için nakdi yardımlar yapılarak hızlı bir şekilde üretici konumuna gelmeleri çalışılmıştır. Ayrıca göçmenlerin sahip oldukları tecrübe ve bilgilerinden de faydalanılarak üretimi artıracak adımlar atılmıştır. Nitekim bu dönemde Bursa’ya iskân edilen Bulgaristan muhacirlerinin gül sanayisindeki tecrübelerinden faydalanılmak istenmiştir. Bu doğrultuda dönemin padişahı II. Abdülhamit tarafından muhacirlere 70 bin gül fidanı hibe edilmiş ve bu fidanlar, Dobruca, Panayır, Soğanlı ve Gülistan köylerine ait tarla ve bostanlara dikilmişlerdir²⁴¹. Ayrıca fidanların dikildiği bu köylerden Dobruca, Panayır, Soğanlı köyleri günümüzde Osmangazi ilçesi sınırları içerisinde yer alarak mahalle statüsündedirler (Harita 1).

²⁴⁰ Konukman, a.g.e., s. 93.

²⁴¹ Sarıbal, a.g.e., s. 130.

93 Muhacirlerinin tecrübelerinden yararlanan bir diğer alanda dokumacılık sektörü olmuştur. Muhacirler Bursa'ya iskân olduktan sonra dokuma tezgâhları alarak küçük çaplı fabrikalar kurmuşlardır. Bunun yanı sıra dokumacılık eğitimi de vermişlerdir. Nitekim Filibe ve Sofya'dan gelen muhacirler ıslahhanede verdikleri eğitim sayesinde "şayak" adı verilen bir tür kaba kumaşın seri üretimini yapmışlardır²⁴². Bu dönemde gelen göçmenler, taşımacılık ve ayakkabıcılık sektörlerindeki girişimciliklerinde de örnek olmuşlardır. Muhacirlerin kullandıkları dört tekerlekli arabalar, Bursa'daki iki tekerlekli kağınlara göre daha fazla yük taşıma imkânı sağlayarak üretilen ürünlerin pazara taşınmasında kolaylık sağlamıştır²⁴³. Ayrıca muhacir ya da göçmen arabası olarak anılan bu vasıtalarla yolcu taşımacılığı da yapılmıştır. Nitekim Rusçuklu bir muhacir bu girişimde bulunmuştur²⁴⁴. Ayrıca Yanbolulu bir muhacir ise, muhacir ayakkabısı üreticiliği girişimi sayesinde Bursa'da ekonomini hareketlenmesinde etkili olmuştur²⁴⁵. Bunların yanı sıra uzun yıllar boyunca Bursa'da yaygın olan bıçakçılık, 93 göçmenleriyle daha da gelişmeye başlamıştır. Nitekim bir göçmen bıçakçılığın Bursa'ya Vidin'den geldiğini belirtmiştir²⁴⁶.

1950-1951 döneminde zorla göç ettirilen Bulgaristan Türklerinin Türkiye'de en fazla iskân edildikleri illerin başında Bursa gelmiştir. Bu dönemde önceki konularda değinildiği üzere çeşitli kaynaklarda Bursa'ya iskân edilen göçmen sayısında farklılar görülse de ortalama olarak Türkiye'ye gelen göçmenlerin %8'i Bursa'ya yerleştirilmiştir. Tanoğlu'nun (1952) belirttiğine göre bu dönemde Bursa'ya 13.129 Bulgaristan Türk'ü göçmen iskân edilmiştir. Bu göçmenlerin mesleklerine bakıldığı zaman çiftçi nüfusun yoğun olduğu görülmektedir. Nitekim iskân edilen nüfusun %69'una tekabül eden 9.105 kişi çiftçi meslek grubundadır. Göçmenlerin %31'i ise (4.024 kişi) esnaf ve sanatkâr meslek grubundadırlar (Tablo 4.34).

²⁴² Sarıbal, a.g.e., s. 130-131.

²⁴³ Kaplanoğlu, Kaplanoğlu, *Bursa'nın Göç Tarihi* s. 95.

²⁴⁴ Sarıbal, a.g.e., s. 132.

²⁴⁵ Sarıbal, a. yer.

²⁴⁶ Kaplanoğlu, Kaplanoğlu, *Bursa'nın Göç Tarihi*, s. 97.

Tablo 4.34. Bursa'ya Yerleştirilen 1950-1951 Dönemi Göçmenlerinin Meslek Grupları.

MESLEK GRUPLARI	NÜFUS	NÜFUS (%)
Çiftçi	9.105	69
Esnaf ve Sanatkâr	4.024	31
Toplam	13.129	100

Kaynak: Tanoğlu, 1952, s. 155.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Bulgaristan kaynaklı ilk zorunlu kitlesel göç hareketi olan 1950-1951 döneminde gelen göçmenler, Türkiye genelinde olduğu gibi Bursa özelinde de önemli işgücü kaynağı olmuştur. Nitekim bu dönemde gelen göçmenlerin büyük bir kısmı tekstil sektöründe iskân edilmişlerdir. Ayrıca Bulgaristan'da kadınların çalışma zorunluluğu olmasından dolayı gelen kadın göçmenlerde çalışmak için iş aramaya başlamışlardır. Bu sayede Bursa'da kadın işgücünde de artış meydana gelmiştir. Nitekim o dönemlerde yeni açılan Merinos Yünlü Sanayi Dokuma Fabrikasında özellikle kadın işçiler arasında Bulgaristan göçmenlerinin sayısı oldukça fazladır²⁴⁷. Merinos fabrikasının kurulduğu arazi ise günümüzde çalışma sahamız olan Osmangazi İlçesi sınırlarında yer almaktadır.

Bulgaristan kaynaklı son kitlesel göç hareketi olan 1989 göçünde Bursa'ya 52.997 göçmen iskân edilmiştir. 1990 yılının sonu itibariyle gelen göçmenlerin %23'üne tekabül eden 11.951 göçmen, Bursa'da istihdam edilerek çalışmaya başlamıştır²⁴⁸. Bursa'nın emek piyasasına önemli katkılar sağlayan göçmenler ilk zamanlar iş bulmakta zorlanmışlar, Bursa'nın çeşitli yerlerinde amele pazarları kurmuşlardır. Bazı göçmenler ise Bulgaristan'dan getirilen ürünlerin satışının yapıldığı pazarlar kurmuşlardır. Göçmen pazarı olarak adlandırılan bu pazarlar Hürriyet, Pazarpazarı ve Santral Garajı çevresinde kurulmuşlardır²⁴⁹. Göçmen pazarlarının kurulduğu bu yerler günümüzde Osmangazi ilçesi sınırları içerisinde kalmaktadır. Ancak günümüzde bu pazarlar artık kurulmuyor. Buna rağmen bazı pazarlarda küçük tezgâhlarda olsa Bulgaristan'a ait ürünlerin satışları yapılmaktadır. Günümüzde göçmenler gerek Bursa'da çeşitli sektörlerde çalışarak ya da kurdukları iş yerleri sayesinde ekonomiye olumlu katkılarını devam ettirmektedirler.

²⁴⁷ Kaplanoğlu, Kaplanoğlu, *Bursa'nın Göç Tarihi*, s. 255.

²⁴⁸ Konukman, a.g.e., s. 85.

²⁴⁹ Kaplanoğlu, Kaplanoğlu, *Bursa'nın Göç Tarihi*, s. 300.

Bulgaristan kaynaklı göçlerin Bursa ekonomisine katkılarından bir diğeri de yapılan konutlar sayesinde olmuştur. Nitekim yaşanan bu göç hareketleri sonucunda Bursa’da yeni köy ve mahalleler kurularak göçmenler için konutlar inşa edilmiştir. Bu konutlar için gerekli olan malzemelerin alınıp, satılması, inşaatlarında işçilerin çalışması vb. etkenler sayesinde Bursa’da birçok kişi ekonomik gelir elde etmiştir. Mesela 1950-1951 zorunlu kitlesel göçü sonucunda Bursa’da göçmenler için inşa edilen konutlar sayesinde ekonomi canlanmış, hatta yaşanan yoğunluktan dolayı konut inşaatlarında çalıştırılacak işçi veya yapacak müteahhittin dahi bulunamadığı zamanlar olmuştur²⁵⁰.

19. yüzyılın sonlarında başlayan ve kitlesel olarak 1989 yılına kadar devam eden Bulgaristan kaynaklı göçler sonucunda toplamda 2 milyondan fazla göçmen Türkiye’ye gelmiştir. Bu göç hareketleri sonrasında göçmenlerin yoğun olarak yerleşmek istediği illerin başında ise Bursa olmuştur. Günümüzde ise gelen göçmenlerin ailelerinin büyümesi ile beraber sayıları daha da fazla artarak Bursa nüfusu içerisinde oldukça yüksek orana çıkmışlardır.

Göçmenler, hem kültürel farklılığın az olması hem de daha önceki göçlerle gelen akraba ya da arkadaşları sayesinde Bursa’ya çok hızlı bir şekilde uyum sağlayarak Bursa’da iş hayatına atılmışlardır. Günümüzde Bursa genelinde olduğu gibi Osmangazi ilçesi özelinde de göçmenler çeşitli sektörlerde ya da serbest meslek sahibi olarak çalışmaktadırlar. Göçmenlerin sayılarının fazla olması ve Bursa’ya sağladıkları tam uyumdan dolayı çalışma sahası içerisinde bulunan iş yerlerinde ne kadar Bulgaristan göçmeni çalışıyor ya da bulunan iş yerlerinin ne kadarının Bulgaristan göçmenlerine ait olduğunu belirlemek oldukça zordur. Çünkü özellikle iş yeri isimlerinde göçmenler, Bulgaristan kökenli isimlerden daha çok kendileri için daha fazla anlam ifade eden (aile bireylerinin isimleri, buldukları cadde, mahalle, sokak isimleri vb.) isimler vermişlerdir. Saha çalışması sonrasında ortaya çıkan sonuçlar ise şöyledir:

Bulgaristan kökenli isme sahip olan 32 iş yerinin açılırken sermayesinin kazanıldığı yere bakıldığı zaman çeşitli nedenlerden dolayı sadece 17 iş yeri hakkında bilgi sahibi olunabilmiştir. Grafik 4.9’da görüldüğü üzere göçmenlerin büyük bir çoğunluğu iş yerlerinin açarken sermayesini Bursa’dan kazanmıştır. Nitekim bu iş yerlerinden 11 tanesi sermayesini Bursa’da kazanılarak açılmışken, 5 tanesi ise göçmenlerin

²⁵⁰ Kaplanoğlu, Kaplanoğlu, *Bursa'nın Göç Tarihi*, s. 249.

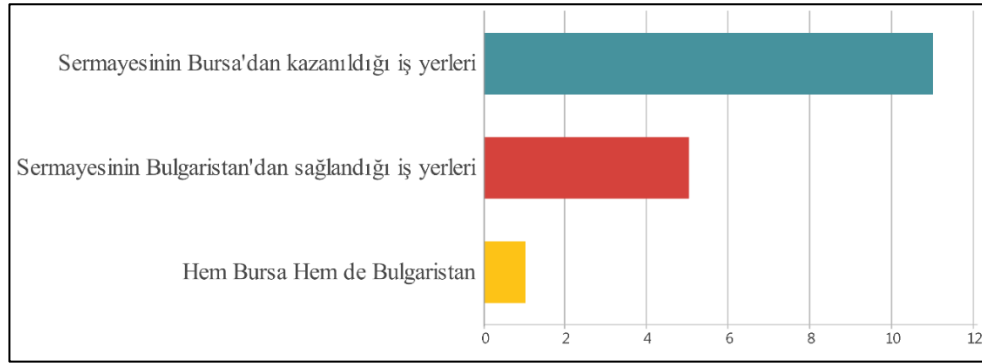
Bulgaristan’da bulunan mallarını satmaları sonucunda açıldığı belirlenmiştir. Ayrıca 1 görüşmeci ise iş yerini açarken sermayesini hem Bursa’da çalışılıp kazandığını hem de Bulgaristan’daki mallarını satarak sağladığını belirtmiştir (Tablo 4.35).

Tablo 4.35. İş Yeri Açılırken Sermayesinin Kazanıldığı Yer.

SERMAYE DURUMU	İŞ YERİ
Sermayesinin Bursa'dan Kazanıldığı İş Yerleri	11
Sermayesinin Bulgaristan'dan Sağlandığı İş Yerleri	5
Sermayesinin Hem Bursa Hem de Bulgaristan Sağlandığı İş Yerleri	1
Sermaye Durumu Öğrenilebilen İş Yeri Sayısı	17
Sermaye Durumu Öğrenilemeyen İş Yeri Sayısı	15
Görüşme Yapılan Toplam İş Yeri Sayısı	32

Kaynak: Saha çalışması sonucunda elde edilmiştir.

Grafik 4.9. İş Yeri Açılırken Sermayesinin Kazanıldığı Yer.

Kaynak: Saha çalışması sonucunda elde edilmiştir.

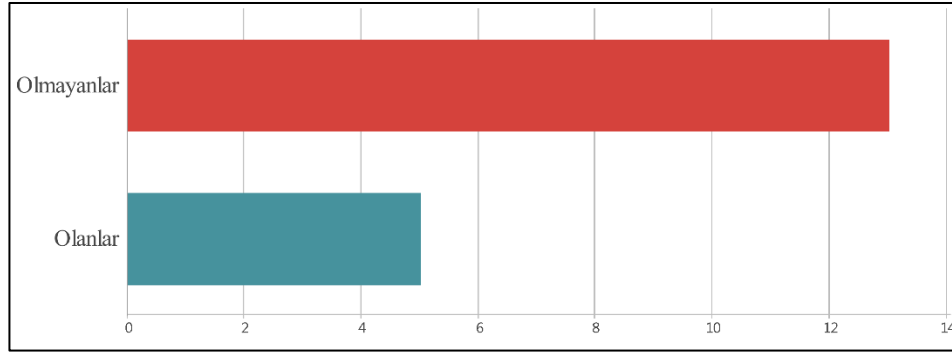
Görüşme sırasında katılımcılara yönlendirilen bir başka soruda şuan yaptıkları işleriyle Bulgaristan’da yaptıkları işleri arasında bağlantı olup olmadığı şeklinde olmuştur. Ancak bu soruya da 32 görüşmeciden 18’i cevap vermiştir. Görüşme sonucunda ise görüşmecilerin büyük bir çoğunluğunun şimdiki işleriyle Bulgaristan’daki işleri arasında bir bağlantı olmadığı belirlenmiştir (Grafik 4.10). Bu görüşmecilerden 13’ü günümüzdeki işiyle göç etmeden önceki zamanda çalıştıkları işleri arasında bir bağlantı olmadığını belirtmiştir. Bu görüşmecilerden 5 kişi ise bağlantılı olduğunu söylemiştir (Tablo 4.36). Ancak bağlantı ise daha çok baba ya da dede mesleği şeklindedir. Bu meslekler ise şöyledir: Marketçilik, lokanta ve pastane işletmeciliği ile oto tamirciliği.

Tablo 4.36. Görüşmecilerin Şimdiki İşleriyle Bulgaristan'daki İşleri Arasındaki Bağlantı Durumu.

BAĞLANTI DURUMU	GÖRÜŞMECİ
Olmayanlar	13
Olanlar	5
Bağlantılı Durumu Öğrenilebilen	18
Bağlantı Durumu Öğrenilemeyen	14
Görüşmeci Sayısı	32

Kaynak: Saha çalışması sonucunda elde edilmiştir.

Grafik 4.10. Görüşmecilerin Şimdiki İşleriyle Bulgaristan'daki İşleri Arasındaki Bağlantı Durumu.

Kaynak: Saha çalışması sonucunda elde edilmiştir.

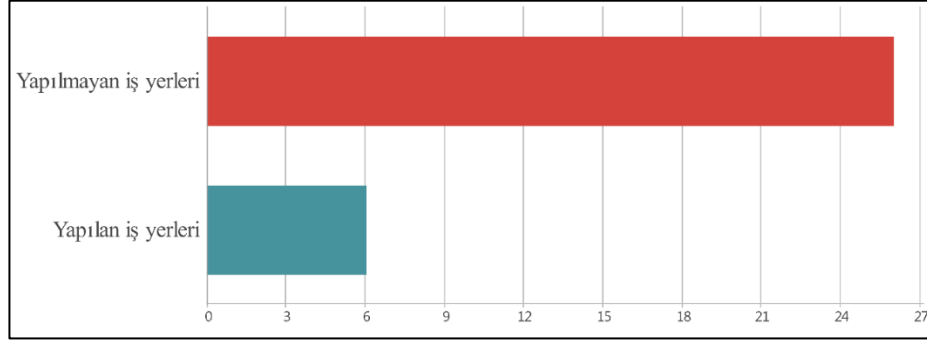
Görüşme yapılan işyerleri arasında Bulgaristan'a ait ürünlerin satışı yapan işyeri sayısının az olduğu tespit edilmiştir (Grafik 4.11). Bu işyerlerinden 6 tanesinin Bulgaristan'a ait ürünlerin satışının yaptığı görülmektedir. Bulgaristan'a ait ürünlerin satışının yapılmadığı iş yeri sayısı ise 26 olarak belirlenmiştir (Tablo 4.37). Ayrıca bu ürünler arasında ise daha çok çikolata, gofret ya da kahvaltılık malzemeler satılmaktadır (Fotoğraf 4.12).

Tablo 4.37. Bulgaristan'a Ait Ürünlerin Satışlarının Yapıldığı İş Yeri Durumu.

SATIŞ DURUMU	İŞ YERİ SAYISI
Yapılmayan İş Yeri Sayısı	26
Yapılan İş Yeri Sayısı	6
Toplam İş Yeri	32

Kaynak: Saha çalışması sonucunda elde edilmiştir.

Grafik 4.11. Bulgaristan'a Ait Ürünlerin Satışlarının Yapıldığı İş Yeri Durumu.

Kaynak: Saha çalışması sonucunda elde edilmiştir.

Fotoğraf 4.12. Satışı Yapılan Bulgaristan'a Ait Ürünler.

Bulgaristan kaynaklı göçler sonucunda gelen göçmenlerin bazıları ekonomik anlamda girişimcilikleri sayesinde günümüzde Bursa ekonomisi için önemli katkılar sunan işletmeleri kurmuşlardır. O göçmenlerden birisi de Ali Osman SÖNMEZ'dir. 1926 yılında Bulgaristan-Mestanlı'da doğan Sönmez, 1948 yılında Türkiye'ye göç etmiştir. İlk şirketini ise 1972 yılında Organize Sanayi Bölgesi'nde kurmuştur. Bursa'da ödediği kişisel vergileriyle vergi rekortmeni olan Sönmez, yaptığı yatırımlarla Bursa ekonomisine yön veren isimlerden olmuştur. 12 Ekim 2001 yılında ise vefat etmiştir²⁵¹. Günümüzde Osmangazi İlçesi sınırları içerisinde bulunan kurduğu holding; turizm, enerji, çimento, teknoloji, perakende ve AVM işletmeciliği başta olmak üzere birçok alanda faaliyetini sürdürmektedir²⁵².

²⁵¹ <https://www.sonmezholding.com.tr/kurucumuz-ali-osman-sonmez/> (26.04.2020).

²⁵² <https://www.sonmezholding.com.tr/kurumsal/> (26.04.2020).

4.4. SOSYAL ve KÜLTÜREL ETKİLERİ

Göç hareketlerinin mekânsal etkilerinden birisi de kültür üzerine olmaktadır. Çünkü insanlar göç ettikleri zaman kendileriyle sadece sahip oldukları eşyaları değil, başta kültürel değerler olmak üzere birçok öge de beraberlerinde taşınmaktadır²⁵³. Bu değerler mekân üzerine de yansımaktadır. Nitekim göçmenlerin yaşadıkları evlerin görünümü, yapılış biçimleri ya da mezarlıkları kültürel değerlerinin mekân üzerine yansımaları arasındadır.

Önceki bölümlerde değinildiği üzere Bulgaristan göçmenleri geldikleri dönemlere göre iskânlı ya da serbest göçmen olarak iskân edilmişlerdir. İskânlı göçmenlerin evlerinin inşası devlet tarafından yapıldığı için evler, tek tip şeklinde planlanmış ve göçmenlerin kültürlerini yansıtmamışlardır. Bu durum Osmangazi ilçesinde Bulgaristan göçmenleri için inşa edilen evlerde de görülmüştür. Günümüzde ise aradan geçen zamana bağlı olarak bu evlerin çoğu yıkılarak yerlerine çok katlı binalar inşa edilmişlerdir. Bundan dolayı Bulgaristan göçmenlerinin yoğun olarak yaşadıkları mahallelerdeki binaların formu, Bursa genelindeki binalara benzemektedir. Bunlara rağmen günümüzde sayıları çok az olsa da yüksek binaların arasında halen daha kullanılan Menderes evleri de bulunmaktadır (Fotoğraf 4.13). Bunların yanı sıra göçmenler tarafından kurulan köyler, günümüzde Bursa'nın şehirsiz alanında kalmalarından dolayı buralardaki evlerde yine Osmangazi İlçesindeki diğer evler ile aynı forma sahiptirler.

²⁵³ Behiye Arabacıoğlu, "Göç Eden Kültür", *Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi (AUJEF)*, C. II, S. 2 (2018), s. 84.

Fotoğraf 4.13: Günümüzde Kullanılan Menderes Evi.

Yukarıda bahsedilen nedenlerden dolayı Bulgaristan kaynaklı göçlerin kültürel açıdan mekânsal yansımalarına örnek olarak göçmen mezarlıkları ele alınmıştır. Ayrıca çalışmanın *Yer Adlarına Etkisi* başlığı altında Bulgaristan kaynaklı göçlerin kültürel açıdan Osmangazi ilçesindeki kültürel peyzaja olan etkisi de ortaya konulmuştur.

Sosyal etkilerinde ise Osmangazi İlçesinde Bulgaristan göçmenleri tarafından kurulan yöresel derneklere ve Bursa Göç Tarihi Müzesine değinilmesi düşünülmüştür. Ancak yapılan araştırmalar sonucunda çalışma sahası içerisinde Bulgaristan göçmenlerinin kurdukları yöresel dernek olmadığı belirlenmiştir. Bundan dolayı bu konuda da sadece Bursa Göç Müzesi'ne değinilecektir.

4.4.1. Mezar Taşları Üzerine Etkisi

Dünyadaki diğer canlılarda olduğu gibi insanoğlu içinde kaçılmaz bir gerçek olan ölüm, sonrasında birçok kültürel ritüelin gelişmesine de neden olmuştur. Her toplumun kendine özgü şekillerde gerçekleştirdiği bu ritüellerin mekânsal yansımalarından biriside mezarlarda ya da mezarlıklarda görülebilmektedir. Ölen kişinin hatırasını yaşatmak adına akrabaları tarafından yaptırılan mezar taşları, toplumların kültürleri, inançları ve maddi yapılarına göre şekillenmektedirler²⁵⁴. Böylece *mezar ve mezar taşları, toplumların dinini, tarihini, kültürünü, sanatını yansıtan ve yaşanmışlığın kanıtı olan somut*

²⁵⁴ Hülya Taş, "Balkan Göçmenlerinin Bursa'daki Mezar Taşları", *Ankara, Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, S. 44, (2017), s. 348.

*belgeler*²⁵⁵ olmuşlardır. Bundan dolayı mezarlar ve mezar taşları geçmişin şahitliğini yapmaktadırlar²⁵⁶. Kültürel kanıt olmalarının yanı sıra beşeri coğrafya ile dinler arasındaki bağlantıdan dolayı mezarlıklar kültürel coğrafya araştırmaları içerisine dâhil edilmişlerdir²⁵⁷.

Kültürel coğrafya bakış açısıyla Bulgaristan göçmenlerinin mezar taşlarını incelemek amacıyla Osmangazi ilçesinde göçmenlerin yoğun olarak yaşadıkları Hamitler ve Hürriyet mahallelerinin mezarlıklarında incelemeler yapılmıştır. Elde edilen sonuçlar şöyledir:

Hamitler ve Hürriyet mezarlıklarındaki Bulgaristan göçmenlerine ait mezar taşlarına bakıldığı zaman diğer mezar taşlarıyla aynı formlara sahip oldukları görülmektedir. Yani bu mezar taşlarının yapımlarında kullanılan malzeme ağırlıklı olarak mermerdir. Ancak Hürriyet mezarlığında bazı mezarların etrafı beton ile çevrilmiş, sadece isimlerinin yazıldığı taşın mermer olduğu gözlenmiştir. Ayrıca Bulgaristan göçmenlerinin mezarlarında da ayakucunda kuşların su içebilmeleri için yapılmış su havuzları bulunmaktadır (Fotoğraf 4.14).

Mezar taşlarının üzerlerinde yazılı olan yazılarında diğer mezarlar ile benzer olduğu görülmüştür. Mezarın baş kısmında bulunan taş üzerine Arapça ya da Latin harfleri ile yazılmış dini ibarelerin altında mezarda yatan kişiye ait bilgiler ile Bulgaristan'da doğdukları yerlerin isimleri yazmaktadır (Fotoğraf 4.14). Ancak bu durum sadece Bulgaristan göçmenlerine ait bir gelenek değildir. Gerek yurt içi gerekse yurt dışında göçlerle gelen diğer göçmen mezarlarında da benzer şekilde yazılar bulunmaktadır. Ayrıca Bulgaristan göçmeni mezarlarında da vatan sevgisini simgeleyen ya da çiçek, ağaç gibi motiflerde gözlenmiştir (Fotoğraf 4.15). Taş (2007)'ın yaptığı çalışması, bizim elde ettiğimiz bu sonuçları destekler niteliktedir. Nitekim yazar Bulgaristan göçmenlerini de kapsadığı çalışmasında mezar taşlarında Arap ya da Latin harfleriyle dini ibarelerin

²⁵⁵ Canan Hanoğlu, "Rize'de Bulunan Osmanlı Dönemi Mezar Taşlarına Genel Bir Bakış", *Ankara, Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, S. 45 (2018), s. 293.

²⁵⁶ Mustafa Aylar, *Orhangazi İlçesinde ve Köylerinde Osmanlı Döneminden Kalma Mezar Taşları*, (Yüksek Lisans Tezi), Balıkesir: Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2012, s. 1.

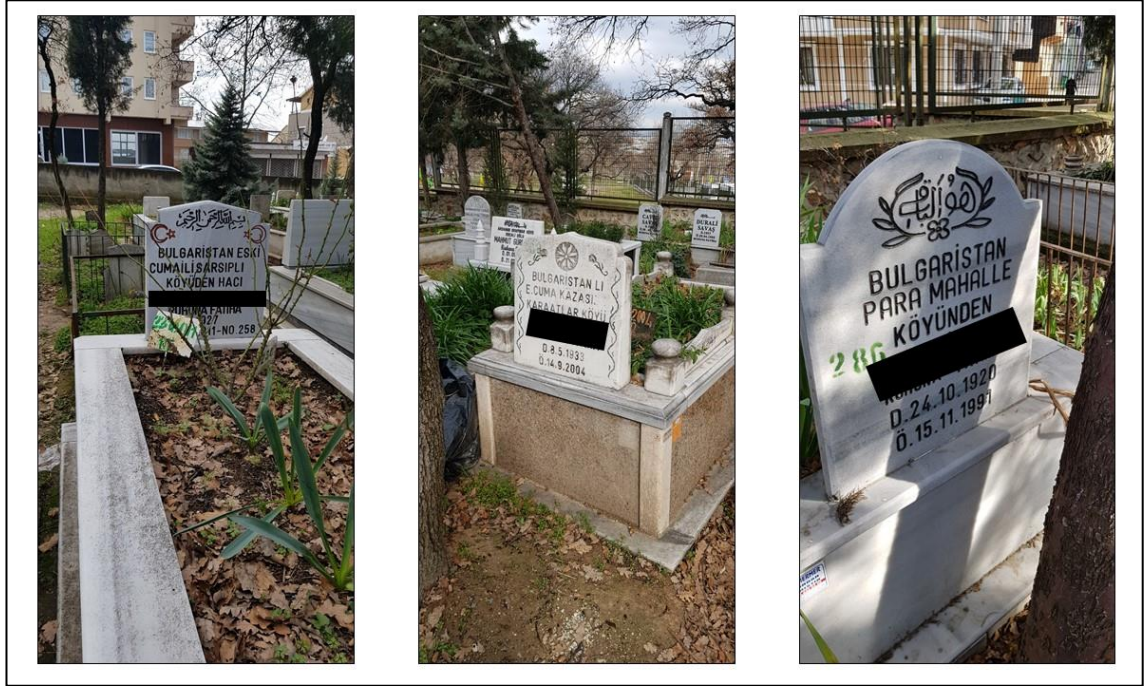
²⁵⁷ Alperen Kayserili, *Erzurum Şehrindeki Mezar Taşlarının Kültürel Coğrafya Bakış Açısıyla İncelenmesi*, Erzurum: Fenomen Yayıncılık, 2015, s. 26.

yazıldığını, mezarda yatan kişiye ait bilgilerin bulunduğunu, vatan sevgisini belirten simgeler ile ağaç, çiçek motiflerinin olduğunu belirtmiştir²⁵⁸.

Fotoğraf 4.14: Bulgaristan Göçmenlerine Ait Mezar Taşları.

Fotoğraf 4.15: Üzerinde Motif Bulunan Bulgaristan Göçmeni Mezarları.

²⁵⁸ Hülya Taş, a.g.e., s. 353.

4.4.2. Bursa Göç Tarihi Müzesi

TDK'ya göre *Sanat ve bilim eserlerinin veya sanat ve bilime yarayan nesnelere saklandığı, halka gösterilmek için sergilendiği yer veya yapıya* müze denilmektedir²⁵⁹. Müzeler, gelecek nesiller için miras kalacak olan çeşitli anıların korunduğu ve bu anılara eşit derecede erişimi sağlayan ve kâr amacı gütmeyen kurumlardır²⁶⁰. Bu bağlamda ülkemizdeki tarihi ve kültürel mirası sergilemek amacıyla çeşitli müzeler açılmıştır. Bursa, sahip olduğu zengin kültürel mirasına bağlı olarak sınırları içerisinde birçok müzeyi barındıran şehirlerimizdendir. Bu müzelerden biriside Osmangazi ilçesi sınırları içerisinde yer alan Bursa Göç Tarihi Müzesidir.

Bursa Göç Tarihi Müzesi, *Bursa'nın kültür ve sanat yaşamını zenginleştirmek, sosyo-kültürel hayatına katkıda bulunmak ve bunlardan daha da önemlisi, Bursa'da tarih öncesinden günümüze kadar var olan yoğun göç hareketlerini anlatmak ve farklı anlatımlarıyla her yaş grubundan her millettten ziyaretçilerin zihninde "Göç" algısını tüm yönleri ile canlandırmak amacıyla kurulmuştur*²⁶¹. Ayrıca müze, 04.11.2014 tarihinde açılmıştır.

M.Ö 8500 yılından başlayarak Bursa tarihinin sergilendiği müzede, Bursa'daki ilk yerleşimlere, Roma dönemiyle başlayan Bursa şehrinin kuruluşuna, Osmanlı Devleti'nin şehri fethetmesi ve Türkmenlerin yerleşimine, Balkanların fethi ve fütuhat hareketleri ile Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde başlayan ve Cumhuriyet döneminde de devam eden Balkanlar ve Kafkaslardan gerçekleşen göç hareketlerine yer verilmiştir.

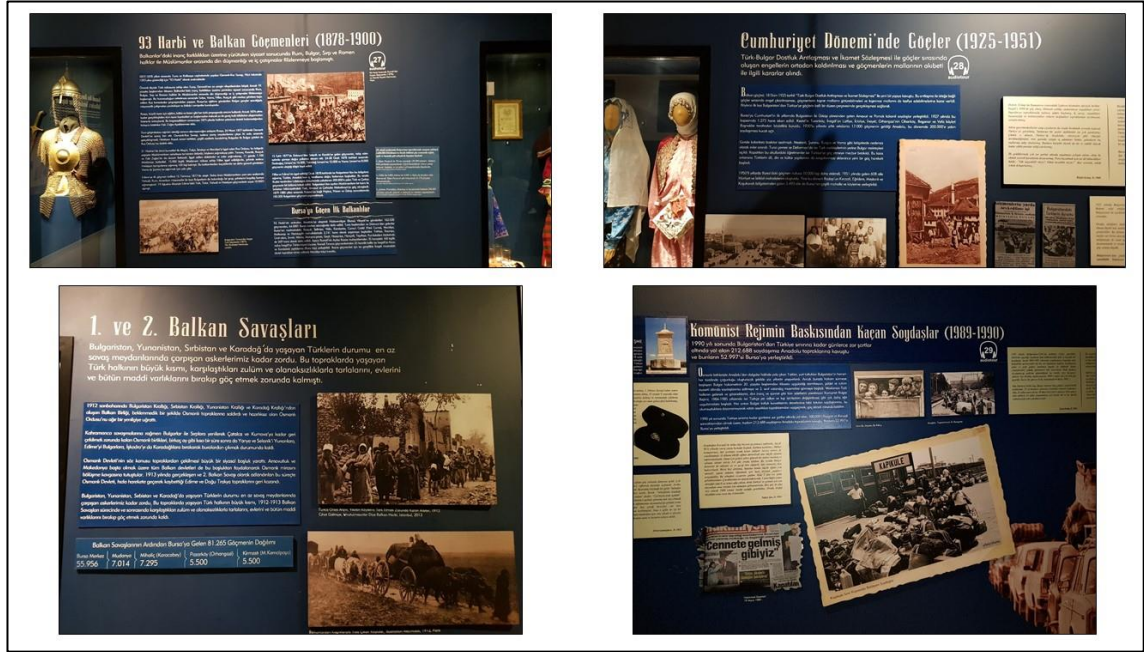
Çalışmamızın konusunu oluşturan Bulgaristan kaynaklı göçlerde müzede yer verilen göç hareketleri arasındadır. 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı sonucunda başlayan ve 1989 yılına kadar devam eden bu göç hareketleri, meydana geldikleri dönemin koşulları göz önünde bulundurularak ziyaretçilere sergilenmektedir (Fotoğraf 4.16). Bunların yanı sıra Bursa'da Bulgaristan Türklerine öncülük kişilere ait bilgilerde müzede yer almaktadır (Fotoğraf 4.17).

²⁵⁹ <https://sozluk.gov.tr/> (17.07.2020).

²⁶⁰ <https://icom.museum/en/resources/standards-guidelines/museum-definition/> (18.07.2020).

²⁶¹ <https://www.bursamuze.com/bursa-goc-tarihi-muzesi-507/> (18.07.2020).

Fotoğraf 4.16: Bursa Göç Tarihi Müzesinde Yer Alan Bulgaristan Kaynaklı Göçlere Ait Bilgiler.

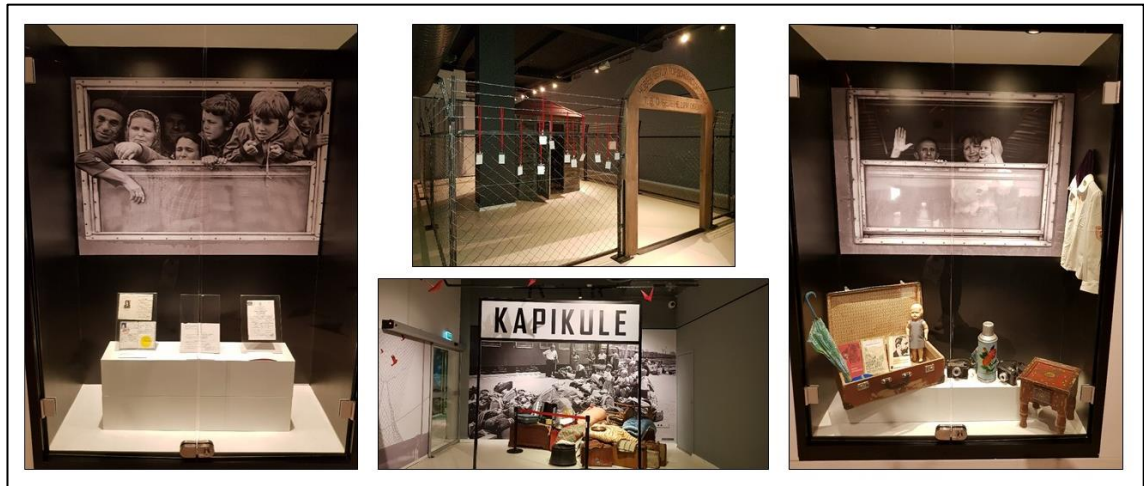

Fotoğraf 4.17: Bursa Göç Tarihi Müzesinde Yer Alan Bulgaristan Türklerine Öncülük Etmış Kişilere Ait Bilgiler.

Bursa Göç Tarihi Müzesinde Bulgaristan kaynaklı son kitlesel göç hareketi olan 1989 göçünün 30.yılı anısına *Kimlik Göç 89* adlı sergi kurgulanmıştır. 18 Aralık 2019 yılında açılan bu sergi 06 Eylül 2020'ye kadar sürecektir. Bulgaristan Türklerinin 1984'den itibaren maruz kaldıkları asimilasyon sürecinin anlatıldığı Kimlik Göç 89 sergisi, 1989 göçünü yeniden hatırlatmayı amaçlamaktadır. Ayrıca bu politikalara karşı direnen soydaşlarımızın esir tutuldukları Belene Kampı'nın sınırları müze içerisinde jiletli tel örgülerle çevrilmiş ve merkezindeki kulübe içerisinde bulunan ekranda 1989 göç süreci ziyaretçiye anlatılmaktadır. Ziyaretçilerin, benlikleri uğruna mücadele eden soydaşlarımızın yerine kendilerini koymaları amacıyla kurgulanan bu Belene Kampının tam karşısına ise ayna yerleştirilmiştir. Bunların yanı sıra sergi alanında Kapıkule sınır kapısının tasviride yapılmış ve göçmenlere ait eşyalar, objelerde sergilenmektedir²⁶² (Fotoğraf 4.18).

Fotoğraf 4.18: Kimlik Göç 89 Sergisi.

²⁶² <https://www.bursamuze.com/kimlik-goc-89-1151/> (18.07.2020).

SONUÇ VE ÖNERİLER

Avrupa kıtasının güneydoğusunda yer alan olan Balkanlar, sahip olduğu coğrafi konumundan dolayı Türk hâkimiyetlerinin de yaşandığı bir yer olmuştur. Balkan isminin Türkçe kökenli olması da bu hâkimiyetlerin bir göstergesi sayılabilir. Osmanlı Devleti'nin 550 yıllık Balkanlardaki hâkimiyetiyle birlikte uygulanan iskân politikaları sonucunda yarımada Anadolu'dan göç hareketleri gerçekleşmiştir. Böylece ikinci bölümde de değinildiği üzere Balkan yarımadasında yoğun bir Müslüman-Türk nüfus yaşamaya başlamıştır. Ancak 18. yy.'ın sonlarına doğru meydana gelen siyasi karışıklıklar, Osmanlı Devleti'nin güç kaybetmesine neden olmuştur. Bundan dolayı bölgede yaşayan Müslüman gruplar ve özellikle Türkler, gördükleri baskılar sonucunda Anadolu'ya doğru kitleler halinde göç etmek zorunda kalmışlardır. Bu göç hareketlerinin yoğun olarak görüldüğü ülkelerden birisi de elimizdeki yüksek lisans tez çalışmasının konusunu oluşturan göçlerin kaynağı olan Bulgaristan olmuştur.

Balkan yarımadasının doğusunda bulunan Bulgaristan toprakları, Osmanlı Devleti'nin Balkanlarda fethettiği ilk topraklardandır. Bu fetihler doğal olarak beraberinde Anadolu'dan göçleri de getirmiştir. Böylece Osmanlı hâkimiyetinin sonunda Bulgaristan topraklarında yaşayan nüfusun yarıya yakınını Müslüman-Türkler oluşturmuştur. Ancak 19. yy'da değişen güç dengeleri ve bir süredir Avrupa'yı etkisi altına alan ulus devlet kurmak ve milliyetçilik akımları nedeniyle bağımsızlık isyanlarına başlayan Bulgarlar için bu Müslüman-Türk halk, en büyük tehdit olarak görülmüştür. Bundan dolayı politik baskılar bu nüfus üzerinde yoğunlaşmıştır. Böylece ülke sınırları içerisinde yaşayan Türkler ya benliklerini kaybetmeye ya da göç etmeye mecbur bırakılmıştır. Benliklerini kaybetmek istemeyen Bulgaristan Türkleri için 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı sonucunda başlayan ve 1989 yılına kadar devam eden 112 yıl boyunca sürecek olan Anadolu'ya yönelik kitlesel göç hareketleri de başlamıştır. Bunun sonucunda ise ülkede yaşayan Türk nüfusun oranı % 40'lardan % 10'lara kadar gerilemiştir.

Elimizdeki bu tez çalışmasının konusunu oluşturan Bulgaristan kaynaklı göçler, göç sınıflandırmalarına göre incelendiği zaman; gönüllülük ve zaman kriterlerine göre politik nedenlerden dolayı meydana gelen zorunlu-daimi göçler içerisine girmektedir. Mesafe esasına göre incelendiği zaman ise uluslararası (dış) göçtür. Ayrıca katılan

nüfusun sayısına göre ise kitlesel göç niteliğindedir. Bunların yanı sıra gelen göçmenler, geldikleri döneme göre iskânlı ya da serbest göçmen statüsünde Türkiye'ye giriş yapmışlardır.

Bulgaristan kaynaklı göçler, göç kuramları açısından incelendiği zaman farklı göç kuramlarının içerisine girdiği görülmektedir. Petersen tarafından ileri sürülen kuram, bu göç hareketlerinin içerisine girdiği kuramlardan birisidir. Nitekim Bulgaristan kaynaklı göç hareketlerini tetikleyen faktör devletin politik baskıları olduğu için Bulgaristan kaynaklı göçler, bu kuramın ikinci tip olarak sınıflandırdığı Zorunlu (Forced) Göç içerisine girmektedir. Bulgaristan kaynaklı göçleri Neoklasik Ekonomi Kuramının yeni modeli içerisine de dâhil edebiliriz. Çünkü 1990 yılında sonrası ise Bulgaristan kaynaklı göçlerin başlıca nedeni ekonomik sıkıntılar olmuştur. Bundan dolayı bu göçlerin belirleyicisi ekonomik kazanç olmaya başlamıştır. Ancak bu dönemden sonraki yıllarda meydana gelen göçlerin yönü daha çok AB ülkelerine doğru olmaya başlamıştır.

İlişkiler Ağı (Network) Kuramı, Bulgaristan kaynaklı göçleri içerisine dâhil edebileceğimiz bir başka kuramdır. Nitekim göçmenlerin soydaşlık, akrabalık ya da arkadaşlık ilişkileri üzerine kurulan bu kurama göre göçmenler, gidecekleri yerleri çeşitli nedenlerden dolayı bu ilişkileri dikkate alarak belirleyebilmektedir. Bulgaristan kaynaklı göçlerle gelen göçmenlerde daha önceki dönemlerde göç eden eş, dost, akrabalarının yaşadığı yerlere iskân olmaya dikkat etmişlerdir. Ayrıca bu göç hareketlerinin sürekliliği ve Türkiye ile Bulgaristan arasındaki tarihi bağlardan dolayı çalışmamızın konusunu oluşturan Bulgaristan kaynaklı göçleri bu kuram içerisine de dâhil edebiliriz.

Türkiye, göç sürecinde yaşadıkları topraklardan zorunlu göç ettirilen Bulgaristan Türkleri için bütün imkânlarını seferber ederek göçmenlerin mağdur olmamaları için gerekli yardımları yapmaya çalışmıştır. Bu doğrultuda göçmenlere ev, arsa, gıda ve nakdi olmak üzere çeşitli yardımlarda bulunmuştur. Göçmenleri geldikleri yerlerin iklimine uygun ve eş, dost, akrabalarının yoğun olduğu illere iskân etmeye çalışmıştır. Bunun yanı sıra göçmenlerin talepleri de bu yönde olmuştur. Bundan dolayı göçmenler daha çok Marmara Bölgesinde iskân edilmişlerdir.

Bulgaristan kaynaklı göçlerle gelen göçmenlerin Türkiye'de iskân için tercih ettikleri illerin başında Bursa gelmiştir. Bursa'nın sahip olduğu coğrafi ve özel konumunun sunduğu avantajlarının yanı sıra göçmenlerin eş, dost, akrabalarının da fazla

olması gibi etkenler tercih edilmesinin nedenleri olmuştur. Bundan dolayı Bulgaristan'dan yaşanan bütün göçlerde en fazla göçmen iskân edilen illerin başında Bursa gelmiştir. Bu durum beraberinde birçok mekânsal etkiyi de getirmiştir.

Bulgaristan kaynaklı göçlerin Bursa üzerindeki mekânsal etkilerinden ilki nüfus aracılığı ile olmuştur. Nitekim bu göç hareketleri sonucunda Bursa'nın nüfus yapısında değişiklikler meydana gelmiştir. Böylece bu göçler sonucunda Bursa'nın nüfus miktarında, yaş ve cinsiyet yapısında, eğitim durumunda artışlar yaşanmıştır. Bu artışlar Bursa şehrinin büyüme yönünde etkilenmesi sonucunu beraberinde getirmiştir. Bunların yanı sıra bu göçler Bursa'daki aktif ve yurtdışı doğumlu nüfusun artmasına neden olmuştur. Nitekim 2019 yılı itibariyle Bursa'da yaşayan yabancı doğumlu nüfusun %48'i Bulgaristan doğumlu nüfustur. Bu etkiler 1987 yılından sonra ise Osmangazi İlçesine yansımıştır. Bundan dolayı 2019 yılı itibariyle Osmangazi İlçesi, Bulgaristan doğumlu nüfusun en fazla yaşadığı ilçe olmuştur. Nitekim Bursa'da yaşayan Bulgaristan doğumlu nüfusun % 40'ına tekabül eden 41.761 kişi Osmangazi ilçesinde yaşamaktadır. Ancak Bulgaristan kökenli nüfusun sayısı çok daha fazladır. Çünkü göçmenlerin Bursa'ya iskânlarından sonra yeni doğan çocuklar, Bulgaristan nüfusuna değil Bursa (Türkiye) nüfusuna kayıt edilmeye başlanmıştır. Bu nüfusun ilçenin toplam nüfusu içerisindeki oranı ise %5'dir. Ayrıca Bulgaristan doğumlu nüfus, araştırma sahasının kuzey mahallelerinden yoğunluk göstermektedir.

Meydana gelen bir göç hareketinin mekân üzerindeki etkilerinden birisi de yerleşme yapısı üzerine olmaktadır. Nitekim yaşanan göçler sonucunda yeni iskân birimleri kurulabilir. Bulgaristan kaynaklı göçler sonucunda da Bursa'da yeni yerleşmeler kurulmuştur. Araştırma sahasında bunların örneklerine rastlamak mümkündür. Nitekim günümüzde bu göç hareketleri sonucunda kurulan yerleşmelerden 15'i çalışma sahası sınırları içerisinde kalmaktadır. Bu yerleşmelerden çoğu günümüzde ilçenin kuzeyinde bulunmaktadır. Ayrıca bu yerleşmelerin bazıları zaman içerisinde nüfuslarında meydana gelen değişikliklere bağlı olarak idari yapılarında da değişiklikler meydana gelmiştir. Nitekim bazı yerleşmeler nüfusları azaldığı için diğer yerleşmelerle birleştirilmiştir. Rusçuk, Tırnova ve Deveciler mahalleleri bu duruma örnek verilebilirler. Aradan geçen zaman sonucunda bazı yerleşmelerde ise nüfus miktarının artması ve şehirleşme ile birlikte köy formundan çıkarak ilçenin merkezinde kalan önemli mahallelere dönüşmüşlerdir. Buna örnek olarak Hamitler Mahallesi verebiliriz. Günümüzde

Osmangazi ilçesi sınırları içerisinde yer alan 136 mahallenin 12'si yani %9'unu Bulgaristan kaynaklı göçler sonucunda kurulan yerleşmeler oluşturmaktadır.

Göç hareketleri ile birlikte sadece insanlar değil, sahip oldukları değerlerde taşınmaktadır. Böylece göçmenler geldikleri yerlerde kendilerince önem arz eden isimleri yaşadıkları mahalle, sokak, cadde, iş yeri gibi yerlere verebilmektedirler. Ayrıca bu durum ilgili kurumlar tarafından da yapılabilmektedir. Kısacası göç hareketleri aynı zamanda bir yerin şehrsel toponomisine de etki etmektedir. Bulgaristan kaynaklı göçlerde böyle bir etkiye sahip olmuştur. Bursa şehrinin çeşitli yerlerinde bu isimler, mekânsal hafıza unsurları olarak yaşatılmaktadır.

Araştırma sahası sınırları içerisinde köy, mahalle, cadde, sokak, park, bahçe ve işyerlerinde Bulgaristan kökenli yer adlarına rastlamak mümkündür. Bu yer adlarını; Bulgaristan'da bulunan yerleşme adları, bölge adları, coğrafi unsurlara ait adlar ve yöresel yiyecek isimleri şeklinde sınıflandırabiliriz. Ayrıca Bulgaristan göçmenleri için öncülük etmiş kişilerin isimleri de yine çalışma sahasında yer adı olarak kullanılmışlardır. Yapılan taramalar sonucunda toplamda 60 yere Bulgaristan kökenli isimlerin verildiği tespit edilmiştir. Bunun 28'i mahalle, sokak veya caddelere, 32'si ise işyerlerine verilmiştir. Bulgaristan göçmenleri kurdukları yerleşmelere kavuştukları özgürlük veya adalete ithafen de isimler vermişlerdir. Nitekim çalışma sahası sınırları içerisinde kalan 3 mahallenin (Hürriyet, Adalet, İstiklâl mahalleleri) ismi bu şekilde verilmiştir. Bunların yanı sıra çalışma sahası sınırları içerisinde hem Bulgaristan hem de Türkiye ve diğer Balkan ülkelerinde görülebilen isimlere de rastlanılmıştır. Bu yer adlarının sayısı ise 20'dir. Ayrıca çalışma sahası içerisinde Bulgaristan kaynaklı göçlerle ilişkili olabilecek 15 park, bahçe ya da yeşil alanın olduğu belirlenmiştir. Yapılan bu araştırmalar sonucunda Osmangazi ilçesinde Bulgaristan Türklerinin geldikleri yerlerin hatırası sayılabilecek bu tarz isimlerin göçmen nüfusuna göre az olduğu düşünülmektedir. Bundan dolayı yer adlarının isimlendirilmesinde özellikle Bulgaristan göçmenlerinin yoğun olarak yaşadıkları mahalle, sokak ya da caddelere Bulgaristan kökenli yer adlarının daha fazla verilmesi önerilmektedir. Böylece ilçenin kültürel peyzajına da zenginlik katılabilir.

Göçlerin bir diğer etkisi de ekonomik açıdan olmaktadır. Böylece göç alan yerde ekonomik anlamda olumlu sonuçlar doğurmaktadır. Nitekim bu durum Bulgaristan

kaynaklı göçlerde de görülmüştür. Bu göç hareketleri gelen göçmenlerin sahip oldukları bilgi ve becerileri ile birlikte çalışkanlıkları sayesinde hem Türkiye genelinde hem de Bursa özelinde başta tarım ve sanayi olmak üzere önemli ekonomik katkılar sunmuşlardır. Ayrıca göçmenlerin biran evvel üretici konuma gelmeleri için devlet eliyle de çeşitli yardımlar da yapılmıştır.

Bursa'ya iskân olunan Bulgaristan göçmenleri, Bursa'nın tarım ve sanayi sektöründe yapmış olduğu atılımlarda önemli katkılar sunmuşlardır. Nitekim bu göç hareketleri sonucunda kurulan yerleşmeler beraberinde atıl durumdaki arazilerin kullanıma açılmasına etki etmişlerdir. Mesela Bursa ovasının bataklık alanları kurutularak kullanıma açılması bu duruma örnek verilebilir. Bunların yanı sıra gül sanayisi, dokumacılık, ayakkabıcılık, arabacılık, bıçakçılık gibi sektörlerin gelişmesinde yine Bulgaristan göçmenlerinin önemli katkıları olmuştur. Ayrıca Bursa'da kadınların iş hayatına atılmasında yine Bulgaristan Türklerinin etkileri olmuştur.

Araştırma sahası içerisinde örneklem olarak belirlenen işyerleri açılırken büyük çoğunluğunun sermayesi Bursa'da çalışılarak kazanıldığı öğrenilmiştir. Bunların sayısı 11'dir. Ayrıca çoğu işletmenin Bulgaristan'da yaptıkları işlerle bağlantısı olmadığı tespit edilmiştir. Bağlantılı olanların ise baba ya da dede meslekleri olduğu belirtilmiştir. Yine bu iş yerleri içerisinde Bulgaristan'a ait ürünlerin satışını yapan işletme sayısının (6 işyeri) düşük olduğu görülmüştür. Bunların yanı sıra araştırma sahası içerisinde, sahibi Bulgaristan göçmeni olup günümüzde Bursa ekonomisine yön veren sanayi kuruluşları da mevcuttur.

Bulgaristan göçmenleri geldikleri dönemlerde şehrin çeşitli yerlerinde pazarlar kurarak Bulgaristan'a ait ürünlerin satışını yapmışlardır. Bu pazarların kuruldukları yerler günümüzde araştırma sahası sınırları içerisinde kalmaktadır. Ancak yapılan saha çalışması sonucunda bu pazarların artık kurulmadığı, sadece bazı pazarlarda göçmenler tarafından küçük tezgâhlar açıldığı öğrenilmiştir. Kültürel zenginliğin göstergelerinden olan bu pazarların yeniden açılması önerilmektedir. Çünkü hem ekonomik anlamda hem de kültürel açıdan birçok katkı sağlanacağı düşünülmektedir. Ayrıca Bulgaristan'a ait ürünlerinin satışının teşvik edilmesi ilçede ürün çeşitliliğinin de artmasına neden olacaktır.

Kültürel açıdan Bulgaristan kaynaklı göçlerin Osmangazi İlçesindeki mekânsal etkilerinde ise göçmen mezarlıkları ele alınmıştır. Bulgaristan göçmenlerinin yoğun olarak yaşadıkları Hürriyet ve Hamitler mahallelerinin mezarlıklarında yapılan incelemelerde Bulgaristan göçmenlerine ait mezar taşları, diğer Bursa sakinlerine ait mezar taşları ile aynı yapıya sahip oldukları belirlenmiştir. Yani yapı malzemesi olarak mermer ya da beton kullanılmıştır. Mezar taşları üzerindeki yazılarda da benzerlik olduğu görülmüştür. Tıpkı diğer mezar taşlarında olduğu gibi Bulgaristan göçmenlerine ait mezar taşlarında da Arapça ya da Latin harfleri ile yazılan dini ibarelerin altında göçmenlere ait bilgiler ve Bulgaristan'da doğdukları yerler yazmaktadır. Ayrıca mezar taşlarında ağaç, çiçek ya da vatan sevgisini simgeleyen nesnelere bulunmaktadır.

Bulgaristan kaynaklı göçlerin Osmangazi İlçesinde sosyal etkilerine ise Bulgaristan göçmenleri tarafından kurulan yöresel derneklere ve Bursa Göç Tarihi Müzesi ele alınmıştır. Ancak yapılan araştırmalar sonucunda çalışma sahası içerisinde Bulgaristan göçmenleri tarafından kurulan yöresel dernek olmadığı belirlenmiştir. M.Ö. 8500'den başlayarak Bursa tarihinin sergilendiği Bursa Göç Tarihi Müzesinde, çalışma konumunu oluşturan Bulgaristan kaynaklı göçlere de yer verilmiştir. Göçler hakkında verilen bilgilendirmelerin yanı sıra göçmenlere ait eşyalar ve Bulgaristan göçmenlerine öncülük etmiş kişilere ait bilgiler ziyaretçilere sergilenmektedir.

Bulgaristan'dan gerçekleşen son kitlesel göç olan 1989 göçünün 30. Yılı nedeniyle Bursa Göç Tarihi Müzesinde Kimlik Göç 89 adında sergi düzenlenmektedir. Bulgaristan Türklerinin 1984 yılından itibaren maruz kaldıkları asimilasyon politikalarının anlatıldığı ve 06 Eylül 2020 tarihine kadar devam edecek olan bu sergide, 1989 göçünün hatırlarda yeniden canlanması amaçlanmaktadır. Bu doğrultuda göçmenlere ait nesnelere yanı sıra Kapıkule sınır kapısı ve asimilasyon sürecine karşı çıkanların tutsak edildiği Belene Kampı da bu sergide kurgulanmıştır.

Son söz olarak söyleyebiliriz ki yapılan araştırmalar, ortaya koyduğumuz hipotezde haklı olduğumuzu göstermektedir. Yani Bulgaristan kaynaklı göçler sonucunda gelen göçmenler de geldikleri yerlerin özelliklerini mekâna yansıtmışlardır. Yani çalışma sahasında kültürel peyzajı etkilemişlerdir. Böylece bu tez çalışmasında Bulgaristan kaynaklı göçlerin Osmangazi ilçesindeki mekânsal etkilerini; nüfus, yerleşme örüntüsü, ekonomi ve sosyal-kültürel olarak dört gruba ayırabiliriz. Ancak yine de çalışma sırasında

tespit edilmesi güç etkiler de olmuştur. Sınırlılıklar kısmında değinildiği üzere göçmenlerin detaylı nüfus verilerinin tutulmaması, Bulgaristan kaynaklı göçlerin nüfus üzerindeki etkisinin belirlenmesini güçleştirmiştir. Bir başka güçlükte göçmenlerin Bursa'ya sağladıkları tam uyumdan dolayı kaynaklanmıştır. Bu durum özellikle göçlerin günümüzdeki ekonomik etkilerinin belirlenmesini zorlaştırmıştır.

Göç hareketleri iki yönlü bir etkiye sahiptirler. Göçmenler mekânı etkiledikleri gibi kendileri de etkilenmektedirler. Bu durum Bulgaristan kaynaklı göçmenler üzerinde görülmüştür. Mesela Bulgaristan göçmenleri de işyerlerine Bulgaristan kökenli isimlerin yanı sıra Osmangazi ilçesinde buldukları mahalle, sokak, cadde isimlerini de vermişlerdir. Bu durum aynı zaman da Bulgaristan göçmenlerine ait işyerlerin belirlenmesini güçleştirdiği için çalışmanın sınırlılıklarından birisi olmuştur. Bunların yanı sıra yoğun bir göçmen nüfusun yaşadığı Bursa'da, Bulgaristan göçmenleri ile diğer göçmenlerin mekân üzerindeki etkilerinin benzer olup olmadığı ayrıca araştırması gereken konulardır.

KAYNAKÇA

- ABADAN-UNAT Nermin, *Bitmeyen Göç (Konuk İşçilikten Ulus-Ötesi Yurttaşlığa)*, 3. b., İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2017.
- AFAD, Müdahale, İyileştirme ve Sosyoekonomik Açından 2011 Van Depremi, Ankara, 2014.
- AĞAOĞLU Alpaslan, UZUN Alper, “Şehirselleşme (Hodonimi): Türkiye İçin Bir Tipoloji Denemesi”, *Coğrafi Bilimler Dergisi*, C. 9, S. 2, 2011, ss. 123-133.
- AKKAYAN Taylan, *Göç ve Değişme*, İstanbul: Edebiyat Fakültesi Basımevi, 1979.
- AKMAN Halil, *Paylaşılmasın Balkanlar*, İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2006.
- ALIM Mete, DOĞANAY Serkan, ŞİMŞEK Oğuz, “Ülkemize Yönelik Göçlere Bir Örnek: Ahıska Türkleri”, *Doğu Coğrafya Dergisi*, C. 11, S. 15, Erzurum, 2006, ss. 305-322.
- ALİAĞANOĞLU H. Yıldırım, *Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Balkanların Makûs Talihi Göç*, 1. Baskı, İstanbul: Kum Saati, 2001.
- ARABACIOĞLU Behiye, “Göç Eden Kültür”, *Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi (AUJEF)*, C. II, S. 2, 2018, ss. 83-91.
- ARI Kemal, “Mübadele Bir Savrulmuş Mu?”, *Uluslararası Mübadele Sempozyumu Ve Mübadelenin 94. Yılı Anma Etkinlikleri*, ed. Kemal Arı, İzmir: Tekirdağ Büyükşehir Belediyesi, 2017.
- ARINÇ Kenan, *Ege ve Marmara Bölgeleri*, Erzurum: Eser Ofset Matbaacılık, 2014.
- ATASOY Emin, “Bulgaristan’ın Coğrafi-Jeopolitik Konumu ve Yansımaları”, *U. Ü. Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 11, S. 18, Bursa, 2010, ss. 1-35.
- ATASOY Emin, *Asimilasyon Çemberindeki Bulgaristan Müslümanları*, İstanbul: Beta, 2018.
- ATASOY EMİN, *Beşeri ve Kültür Coğrafyası Işığında Bulgaristan*, ed. Ahmet Emin Atasoy, Bursa: MKM Yayıncılık, 2010.
- AYLAR Mustafa, *Orhangazi İlçesinde ve Köylerinde Osmanlı Döneminden Kalma Mezar Taşları*, (Yüksek Lisans Tezi), Balıkesir: Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2012.
- Başvekâlet Toprak ve İskân İşleri Genel Müdürlüğü Çalışmaları, *Toprak-İskân Çalışmaları*, Ankara, 1955.
- BEHAR Cem, *Osmanlı İmparatorluğu ve Türkiye’nin Nüfusu 1500-1921*, 2003: Devlet İstatistik Enstitüsü, Matbaası, 2003.
- BOZDAĞLIOĞLU Yücel, “Türk-Yunan Nüfus Mübadelesi ve Sonuçları”, *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C. 180, S. 180, 2014.
- Bursa Osmangazi İlçesi Çağlayan ve Nilüfer Köyleri, ed. Raif Kaplanoğlu, Bursa: Bursa Araştırma Vakfı, 2015.
- CRESWELL John W., *Nitel Araştırma Yöntemleri Beş Yaklaşımına Göre Nitel Araştırma ve Araştırma Deseni*, 4. b., çev. Mesut Bütün, Selçuk Beşir Demir, Ankara: Siyasal Kitabevi, 2018.
- Cumhuriyetin 50. Yılında Bursa, *1973 İl Yıllığı*. Ajans-Türk Matbaacılık Sanayii, Ankara, 1973.
- ÇAĞLAYAN Savaş, “Göç Kuramları Göç ve Göçmen İlişkisi”, *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (İLKE)*, S. 17, Muğla, 2006, ss. 67-91.
- ÇETİN Turhan, “Bulgaristan’dan Göç Eden Türk Nüfusun Dağılımını Etkileyen Coğrafi ve Kültürel Faktörler”, *Türkiye Coğrafyası Araştırma ve Uygulama Merkezi*

- (TÜCAUM) VI. Ulusal Coğrafya Sempozyumu, Ankara: Ankara Üniversitesi, 2010, ss. 71-82.
- ÇOLAK Filiz, “Bulgaristan Türklerinin Türkiye’ye Göç Hareketi (1950-1951)”, *Tarih Okulu*, S. 14, 2013, ss. 113-145.
- DEMİREL, Muammer, , “XIX. Yüzyılda Bursa’da Göçmen İskanı”, *Bursa’nın Zenginliği Göçmenler*, ed. Zeynep Dörtok Abacı, Bursa: Osmangazi Belediyesi Yayınları, 2008, ss. 31-50.
- DEMİRKAYA Hilmi, ARIBAŞ Kenan, “Göhlhisar, Çavdır ve Altınyayla (Burdur) İlçelerindeki Kırsal Yerleşme Adlarının Kaynakları”, *İstanbul, Türk Coğrafya Dergisi*, S. 46, 2006, ss. 77-88.
- DİNÇER Osman Bahadır, FEDERİCİ Vittoria, FERRİS Elizabeth, KARACA Sema, KİRİŞÇİ Kemal, ÖZMENEK ÇARMIKLI Elif, “Suriyeli Mülteciler Krizi ve Türkiye Sonu Gelmeyen Misafirlik”, *Brookings-USAK*, Ankara, 2013.
- DOĞANAY Hayati, ORHAN Fatih, *Türkiye Beşeri Coğrafyası*, 4. b., Ankara: Pegem Akademi, 2019.
- EMİNOV Ali, The Turks Of Bulgaria: 1945-1983”, *The Turks*, Hasan Celal Güzel, C. Cem Oğuz and Osman Karatay, Vol. 6: The Turkish World, Ankara: Yeni Türkiye, 2002, ss. 584-591.
- ERDOĞAN M. Murat, “Türkiye’ye Kitlemel Göçlerde Son ve Dev Dalga: Suriyeliler”, *Türkiye’nin Göç Tarihi 14. Yüzyıldan 21. Yüzyıla Türkiye’ye Göçler*, der. M. Murat Erdoğan, Ayhan Kaya, 1. b., İstanbul: ., İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2015, ss. 317-347.
- GERAY Cevat, “Türkiye’de Göçmen Hareketleri Ve Göçmenlerin Yerleştirilmesi”, *Amme İdaresi Dergisi*, C. 3, S. 4, 1970.
- GERAY Cevat, *Türkiye’den ve Türkiye’ye Göçler ve Göçmenlerin İskanı (1923-1961)*, Türk İktisadi Gelişmesi Araştırma Projesi, Ankara: Siyasal Bilgiler Fakültesi, Maliye Enstitüsü, 1962.
- GÜÇER Mustafa, KARACA Sema, DİNÇER Osman Bahadır, “Sınırlar Arasında Yaşam Savaşı: Suriyeli Mülteciler Alan Araştırması”, *USAK Sosyal Araştırmalar Merkezi*, Rapor No: 13-04, Ankara, 2013.
- GÜNER İbrahim, ERTÜRK Mustafa, *Kıtalar ve Ülkeler Coğrafyası*, 8. b., Ankara: Pegem Akademi, 2018.
- HACALOĞLU Recep Albayrak0, “Borçalı Toponimleri”, *Ankara, Erdem*, C. 14, S. 40 2002, ss. 27-68.
- HALAÇOĞLU Ahmet, Balkan Harbi Sırasında Rumeli’den Türk Göçleri (1912-1913), 3. b., Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2014.
- HANOĞLU Canan, “Rize’de Bulunan Osmanlı Dönemi Mezar Taşlarına Genel Bir Bakış”, *Ankara, Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, S. 45, 2018, ss. 291-344.
- HOCALOĞLU Beycan, *Bulgaristan’dan Türkiye’ye Yönelik Göçler ve Göçmen Yerleşme Alanlarında Sosyo-Ekonomik ve Mekansal Özellikler*, (Doktora Tezi), İzmir: Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2011.
- İŞİK Salih, , *Balkan Antantı, Balkan Paktı ve Türkiye*, (Yüksek Lisans Tezi), Edirne: Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2011.
- İÇDUYGU Ahmet, SİRKECİ İbrahim, “Cumhuriyet Dönemi Türkiye’inde Göç Hareketleri”, *75 yılda Köylerden Şehirlere*, Ed: Oya Baydar, İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları, 1999.
- İNALCIK Halil, “Türkler ve Balkanlar”, *Prizren, BAL-TAM Türklük Bilgisi 3*, 2009, ss. 20-44.

- İNGİNAR KEMALOĞLU Ayşegül, *Bulgaristan'dan Türk Göçü (1985-1989)*, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi, 2012.
- İPEK Nedim, , “93 Muhacerati”, *Osmanlı 4*, ed. Güler Eren, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 1999, ss. 661-668, <https://archive.org/details/Osmanli4/page/n664/mode/1up?q> (04.07.2020). .
- İPEK Nedim, *Rumeli'den Anadolu'ya Türk Göçleri, (1877-1890)*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1994.
- KAPLANOĞLU Raif, *Bursa Ansiklopedisi I (Yer Adları)*, Bursa: Avrasya Etnografya Vakfı Yayınları, 2001.
- KAPLANOĞLU Raif, KAPLANOĞLU Ozan, *Bursa'nın Göç Tarihi*, Bursa: Nilüfer Belediyesi, 2014.
- KAPLANOĞLU, Raif, “Göçlerle Kurulan Şehir”, *Bursa'da Zaman Dergisi*, <http://bursadazamandergisi.com/makaleler/goclerle-kurulan-sehir-2748.html>, (01.10.2019).
- KARA Mehmet Akif, *Göç Yazıları Kuramdan Alana Türkiye'de Göç*, Ankara: Kırmızı Çatı, 2017.
- KARAÇETİN Habib, “Antik Çağda Anadolu'da Tarihi Yer Adları”, *Türk Yer Adları Sempozyumu*, Ankara: Başbakanlık Basımevi, 1984, ss. 219-223.
- KARPAT Kemal H., *Osmanlı'dan Günümüze Etnik Yapılanma ve Göçler*, 3. b., İstanbul: Timaş Yayınları, 2017.
- KARTİKİ K., “Climate Change and Migration: A Case Study from Rural Bangladesh”, *Gender & Development*, C. 19, S. 1, 2011, ss. 23-38.
- KAYSERİLİ Alperen, *Erzurum Şehrindeki Mezar Taşlarının Kültürel Coğrafya Bakış Açısıyla İncelenmesi*, Erzurum: Fenomen Yayıncılık, 2015.
- KOCA, Halil, ZAMAN, Nilgün, “Kültürel Coğrafya Açısından Bursa Kentindeki Ahıska Türkleri”, *Uluslararası Ahıska Türkleri Sempozyumu*, ed. Hüsrev Akın, Erzincan: Erzincan Üniversitesi, 2017, ss. 411-419.
- KONUKMAN R. Ercüment, *Tarihi Belgeler Işığında Büyük Göç ve Anavatan (Nedenleri, Boyutları, Sonuçları)*, haz. Kutlay Doğan, Ankara, 1990.
- KORKMAZ Nuri, ÖZTÜRK Ayhan, “Bulgaristan Türklerinin Göç Süreci Ve Göçmenlerin Türkiye'deki İskan ve İş Gücüne Dayalı Entegrasyonu”, *ANKASAM Bölgesel Araştırma Yöntemleri*, C. 1, S. 3, 2017, ss. 268-289.
- KOSTANİCK Huey Louis, “Turkish Resettlement Of Refugees From Bulgaria, 1950-1953”, *Middle East Journal*, Vol. 9, No. 1, 1955, pp. 41-52.
- LEE Everett S., “A Theory of Migration”, *Demography*, Vol. 3, No. 1 (1996), ss. 47-57, https://www.jstor.org/stable/2060063?seq=1#metadata_info_tab_contents, (06.07.2020).
- MASSEY S. Douglas, ARANGO Joaquin, HUGO Graeme, KOUAOUÇİ Ali, PELLEGRİNO Adela, TAYLOR J. Edward, “Uluslararası Göç Kuramlarının Değerlendirmesi”, *Göç Dergisi*, C. 1, S. 1., 2014, ss. 11-46.
- McCarthy Justin, , *Ölüm ve Sürgün Osmanlı Müslümanlarının Etnik Kıyımı: 1821-1922*, 3. b., çev. Fatma Sarıkaya, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2018.
- MUTLUER Mustafa, *Uluslararası Göçler ve Türkiye*, İstanbul: Çantay Kitabevi, 2003.
- ÖKSÜZ Hikmet, “Balkan Ülkelerinden Türkiye'ye Göçler ve Göç Sonrası İskân Meselesi”, *Yirminci Yüzyılda Türkiye ve Balkanlar*, Trabzon: Serander, 2016.
- ÖZEY Ramazan, *Avrupa Coğrafyası*, 3. b., İstanbul: Aktif Yayınları, 2015.
- ÖZEY Ramazan, *Balkanlar ve Balkan Ülkeleri Coğrafyası*, 2. b., Ankara: Pegem Akademi, 2017.

- ÖZLEM Kader, “2001 Sonrası Dönemde Bulgaristan’dan Avrupa Birliği Ülkelerine Türk Göçlerinin Analizi”, *Ankara, Karadeniz Araştırmaları*, S. 55, 2017, ss. 169-188.
- ÖZTÜRK Sezai, “Suriye’den Göçün Etkileri”, *GSA 2015 Global’i Yaşamak Uluslararası Konferansı*, İstanbul: Roehampton Üniversitesi, 2015.
- PERRUCHOUD Richard, REDPATH-CROSS Jillyanne, *Göç Teorileri Sözlüğü*, Uluslararası Göç Örgütü (IOM), 2013, b. 2., 2013, ss. 65-74.
- RAVENSTAIN E.G., “The Laws of Migration”, *Journal of the Statistical Society of*, Vol. 48, No. 2 (1885), ss. 167-235. <https://www.jstor.org/stable/2979181> (06.07.2020).
- SARIBAL İsmet, *Osmanlı Devleti’nde Muhaceret, İskân ve Entegrasyon Bursa Sancağı Örneği (1845-1908)*, İstanbul: İdeal Kültürel Yayıncılık, 2018.
- SELVİN Erdem, “Theories of International Migration: Critical Reflections”, 2016, <https://www.researchgate.net/publication/299566389>, (07.03.2019).
- STERN N., *Stern Review: The Economics of Climate Change*, London: HM Treasury, 2006.
- SÜDAŞ İlkey, “17 Ağustos Marmara Depreminin Nüfus ve Yerleşme Üzerindeki Etkileri: Gölcük (Kocaeli) Örneği”, *Ege Coğrafya Dergisi*, C. 13, S. 1-2, İzmir, 2004, ss.73-91.
- ŞİMŞİR Bilal N., *Bulgaristan Türkleri*, 3. b., Ankara: Bilgi Yayınevi, 2012.
- TANOĞLU Ali, “Bulgaristan Türklerinin Son Göç Hareketi (1950-1951)”, *İstanbul, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, C. 14, S. 1-4, İstanbul, 1952, ss. 129-161.
- TAŞ Hülya, “Balkan Göçmenlerinin Bursa’daki Mezar Taşları”, *Ankara, Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, S. 44, 2017, ss. 345-354.
- TURAN Ömer, *The Turkish Minority In Bulgaria (1878-1908)*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1998.
- TÜMERTEKİN Erol, ÖZGÜÇ Nazmiye, *Beşeri Coğrafya İnsan. Kültür. Mekan*, İstanbul: Çantay Kitabevi, 2010.
- Türkiye İstatistik Kurumu, Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (2007-2019).
- Türkiye İstatistik Kurumu, Genel Nüfus Sayımları (1935-2000).
- Türkiye İstatistik Kurumu, Ulusal Eğitim İstatistikleri (2018).
- VAROL Nehir, GÜLTEKİN Timur, “Etkin Bir Göç Faktörü: Afetler”, *AÜ_DTCF Antropoloji Dergisi*, S. 32, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 2016, ss. 43-51.
- YERASİMOS Stefanos, *Milliyetler ve Sınırlar Balkanlar, Kafkasya ve Orta-Doğu*, çev. çev. Şirin Tekeli, 7. b., İstanbul: İletişim Yayınları, 2015.
- YILDIRIM Bülent, “Resmi Nüfus Sayımlarına Göre Bulgaristan’da Türk Nüfusu (1878-1934)”, *Türk Dünyası Araştırmaları*, C. 109, S. 214, İstanbul, 2015, ss. 93-108.
- YILDIRIM Bülent, *Bulgaristan’da Türk Varlığı ve Nüfusu (Bulgar İstatistik Kurumunun Verilerine Göre 1880-2011)*, İstanbul: İlgi Kültür Sanat Yayıncılık, 2018.
- YILDIRIM, Bülent, *Bulgaristan ve Bulgaristan Türkleri (1878-1938)*, İstanbul: İlgi Kültür Sanat Yayıncılık, 2019.
- YILDIZ, İbrahim, *Türkiye’ye Uluslararası Göçler ve Türkiye’nin Göç Politikası*, Ankara: Kırmızı Çatı, 2018.
- YİĞİT Ali, “Balkan Yarımadası’nın Beşeri Coğrafya Özellikleri ve Türk ve/veya Müslüman Nüfus Varlığı”, *Yeni Türkiye*, C. I, S. 66, Ankara, 2015, ss. 943-971.
- YUSUF Sayit, “Türkiye’ Yönelik Soydaş Göçü ve Sonuçları”, *Uluslararası Göç Sempozyumu*, İstanbul: Zeytinburnu Belediyesi, 2006.
- ZAMAN Serhat, EŞİM İbrahim, “Türkiye’nin İç Göç Hareketlerinde Bursa’nın Yeri (2008-2018)”, *5. Uluslararası Bilimsel Araştırmalar Kongresi (UBAK)*, ed. İlkey

Noyan Yalman, Sibel Akova, Ankara: Bandırma Onyedli Eylöl Üniversitesi, 2019, ss. 537-558.

ZETTER Roger, "Migration and Environmental Change: Examining The Relationship" *Science For Environment Policy: Migration in Response to Environmental Change*, Bristol, 2015.

İnternet Kaynakları

<http://www.milliyet.com.tr/ahiska-turklerinin-son-kafilesi-erzincan-erzincan-yerelhaber-2407509>. (02.02.2019).

RESMİ GAZETE, <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2006/09/20060926-1.htm>, 19.09.2006, (12.03.2019).

RESMİ GAZETE, <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/19500.pdf>, 27 Haziran 1987, (06.08.2020).

<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/bu.html> (19.06.2019).

Harita Genel Müdürlüğü, *İl ve İlçe Yüzölçümleri*, 2014, https://www.harita.gov.tr/images/urun/il_ilce_alanlari.pdf, ss. 1-14. (20.02.2020).

<https://www.sonmezholding.com.tr/kurucumuz-ali-osman-sonmez/> (26.04.2020).

<https://sozluk.gov.tr/>, (22.11.2018).

http://www.nsi.bg/Census_e/Census_e.htm (17.04.2019).

<http://www.osmangazi.bel.tr/tr/osmangazi/ilcemiz-hakkinda>, (20.02.2020).

<http://www.balgoc.org.tr/kisatarih.html>, (06.04.2020).

http://www.nsi.bg/census2011/PDOCS2/Census2011final_en.pdf (17.04.2019).

<https://www.sonmezholding.com.tr/kurumsal/> (26.04.2020).

<https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638>, (30.06.2020).

<https://sozluk.gov.tr/> (04.07.2020).

<https://sozluk.gov.tr/> (17.07.2020).

<https://icom.museum/en/resources/standards-guidelines/museum-definition/> (18.07.2020).

<https://www.bursamuze.com/bursa-goc-tarihi-muzesi-507/> (18.07.2020).

<https://www.bursamuze.com/kimlik-goc-89-1151/> (18.07.2020).

https://europa.eu/european-union/about-eu/countries/member-countries/bulgaria_en (06.08.2020).